

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1945:26
SOCIALDEPARTEMENTET

KOMMITTÉNS FÖR PARTIELLT ARBETSFÖRA
BETÄNKANDEN, BILAGA NR 1

**RIKTLINJER FÖR SKAPANDE
AV SOCIALVÄSENDETS
FORSKNINGSORGANISATION**

FÖRSLAG, UTARBETAT AV INGENJÖREN

HJALMAR CEDERSTRÖM

ledamot av kommittén för partiellt arbetsföra

S T O C K H O L M

1 9 4 5

Statens offentliga utredningar 1945

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag till utlänningslag och lag angående omhändertagande av utlännning i anstalt eller förläggning. Norstedt. 169 s. **Ju.**
2. Betänkande med förslag till organisation av en luftfartsstyrelse m. m. Norstedt. 68 s. **K.**
3. Betänkande rörande särskilda åtgärder vid återförandet till civil verksamhet av till beredskaps-tjänstgöring inkallad personal. Hægström. 74 s. **Fö.**
4. Betänkande angående den husliga utbildningen. Beckman. 167 s. **S.**
5. Betänkande med utredning och förslag angående yrkesutbildning av sjöfolk av manskapsgrad samt åtgärder till höjande av sjöfolkets allmänna och medborgerliga bildning. Idun. 370 s. **E.**
6. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 7. Förslag till åtgärder för livsmedelsforskningens ordnande. Hægström. 150 s. **H.**
7. Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 1. Allmänna synpunkter. Idun. 109 s. **K.**
8. Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 2. Blekingenätets järnvägar. Idun. 124 s. 1 pl. **K.**
9. Promemoria med förslag till arrendebestämmelser för kommunal jord. Marcus. 56 s. **Jo.**
10. Betänkande och förslag rörande effektivisering av skyddshemselevernas eftervård m. m. Marcus. 158 s. **S.**
11. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 8. Framställningar och utlåtanden från kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering. 2. Betänkande med förslag till vissa åtgärder i syfte att under depression stimulera avsättningen av varaktiga konsumtionsvaror m. m. Marcus. 153 s. **Fi.**
12. Investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1945/46 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. Marcus. viij 350 s. **Fi.**
13. Bilagor till investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1945/46 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. Marcus. 83 s. **Fi.**
14. Socialpolitikens ekonomiska verkningar. Av C. Wehler. Beckman. 113 s. **S.**
15. Stadsplanutredningen 1942. 3. Förslag till byggnadsplan m. m. V. Petterson. 646 s. **Ju.**
16. Betänkande med förslag till nyorganisation av kyrkomusikerbefattningarna m. m. Del 1. Hægström. 208 s. **E.**
17. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 5. Tiden juli 1943—juni 1944. Idun. 484 s. **Fo.**
18. Normalbrandordning för städer, köpingar och municipalsamhällen. Norstedt. 21 s. **K.**
19. Normalbrandordning för landskommuner. Alternativ 1. För kommuner med bygdebrandförsvaret och skogsbrandförsvaret samordnade. Norstedt. 21 s. **K.**
20. Normalbrandordning för landskommuner. Alternativ 2. För kommuner, i vilka skogsbrandförsvaret ordnats för sig. Norstedt. 22 s. **K.**
21. Betänkande och förslag rörande upplysningsverksamhet om och inom försvaret. Katalog- o. Tidskriftstryck. 142 s. **Fö.**
22. Ungdomen och nöjeslivet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 3. Hægström. 372 s. **Ju.**
23. Socialvårdskommitténs betänkande. 10. Statistisk undersökning angående folkpensionärernas bostadsförhållanden m. m. Beckman. 108 s. **S.**
24. Betänkande angående grundpenningväsendet. Marcus. 64 s. **H.**
25. Betänkande och förslag angående statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet. Hægström. 83 s. **E.**
26. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkanden. Bilaga nr 1. Riktlinjer för skapande av socialväsendets forskningsorganisation. Av Hj. Cederström. Idun. xx, 296 s. 4 pl. **S.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1945:26
SOCIALDEPARTEMENTET

KOMMITTÉNS FÖR PARTIELLT ARBETSFÖRA
BETÄNKANDEN, BILAGA NR 1

RIKTLINJER FÖR SKAPANDE AV SOCIALVÄSENDETS FORSKNINGSORGANISATION

FÖRSLAG, UTARBETAT AV INGENJÖREN

HJALMAR CEDERSTRÖM

ledamot av kommittén för partiellt arbetsföra

STOCKHOLM 1945
IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG, ESSELTE AB
516577

STATENS OMFATTIGA UPPDRAGS-
KOMMISSIONEN
FÖR PATENT- OCH
BETÄNKANDEN. BILAGA NR 1
RIKTLINJER FÖR SKAPANDE
AV SOCIALVÄSENDETS
FORSKNINGSORGANISATION

FÖRSLAG FÖR RIKSDAGENS
VALNÄMNDEN
AV DEN 17 DECEMBER 1910
Föredrag af kommissionen för patent- och
betänkanden.

STOCKHOLM 1911
FÖR FÖRLÄGGAREN, KUNGL. BOKHÅLLNINGS-
BUREÅN.

Ledamoten av kommittén för partiellt arbetsföra ingenjören Hjalmar Cederström har utarbetat föreliggande förslag till »Riktlinjer för skapande av socialväsendets forskningsorganisation». Han har därvid fungerat som kommitténs delegation nr 5 och arbetat jämsides med de fyra i det följande nämnda delegationerna samt med ytterligare en delegation nr 6, vilken handhaft utredningen av den till kommittén överlämnade frågan om arbetsvård för i militärtjänst skadade personer. Kommittén har med skrivelse den 17 februari 1945 till Statsrådet och Chefen för Socialdepartementet överlämnat Cederströms förslag i det skick detsamma då befann sig. Förslaget har därefter undergått viss, i huvudsak formell omarbetning. Berörda skrivelse är i transumerade delar — därvid endast sammandraget av förslaget uteslutes — av följande lydelse:

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet.

Ledamoten av kommittén för partiellt arbetsföra ingenjören Hjalmar Cederström ingav den 14 februari 1941 till socialdepartementet en framställning, benämnd »Ett produktivt socialväsen», vari Cederström hemställde om uppdrag åt sig »att organisera av riksdagen beslutad utredning beträffande omhändertagandet och sysselsättandet av partiellt arbetsföra och vissa överåriga och att för detta ändamål skapa ett utredningsorgan i form av ett forskningsinstitut för socialväsendet». Enligt i statsrådsprotokollet för den 15 oktober 1943 givna direktiv skall kommittén pröva nämnda framställning. Ytterligare har Herr Statsrådet den 31 januari 1944 till kommittén överlämnat framställningen jämte däröver avgivna yttranden för att tagas i övervägande vid fullgörande av det kommittén lämnade uppdraget.

Sedan Cederström av kommittén anmodats att så omarbeta och komplettera framställningen att kommittén kunde taga ställning till densamma, har Cederström den 15 december 1944 till kommittén avgivit betänkande i ämnet, betitlat »Riktlinjer för skapande av socialväsendets forskningsorganisation».

Kommittén får härmed till Herr Statsrådet överlämna detta betänkande jämte yttrande över detsamma.

Ehuru på grund av omfattningen av de områden betänkandet överspannar

svårigheter äro härmed förbundna, vill kommittén i det närmast följande lämna ett kort sammandrag av betänkandet.

Cederströms betänkande utmynnar i en hemställan att kommittén för partiellt arbetsföra måtte hos regeringen framhålla önskvärdheten av

att en socialväsendets forskningsorganisation med praktisk försöksavdelning kommer till stånd samt

att fördenskull en fortsatt detaljerad och fullständig utredning beträffande denna organisationsapparat måtte beslutas och uppdragas åt Cederström, varvid syftet skall vara att i intimt samarbete med offentliga och enskilda förefintliga sociala, byggnadstekniska m. fl. organ, industri- och arbetarsammanslutningar etc. för myndigheternas slutgiltiga prövning framlägga en exakt plan angående organisation, arbetsmetodik m. m. inom denna sociala forskningsverksamhet med dess praktiska försöksavdelning samt att förse denna plan med kompletta ritningar, arbetsbeskrivningar, kalkyler m. m. till de byggnader samt de sociala och byggnadstekniska experiment, som i första hand böra komma i fråga inom försöksavdelningen;

att statsmakterna måtte träffa uppgörelse med Stockholms stad angående stadens medverkan i utredningen i fråga, eftersom försöksdistriktet skulle omfatta vissa delar av Stockholms stad;

att statsmakterna måtte tillsammans med Stockholms stad bestrida kostnaderna för den fortsatta utredningen samt

att dessa medel, beräknade till sammanlagt c:a 400.000 kronor, måtte på lämpligt sätt ställas till utredningens förfogande för bestridande av arvoden åt tillkallade experter och sakkunniga från existerande organ och institutioner, från industri- och arbetarsammanslutningar samt åt högre och lägre administrativ personal under den tid av 1—2 år, under vilken utredningen torde komma att pågå, samt för bestridande av nödiga expenser samt kostnaderna för vissa rent preliminära försök, vilka, som framhållits i betänkandet, redan på detta stadium böra komma till utförande.

Beträffande det centrala spørsmålet i betänkandet — skapandet av en organisation för koordinering, forskning och försök på socialväsendets område, av Cederström benämnd socialväsendets forskningsorganisation och avsedd att verka inom särskilda försöksdistrikt — vill kommittén som sin uppfattning uttala, att i och för sig en koordination synes ofrånkomlig, därest socialvården skall få avsedd effektivitet, och att det för detta ändamål erfordras organ, inom vilka jämväl kvalificerad social forskning och i samband därmed viss försöksverksamhet bedrives. Uppgifter, organisation, arbetsmetoder och arbetsfördelning för dessa organ torde böra göras till föremål för utredning. I berörda delar finner kommittén således av Cederström

framförda synpunkter värda beaktande. Vad angår i framställningen angivna riktlinjer för utredningens omhändertvande och verkställande samt för utredningskostnadernas bestridande anser sig kommittén ej böra göra något uttalande.

I avsikt att påvisa behovet av den föreslagna forskningsorganisationen har Cederström i betänkandet mer eller mindre ingående behandlat ett flertal sociala, ekonomiska och tekniska frågor av betydande omfattning och lämnat beaktansvärda uppslag till dessa frågor lösning. Uppenbart är att de partiellt arbetsföras problem icke får skärskådas lösryckt ur sitt sammanhang utan måste behandlas under hänsynstagande till en rad spörsmål, med vilka det äger nära samband. Emellertid har kommittén av olika skäl ansett sig böra begränsa sitt arbetsområde till i huvudsak fyra problemgrupper, nämligen spörsmålen om 1) partiellt arbetsföras anställning i allmän och enskild tjänst, 2) arbetsvårdens — den sammanfattande beteckningen för åtgärder, avseende partiellt arbetsföras arbetsplacering — organisation, 3) arbetsberedning för partiellt arbetsföra i form av arbetsutbildning, omskolning och yrkesutbildning samt 4) den akutsjukvården följande eftervården och därvid i första hand sysselsättnings- och arbetsterapi. Varje sådan problemgrupp utredes preliminärt av sin särskilda delegation inom kommittén. De i betänkandet redovisade undersökningsresultat och framförda förslag som hänföra sig till de särskilda delegationernas verksamhetsområden komma att beaktas av delegationerna. Väsentliga avsnitt av betänkandet avse emellertid spörsmål, med vilka kommittén icke anser sig kunna taga någon direkt befattning, såsom jordbruks- och byggnadsforskning. Vissa av dessa frågor äro föremål för utredning av andra statliga kommittéer.

Slutligen finner kommittén lämpligt att betänkandet publiceras. Härav eventuellt föranledd offentlig diskussion skulle kunna bidra till en allsidig belysning av det problemkomplex som innefattas i betänkandet. Kommittén förordar därför att betänkandet, sedan det undergått viss omarbetning, tryckes på statens bekostnad.

Stockholm den 17 februari 1945

Vördsamt

För kommittén för partiellt arbetsföra:

HILDING KJELLMAN

/ Erik Montell

Register

Sammanfattning	XI
I. Behovet av social forskning med praktiska försök	1
Tidigare erfarenheter angående de partiellt arbetsföras omhändertagande	1
Varför är de partiellt arbetsföras problem så vidsträckt?	3
Koordinerad forskning med försök förutsättning för uppgiftens lösning	7
Tanken på vetenskaplig forskning på samhällslivets områden har auktoritativt stöd	12
Omfattande förberedande arbeten redan vidtagna i och för skapande av ett försöksdistrikt	15
Södersjukhuset (Illustration)	17
II. Arbetsuppgifter	18
1. Ett nytt samhällselement, ett produktivt socialväsen, måste skapas åt de partiellt arbetsföra	18
Var skola de partiellt arbetsföra kunna få sysselsättning?	18
Ökad konsumtion enda utvägen att förhindra massarbetslöshet	21
Socialvårdsklienteletets tillgängliga men hittills i stort sett outnyttjade arbetskraft måste nyttiggöras	23
Ungdomens problem. — Hur är det ställt i dag?	26
Hur skall ungdomens omhändertagande läggas?	26
Fullarbetskraftens problem. — Hur står det till i dag?	27
Hur skall fullarbetskraftens sysselsättningsproblem tillrättaläggas?	28
Arbetslöshetens bemästrande	30
De partiellt arbetsföras problem. — Hurudan är situationen f. n.?	32
Huru ha vi hittills försökt rätta till förhållandena?	33
De överårigas problem. — Hur är det ställt i dag?	35
Positivism	37
2. De sociala förhållandena. Kuratorsväsendet. (Till detta avsnitt höra bil. 1—13).....	38
Den övervägande delen — 92% — av partiellt arbetsföra och överåriga leva under misärförhållanden	41
Bostadsstandarden är f. n. ytterst låg	43
Tuberkulösa och sinnessjuka i missgynnad särställning.....	46
Kuratorer med stark förankring i näringslivet önskvärda	47
3. Hälso-, sjuk- och eftervårdsväsendet	48
(Till detta avsnitt höra bil. 14 o. 15).	
Nödvändigheten av generalplanering	50
Hälsovårdscentralen i ett första försöksdistrikt	55
Rationella förebyggande åtgärder och eftervård	58

VI

4. Utbildningen	61
5. Landsbygdens forskningsorganisation (Till detta avsnitt höra bil 16—20).	67
Industrialiseringens inflytande på samhällets desorganisation ..	67
Generalplanering för samhällsnydaning är nödvändig	71
En fullständig undersökning av vissa landsbygdssocknar	73
Omskiftning av jordbruksjorden i mellersta Sverige ofrånkomlig	76
En ökning av jordbruksbefolkningen ej möjlig, men väl av landsbygdsbefolkningen	79
Kostnadsberäkningar	81
6. Socialväsendets byggnadsforskning (Till detta avsnitt höra bil. 21, 21 a o. 21 b).	89
III. Försöksverksamhet (Till detta avsnitt höra bil. 22—26 e).	108
1. Inledning	108
2. Billiga varor för pensionsväsendet	112
a) Inledning	112
b) Samhällets grundpelare	115
c) Systemet »Billiga varor» tillämpat på skobranschen... ..	119
Tillverkningssystem	122
Varuskattsystem	126
Hushållsbudget	127
Det nuvarande socialväsendets rabattsystem	128
Fattigvårds-, pensions- och sinnessjukvårdskostnader ..	131
Sysselsättning inom de nuvarande pensionärsbostäderna	134
d) Finansieringen av ett produktivt socialväsen	135
e) Storserietillverkning	137
f) Nyrekrytering och omskolningsproblem	143
3. En hälsovårdsinventering i ett försöksdistrikt	145
4. Organisation och slutord	148
IV. Socialunionen	157
V. Hemställen	173
— — — — —	
BILAGOR.	175
Bil. 1. P. M. angående social undersökning bland partiellt arbetsföra och överåriga i Maria församling i Stockholm, med undersökta fall av exam. sjuksköterskan Ina Dahlquist	177
Bil. 2. Rapport med undersökta fall av metallarbetare K. Svensson	183
Bil. 3. Rapport med undersökt fall av chaufför C. G. Johansson	188

Bil. 4.	Rapport med undersökt fall av kassör Sture Jansson	192
Bil. 5—7.	Rapporter av frisör Sixten Andersson, ombudsman K. Moberg och matros Nils Löfquist. (Ej tryckta)...	
Bil. 8	Rapport med undersökta fall av kurator Elisabeth Bergsten	195
Bil. 9—10	Rapporter av kurator Ida Tillberg och personalkonsulent Margareta Alport (Ej tryckta).	
Bil. 11	P. M. angående erfarenheter i samband med den svenska tuberkulosvården, med undersökt fall av exam. sjuksköterskan Ina Dahlquist	199
Bil. 12.	P. M. angående svårigheten att bereda partiellt arbetsföra psykiskt sjuka personer inkomstbringande arbete av doktor Torsten Frey med instämmande av överläkarna d:r F. Wiesel och d:r S. Wohlfart	203
Bil. 13.	Protokoll hållet vid sammanträde den 22 aug. 1944 å Folkets Hus i Stockholm	206
Bil. 14.	P. M. angående organisationen av den profylaktiska barnvården inom ett försöksdistrikt av professor A. Lichtenstein	210
Bil. 15.	P. M. angående behovet av rationella förebyggande åtgärder och eftervård av d:r Hj. Wide med instämmande av överläkarna docent E. Sahlgren, professor Josua Tillgren och docent G. Kahlmeter	212
Bil. 16.	P. M. angående städernas sociala och ekonomiska utveckling av arkitekt Hermann Imhäuser	216
	Kap. I. Samhällets desorganisationsprocess	216
	Kap. II. Målsättningen	235
	Kap. III. Regionalplaneringens metodik	237
Bil. 17.	P. M. angående landsbygdens sociala och ekonomiska förhållanden och möjligheter av agr. d:r docent Gunnar Ringborg	
	Inledning	242
	Jordbruksekonomiska förhållanden i vissa Upplandssocknar	243
	Jordens fördelning på brukningsdelar	244
	Jordbruksbefolkningens fördelning på brukningsdelar	246
	Gårdarnas arrondering	247
	Driftens organisation och jordbrukets tekniska standard	247
	Skisser till jordbrukets omorganisation	250
	Driftens ekonomi vid olika organisation av jordbruket i socknen A	252
	Det mänskliga arbetet	252
	Varuförbrukning	255

	Underhåll och amortering	255
	Övriga kostnader	256
	I jordbruket investerat kapital	256
	Lanthushållningens ekonomiska resultat	257
	Slutomdöme om de olika alternativen	259
	Jordbruksbefolkningens jämna sysselsättning	259
	Sammanfattning	265
	Tabellbilagor	269—276
Bil. 17 a—20 a.	Formulär till gårdsbeskrivning. Beskrivning av socknen A av lantmätare Gerhard Larsson. Beskrivning av socknen n:r 1 av lantmätare Torgny Larsson. Elektrifiering i d:o av teknolog Sune Ericsson. P.M. angående arbets- och levnadsförhållanden på landsbygden av lanthushållslärarinnan Anna Maria Öhnell med instämmande av inspektisen för Sveriges lantbrukshushållsskolor Ingrid Osvald (Ej tryckta)	
Bil. 21.	Protokoll fört vid sammanträde i Folkets Hus i Stockholm den 3 okt. 1944 med styrelserna i de till Stockholms Byggnadsfackföreningars Samorganisation anslutna fackföreningarna	277
Bil. 21 a.	Utdrag ur protokoll fört vid sammanträde i Folkets Hus i Sundsvall den 24 okt. 1944 med styrelserna i de till Samverkande Byggnadsfacken i Sundsvall anslutna fackföreningarna	281
Bil. 21 b	Uttalande av Samverkande Byggnadsfackens Centralorganisation i Göteborg	282
Bil. 22.	Beträffande fattigvårdskostnaderna av assistent Karna Nilsson	282
Bil. 23.	Beträffande byggnadsforskning av Sveriges Standardiseringskommission	286
Bil. 24.	P. M. beträffande Mödravårdscentralen vid Södersjukhuset av kurator Elisabeth Bergsten	288
Bil. 25.	P. M. angående sjöfolkets behov av förebyggande vård av Svenska Sjöfolksförbundet, Göteborg	289
Bil. 25 a.	Förslag till förbättringar i distriktsläkarnas arbetsförhållanden av stadsdistriktsläkare W. Rasch med instämmande av d:r R. Engström och d:r S. Zandrén	290
Bil. 25 b.	Anstalter, föreningar, stiftelser, fonder i Stockholm enligt F.V.O.	292
Bil. 26 a—e	De sociala strävandena och kyrkan	294

Ritningsbilagor.

Pl. I.	Bostadsutrymmen	45
Pl. II.	Samhällets hälsovårdscentraler	52
Pl. III.	Hälsovårdscentralen A.	56
Pl. IV.	Sockenplanering	82
Pl. V.	Häradsplanering	84
Pl. VI.	Länsplanering	86
Pl. VII.	Full sysselsättning. Byggnadsindustri	96
Pl. VIII.	Två utredningssystem. (Utvikningsbilaga) mellan ..	110—111
Pl. IX.	Billiga varor	116
Pl. X.	Social trygghet. (Utvikningsbilaga) mellan	118—119
Pl. XI.	Socialväsendets forskningsorganisation	120
Pl. XII.	Ett produktivt socialväsen	124
Pl. XIII.	Textilindustriens generalplanering	132
Pl. XIV.	Plan för nedbringande av byggnadsindustriens modellantal	138
Pl. XV.	Södersjukhusets funktionella utredningssystem (Utvikningsbilaga) mellan	142—143
Pl. XVI.	Arbete	150
Pl. XVII.	Organisation av socialväsendets forsknings- och försökscentral (Utvikningsbilaga) mellan	152—153
Pl. XVIII.	Socialväsendets forskningsorganisation. 10 utrednings-etapper	162
Pl. XIX.	Socialunionen	164

Sammanfattning.

Genom beslut i konselj den 15 okt. 1943 tillsatte Kungl. Maj:t en kommitté med uppgift att avge förslag angående de partiellt arbetsföras omhändertagande.

I det anförande till statsrådsprotokollet, vilket blivit regeringens direktiv för kommitténs arbete, säger chefen för socialdepartementet statsrådet G. Möller, sedan han påpekat önskvärldheten av att de partiellt arbetsföras kvarstående arbetsförmåga utnyttjas på rätt sätt, följande:

»— — — I detta sammanhang torde jag vidare få anmäla en från ingenjören Hjalmar Cederström i Stockholm till socialdepartementet den 14 februari 1941 inkommen framställning benämnd 'Ett produktivt socialväsen', vari Cederström hemställer om uppdrag åt sig att organisera av riksdagen beslutad utredning beträffande omhändertagande och sysselsättande av partiellt arbetsföra och vissa överåriga och att för detta ändamål skapa en utredningsorganisation i form av ett forskningsinstitut för socialväsendet. Detta institut skulle undersöka tvenne alternativ, nämligen dels 'öppet förfaringssätt eller de partiellt arbetsföras placering i det ordinarie näringslivet', dels slutet förfaringssätt gående ut på 'att sammanföra detta klientel i självförsörjande enheter tills vidare såsom förberedelse för experiment i liten skala i en forskningsinstitutets provningsavdelning, socialstaden, vars planering och kalkylering skulle ingå i utredningsuppdraget'.

Inom ett rationellt organiserat samhälle böra — som jag redan anført — icke blott de fullt arbetsförmögna utan även de partiellt arbetsdugliga deltaga i produktionen. — — —

Med hänsyn till vad jag sålunda anført, finner jag mig böra förorda, att en särskild utredning verkställes med syfte att skapa ökade möjligheter för tillvaratagande av de partiellt arbetsföras produktiva förmåga. Härvid böra de hittills vidtagna åtgärderna göras till föremål för prövning; jämväl nu föreliggande förslag, däribland det av ingenjör Cederström framlagda projektet — till vilket jag själv icke ansett mig kunna taga ställning — böra tagas under övertvägande. — — —»

Kommittén har uppdelat sina arbetsuppgifter på fem delegationer. Jag har som enmans-delegation, delegation 5 inom kommittén, anmodats närmare klargöra de ovannämnda, av mig till socialdepartementet den 14 febr. 1941 ingivna förslagen, vilka kommittén anbefallts att taga under övertvägande. Med anledning av detta kommitténs uppdrag åt mig har jag utarbetat föreliggande betänkande, vari inledningsvis i denna sammanfattning i stora drag redogöres för dess innehåll och dess syften. Att en sammanfattning på detta sätt medtagits beror därpå, att det ansetts önskvärt att genom en dylik tillhandahålla läsarna en möjlighet att snabbare sätta sig in i betänkandets allmänna syften än

vad som skulle kunna ske om detsamma med alla dess bilagor och ritningar först skulle studeras i sin helhet.

De direktiv regeringen givit kommittén beröra mycket omfattande problem angående sociala förhållanden, arbetslöshet, full sysselsättning m. m., allt under förutsättning dels att uppgiften fattas såsom gällande *alla partiellt arbetsföra* och inte bara den mycket ringa del, som utan större svårigheter skall kunna placeras in i det ordinarie näringslivet, och dels om man beaktar vad chefen för socialdepartementet framhållit i sitt anförande till statsrådsprotokollet, nämligen att de mindre arbetsdugliga vid minskad arbetstillgång i första hand slängas ut i arbetslöshet. I ett anförande i Kinna den 25 november 1944 yttrade statsrådet Tage Erlander följande, vilket även tjänar till att belysa vidden av kommitténs uppgift:

»Hela socialpolitiken har genom detta världskrig kommit i stöpsleven, och tryggheten måste bli en realitet för alla, både för dem, som stå uppe i produktivt arbete, och för dem, som på grund av sjukdom, ålderdom m. m. inte kommit in i den ordinarie produktionen. *Trygghetsproblemetets lösning kräver arbetslöshetens borttagande*. Alla förklara sig numera inse nödvändigheten av att den fulla sysselsättningens problem löses, men detta går ej att lösa, om inte *balans* uppstår mellan såväl produktion som konsumtion och det kräves oundgängligen en vägledning för hur något dylikt skall uppnås för dem, vilkas köpkraft inte räcker till för att åstadkomma en tillfredsställande behovstäckning. Visar det sig, *att full sysselsättning kan erhållas med bibehållande av enskild företagsamhet, lär ingen hota denna*. Men kan däremot sysselsättningsproblemet inte lösas utan långt gående statliga ingripanden, lär ingen kunna hindra att dylika komma till stånd.»

Eftersom kommittén har i uppdrag *att skapa trygghet för alla partiellt arbetsföra*, inte för en liten mer eller mindre godtyckligt utvald grupp, denna trygghet endast kan nås genom arbetslöshetens borttagande, d. v. s. att den fulla sysselsättningens problem löses, och något dylikt endast kan åstadkommas genom att balans åvägbringas mellan produktion och konsumtion, inses lätt vidden av kommitténs uppgifter. Enligt såväl statsrådet Möller som statsrådet Erlander kan de partiellt arbetsföra — »de, vilkas köpkraft ej räcker till» — problem bli tillfredsställande löst endast om först en rad andra stora, här skisserade frågor erhållit sin riktiga lösning. För att kommitténs hundratusentals skyddslingar sålunda skola få önskad samhällelig trygghet måste de härmed förbundna nyssnämnda problemen angripas samtidigt och i ett sammanhang; kommittén måste med andra ord, för såvitt den inte hyser en annan mening än den de båda statsråden låtit komma till uttryck — och som för övrigt delas av en mångfald in- och utländska auktoriteter — *koordinera ett flertal ytterst betydelsefulla samhällsproblem på ett sätt, som icke tidigare förekommit*, eftersom de alltid behandlats fristående och utan den ofrånkomliga sammankopplingen med varandra.

Nödvändigheten av en sådan koordination som statsråden m. fl. anse ofrånkomlig samt utvägar att åstadkomma en dylik fruktbringande samverkan fastställas närmare i detta betänkande.

Jag har uppfattat direktiven till kommittén som det mest monumentala uppdrag den svenska regeringen givit en kommitté, och analysen ovan jävar ingalunda denna uppfattning. Orsaken härtill är bl. a. att de sociala förhållandena såväl i vårt land som annorstädes äro högst otillfredsställande och att detta ytterst intimt sammanhänger med de partiellt arbetsföras möjligheter. För synnerligen betydande människogrupper, som av olika anledningar — medfödd oförmåga, svåra sjukdomar, olyckshändelser, arbetslöshet, ålder etc. — ej haft sysselsättning och därför råkat i misärställning, gestaltar sig framtiden synnerligen dystert. Samhället har praktiskt taget ingenting annat att bjuda dem än en på otillräckliga kontantunderstöd baserad existens i både fysiskt och moraliskt nedbrytande sysslöshet. Härigenom uppkommer ett i elände existerande samhällsskikt, inom vilket den bristande trivseln skapar ett latent missnöje med den nuvarande utvecklingen. Detta missnöje är smittosamt och kan lätt starkt påverka nämnda skikt närstående anhöriga m. fl., även om dessa inte leva under direkt samma förhållanden. Ett hot mot det av alla önskade sunda och effektiva samhälleliga framåtskridandet skapas på detta sätt och utövar ett mindre gynnsamt inflytande på åtskilliga företeelser inom samhället. Som profylax mot de tänkbara konsekvenserna av detta missnöje finnes endast ett medel — nämligen *att källorna till missnöjet avlägsnas eller, med andra ord, att alla medborgare beredas möjlighet till en så bekymmerfri existens, att normal tillfredsställelse med tillvaron måste kunna ersätta den tidigare missnöjeskänslan och social trygghet skapas.*

För att kunna nå därhän krävas *genomgripande åtgärder av olika slag*. Under inga omständigheter är det möjligt att vinna framgång genom att tillåta fortsatt mer eller mindre fullständig sysslöshet och ökning av understöden. Skulle understöden ökas, så att de skänka verklig hjälp, måste parallellt skatterna stegras på ett sätt, som skulle till bristningsgränsen pressa alla andra medborgare och även det fria näringslivets företag *samt därför verka hämmande på utvecklingen*. För den skull måste andra utvägar tillgripas, och i första hand skulle syftet vara *att skapa ett nytt samhällselement, »ett produktivt socialväsen»,* inom vilket man organisatoriskt löser det svåra problemet att nyttiggöra, alltefter vars och ens förmåga, krafter och vilja, socialvårdsklienteletts kvarstående arbetskapacitet för produktiva ändamål till gagn direkt enbart för dem, som räknas till denna medborgarkategori, men indirekt för hela samhället. Detta nya samhällselement behövs även därför att det är statliga och kommunala myndigheter ovärdigt, att av det fria näringslivet kräva, att *det* skall ikläda sig ansvar för den avgående och

partiella arbetskraftens högvärdiga försörjning, när ingen ställer sådana krav på läkarebestyrkt fysisk och psykisk hälsa som dessa *myndigheter* och till och med smärre brister i hälsöhänseende oftast räknas som fullständig diskvalifikation vid tillsättande av offentlig tjänst. I samverkan med statliga och kommunala myndigheter måste i stället näringslivets olika branscher befrias från ansvaret för sin avgående arbetskraft, därigenom att det allmänna genom visst tekniskt och organisatoriskt stöd av näringslivets branscher beredes möjligheter att skapa detta nya samhällselement, det »produktiva socialväsen», som utan ökat skattetryck skall kunna bereda varje medborgare vilken kategori han än tillhör, *en högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning* samt även ett högvärdigt och i alla hänseenden tillfredsställande omhändertagande i de övriga livets skiften, som i annat fall kunna leda till en rent misärbetonad fortsatt existens. Staten skall sålunda i samverkan med kommunerna och näringslivet tillhandahålla därav förtjänta medborgare *full social trygghet*. Endast fullständigt arbetsovilliga eller eljest rent asociala element kunna ej påräkna de förlagna förmånerna.

Förslagen sammanfalla sålunda till målet helt med den engelske socialreformatorn Sir William Beveridges, vilka som bekant preliminärt accepterats av engelska regeringen och närmare utformats i dess trygghetsplan för efterkrigstiden, framlagd i september 1944. Men medan den engelska regeringens plan förordar ett vidsträckt understödssystem utan motsvarande motprestationer i verksamhet, vill jag, att högvärdiga samhällseliga förmåner skola — såsom nyss sagts — tillhandahållas genom ett nyorganiserat sysselsättningsystem, som, med fullständigt hänsynstagande till individens förmåga, vilja och krafter, nyttiggör hans arbetskapacitet för produktiva ändamål och skapar värden till gagn för de missgynnade. *Med sysslolöshet och understöd kunna samhällsproblemen ej lösas, endast med arbete och produktion*. Förslagen skilja sig vidare så till vida från de engelska, att de innehålla yrkande om att desamma, innan de skola få tillämpas i vidare utsträckning, först inom ett begränsat distrikt — ett försöksdistrikt — *skola praktiskt ha prövats under verkliga förhållanden på ett levande klientel*. Härigenom förvärfvas en rent praktisk erfarenhet, som medger nödvändiga jämkningar, innan definitivt och landsomfattande genomförande kommer på tal, och som därför utesluter missgrepp i större skala, vilka kunna vålla enorma kostnader och kanske svårreparerbara skador. Överhuvudtaget bör i regel ingen social reform av någon som helst betydenhet få genomföras i stor skala, innan man genom rent praktiska försök i försöksdistrikt förvärvat tillförlitlig och bärkraftig visshet om konsekvenserna.

För att kunna lösa dessa krävande problem fordras därför till en början dels djupgående social forskning, dels en järnhård *begränsning av uppgiften*. Detta betyder, att teknikens, industriens och vetenskapens

laboratoriemetoder anammas och att geografiskt begränsade försöksdistrikt för sociala problem skapas i riket. Det är lärdomar från teknikens arbetsfält, som skola tillämpas inom socialväsendet.

Till följd av utvecklingen är varje detalj av all mänsklig verksamhet vida mer komplicerad i vår tid än förut. Det har därför visat sig nödvändigt att skapa en mångfald olika forskningsinstitut, vilka förvärva kunskaper och erfarenheter och utröna de för utvecklingen på varje område mest tillfredsställande faktorerna. Detta har länge stått klart för föregångsmänniskorna på exempelvis teknikens, näringslivets, vetenskapens, krigsväsendets m. fl. områden. Den mest fulländade tekniska planering har åstadkommit en teknisk, vetenskaplig och industriell rationalisering och utveckling, om vilken man tidigare ej ens vågat drömma. *Men socialväsendets område har försummats, och världen står i detta hänseende ofta och stampar på samma fläck som för decennier sedan.*

Därför behövas efter kriget de största ansträngningar för att i *koordination med tekniken rationalisera socialväsendet* med samma planmässighet och målmedvetenhet som kännetecknat den tekniska utvecklingen. Eftersom *koordinationsmomentet mellan teknik och socialväsende* är så betydelsefullt, bör planeringen för socialväsendets utveckling icke vara enbart teknisk eller enbart social utan just koordinerad till något som jag kallar *socialteknisk* planering. Detta betänkande skisserar utförligare principer för dylik planering.

Socialteknisk planering förutsätter även utbildning av *socialingenjörer* samt rent laboratoriemässigt utförda, praktiska försök i fråga om sociala företeelser, varvid ett levande klientel står till förfogande för experimenten. Nödvändigheten härav har ingenstädes i världen hittills tillfullo insetts av de för utvecklingen ansvariga. Och dock är en forsknings- och försöksorganisation mer behövlig på socialväsendets område än på månet annat för studier, förslag och försök rörande människornas rätta omhändertagande i våra dagars invecklade samhälle alltifrån födseln över uppfostrings- och utbildningsåren och livsgärningens höjdpunkt till den dag, då sjukdom, ålder, mödor och bekymmer stöta till.

Stödd på här angivna premisser förordar jag i betänkandet sålunda skapandet av detta sociala forsknings- och försöksorgan, som förutom att lösa här skisserade uppgifter jämväl bl. a. kan fungera som ett *permanent* organ rörande befolkningsfrågor. Ävenledes är en social forsknings- och försöksverksamhet nödvändig därför att om ett bättre samhälle än det nuvarande skall skapas måste detta byggas på en *ny samhällsanda* och denna torde endast kunna åstadkommas genom modernare utbildning kombinerad med de möjligheter till oavlåtlig fortbildning socialväsendets olika forskningsorganisationer kunna erbjuda.

Att en ny samhällsanda är oundgänglig framgår tydligt därav, att *nutiden*, kännetecknad av sin extrema partipolitik, är en splitets och söndringens tid, som kulminerat i det senaste stora världskriget. *Framtiden* måste bygga på en annan anda och kännetecknas av fri forskning med praktiska försök rörande materiella, mänskliga och samhälleliga förhållanden, varigenom ett solitt underlag för ett *fredligt* återuppbyggande vinnes. Detta återuppbyggande måste bl. a. syfta till att såväl ungdom och fullarbetskraft som partiellt arbetsföra och överåriga skola ha *rätt till arbete*, något som nu av olika grunder ofta förmenas talrika individer.

Varje forskningsorganisation behöver ett centrum. För socialväsendet blir *det stora och fullständiga sjukhuset*, som träder i intim samverkan med övriga samhälliga institutioner, helt naturligt detta centrum. Med utgångspunkt från detsamma och ett försöksdistrikt kan en organisatorisk enhet byggas upp, som i sig innesluter alla socialvårdande funktioner som genom koordination och rationellt och effektivt utnyttjande av de resurser samhället äger att åstadkomma en allmän standardhöjning, skänker underlaget för lyckligare och ljusare förhållanden åt de otaliga människor, som ännu leva i beklagansvärd misär och av vilka en mycket dryg del utgöres av partiellt arbetsföra. *Denna forsknings- och försöksorganisation skall arbeta med människan* och icke med penningen eller maskinen som dominerande faktor.

Stödd på mångåriga erfarenheter angående mänsklig sjukdom och nöd har jag länge strävat att få till stånd en dylik organisatorisk enhet, en forskningsorganisation att i begränsad skala skapa ett i allo tillförlitligt och efterföljansvärt mönster för en högre social standard. Som ett första led i dessa strävanden har jag efter många års studier och möda fått till stånd ett centralt mänskligt laboratorium att tjänstgöra som utgångspunkt för vidare strävan. *Detta är Södersjukhuset*.

I detta betänkande utvecklas närmare nödvändigheten av att en mera omfattande undersökning och utredning angående organisation, arbetsmetodik, etc. inom det till detta laboratorium knutna försöksdistriktet, *socialstaden*, får verkställas. Socialstaden, d. v. s. försöksdistriktet, utgöres av sex församlingar i Stockholm, nämligen Maria, Katarina, Sofia, Högalid, Brännkyrka och Enskede, samt, eftersom stad och land hänga oupplösligt samman och i vår tid inte kunna existera utan levande samverkan, av 6 socknar i Uppsala län.

Om undersökningen och utredningen angående möjligheterna att skapa social trygghet till en början begränsas och koncentreras till här angivna områden samt kombineras med praktiska försök i liten skala i samverkan med och under största ömsesidiga hänsynstagande till redan nu förefintliga statliga, kommunala och andra organ, som på något sätt ha med dessa sociala och tekniska problem att göra, kan under

kvalificerad ledning snabbt klagöras *vilka existerande institutioner, som kunna användas, böra justeras eller nedläggas* samt vad för institutioner, *som måste nyskapas*. En sådan undersökning bör i alla hänseenden ta avstånd från tanken att sammanfösa socialvårdsklientelet inom anstalter av något slag — för såvitt detta på grund av svårartade fysiska eller psykiska defekter inte är ofrånkomligt — samt söka att, efter vars och ens krafter, förmåga och egen fria vilja samt sakkunnig medicinsk och annan rådgivning, utnyttja socialvårdsklientelets kvarstående arbetsförmåga för produktiva uppgifter till att med visst tillskott från det allmänna, delvis baserat *på ett nytt system att förbilliga konsumtionsvaror*, höja dess standard till full social trygghet. Om hur en utredning och vissa preliminära försök att åstadkomma ett dylikt »produktivt socialväsen» skola utföras handlar bl. a. detta betänkande samt vidare om hurusom forsknings- och försöksorganisationen *fritt men under ansvar och kontroll, varvid verkligheten består kontrollen*, skall i liten skala men med verkligt klientel *pröva anläggnings- och driftkostnader samt effekt* av en önskad nydaning på det sociala området i jämförelse med kostnader för och effekt av nuvarande system.

En förbättring av socialvårdsklientelet's *bostadsförhållanden* är i detta sammanhang en synnerligen angelägen fråga och i betänkandet redogöres även för vissa utfästelser från de svenska byggnadsarbetarnas sida att inom en forskningsorganisations praktiska försöksavdelning vilja medverka i en strävan att utexperimentera sådana *lägre byggnads-kostnader*, att bostadskostnaderna, men ej standarden, kunna sänkas och byggnadsverksamheten stimuleras.

Forsknings- och försöksverksamheten föreslås även att omfatta *landsbygden*. Men detta ej för att konkurrera med de kvalificerade organ, som nu syssla med landsbygdens jordbrukstekniska, byggnadstekniska eller andra problem, utan endast för att *samordna* varje dylikt organs erkännansvärda strävan med landsbygdens rent sociala problem, så att icke dessa värdefulla tekniska undersökningar förlora sin betydelse genom att landsbygdens avfolkning på grund av social efterblivenhet fortgår i sådant tempo, att till slut inga människor finnas kvar att dra valuta av de nämnda tekniskt värdefulla undersökningsresultaten. Kring människans samtliga existensförhållanden på landsbygden måste all utredning om jordbrukets och landsbygdens förhållanden samordnas av ett koordinationskontor, som öppnar möjlighet att praktiskt pröva de framkomna resultaten genom av nyssnämnda tekniska organ utsedd expertis, avsedd att å deras vägnar och i samråd med dem verka inom försöksdistriktet och samarbeta med dess ledning. Ett i en rationell försöksverksamhet allsidigt utprovat system att höja den sociala standarden på landsbygden torde, enligt den i betänkandet framförda åsikten, få betraktas som en av de viktigaste utvägarna att motverka den acce-

lererade befolkningsanhopningen i storstäder och tätorter, vilken förslagsställaren utan tvekan betecknar som *en ödesdiger samhällelig desorganisationsprocess*.

Med ett produktivt socialväsen avses sålunda, enligt här refererade betänkande, ett socialt system, som skapar ett samhälle med en sund landsbygd och välbalanserade städer, där socialvårdsklientelet omhändertages på ett så högvärdigt men samtidigt nyttigskapande sätt, att verksamheten är för samhället i dess helhet av produktiv natur och lättar de bördor medborgarna nu ha att bära för detta klientel men likväl utan att klientelet känner intrång i sin livsföring.

Slutligen är det ofrånkomligt att strävandena att höja den sociala standarden inom landet även kombineras med en *internationell strävan* på området, eftersom »fattigdom någonstädes utgör ett hot mot välståndet allestädes». (Ur den vid Philadelphiakonferensen 1944 antagna deklarationen.) Denna tanke, som baserar sig på internationella studier av sociala förhållanden mellan de båda världskrigen, utvecklas närmare i betänkandet. Att kunna framlägga ett genomprövat system för en högre social standard att i tillämpliga delar och tillrättalagt efter lokala förhållanden tjäna som förebild för alla de länder, vilka på grund av krigshärjningarna och andra skäl inte ha andrum att låta anstå med ett radikalt återuppbyggnadsarbete, *skulle säkerligen räknas vårt land till betydande förtjänst*. De kostnader och offer, som en social återuppbyggnad skulle vålla vårt land för att vi skulle kunna framvisa den sociala förebilden, torde bli förhållandevis obetydliga, vilket närmare påvisas i betänkandet, varjämte de ju komma vårt eget socialvårdsklientel direkt till godo. I jämförelse med de oerhörda offer, som krävs av de krigförande, skulle våra eventuella offer på socialväsendets område vara försvinnande. Hur det internationella utbytet skulle åstadkommas anges närmare i betänkandet.

Slutligen vill jag blott nämna, att det nu tryckta betänkandet något avviker från det, som den 15 dec. 1944 överlämnades till kommittén. Skälet härtill är dels att vissa justeringar och jämkningar vidtagits vid den definitiva utredigeringen i enlighet med av kommittén uttalad önskan, dels att, såsom antytts i det överlämnade betänkandet, under den tid som förflutit ytterligare några yttranden m. m. inkommit och rent automatiskt föranlett vissa slutsatser och uttalanden även i betänkandets huvudtext.

Stockholm den 15 december 1944

Hj. Cederström

/Gustaf Witting

I. Behovet av social forskning med praktiska försök.

Den uppgift, vars lösning Kungl. Maj:t uppdragit åt Kommittén för partiellt arbetsföra, är både synnerligen svår och mycket omfattande. Orsaken härtill är främst, att det överhuvudtaget inte är tänkbart att omhändertaga landets talrika partiellt arbetsföra på ett i alla hänseenden tillfredsställande sätt, d. v. s. så att de erhålla en ställning som fullt oberoende och verksamma medborgare i samhället, därest den förelagda uppgiften betraktas som ett helt fristående problem. De partiellt arbetsföras sysselsättning och samhället fullt värdiga försörjning sammanhänger nämligen med att en mångfald andra organisatoriska och sociala frågor lösas, och först i samband med att dessa ordnats, kan den uppgift Kommittén har att syssla med såsom inlemmad i detta vidsträckta sociala system definitivt tillrättaläggas. Samhällsmaskineriet i vår tid är nämligen så invecklat, att kuggarna i detsamma kunna fungera friktionsfritt endast när deras arbetsuppgifter fullständigt koordinerats och synkroniserats på samma sätt som det i de väldiga moderna industriföretagen är nödvändigt, att de olika avdelningarna efter omfattande förstudier och minutiösa förberedelser samverka fulländat för att framgången skall kunna infinna sig.

Tidigare erfarenheter angående de partiellt arbetsföras omhändertagande.

De erfarenheter, som redan föreligga angående de partiellt arbetsföras omhändertagande och sysselsättande, styrka till full evidens den åsikt, som här ovan hävdats. Det finns organisationer, som sedan decennier tillbaka energiskt strävat att skapa bättre förhållanden för partiellt arbetsföra. Vi ha t. ex. Svenska Nationalföreningen mot tuberkulos, De Blindas förening, Riksorganisationen De Vanföras väl m. fl., vilka under dugliga och för sina skyddslingars bästa varmt nitälskan-de krafters ledning så långt nuvarande förhållanden tillåta det ägnat ospard möda åt uppgiften att förbättra dessas ställning. Aktningsvärda resultat ha uppnåtts. Men tyvärr befinna sig de olyckligt lottade likväl icke i sådan ställning, att de kunna känna sig som fria, oberoende och nyttiga människor.

Som stöd för den här framförda åsikten, att de nämnda föreningar-

nas m. fl:s verksamhet hittills varit föga framgångsrik, hänvisas t. ex. till Svenska Nationalföreningens mot tuberkulos kvartalsskrift, utgiven av d:r John Lundquist, häfte 2, år 1944. Här säger den kände tuberkulosläkaren överläkaren vid Österåsens sanatorium d:r Helge Dahlstedt i en artikel om »Den partiella arbetskraftens tillvaratagande särskilt vid tuberkulos»: »Vi måste erkänna, att det råder högst oordnade förhållanden i vårt rätt välordnade samhälle i avseende på den partiella arbetskraftens tillvaratagande i allmänhet och alldeles speciellt när det gäller den tuberkulösa arbetskraften ...»

I samma häfte av tidskriften har överläkaren vid Kustsanatoriet Apelviken d:r Albert Ahlberg i en artikel, »Till frågan om de s. k. partiellt arbetsföras problem», skrivit bl. a.: »Man måste framhålla, att det ej kan anses välbetänkt, att stat och kommun för en person betala en dyr vårdkostnad för att så snart vederbörande blir utskrivna från sjukhuset lämna honom att på bästa sätt klara sig själv... Som förhållandena nu gestalta sig kan det ej undgås, att man blir vittne till rena tragedier för många patienter, som drabbats av långvarig sjukdom ex. ben- eller ledtuberkulos.» För människor av här berörda kategorier, d. v. s. oftast partiellt arbetsföra, återstår endast att vädja om hjälp och sådan hjälpen åt dem nu gestaltar sig kunna de aldrig frigöra sig från intrycket, att deras tillvaro baserar sig mera på barmhärtiga människors goda vilja och medlidande samt offentliga understöd än på egen förmåga och på av samhället som ett naturligt led i dess allmänna uppgift vidtagna rättvisa och tillfredsställande åtgärder. Det är inte svårt att förstå, att en tillvaro med ett dylikt underlag icke kan skänka medborgaren det mått av trygghet och lycka, som med rätta borde tillkomma honom. Då härtill givetvis kommer, att lytet som sådant alltid måste utöva ett deprimerande inflytande, är det med djupt beklagande man måste konstatera, att dessa olyckliga människor med nuvarande system och med åtgärder, som till större delen basera sig på ett bibehållande av dessa, äro dömda att leva på livets skuggsida. Det problem, som föreligger är sålunda ej blott socialekonomiskt utan även socialetiskt.

Vad som här sagts om erfarenheterna angående hittills gjorda ansträngningar att förbättra de partiellt arbetsföras förhållanden bestyrkes i alla hänseenden av en djupgående och omfattande undersökning, som undertecknad dels tidigare och dels i juni och juli 1944 företagit inom Stockholms södra stadsdelar, företrädesvis inom Maria församling, d. v. s. inom det distrikt, som sorterar under Södersjukhuset. Ekonomiskt bistånd för undersökningen har erhållits av Stockholms stad och industrier, och som medarbetare ha utnyttjats ett antal husbesökare, som Arbetarnas Samaritförening och olika fackorganisationer i Stockholm och landsorten ställt till förfogande.

Längre fram i detta betänkande kommer denna undersökning att närmare beröras. Här skall endast inledningsvis betonas, att denna undersökning, som nyss sagts, i alla hänseenden ger starkt underlag för det omdöme, som i föregående stycke fällts om hittillsvarande åtgärder till förmån för de partiellt arbetsföra, samt även i övrigt blottat åtskilliga brister — ofta av ytterst beklämmande natur — i nu föreliggande socialvårdssystem. Det icke minst viktiga resultatet av undersökningen är, att den skarpt belyser den ofrånkomliga nödvändigheten av att de sociala åtgärderna måste *koordineras* för att effekten skall bli proportionell mot ansträngningarna.

De partiellt arbetsföras *problem måste sålunda angripas från en långt vidsträcktare utgångsbas än man kanske tidigare tänkt sig*. Endast under denna förutsättning torde det finnas möjligheter för kommittén att föra i land sin ansvarsfyllda och krävande uppgift på ett sätt, som skänker det åt kommittén anförtrodda klientelet önskvärd tillfredsställelse men likväl inte åsamkar samhället i det närmaste oöverkomliga utgifter.

Varför är de partiellt arbetsföras problem så vidsträckt?

Vilka äro då orsakerna till att de partiellt arbetsföras problem är så vittomfattande och mångskiftande? Jo, först och främst beror detta på att partiellt arbetsföra finnas inom alla yrken, inom alla åldrar och inom alla kommuner i riket, att *graden* av arbetsoförhet är högst *variabel* ända ifrån så gott som full arbetsförhet till så gott som fullständig arbetsoförhet samt att orsakerna till det predikament, i vilket den partiellt arbetsföre befinner sig, kunna vara av de mest olikartade slag, exempelvis medfött lyte, efterverkningar av tuberkulos, reumatism eller annan invalidiserande sjukdom, olyckshändelse, psykisk sjukdom, social belastning, svårartade ekonomiska bekymmer, hög ålder etc., etc. Dessa förhållanden, parade med det faktum, att livsinställningen och ambitionen hos de talrika människor det här är fråga om måste starkt variera, leda ofrånkomligt till den slutsatsen, att åtgärder för klientelet omhändertagande inte under några omständigheter kunna generaliseras att gälla för landet i dess helhet och för hela klientelet utan måste i de flesta fall ha individuell karaktär. Att i lag föreskriva vissa bestämda åtgärder antingen dessa gälla en vidsträckt arbetsförmedlingsorganisation, understödsåtgärder e. d. är därför en metod, som omöjligt kan innebära en tillfredsställande lösning av kommitténs uppgift och skänka den stora massan partiellt arbetsföra en sådan tillvaro, som samhället i samverkan med dem själva och med utnyttjande av deras kvarstående arbetsförmåga bör vara skyldigt att tillhandahålla.

Detta, nämligen att lösa de partiellt arbetsföras problem i samverkan med dem själva och med tillvaratagande av deras kvarstående arbetskraft, komplicerar problemet. Men denna utväg kan icke förbigås. För denna åsikt har stöd vunnits från många olika håll och bl. a. chefen för Kungl. Försäkringsinspektionen överdirektören O. A. Åkesson har med eftertryck gjort sig till tolk för denna uppfattning. I ett i Nordisk Försäkringstidskrift n:r 2, år 1944 refererat föredrag, hållet av överdirektör Åkesson vid Svenska Försäkringsföreningens sammanträde 25/11 1943, säger denne bl. a.: »Inför den allt ogynnsammare åldersfördelning, som vi gå till mötes, måste varje strävande att för produktiva uppgifter på lämpligt sätt nyttiggöra invalidernas och åldringarnas återstående arbetskraft hälsas med särskild tillfredsställelse. Att finna lämplig metod för en dylik inkoppling av den överåriga arbetskraften, som samtidigt med att den tillför det produktiva arbetet ett värdefullt tillskott, bör skänka tillfredsställelse och trivsel åt invalider och åldringar, är en uppgift värd att främjas . . .» Härtill vill jag blott foga den anmärkningen, att jag i mitt utredningsarbete hela tiden utgått från att även de, som genom ålder fått arbetsförmågan minskad, böra betraktas såsom partiellt arbetsföra.

Vidare beror problemets vidd i hög grad därpå, att ett fullständigt utbyggt sjukvårdsväsen med en rationellt ordnad såväl *förebyggande vård* som *eftervård* är nödvändigt för att i görligaste mån *förhindra* uppkomsten av partiell arbetsförhet samt att, därest dylik inte går att undvika, genom samhällets högtstående akutsjukvårds- och fortsatta terapeutiska åtgärder så långt möjligt är minska graden av arbetsoföret. Då de myndigheter och kommittéer, vilkas verksamhetsfält berört dessa områden, icke utsträckt sina förslag längre än till en viss grad av tillfrisknande, blir det för Kommittén för partiellt arbetsföra nödvändigt, om den skall kunna rätt lösa sin uppgift, att sammankoppla sitt sociala arbete med åtgärderna på hälso- och sjukvårdsområdet.

En annan omständighet, som kommittén måste ta i betraktande vid uppgiftens handläggning, är det faktum, att partiell arbetsförhet i konstaterade talrika fall orsakats av *missanpassning* inom yrke och verksamhet. En betydelsefull åtgärd, syftande till att *förebygga* partiell arbetsförhet, måste sålunda vara införandet av effektiv anlags- och arbetsprövning, inte minst under ungdomsåren, samt rationell yrkesutbildning.

Vidare torde det bli vida svårare, ja, kanske ogörligt att lösa de partiellt arbetsföras problem, såvitt inte *fullarbetskraftens sysselsättningsfråga* definitivt ordnats. Det är otänkbart, att den partiella arbetskraften i öppna marknaden skall kunna konkurrera med fullarbetskraften. Tryta arbetstillfällena, bli de partiellt arbetsföra i första

hand avlägsnade från de ordinarie arbetsplatserna. All erfarenhet från kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet understryker med skärpa detta faktum. Att ett antal partiellt arbetsföra kunnat beredas sysselsättning i näringslivet de senare åren tillskrives på sakkunnigt håll huvudsakligen den synnerligen goda arbetstillgången för fullarbetskraften. Vidare bör ihågkommas, att kostnaderna för sociala åtgärder, vilka medföra en verkligt önskvärd standardhöjning för alla hittills vanlottade, endast med stor svårighet kunna bäras av samhället för den händelse fullarbetskraften inte är helt utnyttjad för produktiv verksamhet. De åsikter, som här hävdats beträffande nödvändigheten av att fullarbetskraften är helt och hållet sysselsatt och gör sin insats i produktionen för att högtstående sociala reformer skola bli möjliga, ha med eftertryck framförts från olika framstående sociologer och statsmän i utlandet. Som exempel kan bl. a. nämnas, att den kände engelske socialreformatorn Sir William Beveridge bestämt säger ifrån, att förslagen i hans bekanta betänkande om ålderdomsförsörjningen i England, som legat till grund för engelska regeringens i september 1944 offentliggjorda s. k. trygghetsplan, helt basera sig på förutsättningen, att fullarbetskraftens sysselsättningsfråga lösts på ett tillfredsställande sätt. I ett av professor Bertil Ohlin i Stockholms-Tidningen för den 13 juli 1944 författat referat över förhandlingarna vid internationella arbetskonferensen i Philadelphia, vari han själv deltog, återfinnes bl. a. följande: »Lyckligtvis fanns det en del talare med presidenten Nash i spetsen, som kraftigt framhöll att stor produktion är det primära villkoret för välstånd.»

Enligt såväl den ene som den andre här åberopade utländska auktoriteten är *ökad produktion* genom fullarbetskraftens sysselsättning *oundgänglig* för höjd social standard. Men enligt min uppfattning böra även de partiellt arbetsföra i mån av förmåga deltaga i och ytterligare förstärka denna produktionsökning för att därigenom själva kunna bli inkomsttagare och konsumenter i sådan utsträckning, att den ökade produktionens varor vinna avsättning, varvid ofrånkomligt är — och detta kan innebära en krävande uppgift för kommittén —, att *nya distributionsmetoder och -former* genomföras och tillämpas till förmån för det *arbetande socialvårdsklientelet*. *Först på detta sätt kan social trygghet skapas*. Och den uppgift kommittén fått av regeringen avser just att *skapa social trygghet för de partiellt arbetsföra och överåriga*.

Av det sagda framgår, att på hithörande område verkligt insiktsfulla och kapabla personer betrakta fullarbetskraftens fulla sysselsättning såsom det enda tillförlitliga fundamentet för genomgripande sociala förbättringar i allmänhet och som en följd härav även för en radikal förbättring av de partiellt arbetsföras ställning. Men för att fullarbetskraften skall kunna helt utnyttjas i produktionen samtidigt

med att denna bedrives så rationellt, att goda varor kunna tillhandahållas till överkomliga priser, är det nödvändigt att skapa en *regulator*, som möjliggör att de i yrkeshänseende färdigutbildade unga generationerna, årgång för årgång, helt uppsugas av näringslivet. Härigenom får detta alltid tillgång till arbetskraft med högsta prestationsförmåga samtidigt med att den ytterst fördärvbringande företeelse, som kallas ungdomsarbetslöshet, elimineras. Den regulator, som möjliggör en dylik högst önskvärd ordning, heter *tryggad ålderdom* och sammanhänger med pensionsfrågans fullständiga och högvärdiga ordnande. De äldre generationerna lämna nämligen inte frivilligt sina platser för att de unga skola få överta dem, om de inte veta, att kompensation väntar dem i form av en högvärdig ålderdomsförsörjning, helst kombinerad med lättare sysselsättning i ett »produktivt socialväsen». De partiellt arbetsföras och överårigas problem är sålunda av här anförda skäl också beroende av pensionsfrågans effektiva lösning, varvid i sammanhanget även måste tagas i betraktande, att åtskilliga tillhörande detta klientel äro att betrakta som i det närmaste helt arbetslösa och därför måste tillförsäkras en pension, som möjliggör en existens för dem, likvärdig med den, som kan komma andra partiellt arbetsföra till del.

Pensionsfrågans högvärdiga lösning medför emellertid automatiskt skapandet av betydande massor nya fullkonsumenter och därmed även den ökade konsumtion, vars åvägabringande är enda utvägen att absorbera den nödvändiga produktionsökning, vilken — enligt vad som allmänt hävdas — utgör den första förutsättningen för sociala förbättringar, alltså även för partiellt arbetsföras högvärdiga försörjning.

Särskilt inom vårt land äro därutöver de allra flesta av de med de partiellt arbetsföras förhållanden oupplösligt sammankopplade sociala problemen direkt avhängiga av *bostadsfrågan*. Sådana bostadsförhållandena f. n. äro i vårt land, kunna partiellt arbetsföra och överåriga icke beredas bostäder, som må anses förenliga med ett rätt omhändertagande av dem. En fullständig lösning av den uppgift, som åvilar kommittén, kan därför icke förbigå frågan om *förbättrad bostadsstandard för socialvårdsklientelet* att lösas i omedelbart samband med övriga åtgärder till de partiellt arbetsföras förmån. Vad som här sagts om nödvändigheten av att lösa bostadsfrågan baserar sig såväl på tidigare undersökningar som bl. a. även på erfarenheter, vilka vunnits under den av mig igångsatta sociala undersökningen inom Södermalm (jfr. sid. 3 f.). Härvid framkomna fakta framgå av de till detta betänkande som bilagor fogade sammanfattande rapporterna från deltagande fackföreningsrepresentanter m. fl. (Se bil. 1—4 och 8).

Slutligen kan anföras, att de partiellt arbetsföras problem icke kan lösas, om man betraktar dem som speciella befolkningsgrupper — de vanföra, de blinda, de tuberkulösa, reumatikerna etc. — bortsett

från att en dylik klassificering alltid måste placera de olyckliga i en undantagsställning, något som måste ogynnsamt påverka deras känsloliv. Skall kommittén effektivt komma till rätta med sin ytterst komplicerade och svåra uppgift, blir det nödvändigt att betrakta de partiellt arbetsföra — antingen den nedsatta arbetsförmågan har sin grund i medfött lyte, sjukdom, olyckshändelse i eller utom arbetet, i ålderdom eller annan anledning — såsom *yrkesmänniskor* tillhörande *olika branscher* inom näringslivet. Deras rätta omhändertagande blir då i högsta grad en angelägenhet, som berör facksammanslutningarna. Arbetsgivare- och arbetstagaesammanslutningar bli då medansvariga för att deras förolyckade eller överåriga anställda och kamrater få ett högvärdigt omhändertagande på samma sätt som arbetarnas och de anställdas organisationer under en följd av decennier steg för steg kämpat sig fram stundom med, stundom mot arbetsgivarna och ofta i samverkan med stat, kommun och andra myndigheter av olika slag till en relativt god nivå för fullarbetskraften. Till sist vill jag betona, att problemet ytterligare kompliceras, därför att utöver här berörda kategorier också finnes de *branschlösas stora grupp*, som ävenledes måste ägnas tillbörlig hänsyn.

Med denna inledning har jag för kommittén velat i görligaste mån klarlägga, att dess uppgift är, som tidigare sagts, ytterligt komplicerad samt att inga försök, som hittills gjorts i vårt land att ur sitt sammanhang lösrycka en viss social företeelse för att omgestalta förhållandena på området, resulterat i åtgärder av bestående värde, vilka tillfredsställt såväl tillskyndare som förmånstagare och vilka undgått en av de praktiska konsekvenserna relativt snabbt framtvungad revision.

Det är därför jag såsom medlem av kommittén uttalar den förhoppningen, att Kommittén för partiellt arbetsföra måtte vid lösandet av Kungl. Maj:ts förtroendeuppdrag söka skapa en sådan grund för blivande åtgärder till förmån för de partiellt arbetsföra och överåriga att dessa medborgares problem därefter en gång för alla kan avföras från dagordningen på den grund att kommittén ägnat den nödvändiga uppmärksamheten åt och till behandling upptagit hela mångfalden av med dess huvuduppgift sammanhörande frågor.

Koordinerad forskning med försök nödvändig förutsättning för uppgiftens lösning.

Det kan emellertid förefalla, som om kommittén, om den beslutar sig för att följa de här uppdragna riktlinjerna, skulle påtaga sig en enorm arbetsbörda. Detta är dock nödvändigt och ofrånkomligt dels därför att de vitala samhällliga problem, som kommittén har att ta itu med, äro ytterst omfattande, dels därför att dessa problem, såsom

redan eftertryckligt hävdats, äro varandra så närstående att intet avsnitt kan brytas loss ur sammanhanget för att läggas i händerna på någon annan, isolerat arbetande kommitté. Sker så, föreligger risk för sönderbrytande av koordinationen, för ett misslyckande och under alla omständigheter för en fördyrande splittring.

Men å andra sidan är det otänkbart, att en kommitté sammansatt av personer med andra krävande och ansvarsfyllda samhällliga uppgifter, vilka ofta de utgöra mer än full mansbörda, skall *utan bistånd* kunna på sina axlar ytterligare lägga arbetet med att reda upp hela det problemkomplex, som är oupplösligt hopvävt med de partiellt arbetsföras rätta omhändertagande.

Tidens utveckling kräver helt andra tag för att komma till rätta med de många snedvridna samhällsföreteelserna än dem en kommitté, som arbetar kortare eller längre tid och är sysselsatt med ett enstaka fristående problem, mäktar åstadkomma. Om landets styrelse skall återfå sin gamla myndighet, sin ställning i samhället, då måste också styrandet ske i nära anslutning till *utvecklingen*. Och utvecklingen följes bäst inom en institution, som på sitt program har *punkterna koordination och forskning med praktiska försök* och till sitt förfogande ett *permanent organ* med en på skilda sociala, tekniska, industriella, m. fl. områden högt kvalificerad stab av *fast anställda*, vilka i intimaste kontakt med lämpliga, redan befintliga institutioner, industrier och specialkommittéer ge en kraftig impuls till den koordination av det sociala reformarbetet, som beklagligt nog hittills oftast saknats, ta upp hithörande problem i hela deras vidd, minutiöst noggrant följa utvecklingen i in- och utland samt rent *laboratoriemässigt* praktiskt pröva alternativa förslag till tekniska, organisatoriska och sociala förbättringar.

Ingen svensk kommitté, som haft sig anförtrodda uppdrag på det sociala området, har hittills — med full insikt om nödvändigheten av koordination, eftersom socialväsendet är ett oupplösbart helt, samt klar uppfattning om behovet av att i förväg äga grundlig erfarenhet om verkningarna av de reformer man föreslår — vågat skapa ett permanent arbetande utrednings-, forsknings- och försöksorgan. Det vanliga förfarings sättet är, att en kommitté med sociala uppgifter ängsligt håller sig till det lilla begränsade område, vilket regeringens, riksdagens eller kommunens direktiv angivit som uppgift för kommitténs arbete — *även om det skulle visa sig, att uppgiften i fråga inte kan bringas till en tillfredsställande lösning med mindre än att samtidigt åtskilliga andra frågor bli uppklarade*. Den byråkratiska anda, som ofta kan prägla en sådan kommitté, förbjuder den att gå in på ett verksamhetsområde, vilket anförtrotts åt en annan kommitté och vilket denna svartsjukt bevakar. Man nöjer sig — hellre än att trampa innanför gränsen till den senare

kommitténs domäner — med en mer eller mindre kompromissartad, i regel föga varaktig och säkert inte fullgod lösning av sin uppgift.

Sverige har lyckligtvis hittills förskonats från det mesta av krigets elände. Men å andra sidan ha vi ej, i motsats till de krigförande, berikats genom de oerhörda erfarenheter, som samlas under ett totalt krigs totala ansträngningar. Det murkna i samhällskroppen har ej slitits bort. Vi ha ej tvingats utveckla den initiativrikedom, handlingskraft och villighet till stora experiment, som fordras av de krigförande för att kunna vinna och överleva. Vi ha ej nödgats göra rent hus med all egoism, översitteri, prestigesjuka, håglöshet, småskuret snusförnuft och byråkratisk formalism, som stå i vägen för utvecklingen av ett folks fulla krafter.

Det stora befriande greppet på de sociala problemen, vilket möjliggör radikala och vittgående lösningar av medborgarnas svårigheter och kan höja standarden på ett sätt, vartill man hittills inte skådat mer än en ringa och blygsam början, har också därför ännu icke tagits av någon svensk myndighet eller institution. Och det har inte heller varit lätt, därför att — som ovan antytts — åtskilliga hinder stå i vägen och nödvändigheten av koordination icke beaktats i önskvärd utsträckning.

I det föregående har jag sökt antydningssvis påpeka hur intimt de partiellt arbetsföras problem sammanhänger med skiftande förhållanden på socialväsendets och andra områden och att förutsättningen för att kommitténs skyddslingar skola få det av regeringen önskade biståndet är, att problemet koordineras med ett flertal andra. Om de synpunkter jag anfört närmare skärskådas och begrundas, torde envar av kommitténs ledamöter med lätthet inse riktigheten av den av mig framförda åsikten. Det borde sedan ävenledes vara en ganska lätt sak för kommittén att övertyga myndigheterna om att kommittén inte fått en fristående social uppgift utan att dessa problem måste lösas i det ofrånkomliga sammanhanget. *Härigenom bör kommittén för partiellt arbetsföra kunna bli den av Kungl. Maj:t tillsatta institution, som frigörande sig från en oftast tillämpad slentrian ej följer de byråkratiska gränser, som ängsligt fasthållande vid en i ett statsrådsprotokoll given definition drar upp, utan de, som verkligheten — nöden, behovet, förutsättningarna för att bringa verklig hjälp — utstakar. Att skänka landets hundratusentals partiellt arbetsföra och överåriga en högvärdig existens, i vilken understödsverksamhet och barmhärtighet ha ringa del, är ett vida mer berömvärdt sätt att lösa den uppgift Kungl. Maj:t uppdragit åt kommittén, även om detta skulle tvinga kommittén in på områden, som anförtrotts åt andra institutioner, än att åstadkomma en barmhärtighetsbetonad halvmesyr, som varken tillfredsställer stat eller klientel. Fördomsfritt, helt oförvillad av förutfattade meningar bör kommittén skrida till sitt värv och för regering och riks-*

dag förorda sådana åtgärder i fråga om de partiellt arbetsföras och överårigas omhändertagande, att dessas problem därefter — som tidigare sagts — kan betraktas som definitivt löst. Men därför måste också detta förslag koordinera alla de vittomfattande sociala med flera förhållanden, vilka mer eller mindre kraftigt påverka ifrågavarande klientens ställning.

Häri genom åstadkommer kommittén inte bara en genomgripande och högtstående förändring i socialt hänseende, höjer många medborgargrupper sociala standard till önskvärd nivå, utan skapar samtidigt ett *befriande prejudikat* i fråga om arbetssättet på det sociala maskineriets ytterst invecklade och svårbehärskade område.

En social forsknings- och försöksorganisation kan möjliggöra uppgiftens rätta lösning.

Bakom all verklig framgång ligger arbete och åter arbete. Endast efter outtröttlig och långvarig arbetsmöda, under vilken personliga förhållanden tillbakasetts, ha de allra flesta forskare nått sina resultat. Förhållandet är likartat på socialväsendets område. Endast genom järnhård flit och brinnande arbetshåg kunna framgångarna vinnas här. Men kunna kommittéledamöter, som sedan många år tillbaka ha sina fasta förankringar i andra samhällsuppgifter, ägna sig åt utvecklingen på socialväsendets område på ett sådant sätt, som här angivits som nödvändigt? Nej, det går inte och begäres ej heller av någon. Men kommittén kan — som antytts — förorda inrättandet av ett organ, där arbetet oavlåttligt bedrivs i hög takt och på sådant sätt, att snabba försöksresultat vinnas, vilka sedan kunna läggas till grund för mera omfattande, positiva förslag att föreläggas statliga och kommunala myndigheter m. fl. Ett dylikt organ skall *Socialväsendets forskning- och försöksorganisation* kunna bli.

Här bör påpekas, att Kungl. Maj:t i direktiven för kommitténs verksamhet anbefallt, att kommittén skulle närmare utreda ett av mig för regeringen framlagt förslag om skapande av ett Socialväsendets forskningsinstitut.

Men hur skall detta vara organiserat, efter vilka grunder skall arbetsmetodiken utarbetas, vilka byggnader behövas, vad kunna kostnaderna belöpa sig till för engångsutgifter och för permanenta utgifter, hur stor personal bör i första hand verka inom organisationen, vilka problem skola där upptagas till behandling? Allt detta är frågor, vars klarläggande kräva ett ytterst omfattande och maktpåliggande arbete av åtskilliga på olika områden högt kvalificerade medborgare. Innan ett definitivt och fullständigt förslag kan föreligga till en dylik orga-

nisation, vilken äger alla förutsättningar och möjligheter att på ett hittills oanat sätt experimentellt lösa de stora sociala problemen, däribland i första hand de partiellt arbetsföras och överårigas, torde minst ett eller annat år ha gått till ända, under vilken tid många av dessa nyss åsyftade experter måste vara verksamma. Kostnaderna för en dylik allsidig utredning bli så betydande, att det är otänkbart, att enskilda skola kunna bestrida desamma — i all synnerhet som billighetsskäl tala för att det allmänna bestrider kostnaderna för en utredning, vars resultat kan läggas till grund för åtgärder, vilka det allmänna må anses ha bjudande plikt att vidtaga till förmån för medborgarna.

Utredningen avser ju dessutom att skapa ett organ, vars verksamhet skall skydda stat och kommuner för kostsamma misstag på socialväsendets område. *Ingen social reform av någon betydelse bör få genomföras i landsomfattande skala, innan man genom försök i liten skala inom ett begränsat distrikt vunnit praktisk erfarenhet om dess konsekvenser.* Genom att anlita ett sådant tillvägagångssätt — d. v. s. genom att skapa en socialväsendets forskningsorganisation med praktisk försöksavdelning — vid den sociala utvecklingen vinnes garanti för stat, kommun och individ att denna utveckling försiggår efter minst kostsamma men samtidigt mest effektiva riktlinjer.

Efter vad här anförts kan jag inte finna annat än att det lämpligaste sättet för kommittén att lösa sin närmaste uppgift är att förordna skapandet av en forsknings- och försöksorganisation av här angiven karaktär, som så småningom skulle kunna bli *Kungl. Svenska Socialdepartementets konstruktiva avdelning* och därigenom i många hänseenden gagna vårt land, vilket utan ringaste tvekan är i starkt behov av en rationellt ledd utveckling på det sociala området, varom för övrigt flera av kommitténs egna ledamöter själva burit vittnesbörd.

Men innan en forsknings- och försöksorganisation med antydda uppgifter kan skapas, måste den större, ovan beskrivna utredningen om densamma verkställas. Till de närmare yrkandena till kommittén i detta sammanhang återkommer jag längre fram i detta betänkande. Innan jag övergår till att närmare redogöra för arbetsuppgifter, som i första hand böra omhändertagas av forsknings- och försöksorganisationen för att snabbt komma till rätta med de partiellt arbetsföras och överårigas problem, skall jag endast i korthet återge några in- och utländska auktoriteters bestämda åsikter om nödvändigheten av att den av statsmän och politiker eftersträfvade utvecklingen sker i intimaste kontakt med och helt baserar sig på rön och erfarenheter, som vunnits genom direkt på denna uppgift inriktad vetenskap, forsknings- och praktisk försöksverksamhet.

Tanken på vetenskaplig forskning och praktisk försöksverksamhet inom samhällslivet har såväl auktoritativt stöd som stöd i verkligheten.

All teknisk, industriell och vetenskaplig utveckling går över forskning och försök. Nu då världen till följd av krigshärjningarna står inför ett större socialt och organisatoriskt återuppbyggnadsarbete än någonsin tillförne, torde det psykologiska ögonblicket vara inne att tillgripa samma metoder för att få fram riktiga åtgärder att höja socialvårdsklienteletets standard.

En systematiskt bedriven forskning med praktisk försöksverksamhet för statsmakternas räkning och med samhällseliga syften torde för övrigt, just med hänsyn till tidsutvecklingen, bli ofrånkomlig i alla länder, och det land, som kommer att gå i spetsen för en strävan att knäsaätta denna princip, kommer också att gå i spetsen för en höjning av den allmänna samhällsstandarden. Endast på övertygande, till full evidens styrkta arbetsresultat från ett samhällsstudium, bedrivet efter vetenskapliga forsknings- och försöksprinciper, kan i våra dagar en sund och snabbt framåtskridande social utveckling baseras. Denna åsikt är jag — som jag tidigare antytt — ingalunda ensam om. Framstående forskare, statsmän, m. fl. inom och utom Sverige ha under de senare åren vid upprepade tillfällen varit inne på dessa tankegångar, och med allt större eftertryck hävdas nödvändigheten av att bygga det framtida samhället på en av forskare speciellt och direkt för ändamålet konstruerad grund.

The British Association for the Advancement of Science, den ärevärdiga engelska institutionen, av vilken man, inte minst med kändedom om dess höga ålder, 113 år, och om engelsmännens ofta konservativa läggning, kunde vänta ett tämligen envist fasthållande vid äldre metoder, har tvärtom med skärpa gjort gällande, *att nya riktlinjer äro nödvändiga för den sociala utvecklingen*. I den av sammanslutningens sekretariat utarbetade redogörelsen för konferensen i London i september 1941, då — mitt under brinnande krig — forskare från 22 länder samlades dit för att överlägga om världens kommande gestaltning, betonas med utgångspunkt från uttalanden av framstående människor med världsrykte på vetenskapens och socialväsendets område, att den enda möjligheten att skapa en mänsklighet värdig och tillfredsställande världsordning är, att vetenskapen, dess vägar och metoder helt och hållet tagas i statskonstens tjänst. »The message of the Conference of Science and World Order is that henceforth science and statecraft must work together». (Det budskap, som konferensen angående vetenskap och världsordning har att framföra, är, att vetenskap och statskonst hädanefter måste arbeta tillsammans.) Hela tiden konferensen varade, rörde sig överläggningarna mellan de insiktsfulla

och kloka män och kvinnor, som samlats i en kritisk tid, kring detta tema. I en intim samverkan mellan statskonst, vetenskap och forskning, sågo de världens räddning. »För första gången i världshistorien», heter det i redogörelsen, »har man kunnat skönja, hurusom statsmän och diplomater i massor vinnlägga sig om hänsynstagande till vetenskapen och till vad vetenskapsmän och forskare ha att säga angående människans, naturens och samhällets fakta och möjligheter. Ett ytterst starkt medvetande om vetenskapens och forskningens betydelse har vuxit fram nu, vid mitten av tjugonde århundrade. De ledande på det mänskliga intellektets område ha numera allmänt blivit övertygade om att den vetenskapliga aspekten på mänskliga förhållanden är en faktor av avgörande karaktär. De vända sig till vetenskap och forskning och söka där vägledning, innan de gå att uppta kampen med dagens och morgondagens problem.» — — — »Vad måste man då göra för att kunna vara säker på att den nya tendensen vinner framgång? Ett uppenbart värv i detta sammanhang är att hos regering och folk väcka till liv och omhulda känsla och sinne för vetenskapens och forskningens betydelse. Goda avsikter äro inte tillräckliga. Man kan inte vänta sig eller begära, att statsmän effektivt skola kunna traktera ett instrument, som de inte förstå och inte lärt sig att använda.» Detta måste statsmännen överlåta åt specialister, som de ta i sin tjänst. (*Science and World Order* av J. G. Crowther, O. J. R. Howarth och D. P. Riley, London 1942, sid. 15—17).

Det faktum, att forskningsarbetet måste koordineras för att ge önskat resultat, ett memento mot de många med isolerade uppgifter sysselsatta svenska institutionerna och kommittéerna, har även stöd hos utländska auktoriteter. Enligt ett uttalande av professor Ragnar Nilsson vid Lantbrukshögskolan har Sir William Bragg, en av de mest framstående nu levande engelska vetenskapsmännen och den man, i vars händer lagts mer makt än i någon annan persons, då det gällt att inom det engelska världsväldet uppbåda vetenskapens resurser för krigsansträngningarna, med eftertryck varnat för att inrätta *isolerade* forskningsinstitut. Erfarenheterna i England av dylika institut ha varit ytterst nedslående.

Den kände svenske läkaren och vetenskapsmannen professor Georg Kahlson höll den 12 november 1943 inför Göteborgs Högskola ett anförande vari han bl. a. yttrade: »De båda viktigaste yrkena i en modern stat äro politikerns och vetenskapsmannens, därför att deras verksamhet medför allvarliga följder för hela samhället. I vårt land äro dessa båda former av verksamhet i många avseenden så svagt företrädda, att vi måste bli efter i utvecklingen om ändring ej sker. Våra politiker äro i allmänhet amatörer; många av dem veta alltför litet om de krafter, som möjliggjort de moderna samhällenas

utveckling. Våra vetenskapsmän äro främst akademiska lärare och bedriva forskning endast i den mån deras fritid och otillräckliga resurser medge.» — — — »Intet land har i nyare tid så målmedvetet som Ryssland utbyggt och utnyttjat forskningen som nationell kraftkälla. Hela världen står häpen inför Rysslands militära prestationer. Den för sin uppriktighet och frispråkighet redan under tsartiden kände ryske fysiologen och nobelpristagaren Ivan Pavlov gav i ett festtal i Rjasan sin regering följande betyg: Förr levde vetenskapen vid sidan av livet; folk och vetenskap voro främmande för varandra. Jag ser nu, att det är annorlunda: hela nationen uppskattar och värderar vetenskapen rätt. Jag höjer mitt glas för den enda regering i världen, som lyckats med detta, som skattar forskningen så högt och som främjar den med så brinnande iver. Jag hyllar mitt lands regering för allt detta.» Med stöd av dessa premisser påvisar professor Kahlson nödvändigheten av att politik och statsmannakonst på ett helt annat sätt än tidigare måste basera sin verksamhet till folkets gagn på vetenskap, forskning och försök och säger vidare: »'Sweden the middle-way' har med rätt eller orätt beundrats som en demokratisk förebild. Vi ha en arbetarstam, som med rätta kan räknas till världens skickligaste och mest ansvarskännande, vi ha framsynta och energiska företagare, vårt jordbruk går framåt, som tekniska uppfinnare äro vi enastående, i vetenskaplig begåvning ligga vi ej efter något annat folk. Alla dessa krafter i *samverkan* skulle kunna trygga en gyllene medelväg mot en förebildlig välfärdsdemokrati.» Här sätter professor Kahlson fingret på den ömma punkten. »Alla dessa krafter i *samverkan* . . .» Det är på den punkten det brister i vårt land. Men utan denna *samverkan* av de goda krafterna kommer man ingen vart. Om en socialväsendets forsknings- och försöksorganisation kommer till stånd, kan den erbjuda alla de möjligheter till en samfällid kraftansträngning, en total koordination av alla för en högre social standard verksamma strävanden, vilka enligt professor Kahlson äro nödvändiga för skapandet av en högklassig välfärdsdemokrati.

Men inte bara inom den rent västerländska kulturkretsen har den av mig hävdade satsen, att forsknings- och försöksarbete på samhällslivets olika områden, bedrivet enligt vetenskapliga grunder, kan bli källan till hela socialväsendets förnyelse, omfattats med övertygelse. Den store österländske folkledaren, Kinas statschef och generalissimus C h i a n g - K a i - S h e k har med eftertryck uttalat sig i samma riktning och sedan låtit orden följas av handling. År 1943 upprättade han nämligen en organisation, inom vilken samhällseliga reformer skulle vetenskapligt utprövas för att kunna gälla som mönster för det stundande återuppbyggnadsarbetet i Kina, samt anslog för kinesiska förhållanden ansevärliga belopp till organisationen i fråga. Tankegån-

gen bakom och uppläggningsen av förslaget till marskalk Chiang-Kai-Sheks forskningsorganisation äro i princip i många hänseenden likartade med riktlinjerna för den av mig föreslagna forsknings- och försöksorganisationen angående vilken jag önskar, att kommittén skall förordna en allsidig och detaljerad organisationsutredning, huvudsakligast bekostad av statsmedel.

För att till slut återropa ytterligare auktoritativt stöd för tanken på en forsknings- och försöksorganisation, verksam och sammansatt efter de riktlinjer, som helt summariskt antytts på sid. 8 i detta betänkande och till vilka jag närmare återkommer längre fram, hänvisas även till följande uttalanden av den tidigare apostroferade engelske socialreformatorn Sir William Beveridge, som i »Pillars of security» (London 1943), sid. 15, bl. a. uppdrar följande maxim beträffande förutsättningarna för att rätta metoder skola tillämpas och riktiga beslut fattas angående samhällslivets utveckling:

»Det kräves, att besluten fattas varken av en enda man eller av en kommitté, sammansatt av jäktade ämbetsmän, utan av en skara män, som oavbrutet tänka och arbeta i samverkan — män, som befriats från löpande göromål, så att de *ha tid att tänka*, innan de fatta sina beslut, män, som besitta odisputabel auktoritet även gentemot de olika departementscheferna i regeringen, så att vad de komma till är ett riktigt beslut inte en tidsödande kompromiss.»

Sedan jag på detta sätt påvisat auktoritativt stöd för den av mig föreslagna forsknings- och försöksorganisationen, vilken är avsedd att, genom fruktbarande *samverkan* mellan för sina uppgifter högkvalificerad personal med enda uppgift att utforska och laboratiemässigt praktiskt pröva sociala problem, i starkt gynnsam riktning påverka den samhällseliga inre utvecklingen i vårt land, kommer jag i fortsättningen att närmare gå in på en rad av de förstahandsuppgifter, som jag anser böra läggas på forsknings- och försöksinstitutionen. En redogörelse av denna art kan måhända i någon mån betraktas som ett föregripande av den definitiva utredningen. Men dels måste denna ha *vissa utgångspunkter och riktlinjer*, dels gäller det för mig att genom åskådliga exempel klart ådagalägga, att de uppgifter, som komma att falla inom *det ev. blivande arbetsorganets* verksamhetsfält, äro så betydelsefulla och omfattande, att arbetet på den detaljerade planläggningen av dess organisation, arbetsmetodik, byggnadsfrågor m. m. med nödvändighet måste bli en dyrbar affär.

Omfattande förberedande arbeten redan vidtagna i och för skapande av ett forsknings- och försöksdistrikt.

Vad jag önskar av kommittén, är sålunda att kommittén förordar ett mera omfattande och fullständigt utredningsarbete än det jag dels

med egna medel och dels med vissa begränsade anslag, som av det allmänna och industriföretag ställts till förfogande, mäktar åstadkomma för att närmare klarlägga begreppet en »socialväsendets forskningsorganisation med försöksavdelningar». I detta sammanhang vill jag påpeka, att ett mycket omfattande arbete redan utförts och att mycket viktiga avsnitt av forsknings- och försöksverksamheten redan stå färdiga. Innan arbetet kan igångsättas, måste nämligen ett för försöksverksamheten lämpat distrikt utväljas, varjämte en första, rent förberedande plan över arbetets bedrivande, ett *socialvårdslaboratorium*, dit socialvårdsklientelet vänder sig, samt en administrativ kontorsorganisation även måste vara för handen.

Redan den *generalplan* för Stockholms stads hälso-, sjuk och eftervårdsväsen, som jag den 31 maj 1930 framlade för myndigheterna, och som sedermera till alla delar bekräftades genom en ny generalplan, överlämnad till Stockholms stads sjukhusdirektion den 16 november 1943, innehöll planer på att skapa ett forsknings- och försöksdistrikt, upplagt och organiserat som ovan antytts. Ur detta förslag utvaldes därpå mitt yrkande om uppförande av ett *akutsjukhus*. Ett dylikt skulle även kunna kallas ett socialvårdslaboratorium, eftersom socialvårdsklientelet vänder sig dit, när svåra förhållanden så påkalla. Detta sjukhus är *Södersjukhuset*, och i och med att det blir färdigt, har automatiskt ett centrallasarettsdistrikt såsom försöksdistrikt uppkommit, nämligen Södermalm, omfattande 6 stadsförsamlingar — Katarina, Högalid, Maria, Sofia, Enskede och Brännkyrka — och 240 000 invånare. Då detta distrikt emellertid är alltför omfattande och kostnaderna för en försöksverksamhet inom en så vidlyftig organisation skulle bli alltför dryga, varjämte själva verksamheten bleve väl otymplig, har jag i första hand utvalt Maria församling med c:a 23 000 invånare till försöksdistrikt.

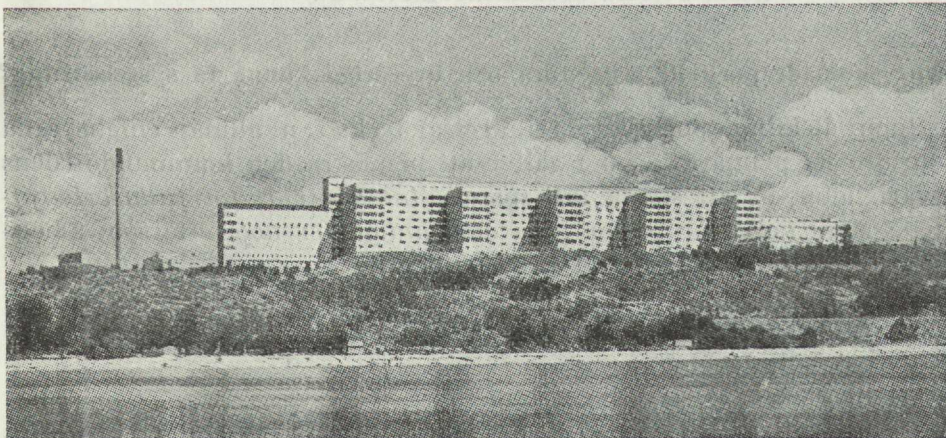
Centrallasarettet Södersjukhuset har av mig och min stab av högkvalificerade medarbetare efter omfattande forskning konstruerats som vårt lands första diagnos- och hälsovårdscentral för tresidig hälsa, nämligen kroppslig, själslig och ekonomisk. Men det kan inte fullgöra sin totala funktion med mindre än att de övriga led av min plan, som hänga direkt samman med akutsjukhuset, även förverkligats. Södersjukhuset har av mig avsetts att bli ett socialvårdslaboratorium och har kunnat konstrueras — med hjälp av en stab utomordentligt kvalificerade fackmän — som ett sådant tack vare det faktum, att konstruktionsarbetet bedrivits utan några direktiv av olika slag från myndigheterna. För att fullfölja det inledda arbetet är det som jag föreslår, att kommittén för partiellt arbetsföra förordar undersökning om skapandet av den allsidiga organisation, som, utbyggd kring det redan delvis färdiga Södersjukhuset, kan skänka socialvårdsklientelet i försöksdistriktet,

främst de partiellt arbetsföra och överåriga, en tryggad existens. För att även hos allmänheten väcka förståelse för värdet av en blivande allsidig sådan organisation har Södersjukhuset försetts med en stor hall, besökshallen, i vilken effektiv propaganda för modern hälsovård skall kunna tillhandahållas.

Men då stadens och landets problem äro delvis olika har jag funnit det nödvändigt att även bedriva försöksverksamhet på landsbygden och för ändamålet har jag, i samråd med hushållningssällskapets tjänstemän i Uppsala län, d. v. s. det län, där kommitténs ärade Herr Ordförande är landshövding, utvalt 6 socknar, i vilka förberedande gårds- och sockenundersökningar utförts med en grundlighet, vartill motsvarighet kanske hittills icke funnits i vårt land. Dessa undersökningar komma att närmare behandlas längre fram i detta betänkande. Försöksverksamheten på landet är avsedd att börja i den av dessa socknar, som befinnes lämpligast. De vunna resultaten inom ett försöksdistrikt av här angivet omfång och om vars organisation m. m. jag önskar att kommittén i första hand skall förordas fortsatt utredning, kunna sedermera i princip och i tillämpliga delar samt i viss mån tillrättalagda efter lokala förhållanden tjäna som fullt genomprövat mönster för landets övriga distrikt och orter.

Men innan arbetet begynner måste det föregås av en grundlig stads-, läns- och sockenplanering med avseende på hälso-, sjuk- och socialvård eftersom en rationell hälso-, sjuk- och socialvård är oupplösligt sammankopplad med en rätt lösning av socialvårdsklientelet och i första hand de partiellt arbetsföra och överårigas problem.

I de följande avsnitten kommer även att redogöras för det förberedande arbete, som i detta hänseende nedlagts.

Södersjukhuset.

II. Arbetsuppgifter.

1. Ett nytt samhällselement, ett produktivt socialväsen, måste skapas för de partiellt arbetsföra och överåriga.

Sedan sålunda inledningsvis i detta betänkande påvisats, att en rationell lösning av de partiellt arbetsföras och överårigas problem förutsätter åtgärder av mycket stor räckvidd, som gripa in på flertalet av samhällets och socialväsendets områden, och att den arbetskoordination, som kräves för att framlägga kvalificerade och tillförlitliga förslag till dessa åtgärder, endast kan åstadkommas inom ett permanent arbetsorgan, en socialväsendets forsknings- och försöksorganisation, kommer jag närmast att redogöra för problem, som denna organisation direkt skall uppta till behandling för att Kommitténs för partiellt arbetsföra huvuduppgift skall kunna lösas. Genom denna redogörelse kommer helt visst att klarläggas, att utredningen angående forsknings- och försöksorganisationens tekniska utformning, dess arbetsmetodik m. m., måste vara en kostsam och omfattande affär, men att organisationen å andra sidan, en gång i funktion, kommer att kunna tillrättalägga svåra sociala problem på ett sätt, som tidigare icke ansetts möjligt, varför kostnaderna för utredningen må betraktas som av ringa betydelse jämfört med de förutsättningar denna institution kan äga att effektivt föra den sociala utvecklingen framåt.

Var skola de partiellt arbetsföra och överåriga kunna få sysselsättning?

Inom åtskilliga politiska m. fl. kretsar tycks f. n. allmän enighet råda om att det primära, då det gäller att bemästra den kommande tidens svårigheter, är att skapa *full sysselsättning enbart för fullarbetskraften*. Men detta är *under inga omständigheter nog*, eftersom arbetskraften kan delas upp i följande kategorier:

- a) ungdom;
- b) fullarbetskraft;
- c) partiellt arbetsföra;
- d) överåriga,

av vilka ingen kan förbigås, om man vill lösa samhällets sysselsättningsproblem. Kungl. Maj:ts direktiv för Kommittén för partiellt arbetsföra ange, att riktlinjerna för gruppen partiellt arbetsföras syssel-

sättning skola uppläggas, och då de individer, som av åldersskäl blivit mindre arbetsföra, måste räknas dit, omfattar Kommitténs uppdrag även frågan om de överårigas sysselsättning.

Ingen torde vilja inlägga gensaga mot påståendet, att de unga behöva sysselsättning, att fullarbetskraften *måste ha* sysselsättning samt att de partiellt arbetsföra och överåriga *skola ha* sysselsättning i mån av krafterna. Tillgodoses dessa rimliga anspråk — och intet av dem kan åsidosättas utan måste upptagas i *sammanhang* med de övriga — betyder det, att *arbetslösheten* avskaffas. Eftersom denna är roten till fruktansvärt mycket armod och elände, kommer härmed automatiskt även *fattigdomen*, i varje fall i sina svårare yttringar, att avskaffas. Härav följer, att en rätt lösning av de partiellt arbetsföras och överårigas problem utgör *nyckeln* till lösningen av arbetslöshetsproblemet och därmed även till lösningen av fattigdomens problem.

Detta kan måhända förefalla som ett väl djärvt och vittfamnande perspektiv och en uppgift, som från första stund är dömd att misslyckas, eftersom så många misslyckade försök i denna riktning redan hittills gjorts. Men att man bland politiskt och socialt kunnigt folk visst icke delar ett dylikt betraktelsesätt framgår bl. a. därav, att den engelska regeringen den 25 september detta år (1944) framlade en storstilad plan till en mängd sociala reformer, som mycket väl skulle kunna betecknas som ett förslag till fattigdomens avskaffande. För att genomföra dessa planer föreslår engelska regeringen tillsättande av ett socialförsäkringsdepartement i stort motsvarande det av mig föreslagna organ, som i detta betänkande benämnts »det svenska socialdepartementets konstruktiva avdelning». Skillnaden mellan de av mig föreslagna åtgärderna, vilka alla intimt sammankopplats med de partiellt arbetsföras och överårigas problem, enär detta endast kan lösas i sammanhang med de övriga, och de engelska förslagen är väsentligen den, att de engelska i stor utsträckning basera sig på ren understödsverksamhet av försäkringskaraktär, medan mina vilja, så långt som kan anses lämpligt, utnyttja socialvårdsklienteletts kvarstående arbetsförmåga för att därmed såväl förbilliga socialvården som göra tillvaron mer tillfredsställande för individerna. Vidare önskar jag, att sociala reformprojekt innan de göras till föremål för verkställighet och lagstiftning, skola *praktiskt prövas* i begränsad skala inom den här förordade socialväsendets forsknings- och försöksorganisation, medan det engelska förslaget innebär, att det enorma programmet skall genomföras i landsomfattande skala utan att man först skaffat en på erfarenhet grundad kännedom om konsekvenserna. Mitt förslag är sålunda vida mindre radikalt och förordar ett avsevärt försiktigare tillvägagångssätt än det engelska. Vidare vill jag därtill grunda reformerna på ett *internationellt samarbete*, innebärande att utbyte sker

av erfarenheter, som vunnits efter det att olika sociala arbetsuppgifter *uppdelats* på olika länders med varandra samverkande sociala forsknings- och försöksorganisationer. Genom en dylik internationell samverkan är det möjligt att mycket snabbare komma till målet än om varje land arbetar isolerat. (Se vidare kapitel IV. Socialunionen.)

Kommitténs uppgift att ta hand om de partiellt arbetsföra och överåriga innebär sålunda krig mot fattigdomen, och detta betyder, som inledningsvis sagts, att kommittén fått sig anförtrott ett av de viktigaste och mest komplicerade av alla sociala problem, vilket därtill är av sådan vidd, att det måste — oavsett de vägar som engelsmännen beträtt — anses nödvändigt att lägga utredningen om det tillförlitligaste sättet att lösa det i händerna på ett *permanent arbetsorgan* på det sociala området av en typ, vars behov man tyvärr hittills ej insett. Måhända kan man i sistnämnda faktum finna orsaken till de i de flesta fall klena framstegen i fråga om sociala spørsmål, medan teknik och vetenskap samtidigt gått oerhört framåt.

Endast få torde helt satt sig in i vidden och betydelsen av det arbete, som i realiteten kräves för att rätt lösa de partiellt arbetsföres och överårigas problem. Men det är absolut nödvändigt, att envar av kommitténs ledamöter gör klart för sig den verkliga innebörden av detta uppdrag samt därefter icke söker undandra sig arbetsuppgiften under hänvisning till det faktum, att den är så stor och vidlyftig och att man därför endast kan befatta sig med en eller annan sida av problemet. I så fall blir det som helhet olöst, och detsamma blir även fallet med den uppgift, som Kungl. Maj:t anförtrott kommittén. I stället för att riskera att råka i detta dilemma bör kommittén enligt min mening förorda en sådan allsidig utredning om ett permanent arbetsorgan, som jag föreslagit, för att genom denna utredning kunna för landets högsta myndigheter påvisa ett dylikt organs utomordentliga förutsättningar att tillrättalägga inte bara kommitténs speciella uppgift utan även en mångfald hittills åsidosatta sociala problem.

Det faktum att de partiellt arbetsföres och överårigas problem hittills inte lösts någonstans torde i och för sig utgöra vittnesbörd nog om dess komplicerade natur. När det pågående världskriget slutar, är emellertid ögonblicket för snabba och verkningsfulla åtgärder inne. Invaliderna, såväl fysiskt som psykiskt skadade, äro nu flera än någonsin tidigare, och denna gång kan frågan om deras rätta omhändertagande ej åsidosättas. Ej heller kunna krigsinvaliderna placeras i gynnad särställning och vara de enda, som få åtnjuta kvalificerad eftervård, d. v. s. bli riktigt omhändertagna. Även fredens partiellt arbetsföra, bl. a. de överåriga, måste få samma förmån.

Eftersom problemet trots alla ansträngningar ännu inte lösts med hjälp av samhällets nuvarande organisationer, blir det nödvändigt att

införa ett nytt samhällselement, som tillgodogör sig de partiellt arbetsförs och överårigas kvarstående arbetsförmåga och samtidigt till allmänt gagn för övriga nu existerande samhällselement tillvaratar den *erfarenhet och yrkeskännedom*, som ett mycket stort antal överåriga och partiellt arbetsföra besitta på skilda områden. Konstruktionen av detta nya samhällselement — *ett produktivt socialväsen* — måste emellertid först klarläggas genom en *begränsad praktisk undersökning* av och inom en socialväsendets forsknings- och försöksorganisation.

För att en dylik forsknings- och försöksinstitution skall kunna komma i gång behövs en *fast utgångspunkt för arbetet och denna är familjen och hemmet*. Sunda familjer utgöra *samhällets grundpelare* och för att samhällsbyggnaden skall erhålla tillbörlig stadga måste den själv ombesörja, att dess grundelement äro anmärkningsfria. För att så skall kunna bli fallet måste arbetslösheten bort och sjukdomarna effektivare bekämpas.

Arbetslöshet och ohälsa äro således, som tidigare påpekats, de problem, som den av kommittén ev. förordade organisationen främst skall söka komma till rätta med.

Ökad konsumtion enda utvägen att förhindra massarbetslöshet.

Då man efter förra världskriget sökte övervinna arbetslöshetskriserna, gjorde man sig skyldig till ett fundamentalt misstag. Man utgick nämligen från att arbetslösheten är en primär företeelse, som måste bekämpas direkt. Nu måste utgångspunkten emellertid vara, att arbetslösheten är en sekundär företeelse. Hur uppstår arbetslöshet? Jo, därigenom att en industri ej får *avsättning* för sina varor. Lagren fyllas då och rent automatiskt måste arbetsstyrkan minskas, varigenom ett antal av de anställda bli utan sysselsättning.

Det allmänna har hittills sett sig nödsakat att skaffa de arbetslösa arbete men därvid underlåtit att angripa det onda vid roten, d. v. s. icke vidtagit åtgärder mot *konsumtionskrisen* inom skilda branscher utan i stället genom mer eller mindre improduktiva företag, vägbyggen etc., sökt skaffa de arbetslösa en rent tillfällig och — till följd av den sänkta lönen — oftast mycket knapp försörjning. En modern arbetslöshetspolitik bör *pr bransch* analysera *orsakerna* till arbetslösheten och skall därvid finna, att det icke är fråga om en produktionskris utan om, som antytts, en *konsumtionskris*, vars bemästrande innebär arbetslöshetens bekämpande. Endast genom samverkan mellan arbetsgivare och arbetare inom resp. branscher kunna enhetliga åtgärder till konsumtionsproblemens tillrättaläggande föreslås och i praktiken realiseras. Problemets nyckel blir att skapa *balans* mellan en

växande maskinell fredlig produktion och möjligheterna att *konsumera* denna produktion. Härfor behövs *en ny marknad*, som möjliggör ökad avsättning. Denna nya marknad får emellertid inte vinnas med hjälp av dumpingåtgärder, d. v. s. sänkning av priserna under ordinarie försäljningsnivå, vilka gå ut över andra länders varuavsättning. För de flesta förbrukningsartiklar finns nämligen inom varje land en oerhörd men hittills i många fall förbisedd marknad, och en av det ekonomiska livets viktigaste uppgifter är att göra denna marknad köpkraftig. Marknaden i fråga utgöres av socialvårdsklientelet: sjuka, fattiga, invalider, gamla. Dessa människor äro för närvarande i de flesta fall endast en ekonomiskt starkt tyngande belastning på samhället. Så gott som alla dessa medborgare äro *underkonsumenter*. De måste förvandlas till *fullkonsumenter* för att i stället bli en tillgång för samhälle och näringsliv, och detta kräver en omläggning av socialvårdssystemet. Det nuvarande fattigvårdsväsendet är, som bekant, i allt väsentligt baserat på understöd. Men det är en ekonomisk utopi att tro, att man enbart genom penningunderstöd, vilka likväl ej kunna ökas tillräckligt, och bibehållen sysslolöshet skall slutgiltigt kunna höja socialvårdsklientelet standard till en högvärdig nivå. Klientelet har från början ej önskat understöd. Det har begärt »hjälp till självhjälp», vilket önskemål bäst tillgodoses, om man löser den uppgift, som Kungl. Maj:t anbefallt åt Kommittén för partiellt arbetsföra, nämligen att skaffa sysselsättning — i mån av krafterna — åt partiellt arbetsföra och överåriga. Sysselsättes detta klientel, uppstår ett behov av råvaror. Det är självklart, att den partiellt arbetsföre, vars arbetsförmåga endast nedsatts med några procent, fortfarande kan räknas till fullarbetskraften, men lika självklart är, att den partiellt arbetsföre eller överåriga, som har ringa kvarvarande arbetsförmåga, icke kan beräknas erhålla så mycken sysselsättning, att han därigenom kan tjäna ett anständigt levebröd. Det är till förmån för dessa sistnämnda kategorier nya samhälleliga hjälpåtgärder erfordras och dessa stå i samband med problemet om att öka konsumtionen.

För att kunna göra detta blir man emellertid nödsakad att tillgripa *dumpingmetoden* men inte för att erövra nya exportmarknader i hård konkurrens med utlandet utan för att, som nyss sagts, vinna en ny inhemsk marknad. Vi kunna nämligen inte finna ökad avsättning hos den väldiga mängden underkonsumenter i varje land, om varorna åsätts priser, som täcka samtliga tillverkningskostnader och dessutom ge vinst och sålunda kunna betraktas som ordinarie marknadspriser. För varje producent är det viktigt att söka upprätthålla *kontinuerlig drift*. Det är därför bättre, att en mindre del av produktionen kan *konsumeras* av den tidigare angivna inhemska dumpingmarknaden än att vissa maskiner stoppas och en del folk avskedas. Det lägsta pris,

som en producent kan tänkas nöja sig med vid försäljning till denna marknad, är full ersättning för de rörliga kostnaderna. Täckning för fasta kostnader inklusive vinst får han avstå från för *denna del* av produktionen, men i gengäld håller han hela sin arbetarstam i funktion året om. Värdet härav ligger i alltför öppen dag för att behöva närmare preciseras. Ett dylikt system kan emellertid icke genomföras, innan man äger djupgående erfarenhet om dess konsekvenser och effekt, och den härför erforderliga undersökningen kan endast ske genom *praktiska försök i begränsad skala med ett begränsat klientel*, som förvandlas till fullkonsumenter. Experimentet kan endast bedrivas av en socialväsendets forskningsorganisation och inom dess försöksdistrikt.

Begreppet fullkonsument innebär beträffande partiellt arbetsföra och överåriga, att envar av dem varje dag skall kunna äta sig mätt och dricka sig otörstig; vidare tillgång till de kläder envar behöver, vilka dock ej få vara gamla uttjänta, upplappade paltor, tillgång till en bekväm stol, en egen säng, tak över huvudet samt ett visst mått av förströelse. Dessa självklara förmåner skola dock ej få åtnjutas som blott och bart ett nådebröd, utan envar bör i mån av krafterna göra sig förtjänt av desamma. Ju mer krafterna avta med åren, desto mer minskas emellertid köpkraften. Detta får dock icke medföra, att klientelet steg för steg förvandlas till underkonsumenter. I stället erhåller det i allt större utsträckning tillgång till de *billiga varorna*, varigenom hithörande människor alltjämt förbli fullkonsumenter även när total arbetsförmåga inträder. I det med ett nytt *element* — *det produktiva socialväsendet* — kompletterade samhället, vilket tack vare detta element kan tillvarataga allas arbetsförmåga, skall endast den, som bevisligen kan arbeta men ej vill göra det eller som på annat sätt visar sig ohjälpligt asocial, löpa risken att ej vara fullkonsument.

Socialvårdsklientelet tillgängliga men hittills i stort sett outnyttjade arbetskraft måste nyttiggöras.

Problemet beträffande de totalt arbetsförmögna försörjning är i stort sett löst i vårt land. Däremot är det icke löst för den stora socialvårdsklientelgrupp, vars arbetsförmåga ligger mellan fullarbetskraftens och total arbetsförhet. Denna grupps försörjningsproblem skall icke lösas därigenom, att samhället skänker den ett — eventuellt — ökat understöd, utan på så sätt att det med hjälp av det nya samhällselementet *skapar* nya arbetsmöjligheter. Först då arbetskraften är så ringa, att den överhuvudtaget ej mer kan utnyttjas, inträder invalid- och ålderdomspensionen i full utsträckning.

Det av mig här förordade pensionssystemet, avsett att först utprövas

på klientelet inom en forskningsorganisations försöksdistrikt, innan det börjar tillämpas i stor skala, innebär alltså en kombination av försörjning med hjälp av egen kraft och med hjälp av pension samt vidare att man genom att för produktivt arbete utnyttja hela den väldiga sammanlagda arbetskraft och erfarenhet, som partiellt arbetsföra och överåriga trots allt besitta men som nu slängs bort, åstadkommer så stor mängd nyttigheter för socialväsendet och samhället, att det blir möjligt att kraftigt höja socialvårdsklienteletets standard utan att öka de ekonomiska anspråken på samhället och därmed även skatterna.

Men för att göra ett dylikt *produktivt socialväsen* verkligt effektivt och livsdugligt gäller det att icke skapa bara en stab av löntagare, som likgiltigt och håglöst arbetar antingen åt samhället eller åt någon anstalt. Det måste i stället organiseras efter *företagarprincipen*. Det är välbekant, hurusom nästan varje människa vill ha sin frihet, gärna på egen hand syssla med ett litet företag och längtar efter att själv få skörda frukterna av sina ansträngningar, om hon intensifierar sitt arbete. Som pådrivande faktor torde å andra sidan farhågan för att obefogad avslappning i arbetstakten skall medföra försämrade existensvillkor sakna motstycke. Denna hos människorna inneboende instinkt att öka ansträngningarna för att skapa det egna jaget högre standard *skall tillvaratagas* och får icke motverkas. För att möjliggöra tillämpandet av denna princip inom det produktiva socialväsendet måste detta, trots att det ledes centralt och målmedvetet och gagnar sina klienter med centrala råvaruinköp och central försäljning av de färdiga produkterna, dock arbeta med *små företagsenheter*, som själva sköta sina räkenskaper och i vilka varje sysselsatt är delaktig i företagets vinst efter andelsvinstsystemet. Företagen få inte under några omständigheter tillåtas att växa till större byråkratiska verk med ett stort antal mer eller mindre förslöade löntagare utan intresse för verksamhetens resultat. Den *enskilda företagsamheten*, företagarandan, skall liksom andra goda egenskaper hos människorna tillvaratagas, då man skapar detta nya samhällelement, detta *filiälväsen* till det ordinarie näringslivet, i vilket socialvårdsklientelet i mån av krafterna skall intresseras för att inom en mängd olika sysselsättningsområden och med insats av sin egen arbetskraft bidra till att ordna sin försörjning. Varje antydning om anstaltskaraktär måste vara bannlyst inom detta produktiva socialväsen, och andan där skall baseras på frihetskänsla, idoghet, förnöjsamhet och arbetsglädje. Det skall helt ägas av det allmänna så att inga enskilda intressen skola profitera på detsamma.

Ett socialväsen, som fungerar efter här antydda riktlinjer, kommer helt visst inte att lägga ytterligare bördor på skattebetalarna. Visserligen kan det vid starten komma att kräva rätt betydande investering av penningmedel i bostäder, verkstäder och verktyg m. m., men detta

är *anläggningskostnader*, alltså engångskostnader, som kunna möjliggöra en nödvändig höjning av socialvårdsklienteletets standard utan att de höga kostnaderna för socialvårdens drift stegras. Tvärtom skulle man möjligen kunna tänka sig motsatsen med skattelindring som följd. Alldeles särskilt kan detta bli fallet, om man i vad det angår socialvårdsklientelet, på ett rätt sätt bringar klarhet angående problemet: *penninghushållning eller varuhushållning*. Enbart med penninghushållning har man för socialvårdsklientelet icke vunnit de fördelar man väntat sig, och det blir en betydelsefull angelägenhet för socialväsendets forskningsorganisation att utpröva ett *blandat* ekonomiskt system innefattande såväl penninghushållning som varuhushållning. Resultatet av en dylik praktisk undersökning torde med största intresse motses av varje nationalekonom.

Vår tid äger oanade möjligheter att öka varuproduktionen och kräver därför ett motsvarande behov av ökad varuavsättning. En fråga anmäler sig osökt i detta sammanhang: varför skall man vara tvungen att söka finna avsättningsmöjligheter för alla dessa varor och för detta ändamål öka beskattningen, så att socialvårdsklientelet till hela sin försörjning skall få kontanta pengar, som sedan användas till att genom *diverse mellanhänder* köpa de härför nödvändiga varorna? Bättre vore väl härvidlag att delvis gå en genväg: *en viss socialvårdsskatt får erläggas antingen i råvaror eller i form av vissa färdiga förbrukningsvaror*, vilka direkt genom socialväsendet och utan en massa fördyrande omkostnader ställas till socialvårdsklienteletets nya organisations förfogande i mån av behov för att hithörande medborgare skola förvandlas till fullkonsumenter. Den förmån, som den enskilde individen på detta sätt erhåller, skall av denne betalas, som tidigare antytts, med viss sysselsättning i mån av krafterna. Detta innebär, att man övergår från det nu tillämpade, rena understödsväsendet till vad jag kallar *ett produktivt socialväsen*, d. v. s. ett hittills saknat samhällselement, som suger upp och absorberar all arbetskraft vid sidan om fullarbetskraften och därmed *avlägsnar all konkurrens* mellan prima och sekunda arbetskraft från fria arbetsmarknaden. För att kunna ange den tekniska och organisatoriska utformningen av det produktiva socialväsendet kräves en analys av vad det behöver erbjuda i fråga om sysselsättning, speciellt *nya* sysselsättningar, åt socialvårdsklientelet, för att det skall kunna absorbera den sekunda arbetskraften. Undersökningen härom kommer att bli en av huvuduppgifterna för socialväsendets forsknings- och försöksorganisation. Men sysselsättningsfrågorna hänga dock så intimt samman med ungdomens och fullarbetskraftens problem, att den följande framställningen skärskådar olika samhällsförhållanden med utgångspunkt från: *Ungdomens, fullarbetskraftens, partiellt arbetsföras och överårigas* problem var för sig.

UNGDOMENS PROBLEM — Hur är det ställt i dag?

Ungdomen flyr från landet till städerna. Ungdomsbrottsligheten tilltar. Har då ungdomen blivit rotlösare och sämre? Denna fråga torde kunna besvaras med ett eftertryckligt *nej!* Men de äldre generationer, som bära ansvaret för världens förhållanden i dag, ha ej tagit hand om ungdomen såsom vårt tidevarv kräver. Nu för tiden räcker det ej med att omhänderta ungdomen enbart på samma, tämligen lättvindiga sätt, som man tidigare kunnat nöja sig med. Själva livet har blivit mer komplicerat, möjligheterna ha ökats och att ungdomen vill utnyttja de resurser, som finnas, är självklart. *Men man behöver visa den den rätta vägen.* Inte heller detta är emellertid möjligt annat än om man upptar de ungas problem från grunden i en socialväsendets forsknings- och försöksorganisation. De undersökningar, som bedrivits av undertecknad, ha visat, att *missanpassning* på grund av helt försummad anlags- och arbetsprovning samt bristfällig yrkesutbildning i ungdomsåren i ytterst talrika fall lett till rekrytering av socialvårdsklientelet. Ungdomsvårdens främsta uppgift är sålunda att genom motåtgärder råda bot på dessa missförhållanden.

Hur skall ungdomens omhändertagande läggas?

Det går ej att teoretiskt utröna vilket yrke som lämpar sig bäst för olika ungdomar, utan frågan kräver praktiskt studium i en serie verkstäder och laboratorier samt på vissa verksamhetsområden. Där får ungdomen efter teoretisk rådgivning i *praktiken* pröva sina krafter och sin förmåga för att med hjälp av *omdömesgilla* vuxna söka vinna klarhet om lämpligaste livsuppgiften. Skapas dessa försöksverkstäder, laboratorier och andra provningsorgan, erbjuder sig här *sysselsättning* för en hel del lämpliga partiellt arbetsföra och överåriga, vilkas *livserfarenhet är en ovärderlig tillgång*, som de föra med sig till dessa verksamhetsfält. Valet av för dessa uppgifter avsedda partiellt arbetsföra och överåriga måste företagas med stor urskillning eftersom många till denna kategori hörande människor förklarligt nog kunna ha en bitter och negativ livssyn, som gör dem mindre lämpade att vägleda ungdomen. Dessa »skolor» böra icke centraliseras utan vara lättillgängliga för ungdom från varje socken, varje församling, varje läroanstalt.

Nästa steg i fråga om ungdomens rätta omhändertagande är att bereda den tillfälle till rationell yrkesutbildning. Även för detta ändamål behövas verkstäder och laboratorier m. m. med utbildningsmöjligheter på en mångfald branschområden, så att all ungdom från varje socken och varje församling har samma möjligheter. Vid dessa nyinrättade decentraliserade skolor kunna även ett ganska betydande antal par-

tiellt arbetsföra och överåriga, vilkas erfarenhet på detta sätt utnyttjas, beredas arbetstillfällen som instruktörer och vägledare, varvid förutsättes att för dessa uppgifter uttagas personer, som ha gott handlag med ungdomar.

Även i fråga om fritidens utnyttjande bör handledning givas i dessa skolor och då speciellt ta sikte på att genom förnuftig *karaktärsdaning* skapa sunda fritids- och förströelsebehov. I den mån man kan påträffa lämpliga partiellt arbetsföra och överåriga med förmåga att på ett övertygande sätt bibringa ungdomen bestående intryck av vikten av, i ordets egentligaste bemärkelse, värdefulla livserfarenheter, vilka de själva samlat under en lång och hedervärd levnad, kunna dessa beredas sysselsättning även i denna verksamhet.

Genom ett dylikt intensifierat, öppet och fritt omhändertagande av ungdomen skapas möjligheter att i många fall få fram ett etiskt och moraliskt underlag till en blivande *sund familjebildning*, vilket i annat fall och under nuvarande system icke skulle lockats fram utan alltjämt ouppodlat legat i träda. Karaktärsdaningens mål skall vara att lära den unge mannen, hur han skall bete sig för att i sin livsföring representera allt det bästa, som i karaktärshänseende är förenat med begreppet *gentleman*, och att lära den unga kvinnan att skilja på en karaktärens gentleman och motsatsen och värdet för den framtida lyckan och ett rikare liv att hålla sig till den förre. Allteftersom en dylik uppfostrande verksamhet börjar avsätta allt rikare frukt, skapas allt flera *harmoniska hem* och därmed en allt fastare grund för en förändring av samhällsandan i önskvärd riktning.

FULLARBETSKRAFTENS PROBLEM — Hur står det till i dag?

På grund av obefintlig anlags- och arbetsprövning och därav föranledd missanpassning, på grund av bristfällig yrkesutbildning m. fl. skäl råder i våra dagar stor brist på stabilitet hos näringslivets arbetskraft. Mången arbetsplats ter sig som en gästgivaregård, där folk ständigt kommer och går. Förnöjsamhet saknas, och arbetare och andra sträva ständigt att finna något, som passar dem bättre, ehuru de ej rätt veta vad de vilja. Denna rotlöshet, denna vantrivsel i arbetet är ett samhällsont, som måste bekämpas, vilket bl. a. skall ske redan i samband med utbildningen i ungdomsåren.

Men det är även nödvändigt att skapa vida fastare sysselsättningsförhållanden. Inom byggnadsindustrin räknar man t. ex. alltjämt med att detta yrke även i fortsättningen kommer att vara relativt starkt säsongbetonat, ett faktum, som givetvis åtminstone ej kan befordra stabilitet inom personalleden. För näringslivet gäller som a och o att försöka åstadkomma kontinuerlig drift, och speciellt inom byggnads-

industrin bör en med praktiska försök kombinerad utredning om möjligheterna härför igångsättas. Försöksverksamheten på detta område är en av de första och viktigaste, som en socialväsendets forsknings- och försöksorganisation skulle kunna ta itu med, varvid det icke minst viktiga är, att byggnadsarbetareorganisationerna — såsom framgår på annat ställe i detta betänkande (se bil. 20) — äro beredda att stödja dylika försök, som avse att *klarlägga hur bostadsstandarden skall höjas och byggnadskostnaderna sänkas*, men, *väl att märka, till att börja med endast* inom en forsknings- och försöksorganisation av den natur och med de övriga punkter på sitt program, som här avhandlats. Enbart på grund av denna möjlighet, vilken alla andra kommittéer eller organ med samma strävanden helt och hållet sakna, skulle en socialväsendets forsknings- och försöksorganisation få en enorm betydelse inte bara för socialväsendet och dess klientel utan för alla medborgargrupper i landet.

Vidare är frågan om arbetstillgången av största vikt i samband med en strävan att få fram samhällelig stabilitet hos fullarbetskraften. Så snart en konjunkturkurva visar tecken till fallande tendens, står det den enskilde företagaren fritt att efter gottfinnande avskeda personal. Den enskilde företagaren äger också rätt att när han så vill rationalisera för att genom ökad mekanisering e. d. nedbringa behovet av manuell arbetskraft. Samhället har hittills tafatt och utan att inskrida funnit sig i dessa konjunktursvängningar och rationaliseringsmetoder och konsekvenser. Arbetslöshet betraktas som något tämligen naturligt och ofrånkomligt, vilket man icke kan göra mycket åt. Dess följdverkningar kunna inte bemästras av det allmänna annorledes än genom att de arbetslösa beredas nya, tillfälliga sysselsättningar — oftast av i hög grad tvivelaktigt värde och av den art, att klientelet i regel vantrivs med dem — eller också genom att utdela understöd, ett system, som om understödsperioden blir långvarig hos klientelet kan framkalla en önskan att även för framtiden erhålla en arbetsfri om ock knapp inkomst i stället för att återgå till verkligt arbete. Det fördärvbringande i en sådan sakernas ordning ligger i öppen dag.

Hur skall fullarbetskraftens sysselsättningsproblem tillrättaläggas?

De nyss antydda, samhällsmaskineriet vidlådande bristerna böra snarast underkastas ingående prövning inom en socialväsendets forsknings- och försöksorganisation.

För att återgå till *byggnadsindustrin* har det inom densamma länge varit varje företagsledares största önskan att kunna upprätthålla *kontinuerlig drift* i verksamheten, men försök i den riktningen ha hittills mer eller mindre grundligt misslyckats. Det går inte att åstadkomma

kontinuerlig drift så länge de små fristående arkitektkontoren, de små byggmästarkontoren och de små konstruktionskontoren finnas kvar inom byggnadsindustrin och så länge ritningsarbetet inte bedrivs i omedelbar kontakt med konstruktions- och byggnadsarbetet. Skall man lösa frågan om kontinuerlig drift inom byggnadsindustrin, måste nybyggnadsverksamheten läggas i händerna på större sammanslutningar. Annan industri karaktäriseras av rationellt drivna storföretag, som *inom sin egen rörelse* ombesörja såväl nödvändiga studier som att nya tillverkningsobjekt där ritas, konstrueras och byggas. Likaväl som en arbetsmaskin eller automobil kan säljas komplett färdig, bör man även kunna sälja ett hus komplett färdigt, och det skall inte vara nödvändigt att vända sig både till arkitekt, byggmästare, rörledningskonstruktörer, elektriska installatörer m. fl. *Koordinationskontor* behövas, som till fastställt pris leverera ett fullt färdigt hus. För att genomföra ett dylikt system, som lätt kan ordnas för kontinuerlig drift, är det nödvändigt att *församlings- och sockenvis* noga undersöka *det oundgängliga byggnadsbehovet*. Längre fram i detta betänkande (Kap. II: 5. Landsbygdens forskningsorganisation.) redogöres närmare för utförda sockenundersökningar, som avsetts att ge exakt klarhet om byggnadsbehovet i de undersökta distrikten, vilket skulle kunna ge en rent preliminär och approximativ uppfattning om det totala byggnadsbehovet *i första hand på landsbygden* samt de utomordentliga möjligheter till full industriell sysselsättning *den absolut ofrånkomliga byggnadssaneringen* på den svenska landsbygden erbjuder. Denna byggnadssanering måste med hänsyn till utvecklingen av landsbygdens förhållanden betraktas som ett statsintresse av första ordningen — ett kraftigt försvar för vårt lands sunda inre struktur —, vars tillgodoseende dessutom kommer att medföra de mest önskvärda konsekvenser i fråga om sysselsättningsproblemet.

Stödd på en inom socialväsendets forsknings- och försöksorganisation i samverkan med arbetare, industri och övriga byggnadsundersökningsorgan företagen *kostnadssänkingsundersökning* med praktiska försök kan en allmän och systematiskt genomförd byggnadsverksamhet på landsbygden, vars finansieringsgrunder bli en senare utredningsfråga, igångsättas på sådant sätt, att byggnadsindustrin under en följd av år erhåller *full och kontinuerlig sysselsättning*. Bortsett från att landets stora skara byggnadsarbetare direkt placeras i arbete härigenom komma även de talrika och omfattande industriella verksamhetsgrenar, för vilka byggnadsindustrin är *den stora arbetsregulatorn* och som ha ännu större skaror anställda, att erhålla oavlätlig och jämn sysselsättning. Att detta byggnadssaneringsprojekt skulle kraftigt påverka den allmänna konjunkturen i landet i särdeles gynnsam riktning och därmed i hög grad gagna de partiellt arbetslösa är uppenbart.

Vid sidan om denna byggnadsverksamhet måste dessutom en väl planlagd byggnadsverksamhet för socialvårdsklientelet, alltså även partiellt arbetsföra och överåriga, igångsättas för att skänka detta en skäligen bostadsstandard, vilket det f. n. i knappast något fall kan sägas ha. Inlemmad i det allmänna, ovan antydda ny- och ombyggnadsprogrammet kommer sistnämnda byggnadsverksamhet att kraftigt bidra till att skänka stadga åt landets arbetsmarknad. Byggnadsproblemen belysas ytterligare och mera ingående i kap. II: 6.: Socialväsendets byggnadsforskning.

Det blir en lika samhällsgagnelig som allmänt betydelsefull uppgift för socialväsendets forsknings- och försöksorganisation att noggrant planlägga och organisera riktlinjerna för den här berörda, utan tvekan ofrånkomliga byggnadsverksamheten i landet samt *koordinera alla inverkande faktorer*. Det första momentet i detta sammanhang blir emellertid den nyssnämnda, i samverkan med olika intressenter företagna kostnadsänkingsundersökningen, vilken är en nödvändig förutsättning för att byggnadsprojekten överhuvudtaget skola kunna realiseras och som inom forskningsorganisationens försöksavdelning kombineras med direkta praktiska anläggnings- och driftsstudier m. m. på modellbyggen.

Arbetslöshetens bemästrande inom branscher, som ej röna inflytande av byggnadsverksamhetens omfång.

Det finns emellertid många branscher, som endast indirekt och kanske inte alltid så kraftigt påverkas av ett industriellt uppsving sådant som en omfattande kontinuerlig byggnadsverksamhet kan framkalla och som därför kunna utsättas för starka växlingar i fråga om arbetstillgången. För att kunna komma till rätta med de inom dessa industrier ofta återkommande arbetslöshetskriserna är det nödvändigt dels med allmän och fastare anslutning till fackföreningarna, dels med en vida intimare *samverkan* emellan arbetsgivare och arbetare av helt ny karaktär.

Orderfördelningskontor pr bransch måste nyskapas för att vid inträffande konjunktursväxningar fördela ordena mellan de till branschsammanlutningen hörande företagen, så att — om så skulle behövas — en hela branschen gällande nedminskning av arbetstiden kan ske. Det är bättre, att alla branschens företag minska arbetstiden med en dag, i svårare fall två dar i veckan, än att vissa företag skola tvingas att helt slå igen, medan andra köra för fullt.

Det kan förefalla, som om det här anförda skulle kunna tolkas som ett förordande av trust- och kartellsystemet. Men så är visst icke fallet, ty syftet med här föreslagna åtgärder är icke att bereda de anslutna

företagen möjligheter till icke önskvärda prisstegringar utan enbart att de skola erbjuda *organisatorisk trygghet mot arbetslöshetskriser*.

Vidare måste branscherna inrätta forsknings- och försöksinstitut samverkande med socialväsendets forsknings- och försöksorganisation. Den förnämsta uppgift, som kommer att påläggas dessa branschernas forskningsinstitut, blir att noggrant klarlägga möjligheterna att bemästra först och främst inhemska konjunktursvängningar och att sedan genom internationellt samarbete även upptaga dessa problem i större sammanhang, ty det finns inget land, som i längden kan dra nytta av ofta häftiga konjunktursvängningar än i gynnsam, än i ogynnsam riktning.

I detta sammanhang, där problemet om arbetslöshetens bemästrande vidrörts, är det nödvändigt att framhålla att en sådan omläggning av samhälls- och näringslivet, att kraftigare konjunktursvängningar icke förekomma i nämnvärd omfattning och att fullarbetskraften i stort sett kan hållas oavbrutet sysselsatt, givetvis kommer att kräva en viss, ganska ansenlig tid, under vilken det nuvarande understödsväsendet måste bestå i avvaktan på att experimenten skola slutföras och stabila förhållanden organiseras. Men även när så en gång har skett kunna svårigheter givetvis uppstå för människor, därigenom att dödsfall inträffa eller att t. ex. ett företag av oförutsedda omständigheter tvingas slå igen. I så fall kommer emellertid inte längre fattigvården att ingripa utan en *socialvård av annan karaktär*. Dess viktigaste uppgift är att lämna konstruktiv hjälp och i ett fall sådant som det sist antydda gäller det att först och främst skaffa de unga och fullarbetskraften full sysselsättning. Går dylik ej att finna inom det yrke de redan företräda, måste omskolning, i första hand av de unga, tillgripas, så att placering kan ske inom annat yrke. Men för att de unga och fullarbetskraften överhuvudtaget alltid med undantag för intervaller av här antydd natur skola kunna fullt sysselsättas måste en *arbetskraftsregulator* skapas. Som en dylik kan — såsom redan i inledningen till detta betänkande påvisats — en *fullvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning* förenad med invalidunderstöd och pension samt sysselsättning inom ett produktivt socialväsen tjäna.

Konjunktursvängningar och omläggningar inom näringslivet kunna aldrig helt undvikas och om då ett visst sysslolöst klientel uppkommer, som ej kan uppsugas av andra näringsgrenar, behövs för att förhindra sysslolöshet under längre tid, fattigdom och arbetslöshet, att det produktiva socialväsendet är så smidigt organiserat, att detsamma kan uppsuga så många partiellt arbetsföra och till åren komna personer som i denna situation är behövt för att sysslösa ungdomar och fullarbetskraften skola kunna placeras i det ordinarie näringslivet. På detta sätt fungerar detsamma som en hittills starkt saknad och helt

visst oundgänglig *regulator för arbetskraftens rätta utnyttjande*. Men funktionen i detta hänseende måste först noga ha studerats inom en praktisk försöksorganisation.

DE PARTIELLT ARBETSFÖRAS PROBLEM — Hurudan är situationen för närvarande?

Innan en närmare redogörelse lämnas angående de partiellt arbetsföras förhållanden eller vilka åtgärder, som skola vidtagas till förmån för desamma, bör begreppet partiellt arbetsföra först noga fastställas. De partiellt arbetsföra utgöras av en ofantlig mängd människor tillhörande vitt skilda kategorier. Det stora antalet gör det mycket svårt att finna en lösning på problemet och för att kunna komma därhän krävs, som redan åtskilliga gånger framhållits, först *systematisk forskning med åtföljande försök i liten skala*. Härvid måste bemödandena inriktas på en *allsidig* lösning av problemet, och det är helt förkastligt att, liksom tidigare, nöja sig med ett mer eller mindre provisoriskt omhändertagande av vissa grupper. Partiellt arbetsföra finnas, som tidigare påpekats, inom alla yrken samt dessutom bland personer, som icke ha något särskilt yrke. De finnas vidare inom alla åldrar och inom landets alla kommuner och leva under de mest skiftande förhållanden — allt omständigheter, som vid närmare begrundan och sedda i ljuset av alla i detta betänkande tidigare gjorda påpekanden böra för envar tydligt klargöra problemets utomordentligt vidsträckta omfattning.

De partiellt arbetsföra kunna först och främst delas i tvenne huvudgrupper:

- I) Fysiska fall;
- II) Psykiska fall.

Klientelet kan vidare med utgångspunkt från denna huvudgruppering indelas i följande smärre grupper:
personer, som

1. a) fötts med fysiska defekter;
b) fötts med psykiska defekter.
2. a) genom olycksfall åsamkats fysiska defekter;
b) genom olycksfall åsamkats psykiska defekter.
3. a) genom sjukdom åsamkats fysiska defekter;
b) genom sjukdom åsamkats psykiska defekter.
4. a) genom ålder åsamkats fysiska defekter;
b) genom ålder åsamkats psykiska defekter.

Dessa personer kunna sedan, som ovan sagts, uppdelas på alla åldrar och på alla yrken ävensom på sådana verksamhetsgrenar, som icke direkt kunna hänföras till något bestämt yrke.

Huru ha vi hittills försökt att rätta till förhållandena?

De, som av en eller annan orsak kunna hänföras till någon av ovan angivna kategorier, ha för sin existens, därest denna ej — i ett försvinnande fåtal fall — kunnat ordnas genom egen eller anhörigas försorg, först och främst varit hänvisade till otillräcklig folkpension och fattigvård, i vars uppgift det ingår att i viss mån söka skaffa arbete åt dessa vanlottade samhällsmedlemmar. Detta sker i samarbete med arbetsförmedlingarna. Betydelsen av att skaffa arbete åt klientelet i fråga har numera insetts allt klarare, och försök ha därför gjorts att vid arbetsförmedlingarna anställa kuratorer, som speciellt skulle få ägna sig åt detsamma och söka inpassa det i näringslivet. Om arbetsförmågan endast nedsatts med några procent, är det självklart och behöver ej diskuteras, att försök i här antydd riktning, om de bedrivs energiskt och av lämpliga personer, med framgång skulle kunna göras, särskilt då arbetstillgången är riklig. Men då arbetsoförmågan är mera betydande, är det likaledes ställt utom varje diskussion, att privata näringsidkare, av vad slag det vara må, som önska hålla sina företag flytande, icke kunna vare sig behålla eller ännu mindre i sin rörelse anställa defekta eller överåriga personer. Övertygande erfarenheter från många håll visa också till full evidens, att det icke har gått och icke heller kommer att gå att sysselsätta de partiellt arbetsföra bara genom att utvidga fattigvårdens eller arbetsförmedlingarnas kuratorsverksamhet. Att näringslivets representanter i en del fall försöka hjälpa och behålla hos dem anställda personer, som av en eller annan anledning råkat fysiskt eller psykiskt illa ut, är självklart och härvidlag ha särskilt ett antal större industrier gjort lika berömvärda som aktningvärda försök, vilka klart visa möjligheterna att sysselsätta partiellt arbetsföra.

Men på grund av lyckliga resultat i dessa enstaka gynnsamma fall kan man ej söka helt basera ett rätt omhändertagande av de partiellt arbetsföra — 100.000-tals människor — på en strävan att förmå näringslivet att absorbera något som helst mera betydande antal individer hörande till dessa grupper. De lovvärda ansträngningar, som gjorts i denna riktning, äro mycket behjärtansvärda, men någon lösning av problemet i stort innebära de ej.

Ännu mera motbjudande ter sig en sådan strävan, om man ser den mot bakgrunden av följande ojävbara faktum, med eftertryck framhävt av överläkaren d:r Helge Dahlstedt i Svenska Nationalföreningens mot tuberkulos kvartalsskrift, häfte 2, år 1944:

»Staten är vår störste arbetsgivare i samhället. Hur löser staten frågan om den partiella arbetskraftens tillvaratagande? Varje statens verk är sin egen arbetsgivare. Varje verk löser frågan — eller

rättare sagt löser den inte — efter sina egna regler och fastställda reglementen. Statens olika verk och inrättningar fordra som regel att alla som anställas skola vara A-människor. Några andra tas ej gärna emot. För dem, som redan blivit fast anställda på intyg såsom A-människor och råkat bli del-invalider, göras ibland svårigheter. Halvtidsarbete eller lindrigare arbete är ofta svårt eller omöjligt att ordna, om på grund av verkliga oöverbanneliga svårigheter eller andra skäl lämnas osagt. Staten fordrar allt eller intet. När staten ej bereder utvägar för den partiella arbetskraftens tillvaratagande, vem skall då göra det?»

Vad som här sagts om staten som arbetsgivare äger om möjligt i ännu högre grad sin tillämpning i fråga om de kommunala myndigheterna.

Med utgångspunkt från det anförda kan man inte underlåta att ställa den frågan: Är det inte paradoxalt, ja rent av groteskt och staten ovärdigt, att ett statligt organ skall framlägga förslag, som gå ut på att med hjälp av utvidgad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet söka förmå enskilda arbetsgivare att anställa sådan sekunda arbetskraft, som staten själv vägrar att skaffa försörjning, ehuru den i realiteten har vida större skyldighet härtill? De olyckliga människor, som staten anser alltför litet effektiva för statlig tjänst, skulle alltså, mena företrädarna för denna linje i fråga om de partiellt arbetsföras omhändertagande, enskilda ta hand om, ehuru de äro beroende av dessa människors arbetsförmåga och kunna genom att humant, mot statens inställning starkt kontrasterande tillmötesgående i detta hänseende vedervåga sin egen och sina företags ekonomi. Gentemot planer av här antydd art torde utan ringaste tvekan, om tendensen blir känd, en kompakt opinion kunna väntas växa upp med alla vanliga obehagliga följdverkningar.

En för alla intresserade parter tillfredsställande och riktig lösning av de partiellt arbetsföras problem kan sålunda ej vinnas genom en strävan att återinpassa dem i näringslivet utan endast genom att i *samaråd med näringslivet* ställa om så att de så länge som möjligt kunna få ägna sig åt *produktivt arbete* av lämpligt slag och av sådan natur, att konkurrens med den prima arbetskraften ej förekommer. Men för att en dylik utveckling skall åstadkommas måste *nya* tjänster och *nya* utbildningsmöjligheter skapas, varjämte ett intensifierat krav på korrekt omskolning och kvalificerad arbetsprövning måste framföras. Här kommer man återigen fram till den ständiga slutsatsen, att det behövs en centralt arbetande forsknings-, försöks- och utprovningorganisation, som pr bransch utreder frågan och *inleder ett pionjärarbete*. Med stöd av härunder vunna övertygande och tillförlitliga erfarenheter måste därefter en hela landet omfattande men i huvudsak

till resp. län och vissa distrikt decentraliserad verksamhet skapas. Härvid är det emellertid särskilt viktigt att se till, att nya interneringsanstalter eller fattighus, i vilka individerna mer eller mindre berövas sin frihet, inte under några omständigheter få skapas utan att det vid utrednings- och organisationsarbetet ständigt gäller att basera det samma på det axiomet, att individerna skola ha sin fulla frihet att söka, genom arbetsprövning eller på annat sätt, finna det område, där envar bäst passar, att de skola ha rätt att känna sig fria, få arbeta i mån av krafterna och bo på den ort vederbörande som fri människa helst önskar samt i bostäder, som icke äro anslutna till arbetsplatserna såsom vid anstalterna och som inte heller äro avsedda att uteslutande bebos av partiellt arbetsföra och överåriga.

De partiellt arbetsföras omhändertagande hänger intimt samman, som tidigare påpekats, med effektivisering av hälso-, sjuk- och socialvården, vilken inom varje område kan uppdelas i tre avsnitt avseende resp.:

- 1) förebyggande åtgärder;
- 2) akutvård;
- 3) eftervård.

Det finns ju redan en månghundratusenhövdad skara mer eller mindre förbrukade partiellt arbetsföra i alla åldrar, och deras rätta omhändertagande tillhör kommitténs viktigare uppgifter. Men det allra angelägnaste för kommittén borde vara att genom *förebyggande* åtgärder söka motverka uppkomsten av varaktigt nedsatt arbetsförmåga. Inom den här föreslagna försöksavdelningen böra genom metodiskt arbete sådana förebyggande åtgärder kunna utexperimenteras, att samhället med tillgång dels till dessa, dels till i tid företagen individuell anlags- och arbetsprövning, kan, så långt det överhuvudtaget är möjligt, *förhindra*, att nya skaror måste som mer eller mindre fysiskt eller psykiskt ofärdiga enrolleras i de partiellt arbetsföras dystra armé.

Här har antytts vissa ytterst betydelsefulla arbetsuppgifter, som böra slutföras, för att de partiellt arbetsföras problem skall kunna sägas vara tillfredsställande löst. Att dessa uppgifter skulle kunna så lösas av annat organ än en permanent forsknings- och försöksorganisation är otänkbart och behöver ej diskuteras.

DE ÖVERÅRIGAS PROBLEM. — Hur är det ställt i dag?

Sedan långliga tider har det ansetts skäligen, att en person vid viss uppnådd ålder erhåller pension och får njuta av denna under återstoden av sitt liv. Ett sådant system har gällt speciellt för personalen vid statens och kommunernas olika verk och inrättningar. Ett pensions-

belopp, som uppgått till något mellan hälften och tre fjärdedelar av lönen har utbetalats, men samtidigt har pensionstagaren så gott som helt och hållet avkopplats från all tjänstgöring. Endast i den mån han själv lyckats skaffa sig något arbete, har han haft sysselsättning. Försörjningen har sålunda varit ordnad men den *nödtvungna sysslösheten* har i talrika fall visat sig ytterst menlig för individen.

Även inom vissa industrier har man på senare år lagt i dagen en alltmer ökad förståelse för betydelsen ur försörjningssynpunkt av pension och försökt skapa olika slags pensionskassor. De flesta av näringslivets verksamhetsgrenar sakna emellertid helt och hållet varje verklig pension. Detta gäller bl. a. två av landets allra största näringsfång, nämligen jordbruk och byggnadsindustri. Följden av att pension saknas inom dessa betydelsefulla samhällliga verksamhetsområden framträder särskilt inom byggnadsindustrin, där detta faktum tagit sig uttryck i en hetsig strävan hos en mångfald av de på området sysselsatta att tjäna så mycket pengar som möjligt, medan krafterna ännu finnas kvar. Detta är ett av de väsentligaste skälen till att hyrorna dyrkats upp i höjden som nu skett och att vårt lands bostadsfråga — alldeles speciellt i den mån den berör de på grund av ålderdom eller annan orsak partiellt arbetsföra — befinner sig i sitt nuvarande fruktansvärda läge. Detta är sådant — vilket till fullo bestyrkes av den sociala specialundersökning, som jag i och för detta betänkande låtit verkställa sommaren 1944 på Södermalm i Stockholm och som närmare beröres annorstädes i betänkande (Kap. II:2. De sociala förhållandena.) —, att pensionärerna med sina nuvarande låga inkomster bli utslagna vid försöken att i konkurrens med andra söka skaffa sig drägliga bostäder och tvingas in i såsom människoovärdiga utdömda bostäder. De kunna icke under några omständigheter skaffa sig drägligt husrum i den allmänna marknaden till följd av de genom spekulation uppskruvade hyrorna.

Sedan många år tillbaka har undertecknad sökt intressera Kungl. Socialdepartementet för en rationell och effektiv produktion av pensionärsbostäder, vilka skulle upplåtas åt pensionärer jämsides med att vissa sysselsättningsmöjligheter skapades. En förutsättning vore, att man genom en särskild byggnadsutredning sökte *få ned produktionskostnaderna för socialväsendets och pensionsväsendets byggnader*. Genom att dessa fastigheter, byggda till starkt sänkta kostnader, skulle komma att ägas av det allmänna, kan hyressättningen ske med helt avståndstagande från varje spekulationsintresse och därigenom hållas på sådan nivå, att pensionens värde ej minskas. Själva tanken på pensionärsbostäder har även upptagits av Socialdepartementet och dylika bostäder byggas nu överallt i landet. Men den *grundläggande principen* bakom mitt förslag har övergivits, och dessa byggnader upp-

föras nu till gällande toppriser på byggnadsmarknaden och utan att sammanknytas med sysselsättningsmöjligheter. När de i dessa fastigheter boende pensionärerna en dag bli helt arbetsoföra, kommer det allmänna att här äga en mängd pensionärsbostäder, som i själva verket ingenting annat äro än decentraliserade försörjningsinrättningar.

I ett försöksdistrikt skulle däremot praktiskt kunna visas dels hur ett med sysselsättning kombinerat pensionsväsende skall kunna organiseras och fungera samt dels hur av det allmänna ägda pensionärsbostäder skola kunna uppföras till låga kostnader. Vid den försöksvis skeende organisationen av detta pensionärs- och bostadsväsende skall från början hänsyn tagas till att pensionärerna en dag måste bli 100-procentigt arbetsoföra, varför på detta faktum baserade organisationsdetaljer måste utformas och praktiskt prövas. Att en dylik praktisk försöksverksamhet för att skapa möjligheter att förbättra de gamlas levnadsvillkor kan igångsättas under ledning av en socialväsendets forsknings- och försöksorganisation utgör ännu ett skäl att förorda en av det allmänna bekostad detaljerad utredning angående densamma.

POSITIVISM.

I detta avsnitt av betänkandet ha ett flertal arbetsuppgifter för den av mig föreslagna forsknings- och försöksorganisationen framlagts, av vilka många företräda helt nya riktlinjer inom socialvårdsväsendet och avsevärt skilja sig från nu tillämpade metoder. Det torde därför icke kunna undvikas, att avvikande meningar i många fall komma att anföras. Människonaturen är nu en gång sådan, att den ofta håller fast vid invanda tänkesätt och ogärna söker nya vägar. Schopenhauer konstaterade en gång i tiden, att varje nyhet vid sitt första framträdande förlöjligas, därefter bekämpas för att slutligen godtagas som något självklart.

Men denna oppositionella hållning är i talrika fall ett utslag av *ren negativism* — en egenskap, som är allt annat än främmande för svenskt kynne. Med negativism uträttas emellertid intet positivt återuppbyggnadsarbete. Vad jag här angivit som en del av arbetsuppgifterna för en blivande forskningsorganisation med försöksavdelning utgöres likväl av *positiva förslag*, vilka efter praktisk prövning måhända i många fall kunna främja socialvårdsklientelet, icke minst de partiellt arbetsföras och överårigas intressen. En helt och hållet avvisande hållning, baserad på tycke och åsikter, kan därför i detta sammanhang inte anses berättigad. Avvikande meningar må gärna framföras, men i så fall *åligger det kritikern*, att på den punkt, där han opponerar sig, *föra fram andra*, rent positiva förslag att upptagas som *alternativ* till det av mig framförda förslaget. Därefter få de erfarenheter och fakta,

som vinnas genom det *praktiska försöket*, klargöra vilketdera förslaget, som må anses bäst gagna den av envar helt visst önskade utvecklingen mot en högre social standard. Göres den principen till regel inom samhällslivet, *att kritik skall framföras genom alternativa positiva förslag*, beträffande vilka praktisk bevisningsskyldighet ålägges förslagsställaren, undvikes, att negativismen lägger sin förlamande hand över utvecklingen och är ut och är in förhindrar snabba ändringar till det bättre även av förhållanden, som allmänt erkännas vara mindre önskvärda, en i vårt land tyvärr inte ovanlig situation både i fråga om statliga, kommunala och andra förhållanden. Men för att ett prövningsförfarande av alternativa positiva förslag skall bli möjligt måste man ha tillgång till ett laboratorium — en forskningsorganisation med praktisk försöksavdelning, som uteslutande fackmässigt, *helt skiljande sak från person* snabbt tar ställning till vilket alternativ myndigheterna och samhället kunna vara bäst betjänta av att utnyttja i större skala. Vetenskap, teknik och industri ha definitivt funnit att grundliga litteraturstudier med efterföljande laboratorieförsök äro den enda riktiga vägen att slå in på för att åvägabringa ett förnuftigt *framåtskridande*. Detta system måste ut i samhällslivet. I våra dagar gäller det att inom detta åstadkomma ett återuppbyggande, och ett dylikt kan ej baseras enbart på teori och ord. »Grau, teurer Freund, ist alle Theorie, nur grün des Lebens goldner Baum», säger Goethe. På många områden har sanningshalten av dessa tänkvärda ord ådagalagts. Även på samhällslivets område — det för människan viktigaste — skall det helt säkert visa sig, att en socialväsendets forskningsorganisation med koordinerad praktisk försöksverksamhet, vars arbetsuppgift är att pröva alternativa positiva reformförslag på ett levande klientel, är av större värde än aldrig så högtsyftande samhällsfilosofiska teorier.

2. De sociala förhållandena. — Kuratorsväsendet.

(Till detta avsnitt höra bil. 1—13).

Äro de sociala förhållandena i vårt land tillfredsställande? Svaret på denna fråga är givetvis av största vikt för all kommande utveckling på socialvårdsområdet och för alla de åtgärder, som kunna förordas. Stundom och för övrigt inte alltför sällan blottas i tidningsnotiser, genom hörsägen eller annorledes förhållanden, som väcka starka miss-tankar till liv, att allt inte är som det bör vara. Den bland vårt folks bättre situerade skikt, varvid hit även räknas de fullt avlönade och

fullt sysselsatta arbetargrupperna, spridda uppfattningen, att vår socialvård i stort sett är god, tycks i många fall illa rimma med verkligheten.

Det har tämligen länge stått klart för alla, att folkpensionsväsendet, även om betydande kreditposter kunna gottskrivas detsamma, ingalunda på långt när utgjort den fattigdomsbekämpande samhällsåtgärd, som dess tillskyndare väntat, att det skulle bli. En uppsjö av kalla statistiska siffror m. m. angående fattigvårdens understödsverksamhet ha ävenledes en hel del att säga, som kan tydas som tecken på att missförhållanden föreligga. Men genom denna kännedom och ur detta siffermaterial får man likväl ingen verkligt konkret och sann, ur levande livet hämtad bild av tillvaron för alla de människor, som kunna hänföras till de vanlottade. Siffror och antaganden ge föga mer än en viss aning om den anhopning av lidande och nöd, som alltjämt döljer sig bakom vårt lands i lysande färger hållna socialvårdsfasad. Det går ej heller att uteslutande hålla sig till vissa siffermässiga kalkyler m. m., då det gäller att närmare fastslå de nödställdas behov och krav. Med den stigande upplysningen har även följt nödvändigheten av att i samband med den samhälleliga omvårdnaden av medborgare, som kommit i misärläge, ta större hänsyn till en rad rent etiska och psykologiska faktorer än vad som hittills förekommit. Det går ej längre att tro, att socialvårdsklientelet liksom förr i världen med själlös likgiltighet finner sig i villkor, som myndigheter och andra samhällsgrupper en gång ansågo, att de vanlottade borde vara tacksamma för. Bristande förståelse för denna utveckling kan odla upp ett latent samhällsmissnöje av smittofarlig natur, och profylaktiska åtgärder mot denna smitta få anses förnuftiga, om man önskar undvika akuta sjukdomstillstånd i samhällskroppen.

Socialvårdsklientelet rekryteras i stor utsträckning av personer, som av olika skäl, därav i stor utsträckning ålder, kunna inrangeras bland de partiellt arbetsföra. Om man vill ha utgångspunkter för att rätt bedöma möjligheten att med rationella åtgärder höja detta klientels standard, måste hänsyn tagas till de synpunkter, som anförts i föregående stycke. Och för att vinna den nödvändiga intima, på fakta grundade kännedomen om de existensförhållanden, som kunna betecknas såsom genomsnittliga för klientelet, är en allsidig intensivundersökning av dess förhållanden ofrånkomlig. I samband med utarbetandet av detta betänkande beslöt jag alltså att företa en dylik undersökning.

Men för att en intensivundersökning skall kunna verkställas måste densamma både geografiskt och ur folkmängdshänseende *begränsas*. I annat fall blir arbetsuppgiften överväldigande samtidigt med att kostnaderna för undersökningen gå till enorma belopp. Men undersökningen måste samtidigt vara så omfattande, att man åtminstone approxi-

mativt kan börja tala om de stora talens lag och att man sålunda får fram en genomsnittsbild, som inte kan åsidosättas av det skälet, att den på grund av materialets ringa omfattning skulle kunna misstänkas vara skev. För att jag alltså — utöver de erfarenheter jag tidigare under mångåriga studier på dessa områden inhämtat — skulle kunna förvärva den nödvändiga kunskap, som kan möjliggöra ett riktigt bedömande av de partiellt arbetsförs och annat socialvårdsklientels förhållanden och därmed göra mig skickad att på rätt sätt fullgöra både det uppdrag jag har som ledamot av kommittén och det, som kommittén särskilt överlämnat åt mig, utvalde jag för min undersökning ett område, som tillgodosåg här resta anspråk. Detta område var Maria församling i Stockholm samt därutöver sex socknar i Uppland. Maria församling hade vid årsskiftet 1943—1944 inte fullt 23 000 innevånare och en verkligt djupgående undersökning där borde alltså kunna ge en något så när tillförlitlig genomsnittsbild av det sociala läget i en medelstor svensk stad och följaktligen överhuvudtaget för stadsbefolkningen i riket. Då antalet pensionärer inom Maria församling i Stockholm efter uppgifter, som inhämtats från Stockholms stads skatteverk, utgjorde sammanlagt 2 278 — såväl åldringar som förtidspensionärer inräknade — eller c:a 10 % av hela befolkningen, medan siffran är högre annorstädes, måste bilden av förhållandena där snarare bli ljusare än genomsnittet än tvärtom. Men denna »ljusare» bild är sannerligen mörk nog för att kullkasta den bedrägliga föreställningen om Sverige som ett socialt idealland. Undersökningen inom Maria församling, som under sommaren 1944 verkställdes med bidrag från Stockholms stad till kostnadernas bestridande, skildras närmare i det »P. M. rörande vissa sociala undersökningar bland partiellt arbetsföra och överåriga», vilket utarbetats av ledaren för undersökningen dispensärsköterskan fru *I n a J a n s s o n - D a h l q v i s t*, samt i de till detta P. M. hörande bilagorna, vilka dels utgöras av sammanfattande rapporter av fru *Dahlqvists* medarbetare, dels av en och annan av de många specialrapporterna över undersökta fall. (Bil. 1—4, 8 och 11, tryckta, samt 5—7 och 9—10, ej tryckta.)

C:a 1.000 fall undersöktes på så sätt, att de i undersökningsarbetet deltagande avlade *personliga* besök hos undersökningsobjekten och gjorde sig noga underrättade om deras förhållanden, varefter en rapport om besöket utarbetades. Några av dessa specialrapporter ha, som ovan sagts, medtagits som bilagor till detta betänkande. Men den vida övervägande delen har arkiverats för att vid behov ställas till förfogande. Att medtaga dem alla skulle bli alltför vidlyftigt. De besökande voro dels av styrelserna för fackföreningar, som anmodats deltaga i undersökningen, utsedda ombud, vilka åtnjöto föreningarnas fulla förtroende samt gjort sig kända för sociala intressen och förmåga att »ta

folk», dels av Arbetarnas Samaritförening i Stockholm likaledes utsedda representanter med motsvarande kvalifikationer. Envar besökte sina *yrkeskamrater*. Härigenom fanns alltid en förträfflig anknytningspunkt, då det gällde att komma i rätt kontakt med pensionärerna. En yrkeskamrat kan tala med pensionären på ett språk, som denne förstår och som därför gör honom vida lättillgängligare, än när han får besök av en person, som representerar myndigheterna och lägger samtalet på en annan och högre nivå. Det torde inte kunna bestridas, att den av mig utnyttjade metoden för att komma socialvårdsklientelet in på livet och få dem att oförbehållsamt blotta sina levnadsvillkor är mycket effektiv, något, som resultaten även bestyrka.

Den övervägande delen — 92 % — av undersökta partiellt arbetsföra och överåriga lever under misärförhållanden.

Undersökningen har blottat en skrämmande dyster verklighetsbild. Mitt i den flärdfulla och prunkande huvudstaden, som anses ha så god råd till mångt och mycket, har, detta till trots, blottats ett elände, om vilket väl endast få utanför de olyckligas egna led veta mycket. Enligt bil. 1 leva 92 % av partiellt arbetsföra och överåriga tillhörande Stockholms arbetarklass, d. v. s. den utan jämförelse största medborgargruppen, under mer eller mindre utpräglade misärförhållanden. De mest påfallande bristerna utgöras av undermåliga bostäder, dålig och otillräcklig kost, underhållig hygien och hälsovård, illa medfarna kläder och skodon samt avsaknad av varje möjlighet att lysa upp mörkret med en ljusglimt av förströelse och underhållning för såvitt inte anstaltsvård sökes. Men de flesta pensionärer leva under nästan vilka sorgliga förhållanden som helst *hellre än de avstå från sin frihet* för att få den rent fysiska tryggheten på en anstalt. Först om nöden blir alltför påträngande, sälja de sin frihet för en mättad mage och då endast med motvilja. Detta är en av de *psykologiska* faktorer, som måste medtagas vid bedömandet av lämpliga åtgärder att åstadkomma rättelse. Representanten för och styrelseledamoten i Svenska Metallarbetarförbundets avdelning N:r 1 i Stockholm stadsfullmäktige **K n u t h S v e n s s o n** har (se bil. 2) undersökt hundra fall, samtliga nuvarande eller f. d. metallarbetare. Av dessa ansåg endast en (1), som för övrigt redan befann sig på anstalt, att han hade det bra! Ingen annan önskade ha med en dylik att skaffa. Av dessa hundra människor kunde ingen försörja sig på sin pension! Fattigvårdens alltid med ovilja betraktade understödsverksamhet eller barmhärtiga anhörigas eller andra människors medlidande och välvilja måste anlitas för att fylla ut bristen — ett förhållande, som försätter pensionären i ett irriterande för-

nedringstillstånd — en annan av detta problems psykologiska sidor. Det går inte att bara med en axelryckning avfärda sådana påpekanden under förmenande, att det inte är så noga, vad människor i den ställningen tycka och tänka. Ehuru en dylik attityd måhända ej förfelar att göra intryck i politiska kretsar, där en kortsynt sparsamhetspolitik är högre i ropet än på klokt förutseende baserade och på längre sikt arbetande, frikostigare strävanden att allmänt höja medborgarnas standard, står den däremot i dålig samklang med den samhälleliga och sant humanitära andas röst, vilken utgör en högtstående modern kulturs adelsmärke och som ostridigt har sina varma förespråkare bland ledande svenska medborgare.

Sådan det svenska samhällets socialvård f. n. gestaltar sig enligt den allmänna uppfattning alla de i undersökningen deltagande ombuden vunnit, har en person, som efter en samhällsnyttig insats antingen av åldersskäl eller akut orsak blir pensionär, det bäst i det ögonblick, då han, i många fall ännu fullt arbetsför, tvingas övergå till sysslolöshet. Då bor han kanske något så när skapligt, har snygga kläder, ett trevligt hem och kan till att börja med ännu äta sig mätt och hålla sig med tidningar eller annan förströelse. Men därefter börjar en oavbruten försämring. Den ringa pensionen räcker ej till hyra för annat än de sämsta lägenheter. Kläderna bli trasiga och förstörda, men nya kunna ej köpas. Möbler och husgeråd slitas och slås sönder, men kunna ej ersättas. Tidningar, böcker och annan möjlighet till förströelse försvinna. Dylikt är för dyrt. Inkomsterna räcka ej för sådan »lyx». Den kost man varit van vid före dagen för den ofrivilliga sysslolösheten har man inte möjlighet att hålla sig med lång tid efter detta kritiska ögonblick. En för hälsotillståndet i många fall menlig kostförsämring blir nödvändig. Den framtid en svensk folkpensionär ännu i våra dagar har att blicka fram emot uppvisar sålunda en regelbundet fallande standardkurva ned mot rena misärtillvaron. En del undantag finnas kanske, men de äro i stark minoritet. Med kännedom om dessa fakta är det lätt att förstå att en år 1938 inom Svenska Metallindustriarbetarförbundet i samband med dess utställning på Skansen i Stockholm gjord utredning gav vid handen, att 88 % av de svenska metallarbetarna med dystra farhågor motsågo framtiden och ålderdomen, medan endast 12 % sade sig inte hysa bekymmer i detta hänseende.

Det är ett föga angenämt perspektiv dugande svenska medborgare under nu rådande förhållanden ha att motse efter det att de gjort sin insats för samhället. Och det hela är en ytterst betydelsefull fråga, eftersom här uppdragna framtidstillvaro vinkar för många hundratusen nu i sin fulla kraft verksamma medborgare, därest inte staten med hjälp av lämpligt organ genom försöksverksamhet *praktiskt* undersöker möjligheterna att åstadkomma en helt annan sakernas ord-

ning än den som nu är för handen. Den standard den pensionerade har, då han utmönstrats — ännu fullkonsument — ur fullarbetskraftens led måste han få bibehålla så länge han lever. Först när så är fallet, kan man säga, att den *sociala trygghet*, som bl. a. engelska regeringen genom sin i september 1944 framlagda trygghetsplan avser att skänka engelsmännen, uppnåtts i vårt land och att de sociala förhållandena äro så tillfredsställande, som man skulle kunna tro att döma av allt det vackra som sagts i den vägen.

Bostadsstandarden är f. n. ytterst låg.

Bostadsfrågan är — som man för övrigt länge nog allmänt haft på känn — ett särskilt ömtåligt problem. Standarden är i många fall ytterst låg och för att socialvårdsklientelet skall kunna få bo något så när drägligt *måste* verkligt radikala åtgärder vidtagas. Såsom framgår av flertalet rapporter i samband med den här berörda sociala undersökningen (se bil. 1, 2, 3, 4, tryckta, samt 5 och 10, ej tryckta) stå endast de sämsta bostäder, som kunna uppletas i Stockholm, till de partiellt arbetsföras och överårigas förfogande. Kassör S t u r e J a n s s o n, Sveriges Hotell- och Restaurangpersonals förbund, avd. 2, säger i sin rapport (bil. 4), att hans mest beklämnande intryck från den kontakt han fått med sina äldre och yngre f. d. kolleger i samband med undersökningen var av de »skandalöst» dåliga bostäderna, vars kvalitet kom honom att häpna. De övriga rapporterna avge i stort sett snarlikt vittnesbörd.

Det har visat sig, att många av de bostäder, som de i undersökningen deltagande arbetarombuden stött på, för åtskilliga år sedan utdömts såsom människoovärdiga och hälsovådliga. De ägas som regel av Stockholms stad och få trots allt fortfarande upplåtas som bostäder åt samhällets gamla, orkeslösa och sjuka. De människor, som alltså främst skulle behöva tillfredsställande bostäder, varvid önskemålen likväl äro tämligen anspråkslösa, erhålla av samhället lägenheter, som samma samhälle ansett icke kunna utnyttjas som människobostäder. De missgynnade, som tvingas bo i dessa lägenheter, äro ofta sjuka och bostadens dåliga kvalitet kan för dessa innebära en fara för, ja, har i många fall varit den direkt påvisbara orsaken till ett starkt försämrat hälsotillstånd. Även bostadsutrymmena lämna i vårt land mycket övrigt att önska. Här råder en *trångboddhet*, som är oförenlig med vår kultur och som vida skiljer sig från vad som förekommer i andra länder, med vilka vi i andra hänseenden vilja jämföra oss. Enligt en av Hyresgästernas Riksförbund företagen undersökning (plansch I) bo 46 % av Sveriges befolkning i ett rum och kök, medan motsvarande siffra för Amerika är 6,9 % och för England 4,6 %. Skulle Norrköping

representera Sverige, blir jämförelsen ännu ofördelaktigare, eftersom inte mindre än 81 % av stadens befolkning bo i ett rum och kök.

Förhållandena kunna inte anses mindre upprörande än de, som framkommo vid författaren Ludvig Nordströms för något år sedan företagna och i radio skildrade undersökning av bostadsförhållandena på landsbygden, och liksom denna i fråga om landsbygden med skärpa underströk vikten av en sanering av landsbygdens bostadsbestånd, påvisar den under min ledning inom Maria församling i Stockholm företagna undersökningen, att det är ofrånkomligt att även städernas bostadsbestånd i stor utsträckning saneras. Förhållandena torde för övrigt snarare vara bättre i Maria församling än i många landsortsstäder.

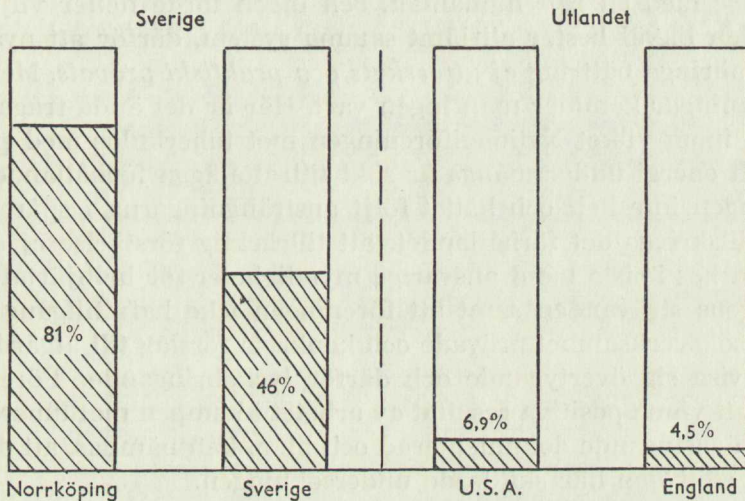
Av det samlade materialet framgår vidare, att partiell arbetsförhet i ytterst talrika fall, särskilt när det är fråga om social belastning, har sin grund i *missanpassning* inom yrke och verksamhet beroende på bristande anlagsprövning, yrkesutbildning etc. samt överhuvudtaget i ett *bristfälligt omhändertagande av ungdomen*. På detta område har givetvis en stark förbättring kunnat konstateras de senare decennierna, men förhållandena lämna fortfarande mycket övrigt att önska, vilket speciellt belyses i stadsfullmäktige K n u t h S v e n s s o n s specialrapport härom (bil. 2 a). Ett effektivare och praktiskt utprövat system får anses ofrånkomligt.

Vid inträffade sjukdomsfall, som kunna leda till varaktigare arbetsoförmåga, har samhällets nuvarande sociala organ ringa möjlighet och små resurser att ingripa så, att den insjuknade på rätt sätt kan återföras till näringslivet. Även i de fall, då förebyggande åtgärder av lämplig art och i rätta ögonblicket skulle kunnat innebära, att en individ undgått att bli partiellt arbetsför, äga de sociala organen — exempelvis nu existerande kuratorsväsende, vars företrädare dock oftast äro personligen mycket högt kvalificerade — minimala förutsättningar att kunna inskrida, även om kännedom finnes angående vad som hotar. Dessa åsikter bestyrkas bl. a. dels av den rapport (bil. 8, 8a-f) med tillhörande exempel, som sociala kuratorn vid Södersjukhusets mödravårdscentral i Stockholm fröken Elisabeth Bergsten avgivit, dels, särskilt beträffande sjömansyrket och tuberkulosfaran inom det samma, av särskilda undersökningar, som utförts av leg. läkaren d:r B. B a m b e r g i Göteborg under 1931—1936 och 1937—1942 samt av leg. läkaren d:r G u n n a r A s c h a n vid Serafimerlasarettets medicinska poliklinik i Stockholm under år 1942. Vad som framkommit i samband med dessa undersökningar tillhör kanske snarare rena hälso- och sjukvårdsväsendet än vad som i allmänhet anses vara sociala frågor, men då sociala faktorer spela stor roll i sammanhanget, har det ansetts lämpligt att även här nämna dessa undersökningar, vilka för övrigt även beröras längre fram i detta betänkande (bil. 25).

Bostadsutrymmen.

— Jämförelse mellan Sverige och utlandet —

Procentuella antalet lägenheter om 1 rum och kök i
England, U. S. A., Sverige och Norrköping.

Diagrammet ovan ådagalägger, att Sverige bland jämförbara länder i fråga om bostadsutrymmesstandard intar en beklämmande särställning. Orsaken härtill är den höga hyresnivån, som tvingar familjerna att söka minsta möjliga bostad för att hyran ej skall ta en orimlig del av familjeinkomsten.

Tillfredsställande bostäder är en av de viktigaste grundförutsättningarna för en tillfredsställande social standard. Bättre bostadsutrymmen måste därför beredas städernas invånare. På landsbygden äro bostäderna rymligare, men å andra sidan är kvaliteten ofta synnerligen låg. För att nå önskvärd standard även där måste bostadsbeståndet grundligt saneras. De här uppställda berättigade kraven kunna tillgodoses endast under målmedveten ledning och med kraftigt stöd från det allmänna.

Målet är: sunda familjer i sunda familjebostäder till hyror, som äro överkomliga för alla.

Tuberkulösa och sinnessjuka i missgynnad särställning.

De ur ren social synpunkt för familj och hem sorgliga konsekvenserna av svårare sjukdomsfall, som drabba familjeförsörjare, belysas också med skärpa i den rapport fru Ina Jansson-Dahlqvist (bil. 11) avgivit angående de erfarenheter hon vunnit i ett större norrländskt dispensärdistrikt. De beklämande situationer, som lungtuberkulosfall enligt denna berättelse ofta ge upphov till, när sjukdomen drabbar hem utan ekonomisk stabilitet, vilket är det utan jämförelse vanligaste, äro upprörande och i hög grad oförenliga med en tillfredsställande socialvård. De ingripanden, som nu företagas av de närmast ansvariga organen — vanligen fattigvården — stå ingalunda i överensstämmelse med en rätt humanitet, och ingen torde heller vilja påstå detta. Men likväl består alltjämt samma system, därför att nya vägar att åvägabringa bättring *ej utforskats och praktiskt prövats*. Med fromma önsknings kommer man ingen vart. Här är det ändå fråga om ett område, inom vilket Nationalföreningen mot tuberkulos med prisvärd vilja och energi under många år sökt tillrättalägga förhållandena. Att framgången inte helt och hållet följt ansträngningarna i spåren torde väl få tillskrivas det förhållandet, att tillräcklig förståelse ej stått att uppdriva hos i sista hand ansvariga myndigheter för helhjärtat stöd åt föreningens strävanden samt att föreningen icke haft tillgång till genom försöksverksamhet prövade och konkreta förslag till åtgärder, som kunnat visa sig övertygande och därför lyckobringande. Föreningens önskan att vinna positiva resultat av arbetet i kampen mot tuberkulosen är dock övertygande dokumenterad och bl. a. kan nämnas, att den ekonomiskt stött den här skildrade undersökningen.

Ännu ett område, som i socialt hänseende är mycket försummat och som vållar det allmänna enorma kostnader, bör i detta sammanhang beröras. Det gäller ett rätt omhändertagande av sinnessjukhusens klientel. Såsom framgår av den av läkaren vid Karolinska sjukhusets sinnessjukavdelning d:r Torsten Frey författade rapporten (bil. 12), i vilken överläkarna vid Beckomberga sjukhus i Stockholm d:r S. Wohlfart och d:r F. Wiesel till alla delar instämna, saknas f. n. så gott som helt möjligheter att på sådant sätt ta hand om detta klientel, som i stort sett torde få anses som partiellt arbetsfört, att en kommande anpassning till det allmänna näringslivet och samhället överhuvudtaget är tänkbar. Enligt rapporten i fråga torde man kunna räkna med att klientelet vid sinnessjukhusen besitter en ganska betydande kvarstående arbetsförmåga, men resurserna att rätt tillvarata och nyttiggöra denna äro ytterst begränsade, vilket till stor del torde få tillskrivas det faktum, att rationell forskning på området ej bekostats och att en försöksverksamhet, som kunnat lämna praktiska erfaren-

heter att bygga vidare på, inte igångsatts i vårt land. De möjligheter, som likväl finnas, ha emellertid på ett lysande sätt demonstrerats av med. d:r S i m o n vid den av honom ledda anstalten G ü t e r s l o h i Tyskland. Ur såväl individernas som det av deras vård mycket betungade samhällets synpunkt måste praktiskt utprövade tillförlitliga metoder att socialt förbättra de många tusen partiellt arbetsföra sinnes- och nervsjukas sociala ställning betecknas som eftersträvansvärda.

Kuratorer med stark förankring i näringslivet önskvärda.

Sammanfattningsvis kan sägas om de i detta avsnitt berörda sociala undersökningarna på skilda områden, vilka obestriddligen kasta konkret och bjärt klarläggande ljus över tidigare mera anade än erkända förhållanden, att de med skärpa understryka de ofta men sporadiskt under de senare åren framförda sociala reformkravens berättigande. De ha med obarmhärtig tydlighet avslöjat, att oerhört mycket ännu är ogjort i vårt land för att socialvården skall kunna betygsättas med godkänd. Många behjärtansvärda initiativ ha visserligen tagits både av statsmakterna, kommunala och andra myndigheter samt enskilda, men den nödvändiga *koordinerade försöksverksamheten* beträffande de många önskemålen på detta område, *där allt oupplösligen hör samman*, har saknats. Annars hade kanske svåra brister varit avhjälpna. Undersökningen bestyrker sålunda med talrika, ur livet hämtade exempel, som återfinnas vid ett studium dels av de till denna översikt fogade bilagorna, dels av det arkivmaterial rörande undersökningen, som samlats, vad som annorstädes i detta betänkande framförts, nämligen att en *forskningsorganisation kombinerad med praktisk försöksverksamhet* är ofrånkomlig, om samhällets nuvarande ledning önskar infria de löften vårt tidevarvs resurser bjuda angående möjligheten att skapa verklig social trygghet och att höja den sociala standarden, speciellt ifråga om socialvårdsklientelet. Framgången av reformarbetet har hittills, i avsaknad av denna koordinerade forsknings- och försöksverksamhet, icke motsvarat ansträngningarna och en betydande del av de mycket stora penningbelopp, som använts för ändamålet. Därom ger bl. a. den av Stockholms stad delvis bekostade undersökningen på Södermalm i Stockholm sommaren 1944 besked.

För att hjälpa i socialt hänseende illa ställda människor till rätta har under de senare åren ett antal kuratorer knutits vid olika institutioner i landet. För dessa uppgifter ha utsetts härför väl skickade personer. Icke desto mindre måste sägas, att kuratorsväsendet i sin nuvarande utformning är ineffektivt. Detta beror på, bortsett från att det är alltför begränsat, att kuratorerna nu sakna både resurser och andra möjligheter att vidtaga rationella åtgärder. Ur den rapport, som

sociala kuratorn vid Södersjukhuset fröken Ida Tillberg avgivit (bil. 9, ej tryckt) torde även tydligt kunna utläsas, att det nuvarande kuratorsväsendet är otillräckligt och att det bör utbyggas. Enligt mitt förmenande bör därför snarast praktiskt undersökas, huruvida inte ett vidsträcktare och efter andra grunder uppbyggt kuratorsväsen med större befogenhet är oundgängligt. Kuratorerna måste enligt min uppfattning ha ytterst stark *förankring inom näringslivet*. Den betydelse av arbetsgivarna tillsatta kuratorer kunna ha för personalens välbefinnande framgår bl. a. av den av personalkonsulenten vid Luma fröken Margareta Alport i samband med den sociala undersökningen på Södermalm avgivna rapporten (bil. 10, ej tryckt). Att av arbetarnas yrkesgrupper tillsatta och med desamma intimt samverkande *yrkeskuratorer* likaledes skulle kunna få stor betydelse för ett önskvärt tillrättaläggande av misärfallens förhållanden har ådagalagts genom den av mig igångsatta, här skildrade undersökningen. Möjligheterna till en nydaning av kuratorsväsendet genom att näringslivets branscher knyts vid detsamma och tillsammans med det allmänna skänka det större befogenheter torde vara väl värda att försöksvis närmare utredas och undersökas för att vid en dylik utredning kunna erfarenheter skola kunna få läggas till grund för nya riktlinjer för ett framtida rationellt och effektivt kuratorsväsende.

Vid ett sammanträde med styrelserna för samtliga i undersökningen deltagande fackföreningar på Stockholms Folkets Hus den 23 augusti 1944 redogjordes för syftet med den i detta kapitel berörda sociala undersökningen. Samtidigt delgävo några av de deltagande arbetarombuden de närvarande sina personliga intryck och erfarenheter. Med anledning av vad som sålunda förekommit, beslöto de närvarande enhälligt att anta en resolution (bil. 13), i vilken bl. a. kräves, att en ingående utredning angående möjligheterna att skapa en *socialväsendets forsknings- och försöksorganisation*, i vilken utvägar att förbättra de sociala förhållandena kunde praktiskt utprövas, måtte på statsmakternas tillskyndan komma till stånd. I detta emfatiska yrkande ha sedermera *samtliga* vid sammanträdet representerade fackföreningsstyrelser beslutat oförbehållsamt instämma.

3. Hälso-, sjuk- och eftervårdsväsendet.

(Till detta avsnitt höra bil. 14 och 15).

Då förutom olycksfall och andra rent yttre anledningar även en rad sjukdomar — ögon-, hjärt-, kärl-, lung-, mag- m. fl. åkommor — kunna leda till partiell arbetsförlust och det givetvis är av vida större bety-

delse att *förebygga*, att ett dylikt, för individ och samhälle icke önskvärt tillstånd uppkommer än att sedan tillståndet väl inträtt försöka alla möjliga utvägar att göra verkningarna av detsamma mindre tyngande för såväl individ som samhälle, måste det, såsom tidigare i detta betänkande framhållits (sid. 4, 21), vara en synnerligen angelägen uppgift att undersöka möjligheterna att effektivisera hälso- och sjukvårdsväsendet i landet. En sådan effektivisering sker bl. a. lämpligen genom att, såsom antytts, större tyngd än vad f. n. är fallet lägges på förebyggande hälsovård, vilken alltid måste betraktas som det primära. För att denna förebyggande vård skall bli verkligt rationell är det nödvändigt att *örja från grunden, d. v. s. att ägna de blivande mödrarna och sedan de nyfödda barnen sådan uppmärksamhet, att det uppväxande släktets hälsotillstånd kan bli så förstklassigt som möjligt. Detta är en av samhällets ofrånkomligt viktigaste uppgifter.* I detta sammanhang hänvisas till särskilt, starkt positivt yttrande av professorn i pediatri A. L i c h t e n s t e i n (bil. 14). Över huvud taget måste det anses som en av statsmakternas angelägnaste omsorger att vidta alla nödiga åtgärder, som kunna garantera medborgarna förutsättningar att *rätt vårda hälsan*. Utomlands finnas åtskilliga exempel på att ett vaknande medvetande härom vunnit allt fastare fotfäste inom statsledningarna. Under februari månad 1944 framlade t. ex. hälsovårdsmyndigheterna i England en på regeringens uppdrag utarbetad hälsovårdsplan för Storbritannien, i vilken bl. a. säges:

»Regeringen har tillkännagivit sin avsikt att åstadkomma en lättillgänglig *hälsovård* för varje medborgare i detta land. Den avser att uppbygga ett system, genom vilket för framtiden alla män, kvinnor och barn skall kunna vara förvissade om att erhålla alla råd, all behandling och all vård de kan behöva för sin personliga hälsa. Allt detta skall vara det bästa, som kan erbjudas i fråga om medicinsk och annan hjälp. De skall få detta oberoende av deras förmåga att betala eller av någon annan faktor, som inte har med behovet att göra. Det viktigaste är att inrikta landets alla resurser på att avlägsna sjukdom och främja hälsa hos alla medborgare.»

För att vinna detta skall man — heter det vidare — »skapa *hälsovårdscentraler* i de större städerna. Staber av avlönade läkare skall här ha möjlighet att utnyttja de modernaste hjälpmedel och diagnostiseringsmetoder, ty *en god hälsa är en hörnsten i det nya Storbritannien*».

Vad den engelska regeringens högsta hälsovårdsorgan här anfört angående värdet av god hälsa i riket *äger givetvis även helt och fullt*

sin tillämpning i Sverige. Men för att hälso- och sjukvården skall vara tillfredsställande måste de nödiga förutsättningarna för effektiv och rationell allsidig vård vara för handen.

Nödvändigheten av generalplanering.

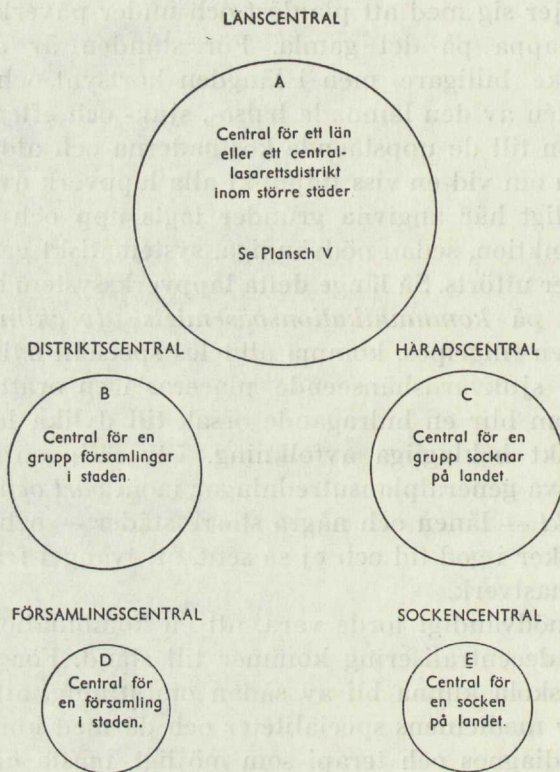
Ehuru högst betydande framsteg gjorts i vårt land, särskilt under detta århundrade, i fråga om hälso- och sjukvårdens höjande, föreliggande alltjämt sådana brister, att utrymme finnes för omfattande åtgärder, om önskvärd effektivitet skall kunna åvägbringas. Särskilt torde få anses uppenbart, att *landsbygdens* hälso- och sjukvårdsmöjligheter äro vida underlägsna dem, som bjudas städernas befolkning och då alldeles speciellt de större städernas. Alldenstund den ekonomiska belastningen på landets invånare i och för sjukvårdsändamål torde, relativt sett, vara tämligen likartad — landstingsskatten, med vilken en betydande del av kostnaderna för landets sjukvård bestrides, är ej progressiv — föreligger här en flagrant orättvisa gentemot landsbygdens och småstädernas befolkning. Orsaken härtill är, att landsbygdens och småstädernas akutsjukvård i regel varit koncentrerad till visserligen i många fall ytterst välskötta men alldeles för små och ofullständiga sjukhus utan de diagnostiska och terapeutiska möjligheter, som med flera specialiteter utrustade sjukhus kunnat erbjuda. Dessa ofullständiga lasarett ha som regel inte haft mer än en kirurgisk eller kanske en kirurgisk och en medicinsk avdelning. Resurser ha därför saknats att ta hand om en rad mer komplicerade sjukdomar på sådant sätt, att man kan räkna med att patienten återvinner sin fulla hälsa. Med de *transportmöjligheter* det moderna trafikväsendet erbjuder — snabbgående ambulanser *till lands och sjöss samt i luften* — är det möjligt att steg för steg bygga upp *en ny sjukvårdsorganisation* inom landets olika distrikt, som med tillvaratagande av de nämnda *transportmöjligheterna* skänker en sådan sjukvård åt varje medborgare inom ett centrallasarett-distrikt som denne kan ha rätt att kräva, oavsett var inom distriktet han är bosatt. Men för att en dylik nyorganisation skall bli möjlig är en noga genomtänkt *planering* av önskvärda sjukvårdsåtgärder inom landets olika distrikt ofrånkomlig.

En skickligt utförd *generalplanering* har visat sig oundviklig på många av det moderna samhällslivets områden, och detta gäller inte minst beträffande hälso- sjukvårds- och eftervårdsåtgärderna, som måste baseras på ingående och korrekta frekvensstudier beträffande olika sjukdomar, tillförlitliga folkmängdsprognoser m. m. I detta hänseende brister det allvarligt i vårt land. Ängslan hos många myndigheter att i enlighet med tidens anda och stora resurser radikalt nydana hälso-, sjukvårds- och eftervårdsväsendet enligt en till alla omständig-

heter hänsynstagande *generalplan* för deras respektive distrikt lägger en beklaglig hämsko på utvecklingen av ett tillfredsställande och effektivt omhändertagande av sjuka och lidande, sådant de numera äro berättigade till, som de kunna och förr eller senare komma att kräva. Man nöjer sig med att planlöst och under påverkan av ett tillfälligt behov lappa på det gamla. För stunden är detta tillvägagångssätt kanske billigare men i längden kortsynt och vida dyrare, varjämte effekten av den lämnade hälso-, sjuk- och eftervården aldrig står i proportion till de uppstående kostnaderna och aldrig heller blir densamma, som om vid en viss tidpunkt alla lappverk avbrutits och en *generalplan* enligt här angivna grunder lagts upp och efter godkännande satts i funktion, sedan nödvändiga, systematiskt genomförda om- och nybyggnader utförts. Så länge detta lappverkssystem består och inte den tidsenliga, på *kommunikationsväsendets utveckling* delvis baserade omdaningens tillgripes, komma alldeles speciellt avlägsna bygders invånare att i sjukvårdshänseende placeras i en orätfärdig undantagsställning, som blir en bidragande orsak till dylika landsändars ur landets synpunkt beklagliga avfolkning. Utvecklingen kommer ovillkorligen att kräva generalplansutredningar inom *vart och ett av landets sjukvårdsdistrikt* — länen och några större städer — och därför är det bäst, att detta sker i god tid och ej så sent, att tvånget framkallar otillfredsställande hastverk.

Synnerligen nödvändigt torde vara, att en kombination mellan centralisering och decentralisering kommer till stånd. För att distriktens centralasarett skola kunna bli av sådan omfattning, att de representera flertalet av medicinens specialiteter och därmed kunna åstadkomma så allsidig diagnos och terapi som möjligt, måste *akutsjukvården* — i den mån den kräver sjukhusvistelse — *centraliseras* och förläggas kanske lämpligast till distriktets största stad. Men den förebyggande vården samt möjligheterna till rent preliminära akutsjukvårds- och olycksfallsåtgärder måste i görligaste mån *decentraliseras*, så att alla kommuner ha intim kontakt med dessa åtgärder, och de mera avlägset boende invånarna inom distriktet inte nödgas företa långa och tidsödande resor för att få erforderliga råd eller erhålla *en första hjälp* att vid behov efterföljas av den fullständiga sjukhusvården på centralasarettet. Först när ett på detta sätt både centraliserat och decentraliserat hälso-, sjukvårds- och eftervårdsväsen, tack vare *ambulansmöjligheterna* intimt samarbetande med centralasarettet, kommit till stånd, kan man säga, att vårt lands hälso-, sjukvårds- och eftervårdsväsen blivit helt och fullt *demokratiserat* och fått möjlighet att skänka *lika hjälp åt alla*, varvid *behovet* av hjälpen bör vara den enda avgörande faktorn. På planch II belyses detta problem närmare såväl schematiskt som i kommentaren. Ur det allmänna hälsotillståndets

Samhällets hälsovårdscentraler.

Dessa centraler skola inrättas för 3-sidig diagnos och behandling:

1. kroppslig
2. själslig
3. ekonomisk.

De skola vara avsedda för förebyggande vård, akut- och eftervård.

Samhällets hälsovårdscentraler.

Alla människor ha samma rätt till förebyggande hälsovård samt effektiv och snar hjälp vid inträdande sjukdom eller olycksfall, oberoende av yttre omständigheter, såsom ekonomisk ställning, samhällsklass eller vistelseort. (Jämför Engelska hälsovårdsplanen av febr. 1944.) Detta betyder bland annat, att var och en skall kunna få dra nytta av de möjligheter, som länets eller distriktets *fullständiga centrallasarett* eller *hälsovårdscentral*, där alla medicinens specialiteter äro representerade, förfogar över. Eftersom en dylik fullständig och med modernaste utrustning försedd institution nödvändigtvis måste bli mycket dyrbar kan i regel endast räknas med ett central-lasarett per län. Vissa län kunna dock hålla sig med mer än ett. Större städer, som t. ex.

Stockholm, måste givetvis ha flera. Riket kommer på detta sätt att bli indelat i central-lasarets- eller hälsovårdsdistrikt. Då varje människa alltså kommer att tillhöra ett dylikt, innebär det, att hon också vid behov skall beredas tillgång till alla resurser centrallasarettet äger oavsett varstades hon är bosatt inom distriktet. Centrallasaretsdistriktets hälsovårdscentral kallas här *länscentral* eller *A-central*.

All hälso- och sjukvård skall, bortsett från vad som gäller den rena akuffallsvården, i största möjliga utsträckning organisatoriskt decentraliseras. Ju mer decentraliserad en organisation är ju mer nyanserad kan den bli och ju större möjligheter har den att kunna motsvara de speciella krav, som en individuell behandling kräver. Samhällets mest decentraliserade institution är *familjen*, och *hemmet* är också den institution, som ojämförligt bäst är ägnad att skänka en riktig, individuellt förebyggande vård för såväl den kroppsliga och själsliga som ekonomiska hälsan. Först där hemmets resurser, framför allt av ekonomiska och sociala orsaker, ej kunna räcka till, skall samhället inträda. Om alltså hemmet är den yttersta »decentralen», är närmast större enhet *socknen* eller *församlingen*, som äro samhällets naturliga sociala enheter. Vad en socken på landet eller en stadsförsamling kunna och bära innehålla för institutioner bör närmare klarläggas. Beträffande dessa enheters hälsovårdscentraler, *D- och E-centralerna*, måste de i första hand inriktas på förebyggande vård och eftervård. Akutvården måste inskränkas till att orten har en upptagningscentral, där första hjälp vid olycksfall och akuta sjukdomsfall kan lämnas och där ambulans och anslutning till ett effektivt kommunikationssystem finnes.

När socknens eller församlingens resurser ej längre räcka till, kunna inom hälsovården vidare en grupp socknar på landet eller en grupp församlingar i staden enas om större *härads- eller distriktscentraler*, *B- och C-centralerna*. Även dessa skola huvudsakligen inriktas på förebyggande vård och eftervård, men de kunna även innehålla ett mindre sjukhus med läkare och sköterska m. m. Först när även dessa centralers resurser ej kunna räcka till, skall länet eller centrallasaretsdistriktets stora hälsovårdscentral tagas i anspråk. Vilka institutioner en sådan A-central bör innehålla för förebyggande vård, akut- och eftervård förklaras närmare i följande plansch nr III, där som exempel valts hälsovårdscentralen i anslutning till Södersjukhusets central-lasaretsdistrikt. Till slut kan även centrallasaretsdistriktet vara för litet för att ekonomiskt kunna bära kostnaderna för vissa specialiteter. Så är t. ex. fallet, då det gäller radiumbehandling. I sådana fall få alltså flera län eller distrikt ena sig om vissa saker, kanske hela landet göras till ett eller ett par distrikt.

Principen, efter vilken landets hälsovårdscentraler skola organiseras, bör alltså vara: *Organiserad decentralisering i förening med ett effektivt kommunikationsväsen*. Vad som skall centraliseras och vad som skall decentraliseras bestämmas av en rätt avvägning av samhällets resurser gentemot det alltmer ökade kravet på individuell och effektiv hälso-, sjuk- och socialvård.

Hj. C. 15. 12. 44.

synpunkt torde den på plansch IV diskuterade decentraliseringen till distrikts- och härads-, församlings- och sockencentraler kunna bli av största värde. Att *förebygga* är i livets alla skiften en mera önskvärd åtgärd än att söka råda bot för skador, som redan uppstått. Alldeles speciellt gäller vad här sagts, när det är fråga om att skapa sunda familjer och ett sunt samhälle, vilket bör vara målet för all mänsklig strävan.

Men för att nå dit måste man i första hand lägga an på att koncentrera samhällsätgärderna kring *människan, samhällets viktigaste enhet*. Genom ett *hälsovårdssystem*, i stort sett upplagt efter nyss antydda riktlinjer och omfattande bl. a. rationella och förebyggande hälsovårdsätgärder alltifrån vaggan till graven, skapas förutsättningar för ett större antal sunda individer än det nuvarande systemet förmår frambringa. Sunda individer äro förutsättningen för sunda familjer och hem, och endast på dylika hem kan ett sunt samhälle byggas upp. »En god hälsa är en hörnsten i det nya Storbritannien», säger engelska regeringen. Vad här sagts torde till fullo ådagalägga vikten av att även för vårt land och för samhället över huvud taget räkna med *hälsan som den hörnsten*, på vilket det självt säkrast vilar, och då alldeles speciellt om begreppet hälsa fattas i sin vidsträcktaste bemärkelse, nämligen såsom *tresidig, både kroppslig, själslig och ekonomisk*.

Det är uppenbart och behöver ej diskuteras, att en omorganisation av den svenska hälso-, sjuk- och eftervården efter de i detta kapitel antydda huvudlinjerna är en mycket dyrbar och omständlig affär. Men sedan ett *försöksdistrikt* skapats med hjälp av kvalificerade läkare, tekniker m. fl. och nödiga hälsovårdsstationer efter ingående frekvensstatistiska beräkningar inrättats och bringats att fungera samt så småningom efter vunna erfarenheter korrigerats i önskvärd riktning föreligger till slut ett till alla delar genomprövat mönster, efter vilket landets övriga hälsovårdsmyndigheter kunna steg för steg och efter noggrann planering bedriva effektiviseringen av sina respektive distrikts hälsovårdsätgärder. Betydande arbeten och ansevärd kostnader föranledas givetvis av en fortgående omläggning av hälsovårdsväsendet. Men de penningmedel, som användas för att åt samhället skapa vad som anses vara en solid hörnsten åt detsamma, må betraktas som en förnuftig investering, särskilt när investeringen göres i företag, som kunna byggas upp efter ett såväl till organisation och utredningsmetodik som funktion noga genomstuderat och därför så långt möjligt är ev. dyrbara misstag uteslutande mönster.

Av det sagda torde framgå, att en verklig effektivisering av vårt lands hälso-, sjuk- och eftervårdsväsen, bl. a. i syfte att i görligaste mån söka *förebygga* uppkomsten av partiell arbetsförhet samt att, därest dylik likväl uppstått, motverka följderna därav, kräver ett all-

sidigt försöksarbete under ledning av en forsknings- och försöksorganisation. En av de viktigaste sidorna i den uppgift Kungl. Maj:t anförtrott Kommittén för partiellt arbetsföra kan denna väg tillfredsställande lösas.

Hälsovårdscentralen i ett första försöksdistrikt.

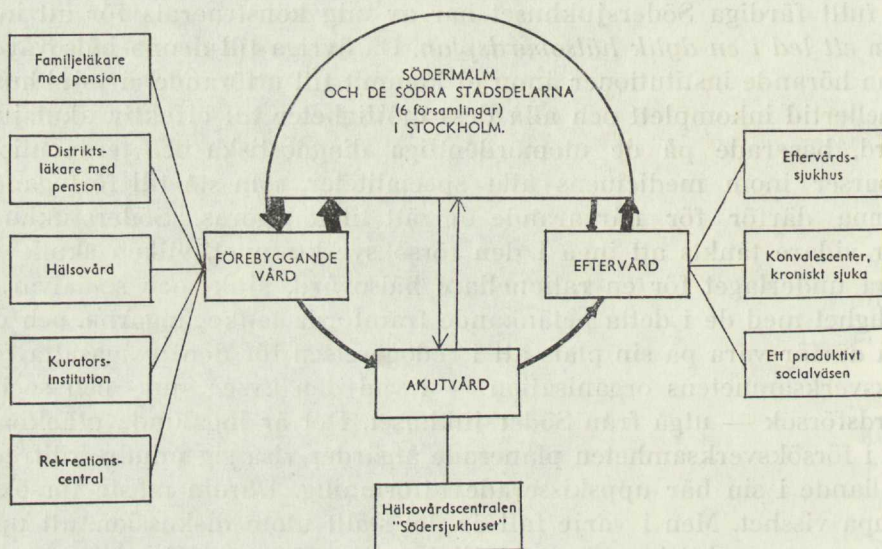
Såsom framgår av plansch III omfattar en hälsovårdscentral för förebyggande vård, akut- och eftervård åtskilliga hittills ej förefintliga organisationsdetaljer. Det av Stockholms stad beslutade och om något år fullt färdiga Södersjukhuset har av mig konstruerats för att ingå som *ett led i en dylik hälsovårdsplan*. Då övriga till denna hälsovårdsplan hörande institutioner ännu ej kommit till utförande, är sjukhuset emellertid inkomplett och alla dess möjligheter till effektiv akutsjukvård, baserade på de utomordentliga diagnostiska och terapeutiska resurser inom medicinens alla specialiteter, som stå till förfogande, kunna därför för närvarande ej rätt tillgodogöras. Södersjukhuset har vidare tänkts att ingå i den försöksverksamhet, vilken skulle utgöra underlaget för en rationellare hälsovård, sjuk- och socialvård i enlighet med de i detta betänkande framförda tankegångarna, och det må därför vara på sin plats att i redogörelsen för den ifrågasatta försöksverksamhetens organisation — i vad den avser sjuk- och socialvårdsförsök — utgå från Södersjukhuset. Det är ingalunda otänkbart, att i försöksverksamheten planerade åtgärder visa sig mindre tillfredsställande i sin här uppskisserade utformning. Därom måste försöken skapa visshet. Men i varje fall är det ställt utom diskussion, att uppgiften att *praktiskt* pröva möjligheterna för en effektivisering av svenskt hälso- och sjuk- och eftervårdsväsen, i mångt och mycket inriktad på ett rätt omhändertagande av sådana fall, som kunna leda till partiell arbetsförmåga, är så krävande, att endast ett fast arbetsorgan med heltidsanställd, kvalificerad personal kan gå i land med densamma. Kommittéer sammansatta av på andra håll hårt anlidade ledamöter torde icke ha möjlighet att ägna nödig tid och energi åt uppgiften, utan möjligheten att få överlåta den åt ett under socialdepartementet sorterande permanent arbetsorgan borde högt värdesättas.

Den ovan omnämnda hälsovårdsplan, på vilken den av mig ifrågasatta försöksverksamheten skulle baseras och i vilken Södersjukhuset endast utgör en om ock ytterst betydelsefull detalj, omfattar här nedan angivna element:

- 1) ett effektiviserat familjeläkarväsen;
- 2) ett effektiviserat distriktsläkarväsen utrustat med bättre expeditioner och undersökningsmöjligheter samt större personal;
- 3) en s. k. rekreationscentral, till vilken patienter kunna remitteras

Hälsovårdscentralen A.

Försöksdistriktet Södermalm och de södra stadsdelarna (Södersjukhusets centrallasarettisdistrikt)

Hälsovårdscentralen A.

Inom ett försöksdistrikt omfattande Södermalm och de södra stadsdelarna, vilket utgör Södersjukhusets centrallasarettisdistrikt, bör *akutsjukvården* kompletteras med en fullt utbyggd *förebyggande vård* samt fullständig *eftervård*. Först i och med att dessa båda nya avdelningar tillkomma, kan en effektiv akutvård fullt utnyttjas och kostnaderna för densamma helt och fullt tillgodogöras. En sund samhällsekonomi förutsätter alltså dessa båda ytterligare element inom hälso-, sjuk- och socialvården.

Akutvården är förlagd till Södersjukhuset. Den omfattar f. n. endast kroppslig diagnos och behandling, men då sjukhuset år 1946 beräknas vara helt utbyggt, skall det även ha erhållit avdelningar för själslig och ekonomisk diagnos och terapi, som skall ombesörjas dels av avdelningar för psykiskt sjuka genom speciellt skolade läkare, präster och lärare samt dels av en effektiv kuratorsinstitution.

Den *förebyggande vårdens* organisation bygger i första hand på en utvidgad *familje- och distriktsläkareinstitution* med tillgång till Södersjukhusets remisspolikliniker samt

till distriktets övriga institutioner för hälso- och socialvård. Den förebyggande vården omfattar vidare en *hälsovårdscentral* för förebyggande individuella undersökningar och gruppundersökningar och rådgivning till hem och skolor m. m. samt en *kuratorsinstitution* och en *rekreationscentral*. Kuratorsinstitutionen samarbetar intimt med näringslivets olika branscher samt med fackföreningarna. Till rekreationscentralen skola personer kunna remitteras i sådana fall, då en tids vila, omväxling och lätt arbete under medicinsk övervakning kanske är den behövliga medicinen, som bäst kan förhindra att kroppsliga eller själsliga skador uppstå.

Eftervården omfattar tre avdelningar. Eftervårdssjukhuset — E-sjukhuset — i omedelbar anslutning till Södersjukhuset och inrättat för enklare sjukvård skall lätta belastningen på A-sjukhusets vårdavdelningar, där vårdkostnaderna givetvis äro höga, sedan man förvissat sig om att patienten blir riktigt behandlad och börjar tillfriskna och då A-sjukhusets stora resurser sålunda ej längre behövas. Härigenom lämnas plats på A-sjukhuset åt nya patienter, som äro i behov av vård där. Detta innebär, att ett större antal sjuka komma i åtnjutande av A-sjukhusets utomordentliga resurser att rätt diagnostisera och med effektiv terapi föra patienten in på bättringsvägen. Enklare sysselsättning bör förekomma såväl vid detta E-sjukhus som vid *centralen för konvalescenter och kroniskt sjuka*. Hem för endast kroniskt sjuka, »dödsjukhus», skola ej finnas. Eftervårdens tredje avdelning, »ett produktivt socialväsen», för partiellt arbetsföra och överåriga behandlas utförligt på annat håll i detta betänkande.

Hj. C. 15. 12. 44.

- för miljöbyte och viss medicinsk omvårdnad förenad med lätt sys-
selsättning; den är sålunda avsedd att *förhindra*, att sådana akuta
sjukdomstillstånd uppkomma, att patienten måste inläggas på
akutsjukhuset, där vården på grund av den högkvalitativa och full-
ständiga utrustningen är dyrbar;
- 4) en till centralasarettet knuten institution, vid vilken såväl indi-
vider som olika grupper av människor, exempelvis skolklasser, ar-
betar- och kontorspersonal vid ett företag m. fl., kunna underkas-
tas ingående undersökning angående *hälso tillståndet* för att vet-
skap i tid skall kunna vinnas om huruvida den enskilde eller någon
i gruppen inte befinner sig i önskvärd kondition;
 - 5) ett akutsjukhus, Södersjukhuset, försett dels med medicinens samt-
liga diagnostiska och terapeutiska resurser, möjliggörande att säk-
rast tänkbara *diagnos* kan ställas och riktigaste behandling kan
lämnas, dels med möjlighet till lätt arbetsterapi; patienten kvarlig-
ger *endast* tills en riktig, resultatgivande behandling kommit i
gång;
 - 6) ett på sjukhustomten beläget eftervårdssjukhus (E-sjukhus), för-
sett med möjligheter till viss enkel sjukvård samt till arbetsterapi
men speciellt avsett att användas i de fall, då patienten befinner
sig i sådana omständigheter, att han eller hon, om tillfrisknandet
skall försiggå normalt, ej lämpligen bör remitteras från akutsjuk-
huset varken till hemmet eller direkt till arbetet;
 - 7) ett för enklare sjukvård och utvidgad sysselsättningsterapi avsett
sjukhus, där kroniskt sjuka och patienter, som behöva längre kon-
valescenstid, kunna intagas; enligt modern uppfattning böra en-
dast för kroniskt sjuka avsedda sjukhus ej förekomma, utan sjuk-
hus av här föreslagen karaktär böra ha blandat klientel av kro-
niskt sjuka och mindre svårt sjuka, vilka kunna väntas till-
friskna;
 - 8) en *produktionscentral, en helt ny organisation*, som under längre
eller kortare tid skall kunna *omhänderta* partiellt arbetsföra och
överåriga och där de i angenäm och från varje anstaltskaraktär
befriad miljö i samverkan med fullt friska och helt arbetsföra
människor ur alla åldersgrupper ända nerifrån ungdomsåren efter
principen »hjälp till självhjälp» utan stöd från fattigvården kunna
få sin försörjning ordnad.

Rationella förebyggande åtgärder och eftervård.

Redan har vid flera tillfällen i detta betänkande framhållits nöd-
vändigheten av såväl förebyggande vård som eftervård såsom ofrån-
komliga komplement till kvalificerad akutsjukvård. Hur högt denna

än står och hur dyrbar den på grund härav än må vara, har man endast ringa valuta av densamma, om flertalet av patienterna ej efter avslutad akutbehandling tillförsäkras sådan eftervård, att de på lämpligaste sätt kunna återföras till det normala samhällslivet. Likaledes är det tydligt, att det är bättre att med jämförelsevis enkla medel i tid förebygga sådana sjukdomstillstånd, att det fullständiga akutsjukhusets dyrbara resurser måste tillgripas.

Den stora Bata-koncernen i Tjeckoslovakiet har sedan lång tid tillbaka infört ett system vid sina väldiga skofabriker, som ger fullt belägg för det här framförda påståendet om värdet lika mycket för individen som för samhället av rationella förebyggande hälsovårdsåtgärder. Alla vid fabriken anställda jämte deras familjer måste vid anställandet samt med regelbundna mellanrum underkasta sig minutiösa hälsoundersökningar. Vad därvid framkommer ger, i de fall där så behövs, anledning till i god tid och på ett tidigt stadium vidtagna åtgärder av förebyggande natur. Resultaten av detta system, som helt bekostas av koncernen, ha visat sig utomordentligt betydelsefulla och enligt vad koncernens ledning med eftertryck framhållit ha de anseliga kostnader, som på detta sätt utgivits till fromma för de anställdas och deras familjers hälsa, visat sig vara en för koncernens allmänna ekonomi ytterst välbetänkt investering.

Det torde knappast behöva anses vara alltför djärvt att påstå, att samhället såsom sådant skulle, helt bortsett från dess etiska skyldigheter i detta hänseende, ha rent ekonomisk valuta av att för medborgarnas del genomföra ett snarlikt system. Läkaren vid Stockholms stads yrkesskolor dr Hjalmar Wide har i en bifogad »P. M. angående behovet av rationella förebyggande åtgärder och eftervård» (bil. 15) framfört en rad synpunkter i ämnet, vilka kraftigt understryka värdet av att samhället effektiviserar den förebyggande vården och eftervården. I ett till bilagan i fråga fogat yttrande betona även överläkarna vid Södersjukhusets med. avd. docent E. Sahlgren, professor J. Tillgren och docent G. Kahlmeter vikten av förebyggande vård och eftervård samt anse utredning erforderlig. I fråga om epidemiska eller eljest smittosamma sjukdomar har den medicinska vetenskapen med statsmakternas stöd lyckats genomföra ypperliga åtgärder av profylaktisk karaktär, vars värde anses odisputabla. Men läkarvetenskapen äger numera förut knappast ens anade möjligheter att i tid stävja många andra, icke smittosamma sjukdomar, som alltjämt vålla elände för otaliga människor och därmed givetvis även för samhället. I analogi med vad som skett beträffande de smittosamma sjukdomarna borde man av profylaktiska åtgärder även på dessa områden kunna vänta resultat av oomtvistligt värde. Trots de utvägar, som kunna vara för handen, saknar emeller-

tid läkarvetenskapen tillgång till de resurser, som skulle främja dess arbete i denna riktning. Institutioner för systematiska, från slentrianmässig hafsighet befriade, regelbundet återkommande gruppundersökningar, möjlighet att remittera fall till särskilda nyanlagda rekreatiionscentraler, effektivare distriktsläkareorganisation m. m. äro några av utvägarna till samhällelig sjukdomsprofylax. Vad d:r Wide med stöd av andra läkare förordar i fråga om rekreatiionscentraler torde vara förtjänt av allvarlig prövning. En dylik central har föreslagits att ingå i den hälsovårdsplan, vilken skulle utbyggas och prövas i den av mig ifrågasatta sociala forsknings- och försöksverksamheten, och detta förslag har sålunda auktoritativt stöd. Gå myndigheterna och av dem tillsatta organ mot detta förslag, gå de också emot vad som av vårt lands läkare anses bäst för folket. Lekmannamässigt motstånd mot detta förslag kan sålunda endast vara ett utslag antingen av ovilja att hjälpa olyckliga medborgare eller också av missriktad sparsamhet, som sätter penningen i högsätet före människors väl och ve.

Vidare har eftervårdsfrågan tämligen länge stått på dagordningen för den offentliga diskussionen inom läkar- och hälsovårdsmyndighetskretsar. En officiell utredning berörande frågan har även nyligen framlagts och ett betänkande i ärendet remitterats till kommittén för partiellt arbetsföra för yttrande. Det är den s. k. reumatikerkommittéen, som haft uppgiften om hand och skänker principtanken värdefullt stöd. Men mycket längre än till ett allmänt förordande av eftervårdstanken samt till vissa typritningar för eftervårdssjukhus har denna kommitté dock inte kommit. Enligt d:r Wides skrivelse är emellertid eftervårdsfrågan ett både komplicerat och vitt differentierat problem, som tarvar grundlig undersökning kombinerad med praktiska försök, innan det kan klarläggas. Vad som nyss sagts beträffande mina förslag om förebyggande åtgärder och ev. motstånd mot desamma, sedan sakkunskapen sagt sitt tungt vägande ord om önskvärldheten av försök, gäller helt även i fråga om föreslagna eftervårdsåtgärder.

Av det föregående framgår, att en rad olika, akutsjukhusen *kompletterande* stationer av sakkunskapen allmänt anses oundgängliga för att landets medborgare skola kunna erhålla den omvårdnad, som tiden har möjlighet att ge, som de ha rätt att kräva av samhället och som samhället i längden är mest betjänt av att lämna. I stora drag torde dessa stationer återfinnas i det av mig uppgjorda organisations-schemat, som återgivits på plansch V och som ovan preciserats. Sakkunskapen förordar med andra ord en sådan hälsovårdsorganisation, som jag planerat och i vilket Södersjukhuset inpassats som ett led.

Det torde emellertid icke ligga inom möjligheternas gräns att teoretiskt konstruera fram ett exakt förslag till detaljerna i detta hälsovårdsprogram och att söka genomföra det i sin helhet utan vunen

erfarenhet om dess praktiska funktion. Berättigad opposition må vara på sin plats mot ett dylikt tillvägagångssätt. Den enda riktiga och framkomliga vägen är att inom ett försöksdistrikt låta försöksvis organisera och anlägga de institutioner, som nu felas för att det skall bli komplett, och sedan under verkliga förhållanden och på ett levande klientel ekonomiskt och rent vetenskapligt avgöra värdet av föreslagna åtgärder. Då Södersjukhuset konstruerats direkt för att ingå i ett sådant försöksdistrikt och landet sålunda redan har en första stomme till ett dylikt, är det enligt mitt förmenande endast helt naturligt, att vårt lands forskningsorganisation med praktiska försöksavdelningar på hela hälso-, sjukvårds- och socialvårdsområdet utbygges kring denna stomme, Södersjukhuset, allra helst som Stockholms stad dels som sjukhusets byggherre och dels genom att — såsom påpekats i föregående kapitel av detta betänkande — ställa medel till förfogande för vissa undersökningar avsedda att belysa här diskuterade problem redan lagt i dagen ett positivt intresse för en vida högre allmän social-, hälso- och sjukvård än som för närvarande står till buds. Då spørsmålet emellertid är av samma intresse och värde för landets alla medborgare, är statens skyldighet att gemensamt med Stockholms stad föra det påbörjade arbetet vidare uppenbar. Enligt den åberopade kvalificerade sakkunskapen skulle ett efter här skisserade riktlinjer uppbyggt hälso-, sjuk- och eftervårdsväsen kunna kraftigt motverka såväl *uppkomsten* av partiell arbetsförlust som *svårare följdverkningar* av uppkommen dylik. Att få till stånd en av staten ev. i samverkan med Stockholms stad bedriven fullständig utredning om alla förutsättningar och möjligheter att skapa ett försöksdistrikt med antydda uppgifter måste vara en högst angelägen uppgift för Kommittén för partiellt arbetsföra och därför kunna till alla delar förordas av densamma.

Slutligen bör påpekas vikten av att läkare, arkitekter och ingenjörer, som skola planlägga sjukhus och övriga sociala institutioner, ha möjlighet att *erhålla råd och fortbildning*. Som en institution för dylik rådgivning och fortbildning åt dessa fackmän skulle socialväsendets forsknings- och försöksorganisation lämpa sig förträffligt och därigenom i hög grad kunna bidra till en högtstående teknisk utbyggnad av socialvården av sådan kvalitet, att nuvarande kommittésystem ej på långt när förmår åstadkomma en jämbördig utveckling.

4. Utbildningen.

Tack vare tekniska, industriella och vetenskapliga framsteg ha världens materiella resurser aldrig varit större än för närvarande. Inte desto mindre råder svårare söndring människorna och samhällena

emellan och som följd därav även mer kaotiska förhållanden på många håll i världen än någonsin förr. Statsmän, forskare och tänkare ha sökt orsakerna till olyckorna och därvid i regel trott sig finna dem i mer eller mindre aktuella politiska och ekonomiska motsättningar. Världskongresser ha försökt lösa såväl ekonomiska frågor som politiska tvister stater emellan men misslyckats. Inte ens Nationernas Förbund, i vilket så gott som alla självständiga stater voro representerade, lyckades avvärja katastrofer av skilda slag, *allra minst den sista och mest fruktansvärda världsoluckykan*. Hade den djupast liggande orsaken till de nu rådande förhållandena varit att finna enbart i politiska och ekonomiska faktorer, är det inte uteslutet, att någon bland alla de utvägar, som försökts under de båda sista decennierna att få rätsida på de internationella förbindelserna, lett till framgång. Men de oupphörliga misslyckandena tyda på att man *icke lyckats komma åt den infektionshärd*, som, de operativa ingreppen till trots, alltjämt motverkar samhällskroppens fullständiga tillfrisknande.

Enligt min bestämda uppfattning är skälet till att statsledningarna inte förmått gemensamt länka världens öden in i *fredliga* banor att söka däri, att *kunskapen om möjligheterna härför är bristfällig*. Om en uppgift ej kan lösas av de personer den anförtrotts åt, beror det givetvis på bristande kunskap om hur de skola bära sig åt. Bristande kunskap beror i sin tur på *bristfällig uppfostran och undervisning*. De generationer, som under detta och slutet av förra århundradet haft åliggandet att leda utvecklingen, ha till följd av den otillfredsställande utbildningen inte varit kompetenta att axla det ansvar, som pålagts dem. Den *tekniska och vetenskapliga utvecklingen* har under ett sekel fortskridit i snabbare takt än någonsin, ja, under detta enda sekel ha framstegen varit vida större än under alla de föregående årtusenden av människans existens, som historien känner. Härigenom ha krafter släppts lösa, *vilka måste behärskas* för att verka gagnande. Tekniken blir asocial, om inte dess möjligheter, för vilka inga gränser tyckas finnas, genom förnuftig ledning helt och hållet utnyttjas i det godas tjänst. En enda blick på de utomordentliga tekniska resurserna i ödeläggandets tjänst, vilkas effektivitet världen dagligen med fasa får bevittna, är nog för att klargöra nödvändigheten av att tekniken, som i dessa yttringar företräder den högsta tänkbara asocialitet, får verka i rätt riktning för att med samma effektivitet skapa nya värden åt samhället och den prövade mänskligheten i stället för att föröda. Det är givet, att om vår tids ledande personligheter ej förvärvat rätt kunskap om teknikens innebörd i samhället sakna de även förmåga att leda i ett tidevarv, då tekniken blivit en dominerande faktor. De konstruktörer och tekniker, som gå i spetsen för teknikens utveckling, äga väl full kännedom om dess rent tekniska natur, men eftersom de ytterst

sällan befattat sig med spörsmål av *social*, politisk och allmänmänsklig natur, äga de ej nödig kompetens att på ett rätt sätt i samhällslivet tillgodogöra de krafter, vilka deras verksamhet väckt till liv.

Det nutida undervisnings- och utbildningssystemet har sina rötter ända tillbaka i medeltiden, och målet för detsamma har alltid varit att skapa *mångvetare* med omfattande teoretiska kunskaper på många områden. I äldre tider var det ej så svårt att vara mångvetare. Känndomen om naturen och världen var synnerligen begränsad, och även en tämligen medelmåttig hjärna kunde rymma en stor del av dåtidens vetande. I skolor och gymnasier samt vid universitet bedrevs på detta sätt utbildningen av dem, som sedermera skulle praktiskt leda världens öden. Även om modifikationer skett, äro grunddragen alltjämt desamma. Och dock har omfattningen av vetandet vidgats enormt. Det finns *ej möjlighet för någon* att kunna tillägna sig alla de djupa kunskaper inom skilda ämnen, som vår tid äger. Det är nätt och jämnt möjligt att helt behärska allt vetande inom ett enda ämne. Hur mycket mindre då att behärska flera. Utvecklingen sker med brådstörtad hast, och vad som inhämtats under de många skol- och akademiåren är inom kort föråldrat och kanske av helt underordnat värde, därför att den en gång utbildade saknat möjlighet att grundligt och i *praktisk* kontakt med utvecklingen *följa* densamma. Detta resulterar givetvis i en efterblivenhet, som kan vara ytterst farlig ur samhällelig synpunkt, därest vederbörande på grund av sin ställning är skyldig att dirigera krafter, som utvecklingen framskapat men om vilkas *verkningar* och rätta utnyttjande han äger ingen eller blott ringa både teoretisk och praktisk kunskap. Vi leva i specialiseringens tidevarv och därför behövas på alla områden praktiska specialstudier av utsedda specialister, vilkas med utvecklingen helt och hållet synkroniserade vetande skall utnyttjas *genom samverkan med övriga specialister* under ledning av personer, som väl sakna den djupa fackkänndomen på skilda områden men som genom utbildning och rent personliga förutsättningar *äga förmåga att koordinera specialisternas ansträngningar*.

I enlighet med vad här sagts håller jag före att en *omläggning* av undervisnings- och utbildningsväsendet efter i åtskilliga fall radikalt förändrade normer *är nödvändig* i alla kulturländer, om en mot tidens krav svarande förmåga att deltaga i samhällsutvecklingen skall kunna framskapas hos de nu unga generationerna, så att de bli kompetenta att på ett bättre sätt sköta världens och staternas affärer än de nu verksamma generationerna. Det nuvarande systemet, enligt vilket unga män och kvinnor direkt efter avslutad skolgång skjutsas till universitet och högskolor för att fortsätta sin teoretiska utbildning, är en anakronism. Vid dessa högskolor insupes en mängd dammig bok-

kunskap och de unga studenterna förvärva imponerande teoretisk visdom. Men omfattande, från all slentrian befriade möjligheter att redan under utbildningsstadiet grundligt lära sig, hur allt teoretiskt vetande på allra bästa sätt skall praktiskt tillgodogöras för olika samhällliga ändamål, stå som regel ej till förfogande — ej ens vid de tekniska läroanstalterna i rent tekniska hänseenden. Det är nödvändigt om utbildnings- och undervisningsväsendet skall kunna skänka en i vår tid nödvändig allsidig kunskap på olika områden att på ett vida effektivare sätt än nu är fallet skjuta in möjligheter till rent praktisk utbildning i allt undervisningsväsende.

Krigsväsendet har i alla tider insett tvånget av och tillåtits att skapa största effektivitet i och för sina strävanden. Krigsväsendets företrädare ha under årtusenden varit tvungna att räkna med mycket handgripliga realiteter och järnhårt dragit konsekvenserna härur. Befälens utbildning har därför också från första stund varit inriktad på hård praktisk skolning. Varje officer har genomgått grundlig utbildning som menig soldat. Det finns ingen anledning att inte fredliga verksamhetsområden även skola ha rätt att kräva största möjliga praktiska effektivitet av sina företrädare. Ett system motsvarande det militära måste förr eller senare komma till användning, då det gäller att utbilda ledande män och kvinnor att ta hand om de på fredens vida betydelsefullare värv inriktade samhällsuppgifterna åt personer, som ha en huvudsakligen endast på teoretisk utbildning baserad uppfattning om realiteterna. Eftersom det ur det bestående samhällets synpunkt är viktigare än någonsin, att socialväsendet går mot en sådan utveckling, att ett våldsutlösande missnöje ej skapas hos massorna, är det ytterst beklagligt, att en på praktisk utbildning och praktisk erfarenhet grundad kunskap om det sanna läget ej kan uppdragas hos en del av de personer, som skola bära ansvaret för utvecklingen. Att vara föga bevandrad inom det område man skall ansvara för är en icke avundsvärd lott. Men individerna kunna ej klandras härför. *Systemet är felaktigt* och en radikal omläggning av utbildnings- och betydande delar av undervisningsväsendet är därför nödvändig.

Som utgångspunkt för en lämplig omläggning av undervisningen och utbildningen att beträffande sin effektivitet i verkligheten prövas inom en social forskningsorganisation med praktisk försöksavdelning torde följande principuppdelning kunna tjäna:

- 1) ungdomens all-round-utbildning;
- 2) anlagsprövning;
- 3) yrkesutbildning;
- 4) fortbildning;
- 5) forskning med försök.

Varje etapp i detta utbildningssystem är viktig, men icke desto mindre torde den aldrig upphörande *fortbildningen* utgöra det kanske betydelsefullaste inslaget, då det gäller att skapa mer kapabla medborgare i ledande ställning än vad vi för närvarande ha.

Fortbildningskurser måste finnas för att i större mängd få fram personer, vilka äro skickade att dels fungera som arbetsledare och dels utöva ledarskap såväl inom olika företag och institutioner som inom samhällsväsendet. Det räcker nämligen ej med fromma önskingar i fråga om samhällets utveckling och förbättring utan av ledande personer inom samhällets olika institutioner måste fordras en på grundlig utbildning på resp. områden baserad kunskap.

Ett underlag för fortbildningen är en utvidgad yrkesutbildning. Vi gå mot en kvalitetstillverkningens renässans, och varje land, som vill hedra sig, måste därför effektivisera yrkesutbildningen. De metoder, som Henry Ford ansett böra tillämpas inom de för hans industrier avsedda yrkesutbildningsskolorna, äro i många avseenden så förebildliga, att det är nödvändigt att ta hänsyn till erfarenheterna härifrån vid yrkesutbildningsväsendets framtida utformning.

Detta betyder på sätt och vis ett återupplivande av det gamla lärlings- och gesällsystemet. Detta system innebar, att den praktiska utbildningen skedde i företag inom branschen. Men nu måste detta utbildningssystem på grund av tidens ökade krav utvidgas och kombineras med teoretisk utbildning. Men det räcker ej med teoretisk och praktisk kunskap om sättet att rätt tillverka en sak, utan yrkesutbildningen måste även avse att bibringa insikt om branschens ställning såsom en faktor i samhällets näringsliv samt ifråga om dess sociala ansvar, d. v. s. dess rent mänskliga sidor. Om dylika kunskaper på ett rätt sätt och av lämpliga personer delgivas de unga eleverna direkt vid sidan om det rent praktiska yrkesarbetet uppstår säkerligen ett intresse för undervisningen och utbildningen, som icke äger sin motsvarighet inom den vanliga typen av yrkesskolor.

Fortbildningen skall bedrivas vid *forskningsinstitut, som skapas för alla näringslivets branscher och för alla det offentliga livets områden*. Inom dylika permanenta forskningsinstitut kunna framstegen på olika områden i in- och utland följas vida bättre än annorstädes, och genom oavlätliga fortbildningskurser skall envar, som aspirerar på högre befattningar och vill hålla sig kvar i toppen, inhämta nödigt vetande för att ständigt vara fullt i nivå med den senaste utvecklingen och sedan kunna dokumentera sina kunskaper och sin förmåga att praktiskt omsätta dem i handling. Härigenom vinnes garanti mot att efterblivenhet, försoffning och slentrian kunna hindra eller i icke önskvärd riktning påverka utvecklingen. Fortbildningen inom forskningsinstitut och organisationer med praktiska försöksavdelningar skall

vara fritt tillgänglig för var och en på området verksam man eller kvinna, och under densamma ådagalagd förmåga skall tillmätas avgörande betydelse vid tillsättandet av högre befattningar, under det att för kanske länge sedan erövrade, höga teoretiska betyg i skolor och vid universitet endast i andra hand och då i övrigt lika förutsättningar äro för handen kunna åberopas. Detta är demokrati i begreppets bästa bemärkelse. Vackra studiebetyg i ungdomsåren komma även i ett här förordat system att ha kvar sitt värde, därigenom att de kunna ge antydning om vederbörandes förmåga att tillgodogöra sig även de avgörande fortbildningskurserna och ofta utgöra ett bevis på erkännansvärd flit och energi. Men dammig, för länge sedan inhämtad kunskap, som ej hålles levande genom oavlåtlig fortbildning, är av underordnat värde på framskjutna poster i ett modernt samhälle. Med ett system sådant som det här skisserade premieras den dokumenterade kombinerade teoretiska och praktiska dugligheten och garanti vinnes mot nepotism och andra mindre önskvärda företeelser i samband med befordringsfrågor.

Under hela utbildningstiden måste speciellt och vida större utrymme än vad för närvarande är fallet lämnas åt *karaktärsdaning* samt åt systematisk skolning till förmåga att *samverka med andra*. Endast en generation, som genomgått utbildning efter dessa grundlinjer och som sålunda äger såväl teoretisk kännedom som praktisk erfarenhet om livets problem, och dessutom genom oavlåtlig *kontakt med utvecklingen* sådan denna kan följas inom ett *forskningsinstitut*, som samverkar med världens övriga motsvarande institutioner på respektive områden, blir i stånd att rätt leda det mänskliga framåtskridandet. Brist på denna kombination av vetande och erfarenhet har ovedersägligen stor andel i den tidens urartning, vars hemska epilog vi för närvarande bevittna. Kontentan av vad här anförts är m. a. o., att hela det nuvarande bildningsbegreppet måste avskrivras och en helt ny innebörd ges åt detsamma.

Av alldeles särskild vikt i sammanhanget är, att personer, som i framtiden fungera såsom läkare, kuratorer, lärare och arbetsledare även för partiellt arbetsföra, utväljas med största omsorg genom systematisk och noggrann anlagsprövning samt därefter danas genom utbildning i psykologi och arbetsledning sammankopplad med oavlåtlig praktisk tillämpning att påta sig ansvaret för de partiellt arbetsföras rätta omhändertagande. I tillämpliga delar gäller vad som sagts om dessa kategorier även för ungdomens lärare samt kanske alldeles speciellt för läkare vid sådana sjukhus, sanatorier m. fl. anstalter, där en förnuftig arbetsterapi anlitas såsom ett hälsobringande medel.

5. Landsbygdens forskningsorganisation.

(Till detta avsnitt höra bil. 16—20).

I detta betänkande har tidigare vid flera tillfällen påpekats, att de partiellt arbetsföras och överårigas trängande problem inte kunna lösas med mindre än att även en rad med dessa problem sammanhängande förhållanden samtidigt klarläggas. Söker man lösa frågan om de partiellt arbetsföras omhändertagande och sysselsättning såsom ett fristående problem, lösryckt ur sitt organiska sammanhang, erhålles med till visshet gränsande sannolikhet ingenting annat än en för alla parter otillfredsställande kompromisslösning. Att skänka den partiellt arbetsföra ett understöd på något 100-tal kr. mer än vad han nu får, en nådegåva, eller att skapa en organisation, som försöker placera in honom på arbetsplatser, där han i de flesta fall betraktas med ovilja såväl av arbetsgivaren som av arbetskamraterna, kan nämligen endast anses vara en halvhjärtad lösning, som — bortsett från att den troligen ej blir tillfredsställande ur försörjningssynpunkt — ej tar tillbörlig och nödvändig hänsyn till problemets mänskliga och etiska sidor. För landsbygden gäller alldeles speciellt detta, att problemet ej kan lösas fristående, eftersom vissa allmänna sociala förutsättningar äro nödvändiga om landsbygdens partiellt arbetsföra och överåriga överhuvudtaget skola kunna bli omhändertagna. En landsbygd, som i stegrat tempo berövas sin mest arbetsföra befolkning, blir till slut ur stånd att bära sociala bördor och därmed givetvis också de partiellt arbetsföras försörjning.

Det är därför ofrånkomligt att förvärva en allsidig kännedom om landsbygdens förhållanden i innevarande ögonblick för att överhuvudtaget kunna överväga olika möjligheter att för landsbygden lösa såväl kommitténs huvuduppgift som med densamma oupplösligt koordineerade spörsmål.

Industrialiseringens inflytande på samhällets desorganisation.

Emellertid kunna inte landsbygdens sociala och ekonomiska problem rätt överblickas utan en samtidig parallell överblick över städernas utvecklingshistoria. En sammanfattande syntes ur dessa analyser blir sedan underlag för riktlinjer gällande den allmänna samhällsutvecklingen efter kriget. Att radikala samhällsförändringar inom stora delar av världen kunna väntas efter det nu pågående krigets slut är uppenbart. Den fantastiska ödeläggelsen och upplösningen av tidigare existerande samhällsförhållanden har skapat problem av sådan vidd, att man lugnt kan säga, att hela samhället måste placeras i stöpsleven. Åtgärder, som utlandet i detta hänseende måste företa, komma att

utöva ett ytterst starkt inflytande på utvecklingen i vårt land och noggrann kontakt med dessa åtgärder är därför oundgänglig redan från första stund. Hur skall återuppbyggandet kunna ske? Vilka normer skola följas? Härom vet man praktiskt taget ingenting. De kommunala förvaltningarna i städer och samhällen, som raserats, stå — det kunna vi utgå ifrån som ett axiom — handfallna inför spörsmålet om hur orterna lämpligast böra återuppbyggas för att efter moderna synpunkter tillgodose invånarnas berättigade anspråk på ett bättre samhälle och en förnuftigare social omvårdnad om dem, som äro i behov därav, än den som hittills bjudits.

Detta återuppbyggnadsarbete skulle kunna igångsättas efter tre huvudsakliga system och här skall diskuteras, i vad mån dessa äro tillämpbara och kunna leda till resultat. De äro:

- 1) Att låta utvecklingen följa samma riktlinjer som hittills. Det blir i så fall nödvändigt att framställa frågan: Har utvecklingen före och mellan de båda världskrigen försiggått på ett sådant sätt och länt till sådana resultat, att en fortsättning i de gamla hjulspåren kan inge förhoppningar om ljusare förhållanden? Svaret blir utan tvekan: NEJ!
- 2) Att låta det allmänna helt och hållet överta ansvaret för den framtida utvecklingen och återuppbyggandet. Det blir i så fall nödvändigt att framställa frågan: Har det allmänna under de gångna perioderna visat sig kapabelt att utan hindersam byråkratism och senfärdighet initiativrikt och i sann mening konstruktivt sköta utvecklingen så, att verklig social trygghet och tillfredsställande existens beretts alla människor? Även här blir svaret ett NEJ!
- 3) Att låta utvecklingen följa nya riktlinjer, att låta den följa *en medelväg*, varvid den nu saknade men för en rätt utveckling absolut oundgängliga empiriska vetenskaperna om, hur denna utveckling skall åstadkommas, inhämtas genom *grundlig forskning kombinerad med praktiska försök* samt fördjupas genom systematiskt och organiserat *internationellt utbyte* av vunna erfarenheter. Härvid måste *utgångspunkten* vara att på bästa sätt tillgodose *familjens och hemmets* intressen — icke minst i den mån dessa sammanhånga med bostäder, arbetsplatsförhållanden och pension — ty familjen och hemmet äro *samhällets grundpelare*, och endast om hemmet och familjerna äro sunda, kunna de nya samhällena bli sunda. Samhällets riktiga förvaltning och organisationsformer samt äganderättsförhållandena m. m. äro bl. a. problem, som i detta sammanhang givetvis måste praktiskt utrönas, så att den hopade vetenskapen på alla hithörande områden blir utslagsgivande för utvecklingens framtida gestaltning.

Återuppbyggandet måste börja *inifrån*, d. v. s. i allra första hand inriktas på att skapa sunda familjer med social trygghet, vilket tillhandahålles genom att samhället bereder individerna arbete.

Hos vissa medborgargrupper kan spåras en ganska utbredd opinion för att låta allt hjälpligt hanka sig fram efter gammalt känt mönster utan tanke på att gamla kända mönster äro till föga glädje, då det gäller att bringa reda i kaos och tillrättalägga situationer, som världen aldrig tidigare ställts inför. Andra grupper äro benägna att, ehuru de väl känna till och ofta opponerat mot den döda hand det allmännas institutioner kunna lägga över utvecklingen, kasta ansvaret för återuppbyggandet och framtiden helt och hållet på det allmänna utan att närmare kännedom förvärvats om de bästa metoderna.

Hur gärna man på ena eller andra sättet än vill slingra sig undan den ofantligt komplicerade uppgift som samhällets återförande i normala och tillfredsställande gängor verkligen är, kommer det stundande tidsskedet att handgripligt klart och tydligt visa, att de ledande medborgargrupperna i alla länder ingalunda kunna lättvindigt slingra sig undan människornas alltmer pockande krav på verkliga krafttag för att i de praktiskt taget obegränsade resursernas tidevarv tillgodose anspråken på ett från grunden förbättrat samhälle, där alla medborgare, även sådana som tyngas av fysisk, psykisk eller social belastning, kunna räkna med en människovärdig existens. Det är nödvändigt att lägga upp *mönstret* för samhällets framtida gestaltning efter nya och stora linjer, men låta realiserandet ske *steg för steg* efter att man försöksvägen i liten skala förvärvat den oundgängliga kunskapen om vilka åtgärder, som kunna anses bäst gagna medborgarna och säkrast leda till det önskade målet: ett tryggare och bättre samhälle.

Regeringen har uppdragit åt kommittén att framkomma med förslag till ett rätt omhändertagande av de partiellt arbetslösa, vilket utgör ett erkännande av att de partiellt arbetslösa ställning trots vår tids materiella resurser är otillfredsställande. Detta faktum kan till betydande del tillskrivas samhällsutvecklingen, som snedvridits i ett under de senare decennierna oavslått accelererat tempo och därför placerat vissa mycket betydande medborgarkategorier i missgynnad ställning. Såsom närmare belyses i den av arkitekten *Herman Imhäuser* utförda analysen »P. M. angående städernas sociala och ekonomiska utveckling» (Bil. 16) med dess historiska återblick över samhällsutvecklingen i samband med industrialiseringen, försiggår en ytterst allvarlig *desorganisationsprocess* inom samhället. Den ursprungliga sunda samhällstypen, direkt framsprungen ur naturliga förhållanden, har särskilt i de kraftigt industrialiserade länderna alltmer försvunnit och ersatts med agglomerationer, som gett upphov till

en rad ytterst invecklade och svåra problem. Bland dessa tilldrar sig det genom dessa agglomerationsbildningar starkt ökade socialvårds-klientelet, främst partiellt arbetsföras och överårigas, försörjnings-frågor ständigt ökad uppmärksamhet. Detta problem är numera av sådan vidd, att det snarast måste lösas på ett förnuftigt sätt, därest allvarliga samhällskomplikationer skola kunna förebyggas och undvikas. Vad här sagts har praktiskt taget universell giltighet och, om man bortser från vissa av geografiska omständigheter etc. betingade variationer, råda i stort sett likartade förhållanden i Sverige som i utlandet, ehuru med hänsyn till det aktuella läget kraven på snabba åtgärder givetvis äro vida mera pockande i de krigshärjade länderna än hos oss.

I nyss berörda P.M. påvisas befolkningskoncentrationernas ödesdiga inflytande på prishöjningen inom agglomerationsorterna. De höga levnadskostnaderna där måste givetvis i första hand återverka på existensförhållandena för alla de människor, vilka av en eller annan anledning icke kunna inrangeras bland fullarbetskraften och alltså ha mindre inkomster än andra. Diagrammen över de, inte bara absolut utan även relativt, enormt stegrade tomt- och fastighetsvärdena och därmed också hyrorna åskådliggöra med all önskvärd tydlighet, huru som ökad befolkningskoncentration stegrar priserna och därmed i vissa fall kraftigt sänker standarden såsom t. ex. fallet varit i fråga om bostäderna. Bostadsförhållandena i vårt land lämna mycket övrigt att önska (jfr kap. II:2 »De sociala förhållandena. — Kuratorsväsendet.», sid. 38, jämte bilagor) och allra sämst bli de för partiellt arbetsföra och överåriga. Hyrorna återverka även i mångt och mycket på den övriga prishöjningen, så att en allmän stegring av levnadskostnaderna äger rum. Genom dyrortsgruppering m. m. även i fråga om pensioner ha försök gjorts att kompensera dessa högre levnadskostnader, men åtgärder av den naturen räcka ej långt gentemot alla de avigsidor storstadbildningen innebär. Kvar står det faktum, att den ur industrialiseringen framsprungna överkoncentrationen av befolkningen till vissa områden skapar svåra missförhållanden för stora människomassor, vilket i sin tur vållar samhället enorma och till dels, d. v. s. i de talrika fall, då agglomerationerna äro mer eller mindre artificiella, helt onödiga kostnader i form av understöd m. m.

Under det att de partiellt arbetsföra och överåriga i agglomerationsområdena till följd av folkanhopningarna där fått sina förhållanden försämrade i jämförelse med vad som gäller för övriga medborgargrupper, ha deras förhållanden på landsbygden även blivit mera prekära, men då till följd av den motsvarande uttunnningen av befolkningen där. Skadeverkningarna i detta hänseende av den industrialiseringen åtföljande befolkningskoncentrationen är alltså dubbelsidig.

Såsom framgår av de i berörda P.M. infogade utdragen ur Statistisk årsbok är också befolkningsfördelningen ur produktivetssynpunkt numera vida ofördelaktigare på landsbygden än i städerna. Försörjningen av såväl barnen, vilka äro relativt betydligt flera på landsbygden än i städerna, samt av partiellt arbetslösa och åldringar, vilken sistnämnda kategori ävenledes är proportionellt vida talrikare på landsbygden än i städerna, måste därför på landsbygden lägga en tyngre börda på de produktiva åldrarna än vad fallet är i städerna eller också svårt eftersättas. Delvis torde det sistnämnda vara fallet. Genom den industrialiseringen åtföljande desorganisationsprocessen av den naturliga samhällstypen har alltså de partiellt arbetslösa och överårigas samt övrigt socialvårdsklientels fullt människovärdiga försörjning och existens blivit ett svårt för att icke säga olösligt problem, som ingen kommitté i världen kan lösa, för såvitt den icke angriper detta problem i själva kärnan, d. v. s. försöker nyorganisera för att rätta till de av desorganisationsprocessen framkallade missförhållandena.

Tvångsåtgärder kunna givetvis av statsmakterna tillgripas för att vinna ett dylikt mål. Men dylika åtgärder äro aldrig önskvärda och böra icke få förekomma i ett demokratiskt land med fria och självständiga medborgare. Bättre är att vinna medborgarnas frivilliga och positiva medverkan för en strävan av antydd art. Men då måste statsmakterna inskrida för att skapa sådana förutsättningar, att denna frivilliga medverkan kan vinnas. En av de viktigaste åtgärderna i detta sammanhang är, som i den här åberopade bilagan påpekats, att skillnaden mellan stad och land i fråga om vissa levnadsförhållanden, vilken skillnad ligger till grund för fiktionen, att det »är bättre att bo i staden», i görligaste mån elimineras. För att så skall kunna ske måste bl. a. *jordbrukets lönsamhet väsentligt förbättras, varjämte god trivsamtet enligt nutida krav måste skapas på landsbygden*. Först i så fall kan man räkna med den här såsom oundgänglig förutsatta frivilliga medverkan att tillrättalägga samhällsorganisationen.

Generalplanering för samhällsnydaning och socialväsen är nödvändig.

För att ett arbete utefter de här antydda riktlinjerna skall kunna igångsättas kräves emellertid först och främst en ingående kännedom om landsbygdens ekonomiska, sociala och tekniska struktur vunnen genom erforderlig forskning och kvalificerad koordination av de vunna resultaten. På basis härav och med kännedom om de stora agglomerationernas avigsidor bör en generalplanering för en tilltänkt samhällsnydaning syftande till att avlägsna de genom desorganisationsprocessen uppkomna oformligheterna noga utarbetas.

Det är emellertid uteslutet att med den brist på empiriskt vetande, som föreligger inom detta område, verkställa teoretisk planering för mycket omfattande regioner. Arbetet måste utföras etappvis och baseras på samtidigt inhämtat praktiskt vetande angående de riktlinjer, som kunna visa sig lämpligast att följa vid fortsatt och utvidgad planering. Det är därför lämpligast, som arkitekten Imhäuser påpekar, att inledningsvis koncentrera sig på en fullständig men till ett *mindre område* — en eller ett par samhörande socknar på landet och en eller ett par samhörande stadsförsamlingar — begränsad planering, som löper *jämsides* med vissa av en forskningsorganisation ledda praktiska försök på *socialväsendets* område. Först på detta sätt får man ett tillförlitligt underlag för en vidsträckt regionsplanering och verklig möjlighet att steg för steg i praktiken och i större skala genomföra de av denna planering betingade organisatoriska åtgärderna utan att behöva riskera allvarliga bakslag, därför att nödig erfarenhet saknats.

Även på grund av en annan omständighet, som sammanhänger med den föreliggande, i åberopade P.M. skildrade nativitetsutvecklingen, kommer en ytterst noggran planering av vissa samhällsförhållanden så småningom att erfordras. Inom kort har nämligen en betydande del av den huvudsakligaste försörjningsbördan inom samhället överflyttats till de mycket fåtaliga årskullarna alltifrån åren 1924—1925 och upp till åren 1940—1941. Genom en rad rationaliserings- och effektivitetsåtgärder av flera slag etc. är det möjligt, att det svenska produktionslivet blir i stånd att hållas på en sådan nivå, att det starkt minskade antalet medborgare i de produktivaste åldrarna fullt sysselsatta kunna ombesörja hela produktionen även om denna alltjämt har nuvarande volym. Att en kraftig rationalisering kommer att ske och att utgångspunkten härvid blir just den aktuella befolkningssituationen framgår bl. a. därav, att för rationaliseringsteknik inriktade affärsföretag i sin annonsering i dagspressen såsom motiv för anlitaandet av deras tjänster kallblodigt anföra nödvändigheten av att industrin anpassar sig efter den kommande förändringen i arbetskraftstillgången.

Men genom propaganda och olika stimulerande åtgärder har på sistone nativiteten kraftigt stegrats och åtminstone visat tecken till att återgå till önskvärd nivå, och det är icke uteslutet, att stegringen — många pessimistiska prognoser till trots — tack vare denna aktivisering av befolkningspolitiken kommer att bestå. Landet får härigenom så småningom starkt ökade skaror arbetsföra att sysselsätta, men den för fåtalig arbetskraft inställda produktionsapparaten kan då ej av egen kraft så omlägga sina arbetsmetoder att arbetskraftstillskottet absorberas. Följden härav blir antingen att de partiellt arbetsföra och åldringarna från den prima arbetskraftens sida utsättes för en utom-

ordentligt hård konkurrens, som utesluter varje tanke på att den ordinarie arbetsmarknaden skall intressera sig för dem, eller också att — om dessa grupper skola skyddas efter lagligt reglerade grunder av den typ, som diskuteras på sina håll och som t. ex. i viss mån genomförts i England — ett permanent arbetslöshetsklientel uppstår, vilket huvudsakligen rekryteras av ungdomar — en ur samhällelig synpunkt ödesdiger utveckling. Om alltså de partiellt arbetsföra inte en gång i framtiden på grund av här skisserade förhållande skola försättas i ett ännu mera skärpt nödläge än nu, är det nödvändigt att genom ett *permanent organ noga följa befolkningsvariationerna* och i god tid planera sådana åtgärder, att den för fåtalig arbetskraft inställda produktionsapparaten blir i stånd att normalt absorbera den ökade tillströmningen av arbetskraft. Att så reglera produktionen och arbetsmarknadsförhållandena, d. v. s. att åstadkomma en sådan *arbetskraftsregulator*, att den nytillkommande ungdomliga fullarbetskraften kan beredas sysselsättning utan att samtidigt den åldrande och partiellt arbetsföra arbetskraften drives ut i svårartad misär, är en så krävande uppgift, att den fordrar oavlåtlig uppmärksamhet, grundlig forskning och praktiska försök. Vad här anförts är ingen för ögonblicket aktuell fråga. Men en lösning av de partiellt arbetsföras problem skall naturligtvis ej vara enbart av tillfällig natur utan även skapa förutsättningar för att denna fråga inte råkar i sådant läge, att föreslagna och vidtagna åtgärder helt oförmodat visa sig värdelösa. En kvalificerad forskningsorganisation med praktisk försöksavdelning torde vara kapabel att till alla delar och varaktigt överblicka problemen.

För att den huvuduppgift, som kommittén för partiellt arbetsföra fått sig anförtrodd av regeringen, sålunda skall kunna rätt lösas, *kommer man, stödd på här åberopade utredning, ännu en gång ovillkorligen fram till den slutsatsen, att en socialväsandets forskningsorganisation måste skapas för att efter forskning och försök leda det planeringsarbete, som erfordras för att samhället skall kunna rätt omhändertaga socialvårdsklientelet, däribland de partiellt arbetsföra.*

En fullständig undersökning av vissa landsbygdssöcknar.

En av de mest svårartade följdforetelserna av samhällets ödesdiga desorganisationsprocess är, såsom framgår av vad här tidigare sagts, misärförhållandena för socialvårdsklientelet, däribland speciellt de partiellt arbetsföra och överåriga. Det måste därför anses tillhöra kommitténs för partiellt arbetsföra mera angelägna uppgifter att ge statsmakterna anvisningar om utvägar att söka motverka följderna av denna process eller åtminstone till att börja med att utreda möjligheterna att finna dylika utvägar. För att ge kommittén ett lämpligt

material att användas såsom utgångspunkt för utredningsarbetet har jag låtit verkställa vissa utredningar. En ofrånkomlig samhällsnydaning måste ta sikte på att vända omflyttningsrörelsen i samhället i motsatt riktning mot den som präglat det senaste seklets utveckling. Skall detta kunna ske, måste landsbygdsförhållandena, som tidigare påpekats, radikalt förändras till det bättre. Ett flertal utredningar, även ganska omfattande sådana, ha under de senare årens lopp företagits för att skapa en tillförlitlig bild angående det verkliga tillståndet på landsbygden. Inte desto mindre har jag ansett det nödvändigt att för här föreliggande speciella huvudproblems skull, nämligen frågan om de partiellt arbetsföras rätta omhändertagande, göra en ingående och alla faktorer koordinerande analys av förhållandena inom vissa landsbygdssocknar, belägna inom Uppsala län. En dylik koordinationsutredning har hittills saknats.

Planläggningen av undersökningen uppgjordes tillsammans med tjänstemän vid Uppsala läns hushållningssällskap samt byrådirektören i Lantbruksstyrelsen Nils S o n e s s o n, förrådsdirektören i Vattenfallsstyrelsen H. E d h o l m och godsägare G u n n a r S o n e s s o n, Forkarbyholm. Sedan den preliminära planen upplagts, anförtroddes ledningen av undersökningen samt uppgiften att konstruktivt behandla undersökningsmaterialet åt docenten i lantbruksekonomi vid Ultuna lantbrukshögskola d:r agr. G u n n a r R i n g b o r g. I sitt utredningsarbete har han biträtts dels av agronom K. A. J o n s s o n, lantmätaren G e r h a r d L a r s s o n, lantmästaren T o r g n y L a r s s o n samt lantbrukslärarinnan A n n a M a r i a Ö h n e l l, dels av 9 teknologer, elever i Tekniska Högskolans högsta och näst högsta årskurser. Hela det material, som denna utredning sammanbragt jämte docenten Ringborgs konstruktiva syntes, återfinnes i bilagorna 17, 17 a, 18, 19, 19 a och 20, av vilka endast bilaga 17 tryckts.

Undersökningens primära uppgift var att i detalj utröna förhållandena på de enskilda gårdarna inom socknarna. För den skull uppgjordes ett formulär till »Gårdsbeskrivning», vilket sedermera efter överläggning mellan de i undersökningen medverkande samt en försöksundersökning fastställdes i slutgiltig form. (Bil. 17 a, ej tryckt.) Undersökningen var fullständig och har avsett att ge kännedom om alla förhållanden, som sammanhånga med jorden och dess odling, djuren och deras skötsel, byggnaderna såväl för bostads- som ekonomiändamål som maskinerna. Vidare har slutligen även noggrann utredning verkställts angående folket på gårdarna. Sammanlagt ha på detta sätt genom *personliga besök* och ingående förfrågningar c:a 415 gårdar undersökts under våren och sommaren 1944.

Alldenstund Uppsala läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott vid sammanträde den 2 juni 1944 under ordförandeskap av landshöv-

ding Hilding Kjellman på framställning förklarar sig anse, att undersökningen vore av intresse samt att den fick ske i samråd med sällskapets tjänstemän och detta medgivande kunnat åberopas vid besöken hos de olika gårdsägarna, mottogos de av mig utsända sakkunniga medarbetarna med stort tillmötesgående. Sedan dessa därjämte förklarar, att syftet var att skaffa material för att bedöma möjligheterna att så sanera landsbygden, att jordbrukets lönsamhet och den allmänna trivsamheten på landsbygden höjdes och därmed ett bärkraftigare underlag skapades för ett rätt omhändertagande av partiellt arbetsföra och överåriga, lämnades alla önskade uppgifter beredvilligt, ehuru jordbruksfolket, medan undersökningen pågick, i många fall hade sin brådaste tid på året. Endast i ett par enstaka fall lades ovilja i dagen.

Materialet från tre av socknarna, här kallade socknarna I, II och A har sedermera grundligt bearbetats ur alla synpunkter och även sammanställts med uttömmande uppgifter angående alla allmänna och sociala förhållanden inom socknarna. Sammanfattande uppgifter angående socken I återfinnes i lantmästare Torgny Larssons rapport (bil. 19, ej tryckt) och angående socknen A i lantmätare Gerhard Larssons rapport (bil. 18, ej tryckt.) Speciella utredningar angående möjligheterna till nödvändiga och lämpliga åtgärder i fråga om elektrifiering, vatten-, avlopps- och brunnsanläggningar, byggnadsförbättringar, maskinservice m. m. ha utförts av de i utredningen deltagande teknologerna representerande Tekniska Högskolans avdelningar för elektroteknik, väg- och vattenbyggnad och arkitektur. I fråga om inre hushållningsåtgärder samt inredning m. m. har lantbrukslärarinnan Anna Maria Öhnell gjort särskild sammanställning. (Bil. 20, ej tryckt.) Inspektrisen för Sveriges lantbrukshushållsskolor Ingrid Osvald har i särskilt yttrande livligt instämt i fröken Öhnells åsikt, att en forsknings- och försökscentral av den typ jag föreslagit måtte komma till stånd för att rätt handlägga landsbygdens problem. (Bil. 20 a, ej tryckt.)

Med stöd av hela det sålunda sammanbragta och bearbetade materialet har docenten Gunnar Ringborg sedan utarbetat sin analys angående jordbruksförhållandena i allmänhet och i A i synnerhet samt utgående från denna framlagt sitt konstruktiva förslag till nydaning inom socknen A för att denna skulle kunna inom mellersta Sverige omvandlas till en praktisk försökssocken, där åtgärder vidtagas i syfte att få fram en mönstersocken att tjäna som förebild vid en mera omfattande sanering av landsbygdens förhållanden i mellersta Sverige.

Omskiftning av jordbruksjorden ofrånkomlig.

Som tidigare i detta kapitel påpekats har befolkningskoncentrationen till vissa orter snedvridit samhället och särskilt försatt vissa ur försörjningsförmågans synpunkt mindre kvalificerade medborgargrupper, som t. ex. partiellt arbetslösa och överåriga, i en mot vår tids resurser illa svarande misärställning. Orsaken torde emellertid icke bara vara att söka i den lockelse städerna och större industrisamhällen utövat på stora människoskaror. I sin »P.M. angående landsbygdens sociala och ekonomiska förhållanden och möjligheter» (bil. 17) påpekar docenten Ringborg med eftertryck en rad mer eller mindre svårartade missförhållanden på landsbygden och speciellt inom jordbruket, som utgöra ett minst lika kraftigt incitament till den skisserade olyckliga samhällsutvecklingen. Många av dessa missförhållanden ha varit kända sedan länge, och vissa åtgärder att häva desamma ha vidtagits. Men arbetet härvidlag *har hittills inte varit koordinerat*. Det hjälper föga, att jordbruket rationaliseras eller att vetenskapen möjliggör högre avkastning av vissa växtslag etc., om inte samtida åtgärder så öka trivsamheten, att den ungdomligare delen av befolkningen med dess ökade krav på tillgång till nutidens möjligheter av olika slag stannar kvar för att bruka jorden enligt de nya rationaliserade och vetenskapliga principerna, vilket kan möjliggöra att de gamla och invaliderna få sin fulla försörjning.

Här föreliggande undersökning och utredning förutsätter, att alla de moderna problem, som sammanhånga med landsbygden, skola *koordineras* och upptagas till *samtidig behandling* men till att börja med inom ett *begränsat område* för att uppgiften ej skall bli för stor. Detta begränsade område — i detta fall socknen A — bör kunna bli en *landsbygdens forsknings- och försöksorganisation*, den första i sitt slag icke bara i vårt land utan kanske i världen, där genom praktiska försök definitiva riktlinjer för landsbygdens ekonomiska och sociala nydaning kunna i huvudsak fastställas. Som utgångspunkt vid dessa praktiska försök kunna tjäna de åtgärder, som docenten Ringborg framhållit såsom i första hand önskvärda för att de allmänna förhållandena på landsbygden skola bli tillfredsställande.

Den utformning denna forsknings- och försöksorganisation efter vunna erfarenheter sålunda erhåller, kan sedermera tjäna som mönster för annorstädes belägna snarlika anläggningar, anpassade efter lokala förhållanden på respektive orter. Det är nämligen otänkbart, att en forskningsorganisation i mellersta Sverige skulle kunna praktiskt och riktigt lösa en rad landsbygdsproblem även i andra huvudområden i vårt land. Varje distrikt behöver sin organisation, men sedan väl principerna för den första genomstuderats, är det vida lättare att skapa

och igångsätta verksamheten inom andra försöksdistrikt, eftersom man då har det första som en effektivt vägledande förebild.

Docenten Ringborgs sammanställning anger inte bara en rad tekniska och därmed sammanhängande ekonomiska och sociala förhållanden som en av de väsentligaste orsakerna till den otillfredsställande standarden inom svenskt jordbruk och för de inom detta sysselsatta medborgarna samt till den efterblivenhet i jämförelse med städerna, som utan ringaste tvekan karakteriserar den vida övervägande delen av svensk landsbygd. En av de ursprungligaste och tyngst vägande orsakerna till de rådande förhållandena är att söka i en otillfredsställande uppdelning av jordbruksjorden på olika brukningsdelar. Ett flertal gårdstyper, ja, utan ringaste tvekan de flesta, äro av sådan ringa storleksordning, att på grund av ekonomiska förhållanden möjligheter saknas att utnyttja och följa den tekniska utvecklingen. Direkt sammanhängande härmed är det faktum, att arbetskraftsoverskott föreligger på sina håll inom jordbruket, medan annorstädes svår och för driften ytterst menlig brist på arbetskraft är för handen. Ätminstone beträffande den manliga arbetskraften skulle lätt nog en riktigare avbalansering kunna åstadkommas genom en förnuftigare uppdelning av jorden. I bilagda åberopade P.M. (bil. 17) diskuteras *tre olika alternativ* till nyfördelning av jorden inom socknen A och avsikten är, att denna socken, om den med statens medverkan förvandlas till mellersta Sveriges försöksområde för Socialväsendets forskningsinstitut, även med avseende på jordens fördelning skulle praktiskt undersökas. Att socknen A valts att föreslås som försöksavdelning sammanhänger just med dessa fördelningsfrågor. Socken äges nämligen av endast en familj och därmed äro utsikterna att få frivillig medverkan till försök med ändrad fördelning betydligt större än i en socken med ett stort antal av olika ägare innehavda fastigheter. Preliminära förhandlingar om ev. dylik frivillig medverkan ha gett positivt resultat.

För att ett samhälle, som ger socialvårdsklientelet en tillfredsställande existens, skall kunna skapas — vilket förutsätter en sanerad landsbygd — måste jordfördelningsproblemet upptagas till behandling. Att detta först måste ske under forskningsförhållanden i ett försöksområde är nödvändigt, därför att en åtgärd av dylik räckvidd kan förutsättas att på sina håll väcka till liv ytterst kraftig opposition, därest ett enbart på teoretiska undersökningar grundat förslag i frågan skulle framläggas. Har emellertid en nyfördelning i detalj försöksvis inom ett område genomförts och visat sig innebära betydande och värdefulla fördelar för jordbruksbefolkningen torde i konservatism och traditionsfasthållande bottnande motstånd mot en förändring vida lättare kunna övervinnas.

En nyfördelning av jorden inom det svenska jordbruket är givetvis

en omfattande uppgift. Men då faktiska, lätt påvisbara fakta ge vid handen, att nuvarande förhållanden äro otillfredsställande både då det gäller lönsamhet och trivsamt och arbetskraftens rätta fördelning och utnyttjande, kan med fog ifrågasättas, om icke en nyfördelning, sedan man väl vunnit nödig erfarenhet i detta fall, må kunna bli av största betydelse för såväl landsbygden som landet i sin helhet och därmed även för socialvårdsklientelet. För övrigt är det inte första gången, som mindre tillfredsställande förhållanden inom jordbruket gett upphov till en landsomfattande, etappvis genomförd nyfördelning. År 1756 fattade rikets ständer beslut om *storskiftets genomförande* och senare följde beslut om enskifte och laga skifte. Dessa beslut voro i själva verket ingenting annat än ett beslut om en omskiftning av jordbruksnäringens markområden framtvingad av den till följd av den äldre synnerligen otillfredsställande fördelningen bristande lönsamheten hos jordbruket. Ehuru på sina håll betydande opposition uppstod gentemot beslutens verkställande, genomfördes dock, som bekant, omskiftning av jorden inom så gott som hela landet.

Vad som i detta betänkande föreslagits angående önskvärdheten att praktiskt och i olika alternativ undersöka möjligheten att genom viss form av omskiftning öka jordbrukets effektivitet och lönsamhet saknar sålunda ingalunda historisk förebild, ehuru syftet och uppläggningsdenna gång har delvis andra utgångspunkter. Men 1700- och 1800-talets omskiftning inom jordbruket visar dock, att man tidigare i vårt land ej ryggat tillbaka för vittomfattande åtgärder, då det gällt att skapa lyckligare förhållanden inom landet. Det vore beklämmande, om vår tids maktägande skulle visa sig mera klenmodiga i ett reformarbete, som ytterst syftar till att även skapa ökade möjligheter till en fullt människovärdig försörjning av partiellt arbetslösa och överåriga, ett mål, som inte kan nås med mindre än att *landsbygdens förhållanden förbättrats så att underlag för en allmän samhällssanering erhållits*. Vad som i detta betänkande föreslagits är dessutom endast *en fortsatt större undersökning* om utsikterna att försöksvis klarlägga riktlinjerna för denna de vanlottade människomassorna i första hand gagnande samhällssanering.

En sund utveckling av landsbygden är oundgänglig för att samhället skall kunna bli sunt, d. v. s. för att en sådan befolkningsfördelning skall kunna ernås, att desorganiserande och destruktiva följdföreteelser av befolkningsanhopningar undvikas. Till dessa svåra destruktiva följdföreteelser hör, som upprepade gånger påpekats, socialvårdsklientelet beklämmande läge, vilket inte minst gäller för alla de människor, som till följd av olika anledningar, däribland ålder, blivit partiellt arbetslösa. Som ovan påpekats torde inga försök att rätt sanera landsbygden kunna ske med mindre än att ifrågasätta åtgärder först prak-

tiskt studerats och utforskats. Då de sociala frågorna, bl. a. och framför allt den, vars lösning är kommitténs huvuduppgift, hänga så oupplösligt samman med en genomgripande omgestaltning av olika landsbygdsförhållanden, leder även denna del av den under min ledning företagna utredningen obönhörligt fram till det resultatet, att en *socialväsendets forsknings- och försöksorganisation är ofrånkomlig*, därest samhället skall kunna blicka fram emot en framtid, i vilken nutidens tekniska och vetenskapliga resurser tillåtas att för alla skapa en sådan standard, att en oroselement avlägsnande allmän tillfredsställelse blir förhärskande.

En ökning av jordbruksbefolkningen ej möjlig, men väl av landsbygdsbefolkningen.

Samtidigt med att jordbrukets aktuella och konkreta problem forskningsvägen inom ett begränsat distrikt upptages till prövning och försök måste, som arkitekten Imhäuser (bil. 16) påpekat, en jämlöpande regions-, subregions- och sockenplanering igångsättas rörande landsbygdens övriga allmänna, för landet i sin helhet betydelsefulla och även med jordbruket och jordbruksbefolkningens existensförhållanden sammanhängande spörsmål. Enligt docenten Ringborgs P.M. torde en ökad jordbruksbefolkning inte kunna finna skäligen och mot tidens krav svarande bärgning inom jordbruket. Snarare skulle man kunna tänka sig ytterligare rationaliseringsåtgärder för att minska densamma och därigenom uppdelat totalinkomsten på färre individer, och i varje fall kan en på sina håll föreliggande arbetskraftbrist hävas genom en lämpligare fördelning av befolkningen. Även om man skulle kunna få till stånd en dylik lämplig fördelning, bl. a. till följd av en nyfördelning av jorden, uppstår emellertid likväl oundvikligt tidvis ett överskott av arbetskraft, vilket ej kan avlägsnas, om man vill undvika en ytterst menlig brist på arbetskraft inom jordbruket under dess högsäsongperioder. Denna outnyttjade arbetskraft måste kunna rätt sysselsättas för att jordbruksbefolkningens inkomstmöjligheter skola komma i nivå med exempelvis industribefolkningens och den förra kategorins ekonomiska standard sålunda avsevärt förbättras. Hand i hand med en rationalisering av jordbruket, som tar sikte på att skapa större lönsamhet inom detsamma, måste därför en planering uppläggas för att få fram *nya sysselsättningsområden på landsbygden*. Denna planering måste inte bara syfta till att ge jordbruksbefolkningen extrarbete utan även erhålla ett sådant omfång, att jordbrukets eventuellt utrationaliserade arbetskraft icke drives från landsbygden utan kan beredas nya och goda sysselsättningsmöjligheter och att dylika även skapas för den del av städernas befolkning, som det är önskvärt att

få tillbaka till landsbygden för att vinna en lämpligare *balans* inom samhället och motverka agglomerationernas skadeverkningar. I detta sammanhang bör påpekas, att lantmätaren Gerhard Larsson genom sina undersökningar förvärvat den bestämda åsikten, att det nu *existerande småbruket innebär vårt näringslivs största slöseri med arbetskraft och kapital* och innebär dessutom den kraftigast pådrivande faktorn i folkflykten från jordbruket med speciell benägenhet att driva bort kvinnorna. Att en planering, som räknar med dessa fakta, är oundgänglig torde sålunda få anses uppenbart.

Dylika planeringsåtgärder syftande till att höja den ekonomiska standarden för landsbygdens befolkning äro ej tillfyllest, om inte planeringen även tar itu med *vantrivseln*. Denna beror bl. a. till stor del på isoleringen och den ringa bekvämligheten jämfört med vad som förekommer i städerna. Som det nu är, är den enskilda gården ofta människornas enda central. Gården är emellertid för liten för att kunna inrymma allt vad vår tids människa måste kräva för att få sina andliga och materiella behov tillfredsställda. Förutsättningar för en dylik utveckling kunna bl. a. skapas genom att man övergår till större centra än gården. En nyfördelning av jorden kan i sammanhanget tänkas vara av allra största värde och intresse.

Den naturliga enheten på landsbygden är *socknen*. Den här föreslagna regions-, subregions- och sockenplaneringen utgår från socknen och avser att komplettera socknarna med vissa organ för att öka *lönsamheten* och *trivsamheten*. Denna *sockenplanering* innebär sålunda, förutom åtgärder att sätta gårdarna i skick, att en del nya, till socknens naturliga centrum, som i allmänhet är kyrkan, koncentrerade institutioner skapas, d. v. s. att en så kallad *sockencentral* kommer till stånd. (Se plansch IV). Planeringen måste eftersträva att — efter praktiska prov under verkliga förhållanden — åstadkomma *dels* förbättrade trivsamsamhets- och lönsamsamhetsförhållanden för fullarbetskraften, *dels* högvärdig försörjning och viss sysselsättning åt partiellt arbetslösa och överåriga.

Metodikerna för sockenplaneringen är den som skisserats i skildringen av den i somras i Uppland företagna undersökningen. Först sker en *analys*, som klarlägger hurudana de bestående förhållandena äro beträffande:

- a) jorden;
- b) djuren;
- c) byggnaderna;
- d) maskinerna;
- e) människorna.

I syfte att åstadkomma bästa tänkbara förhållanden för individerna,

för familjerna och hemmen följer ur analysen en *synthes*, som ger svar på följande frågor:

- a) Vad duger?
- b) Vad måste nedläggas?
- c) Vad behöver förbättras och rättas till?
- d) Vad måste nyskapas?

Planeringen kommer sålunda att avse en justering och komplettering av socknen. Men en dylik omvälvning måste givetvis vara skonsam och såsom en successiv omdaning lagd på längre sikt.

Det visar sig mycket snart, att de flesta av vårt lands socknar äro för små och sakna resurser för att på egen hand kunna tillgodose de önskemål den avsedda planeringen för fram. Det blir därför nödvändigt, att *flera socknar ena sig om vissa institutioner* o. d. för att gemensamt bära dem. Denna del av planeringen blir den s. k. *subregionsplaneringen*, som bl. a. avser att få s. k. *häradscentraler* till stånd. (Se plansch V.) Denna ingår sedan i den totala *regionsplaneringen*, som även, i den mån regionen och våra nuvarande län sammanfalla, kan kallas *länsplanering* och som gäller uppgifter av den natur, att de måste lösas regions- eller länsvis för att de samtidigt med att de skänka landsbygdsbefolkningen motsvarande fördelar, som dem, som komma stadsborna till del, skola bli ekonomiskt genomförbara. Se vidare plansch VI »Länsplanering».

Att dessa krävande organisatoriska och konstruktiva uppgifter skulle kunna lösas av annat organ än en *permanent* forsknings-, planerings- och försöksorganisation med tillgång till helanställd högkvalificerad arbetskraft är uteslutet.

Å andra sidan är det likaledes uteslutet att lösa alla de samhällsproblem, vilkas tillrättaläggande är nödvändigt för att de partiellt arbetsföra och överåriga skola få den av regeringen önskade människovärdiga existensen, utan att angripa i detta kapitel angivna uppgifter.

Kostnadsberäkningar.

Avslutningsvis vill jag här blott nämna, att vissa preliminära undersökningar gjorts av docenten Ringborg angående de kostnader, som skulle kunna tänkas bli förknippade med uppläggande av försöksverksamhet inom socknen A.

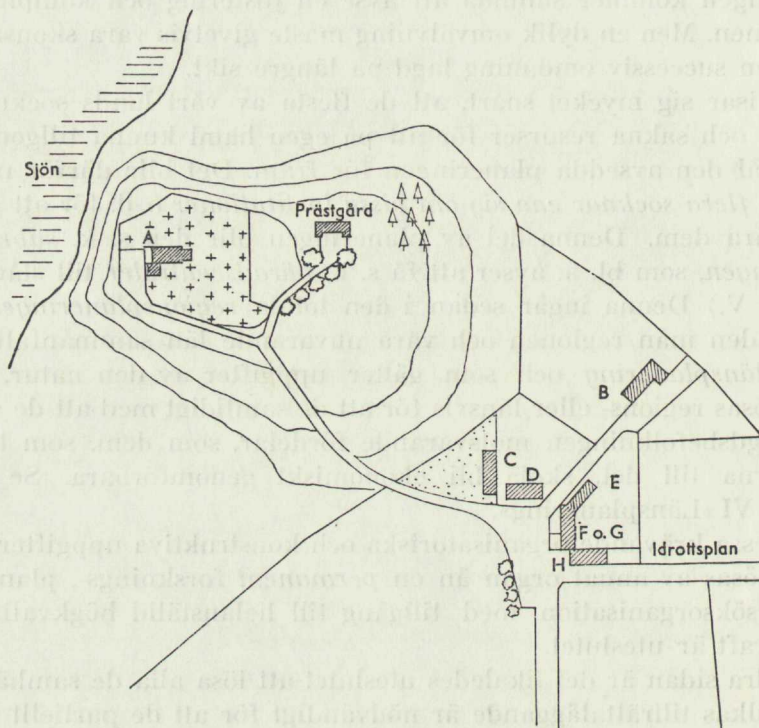
Att en definitiv utredning härom är nödvändig för att ett förslag i frågan skall bli fullständigt är uppenbart. Härigenom underlättas också ett bedömande av huruvida den ena eller andra metoden att förbättra förhållandena på landsbygden bör tillgripas. Dessa båda metoder äro:

1) Att genom lagar och förordningar reglera vissa förhållanden på landsbygden samt att genom subventioner försöka intressera jordbru-

Sockenplanering.

Sockencentral för omkring 1000 invånare.

Alternativ 1.

A. Kyrkan	3. Studierum
B. Sjukstuga	4. Idrott
1. Hjälpstation för akut sjuka och olycksfall	5. Administration
2. Sjuksköterska	E. Tvätt och badhus
3. Barnavårdscentral	1. Centraltvätt
4. Mödravård	2. Bad och bastu
5. Kuratorer	3. Servicetjänst
6. Social upplysning	F. Gästgivargård
7. Hälsovård	1. Mat
8. Pensionsväsen	2. Rum
C. Skolhus	3. Transport
1. Småskola	G. Affärshus
2. Folkskola	1. Affärer
D. Sockengården	H. Sockenverkstad
1. Samlingssal	1. Verkstäder för partiellt arbetsföra
2. Bibliotek	2. Maskinservice

Sockencentralen.

Socknen är den naturliga enheten på landsbygden. Sedan gammalt känner befolkningen inom kyrksocknen samhörighet, och det finns ingen anledning att välja någon annan geografisk enhet till landsbygdens *minsta centrum* näst den enskilda gården. Vidstående skiss av en sockencentral är endast ett schematiskt exempel på hur en sådan skulle kunna se ut. Sockencentralen är grupperad kring kyrkan A och innehåller 7 institutionsbyggnader B, C — t. o. m. H.

Socknens *sjukstuga B* är avsedd att kunna lämna första hjälp åt akut sjuka och skadade. Den skall tjäna som upptagnings- och hjälpestation och kunna ombesörja transport till centrallasarett. I sjukstugan inrymmes även barna- och mödravårdscentral. Socknens hälsovård med råd och upplysningsverksamhet ledes härifrån och övervakas av provinsialläkaren. Som personal finns en sjuksyster och en kurator. Slutligen har pensionsväsendet för partiellt arbetsföra och överåriga sin byrå här.

Skolhuset C rymmer småskola och folkskola.

Sockengården D svarar för socknens kulturella liv. Där finns samlingssal och bibliotek med läsrum samt möjligheter för bildningsverksamhet, ungdoms- och klubbworkshop samt förströelse. I anslutning till ungdomsgården finns även idrottsplats. Socknens administration är även förlagd till sockengården.

I *huset E*, kallat *tvätt- och badhus*, skall socknens tvättinrättning finnas, dit de husmödrar, som ej med fördel kunna tvätta hemma, och övriga få lämna sin tvätt. Tvättinrättningen är kombinerad med en badstuginrättning. I detta hus är även inrymd den s. k. sockenservicen för hjälp åt husmödrar med hemservice. Även lantushållsservice skall där kunna lämnas. Inom sockenservicen kan med fördel vissa partiellt arbetsföra och överåriga finna sysselsättning.

Socknens *gästgivargård F* av enkelt slag med några rum för resande och tillgång till mat. Socknens bilstation är förlagd hit.

I *affärshuset G* finnas handelsbodar samt specialaffärer.

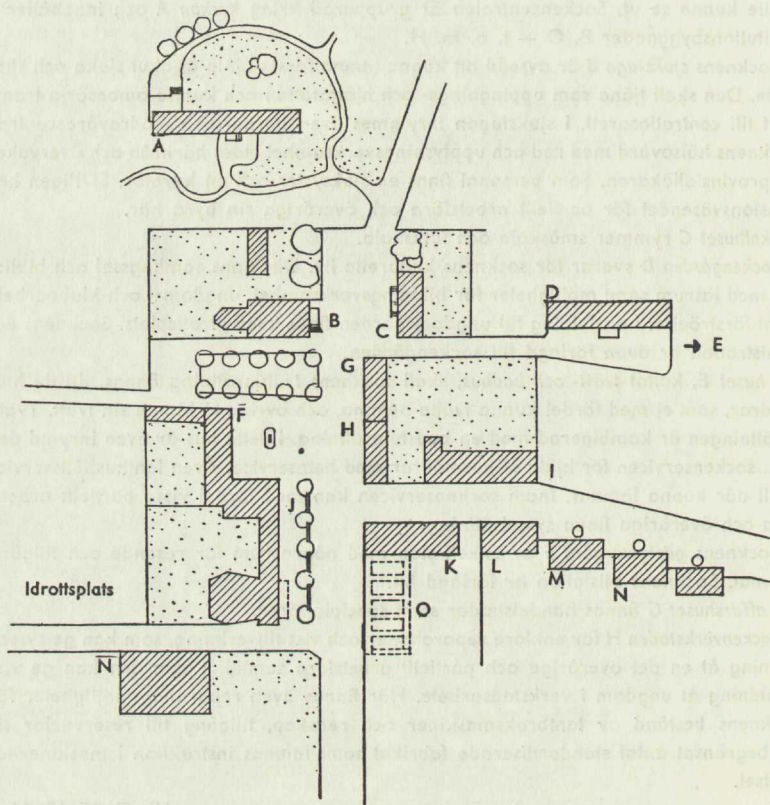
Sockenverkstaden H för enklare reparationer och viss tillverkning, som kan ge sysselsättning åt en del överåriga och partiellt arbetsföra samtidigt som den kan ge viss utbildning åt ungdom i verkstadsarbete. Här finnas även reparationsmöjligheter för socknens bestånd av lantbruksmaskiner och redskap, tillgång till reservdelar till ett begränsat antal standardiserade fabrikat samt lämnas instruktion i maskinernas skötsel.

Hj. C. 15. 12. 44.

Häradsplanering.

Häradscentral för en grupp socknar med sammanlagt omkring 10 000 invånare.

Alternativ 1.

- A. Rekreativcentral
- B. Kyrka
- C. Administration
 1. Nämnder
 2. Forskningsombud
- D. Sjukstuga & hälsovårdscentral
 7. Läkare
 8. Apotek
 9. Ambulans
 10. Hälsovårdsnämnd
- E. Konvalescenter & kroniskt sjuka
- F. Skolhus
 3. Kommunal mellanskola
 4. Lanthushållsskola

- G. Gästgivaregård
 4. Hotell
- H. Affärshus
 2. Varuhus
- I. Lagring
- J. Sockengården
 6. Biograf
 7. Musik
 8. Nöjen
- K. Sockenverkstad
 3. Anlagsprövning
 4. Yrkesutbildning
 5. Decentraliserad industri
- L. Ett produktivt socialväsen

M. Pensionärernas hus	N. Tvätt och badhus
1. Clearingkontor	4. Simbassäng
2. Varuhus för billiga varor	5. Simskola
3. Transportavdelning	O. Trafikcentral
4. Serviceavdelning	

Häradscentralen.

Ett härad bestående av en grupp på cirka 10 socknar kan utgöra en lämplig geografisk enhet närmast över socknen. Häradets socknar bekosta gemensamt sådana institutioner, som den enskilda socknens resurser ej kunna räcka till för. Häradet kan med stor fördel också vara landsbygdens *förvaltningsenhet*, vilket skulle innebära en stor och förr eller senare nödvändig rationalisering.

Häradets största samhälle blir den naturliga häradscentralen, som också blir sockencentral för den socken, i vilken den är belägen. Häradscentralen kommer därför att innehålla samtliga de institutioner en sockencentral har (se plansch IV) men i flera avseenden ha dessa större omfång på grund av vidgade uppgifter. Dessutom tillkommer en del helt nya institutioner, som sockencentralen ej kan ha. I vidstående exempel på en häradscentral återfinnas samtliga byggnader från sockencentralen, men de äro av större omfång och därför ritade större. Under husens huvudrubriker stå i förteckningen endast de nytillkomna underavdelningarna upptagna. Övriga föregående underavdelningar återfinnas alltså å ritningen över sockencentralen. Helt nya byggnader äro för häradscentralen husen A, C, E, I, L, M och O.

Huset N har ökat med simbassäng för simundervisning.

Sockengården J har fått en biograf och större lokaler samt dansbana.

I häradscentralens *verkstad K* lämnas fullständigare yrkesutbildning, föregången av anlagsprövning, och verkstadens drift har ökat så att den nu omfattar bl. a. viss decentraliserad industri.

Skolhuset F rymmer, förutom småskolan och folkskolan, kommunal mellanskola och lanthushållsskola.

Sjukstugan D kan här kallas *hälsovårdscentral*. Läkare, apotek och ambulans tillkomma samt häradets hälsovårdsnämnd.

Gästgivargården G är i häradscentralen något större än i sockencentralen och kan karakteriseras som hotell.

Affärshuset H är ett varuhus.

Nyttillkomna byggnader.

Häradsförvaltningen är förlagd till *huset C*, där alla nämnder och styrelser ha sina expeditjonslokaler. En avdelning finns för en representant från socialväsendets forskningsorganisation.

För *lagring och konservering* finns byggnaden *I*.

Huset A är häradets *rekreationscentral* för vila, omväxling och viss sysselsättning åt speciellt husmödrar. *E* är hem för *konvalescenter* och *kraniskt sjuka*.

Häradets socialvårdsklientel, partiellt arbetsföra och överåriga, erhåller sin försörjning genom det *produktiva socialväsendet* och för detta ändamål behövas vissa anläggningar, som inrymmas i *huset L* samt i pensionärernas hus *M*. I detta senare finns clearingkontor, varuhus för pensionärernas billiga varor samt transport- och servicetjänst.

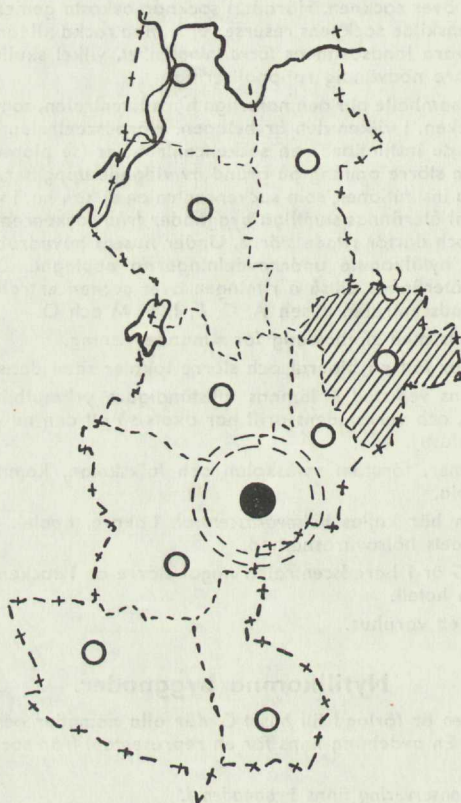
Huset O är häradets *buss- och trafikcentral*.

Hj. C. 15. 12. 44.

Länsplanering.

Uppsala län

med länscentral, Uppsala stad, för c:a 100 000 invånare, samt 9 häradscentraler.

En planering i syfte att öka lönsamheten och trivseln på landsbygden måste inrikta sig på att även bryta dess isolering och öka bekvämligheten. Som det nu är, är den enskilda gården i de flesta fall landsbygdsbefolkningens enda central. Vad som saknas är större, enande centraler med institutioner för att tillgodose befolkningens materiella och kulturella behov, vilka för närvarande ej kunna tillfredsställas. Denna brist utgör en anledningarna till »flykten från landsbygden».

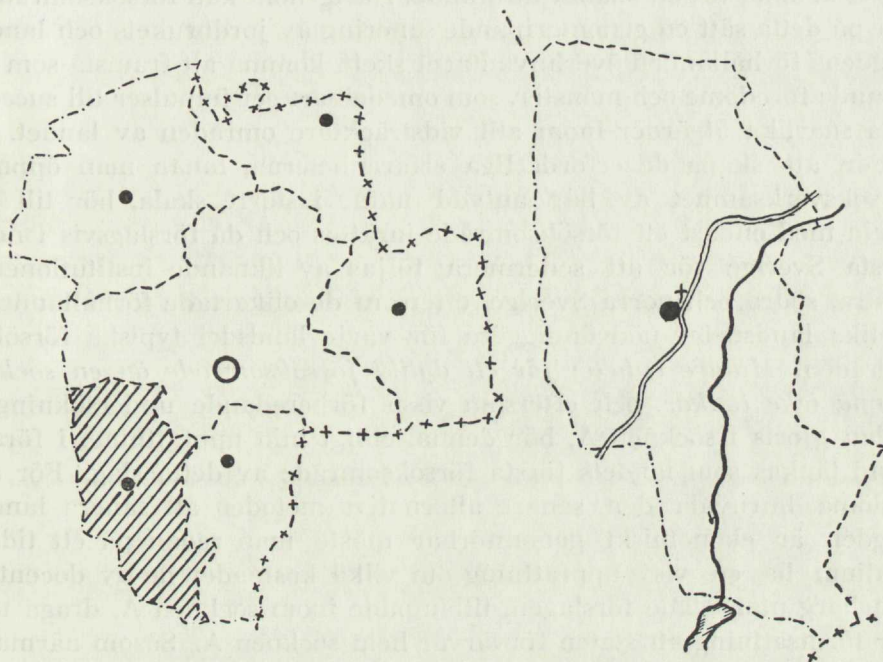
Att förhållandena på landsbygden sålunda ej äro tillfredsställande är uppenbart, och det första steget mot en förbättring måste vara en undersökning av landsbygdens institutioner och förhållanden för att få svar på frågorna: vad duger, vad måste justeras, vad behöver nyskapas? Det kommer då att visa sig, att landsbygden måste kompletteras med åtskilliga element av sådan natur, att de kunna bryta isoleringen och öka lönsamhet, bekvämlighet och trivsel. En sådan komplettering måste emellertid genomföras efter en noga genomtänkt plan.

Härad

med häradscentral för c:a 10 000 invånare samt 5 övriga sockencentraler.

Socken

med sockencentral för c:a 1 000 invånare.

Den naturliga enheten näst efter gården är socknen. Socknen måste ha en central, *Sockencentralen*, lämpligen grupperad kring kyrkan, som ju sedan länge »stått mitt i byn». Vad denna sockencentral bör omfatta skall närmare kunna klarläggas genom den större, i detta betänkande föreslagna utredningen.

Vissa institutioner kunna åstadkommas endast om ett flertal socknar gemensamt inrätta dem, och socknarna inom ett härad böra därför ena sig om en *häradscentral*, lämpligen det största samhället inom häradet, där dessa institutioner placeras. Slutligen måste ett flertal institutioner vara gemensamma för hela länet, och dessa förläggas till *länscentralen*.

Man kommer alltså in på en planering av länet, som går ut på att bestämma hur a) en sockencentral, b) en häradscentral och c) en länscentral böra vara beskaffade. För att rent preliminärt åskådliggöra tillvägagångssättet vid en sådan länsplanering har en planering av Uppsala län här skisserats. Uppsala stad utgör den naturliga länscentralen för länets c:a 140 000 invånare, varav c:a 90 000 på landsbygden. Länet uppdelas på 9 häradscentraler och varje härad är indelat i socknar med sina sockencentraler. Häradscentralen är även sockencentral för sin egen socken.

Hj. C. 15. 12. 44

karna för vissa åtgärder till förbättringar. Att ett sådant system först efter lång tidsutdräkt kan frambringa gagnarika resultat torde ligga i öppen dag.

2) Att staten skaffar sig *försöksområden*, där man efter koordinerad forskning levandegör de vunna resultaten genom att i praktiken låta dessa komma till ett snabbt utförande. Härigenom kan försöksområdet, där på detta sätt en genomgripande sanering av jordbrukets och landsbygdens förhållanden överhuvudtaget skett, komma att framstå som ett lysande föredöme och mönster, som omedelbart ger impulser till successiva snarlika åtgärder inom allt vidsträcktare områden av landet.

För att skapa de erforderliga erfarenheterna, innan man öppnar försöksverksamhet av här antydd natur i större skala, bör till att börja med endast ett försöksområde inrättas och då förslagsvis i mellersta Sverige för att sedermera följas av liknande institutioner i västra, södra och norra Sverige, eftersom de olikartade förhållandena i olika landsdelar nödvändiggöra för varje landsdel typiska försöksområden. *Mindre enheter för ett dylikt försöksområde än en socken kunna icke tänkas*, och eftersom vissa förberedande undersökningar redan gjorts i socknen A, bör denna, enligt min uppfattning, i första hand tänkas som landets första försöksområde av detta slag. För att bedöma huruvida den senare alternativa metoden att sanera landsbygden är ekonomiskt genomförbar måste man redan på ett tidigt stadium ha en viss uppfattning om vilka kostnader de av docenten Ringborg utarbetade förslagen, tillämpade inom socknen A, draga under förutsättning att staten förvärvar hela socknen A. Såsom närmare framgår av bilaga 17, underrubriken »Kostnadskalkyl», har docenten Ringborg preliminärt uppskattat socknen A:s avkastningsvärde till 1 215 000:— kr. samt dess saluvärde till 1 572 000:— kr. Att inom socknen genomföra ett *ensamgårdssystem* skulle kosta 2 000 000:— kr. (alt. 1), att genomföra *bysystemet* 2 030 000:— kr. (alt. 2) samt *storgårdssystemet* 1 560 000:— kr. (alt. 3). Slutligen bör nämnas, att docenten Ringborg efter noggrant övervägande av det lämpligaste sättet att disponera socknen A för den ifrågasatta undersökningen funnit, att det icke blott ur kostnadssynpunkt utan även med hänsyn till de jämförande studierna alternativem emellan vore mest fördelaktigt att *samtidigt inom socknen tillämpa alla tre alternativen*. En del av socknen bör sålunda läggas i lämpliga ensamgårdar, en annan i goda byar, och huvudgården skulle i fortsättningen få representera jordbruket i stordrift.

Om ett fullständigt forskningsorgan med verkligt praktisk försöksavdelning sålunda skall komma till stånd håller jag före, att socknen A bör förvärvas av staten. Den av mig i den till detta betänkande fogade hemställan önskade detaljerade utredningen bör därför även innefatta förhandlingar om detta förvärv.

6. Socialväsendets byggnadsforskning med försöksverksamhet.

(Till detta avsnitt höra bil. 21, 21 a och 21 b).

Såsom tidigare vid upprepade tillfällen i detta betänkande påpekats utgör *bostadsfrågan* ett av de allvarligaste *sociala problemen* och detta icke minst för de partiellt arbetslösa och överåriga, pensionärerna. I och med att byggnadskostnaderna undergått en ytterst stark stegring, bl. a. belyst i bil. 16 »P.M. angående städernas ekonomiska och sociala förhållanden», är det givet, att de medborgare, som av en eller annan anledning icke kunna skaffa sig själva full försörjning, i första hand bli lidande. Även om man reducerar den absoluta hyresstegringen med hänsyn till kronans fallande köpkraftsvärde är priset på en bostad i våra dagar enormt mycket högre än förr i tiden och slukar en alltför betydande del av varje inkomstagares tillgångar. Följden är, att de partiellt arbetslösa och överåriga, ja, socialvårdsklientelet överhuvudtaget med undantag av det fåtal, som lyckats få bostad i vissa av det allmänna uppförda pensionärshus eller som, ofta mycket mot sin vilja, intagits på försörjningsinrättningar och andra anstalter, ha undermåliga bostäder. Skall de partiellt arbetslösa problem lösas allsidigt och fullständigt och kommitténs arbetsuppgift sålunda inte begränsas att gälla endast den lilla skara, som möjligen kan pressas in i det ordinarie näringslivet och där få en med fullarbetskraften jämförbar inkomst, så måste även frågan om tillfredsställande bostadsstandard för *alla partiellt arbetslösa och överåriga definitivt lösas*. Såsom med eftertryck ådagalagts i kap. »Aktuella sociala förhållanden» med därtill hörande bilagor äro förhållandena på området i många fall närmast oerförliga. Och då torde bostäderna i Stockholm oftast ändock snarare vara bättre än sämre än på andra håll i riket.

Det måste sålunda anses som ett för kommittén synnerligen angeläget åliggande att rätt lösa de partiellt arbetslösa och överårigas bostadsfråga. Den oundvikliga konsekvensen härav är, att all uppmärksamhet måste ägnas åt sådana problem, vilka inverka på *bostädernas priser och kvalitet*. Då de höga hyror, som tvinga socialvårdsklientelet in i de sämsta, icke människovärdiga och ofta officiellt utdömda bostäderna, sammanhånga med de prisstegrande förhållandena på byggnadsmarknaden, måste alltså sådana åtgärder, som kunna tänkas *sänka byggnadsproduktionskostnaderna*, vara av allra största betydelse för att kommittén skall kunna lösa sin uppgift.

Åtskilliga organ och institutioner ha, särskilt de senare åren, varit sysselsatta med byggnadsforskning, och många intressanta och ytterst värdefulla rön ha gjorts. Men försök att i mera betydande skala praktiskt omsätta desamma, så att deras möjlighet att inverka på prisbild-

ningen för bostadslägenheter kunnat direkt undersökas ha hittills knappast förekommit, särskilt på grund av att *sociala frågor i sammanhanget inte tillräckligt beaktats*. Det är givet, att möjligheterna för enskilda företagare att utföra tillräckligt omfattande rent praktiska försök att nyttiggöra olika byggnadstekniska forskningsresultat äro tämligen begränsade, eftersom den enskilda byggnadsverksamheten alltid är sammankopplad med vissa ekonomiska vinstintressen. Det får därför anses som ett axiom, att försöken måste utföras av det allmänna och under dess ledning. Endast i så fall kan man vänta fullständigt objektiva undersökningar och en i alla hänseenden från direkta vinstintressen frikopplad praktisk försöksverksamhet.

Men staten eller kommunerna kunna inte f. n. gärna bygga för vem som helst på öppna marknaden. Däremot är det synnerligen tänkbart, att det allmänna uppför byggnader, som för olika ändamål kunna tagas i bruk av *socialvårdsklientelet*, däribland de partiellt arbetsföra och överåriga. Redan tidigare ha, som bekant, pensionärsbostäder uppförts i statlig och kommunal regi. Stockholms stad har sålunda t. ex. i särskilda för ändamålet byggda hus något mer än 500 lägenheter för folkpensionärer. Organiserade möjligheter att genom lämplig, verkligt *produktiv och skäligt betald sysselsättning* förströ pensionärerna och hålla dem vid psykisk och fysisk vigör saknas dock mestadels i samband med dessa pensionärsbostäder, som därigenom föga skilja sig från äldre försörjningsinrättningar och ej erbjuda pensionärerna en verkligt önskvärd standardhöjning. Men vid uppförandet av dessa hus ha, antingen staten eller kommunen varit byggherre, hittills inga tillräckligt målmedvetna, rationellt genomförda försök gjorts att experimentera fram sänkta produktionskostnader. I praktiskt taget alla hänseenden ha vedertagna metoder tillämpats vid byggnadsarbetena. Följden har också blivit, att den kostnad, som vållats det allmänna för att skapa lämpliga bostäder åt socialvårdsklientelet, varit högst betydande och starkt belastat samhällets ekonomiska bärkraft. Det går emellertid inte längre att skjuta bostadsfrågan åt sidan. De i fysiskt eller annat hänseende missgynnade medborgargrupperna kunna framställa berättigade anspråk på andra och bättre bostadsmöjligheter än dem, som f. n. stå dem till buds. Endast beträffande önskvärdheten av högre social standard rent obotfärdiga kretsar torde vilja ställa sig avvisande mot dylika anspråk.

Samhället kan därför anses ha skyldighet att uppföra för partiellt arbetsföra och överåriga huvudsakligen avsedda byggnader placerade på sådana tomtområden, som kunna anses bäst även under starkt hänsynstagande bl. a. till önskvärdheten av att dessa anläggningar måste vara befriade från varje form av anstaltskaraktär. Endast härigenom blir det möjligt för partiellt arbetsföra och åldringar att känna sig som

i alla hänseenden likaberättigade och likagynnade medborgare i samhället, vilka i mån av krafterna under av dem själva önskade former i ävenledes byggnadsförsöksmässigt uppförda lokaler bidra till att höja sin standard genom att jämsides med fullarbetskraft utföra lätt produktivt deltidsarbete och andra uppgifter, i vilka de partiellt arbetsföras och åldringarnas *yrkesskicklighet* och *förvärvade erfarenheter* utnyttjas i rent samhällsgagnande syften. Under medverkan av dem själva kan inom en begränsad försöksavdelning ledd av en socialväsendets forsknings- och försöksorganisation lämpliga grunder härför praktiskt utprövas — något vartill nu varje möjlighet saknas.

Eftersom det allmänna sålunda kan låta uppföra bostäder och verkstadslokaler för partiellt arbetsföra utan att oppositionen mot denna åtgärd behöver bli alltför påfallande, bör det stora, i statlig regi bedrivna försöket att sänka byggnadskostnaderna kunna igångsättas inom en till gagn för de partiellt arbetsföra och överåriga upplagd *byggnadsförsöksverksamhet*, ledd av en kvalificerad forskningsorganisation, varvid målet skall vinnas dels genom att *koordinera* alla hittills uppnådda tekniska forskningsresultat med nya tänkbara arbets- och montage metoder m. m. och dels genom att utverka stöd hos storindustrin med dess laboratorier och expertis samt hos byggnadsarbetarna. Inom denna försöksverksamhet måste alla de statliga och andra kommittéer och institutioner, som redan syssla med byggnadstekniska och därmed sammanhängande problem, vara representerade och själva med sin expertis leda de praktiska försöken var och en beträffande sina speciella uppgifter. Därjämte måste storindustrins expertis, teknikerna och arbetarorganisationerna delta på det sätt och under de former, som kunna anses bäst. Förslaget avser sålunda inte att skapa ett nytt skott på byggnadsforskningens redan väl rikt förgrenade träd utan att i samband med att behjärtansvärda syften tillgodoses *sammanföra* olika fristående arbetsresultat till en *enhetlig praktisk arbetsinsats*.

Forsknings- och försöksorganisationens centrala uppgift blir därför att *koordinera* alla steg för steg vunna resultat så att *målet: kraftigt sänkta produktionskostnader för av det allmänna uppförda eller subventionerade byggnader för socialvårdsändamål, verkligen uppnås*.

Huruvida och i vad mån de genom ett dylikt allsidigt samarbete vunna resultaten inom en organisation, som erbjuder den hittills saknade möjligheten för *alla* de nu på byggnadsområdet fungerande organen till en *enhetlig praktisk försöksverksamhet*, kunna utnyttjas för att skapa billiga byggnader även för andra syften än socialvårdsändamål är en fråga, som helt faller utom ramen av detta betänkande. Men det säger sig självt, att verkligt värdefulla resultat på området i fråga ev. i lämplig form kunna komma alla medborgare till godo.

Åtskilliga faktorer i samband med byggnadsverksamheten äro ägna-

de att belysa den praktiska, på produktionskostnadssänkning inriktade byggnadsförsöksverksamhetens betydelse för en riktig lösning av de partiellt arbetsföras problem. En del av dessa skola beröras i det följande.

Ett sunt samhällsliv är icke tänkbart i vårt komplicerade tidevarv för såvitt inte frågan om tillfredsställande arbetskvantitet i samhället lösts. Ingen verksamhet har en sådan nyckelposition i detta sammanhang som byggnadsindustrin, vars sociala betydelse sålunda är tvåfaldig och inte bara sammanknuten med begreppet drägligare bostadsförhållanden utan även med förutsättningarna att fjärma arbetslöshetshotet. Då *full sysselsättning åt fullarbetskraften*, såsom tidigare betonats (sid. 4 f. m. fl.) *överhuvudtaget är förutsättningen för högre social standard*, framgår av det sagda, att en omfattande byggnadsverksamhet är oundgänglig i det moderna samhället. Byggnadsproblemen och då alldeles särskilt bostadsproblemen äro sålunda förtjänta av allra största uppmärksamhet.

De första frågor, som böra framställas vid diskussion om byggnadsverksamheten som sysselsättningsskapande samhällsfaktor och innan man tar ställning till ev. behövliga åtgärder på området, äro:

Kunna förhållandena inom byggnadsindustrin och speciellt bostadsframställningen f. n. anses sunda?

Krävas nya utvecklingslinjer inom byggnadsverksamheten för att en allmän förbättring i första hand av bostadsstandarden skall bli möjlig?

Svaret på den första frågan är helt visst enligt praktiskt taget allas uppfattning obetingat: *NEJ!* och på den senare ävenledes lika obetingat: *JA!*

Men om man sålunda ser sig nödsakad att slå in på nya vägar, blir det först nödvändigt att inledningsvis företa undersökningar inom ett *begränsat, för ändamålet avpassat försöksverksamhetsfält*. Till följd av försöksområdets begränsning blir det möjligt att inom detsamma våga experimentera djärvt och fantasifullt nyskapande utan risk för nämnvärda ekonomiska bakslag men så att *snabba resultat* vinnas att tjäna som *förebild* vid en starkt vidgad byggnadsverksamhet, som sålunda till förmån för landet kan tillgodogöra sig de bästa och mest förbilligande försöksresultaten. Eftersom denna vidgade verksamhet behöver sättas i gång inom en närliggande framtid är *största skyndsamhet* av nöden. Som redan påpekats här ovan ha åtskilliga värdefulla utredningar rörande bostadsfrågan utförts i vårt land, men eftersom desamma — såsom allom bekant är — *icke*, trots att rönen i många fall gjorts för länge sedan, haft praktiska verkningar beträffande ett par av de viktigaste bostadsfrågorna, nämligen utrymmet och prisbildningen, torde svårigheten av att samtidigt på en gång i största ut-

sträckning söka praktiskt tillämpa alla vunna, mera teoretiskt och verkstadsmässigt betonade forskningsresultat få anses så dokumenterad, att nödvändigheten av en begränsad praktisk försöksavdelning blir uppenbar. Trots de många utredningsresultaten *stegras* ju kostnaderna för bostadsbyggandet alltjämt!

En undersökning av byggnadskostnadernas stegring visar, att dessa mellan de båda världskriegen oavbrutet gått i höjden och att de vid andra världskrigets utbrott voro mer än 250 % högre än år 1913. Samtidigt ha produktionskostnaderna inom t. ex. bilindustrin sjunkit med c:a 50 %. Trots den tekniska utvecklingen och de utomordentliga resurser av skilda slag, som denna skapar, blir det allt dyrare och dyrare att bygga. Samtidigt kan tekniken inom maskinindustrin framställa i kvalitetshänseende oavslåeligt förbättrade produkter till lika oavbrutet fallande kostnader — en ytterst prisvärd utveckling! Felet med den rent tekniskt-mekaniska utvecklingen och rationaliseringen är emellertid, att den inte tar ringaste hänsyn till *sociala* frågor. Dessa få dock ej under några förhållanden förbises vid en kommande rationalisering inom byggnadsindustrin i ett socialt betonat samhälle. En närmare analys av de faktorer, som betingat den ena och den andra utvecklingen, ger vid handen, att orsakerna till de stegrade byggnadskostnaderna ligga i säsongvariationen, spekulatjonen, de gammalmodiga byggnadsmetoderna, bristen på fullt och konsekvent genomförd standardisering etc., medan bilpriserna sjunkit därför att bilindustrin i sin tjänst tagit vetenskap, teknik och modern organisation, varigenom en långt driven rationalisering möjliggjorts. Tack vare *samverkan* mellan specialister samt forskning med praktiska försök i begränsad skala har standardiserad *storserietillverkning* kommit till stånd. Effektivare arbetsmetoder och *kontinuerlig drift* äro andra utmärkande karakteristika för bilindustrin.

Om man sålunda verkligen vill söka sänka byggnadsproduktionskostnaderna förefaller det, som om vissa problem måste närmare granskas. Spekulationsmomentet har inom byggnadsindustrin ett vida friare spelrum än inom övriga industrier och får därför ta en stor del av ansvaret för de höga både byggnads- och tomtkostnaderna. För att få fram rättvisande byggnadsvärden blir det därför nödvändigt att avlägsna varje spekulationsmoment i samband med en försöksbyggnadsverksamhet, som skulle praktiskt klarlägga möjligheterna att sänka byggnadskostnaderna — i första hand för att skapa billiga bostäder åt partiellt arbetslösa och annat socialvårdsklientel. Det är därför som den privata företagsamheten, vilket tidigare påpekats i detta kapitel, inte kan leda en dylik försöksverksamhet. Ett visst subjektivt och spekulativt vinstintresse måste i så fall vara för handen — det ligger i sakens natur. De fastigheter, som skola uppföras under allmän regi,

skola därför också ägas av det allmänna. Endast i så fall äga alla parter största möjliga garanti för att det fördyrande spekulationsmomentet avlägsnas, så att byggnadsförsöket blir, så långt möjligt är, rättvisande.

Ett annat problem av allra största vikt är nödvändigheten av att åstadkomma *kontinuerlig drift inom byggnadsindustrin*, så att dels, mera snävt betraktat, fördyrande säsongvariationer elimineras, dels, i större sammanhang sett, häftigare allmänna konjunktursvängningar motverkas. Enbart denna fråga är så betydande, vilket ett närmare studium lätt nog ger vid handen, att det är nödvändigt att i samband med en begränsad försöksverksamhet utarbета organisationsschema och andra detaljer i sammanhanget. Det är otänkbart att kunna lägga upp ett absolut tillförlitligt schema för en fullständig reglering av byggnadsverksamheten, så att driften blir kontinuerlig, om problemet ej först grundligt genomstuderats rent praktiskt i begränsad skala.

Detta studiearbete skulle inte endast avse tekniska och andra möjligheter att sänka byggnadskostnaderna utan därutöver att, sedan en sådan sänkning åvägabragts och för det allmänna möjliggjort att, utan att över hövan anstränga samhällets ekonomiska resurser, bygga i större stil för olika sociala ändamål, söka åstadkomma en *regulator på byggnadsproduktionens område*, som det allmänna kan sätta in vid konjunktursvängningar för att söka motverka desamma och deras olycksdiga följder. Byggnadsproduktionens centrala ställning som nyckelindustri — tidigare berörd — för en mångfald övriga industrier gör den nämligen bättre än någon annan skickad att fungera som konjunkturregulator. Om det privata näringslivet sålunda inte förmår att åstadkomma den önskvärda kontinuerliga driften inom byggnadsindustrin, så skall det allmänna efter de riktlinjer, som fastställts i försöksverksamheten, kunna tillgripa åtgärder, som vidmakthålla produktionsvolymen inom byggnadsindustrin. Denna regulatorverksamhet kan, upplagd enligt de inom försöksverksamheten och dess forskningsorganisation vunna resultaten, sättas in *dels i fråga om pensionsväsendets byggnader* och där gälla bostäder, verkstäder, vissa jordbruksanläggningar m. m. samt *dels i fråga om stödåtgärder för sådan byggnadsanering, som är nödvändig för en rationalisering av jordbruket*.

Denna *konjunkturreglrande byggnadsverksamhet*, avsedd att träda i funktion så snart omständigheterna tyda på att den privata byggnadsverksamheten stagnerar och sålunda återverkningar på vidsträckt industriområden kunna befaras, bedrives av det allmänna, och de byggnader, som uppföras, komma därför givetvis, som nyss sagts, att helt ägas av det allmänna. Under sådana förhållanden blir det ingen svårighet för det allmänna att genom en central organisation fullständigt i detalj bestämma villkor och tidpunkt m. m. för byggnadsföre-

tagens igångsättande samt ävenledes för de färdiga byggnadernas disposition. Genom att på detta sätt noga anpassa det allmännas byggnadsverksamhet efter förhållandena på den privata marknaden erhåller det allmänna möjlighet att hålla en för samhället ytterst värdefull, praktiskt taget konstant, reglerad produktionsvolym.

Som redan antytts måste denna samhällets reglerande byggnadsverksamhet för att *åstadkomma kontinuerlig drift*, innan den igångsättes inte bara ha praktiskt studerats i ett försöksdistrikt utan även i minsta detalj och *på längre sikt planlagts*. Men som bakgrund härtill räcker det inte bara med betänkanden och utlåtanden, vari ordrika beskrivningar återfinnas, utan man måste ha färdiga ritningar, kalkyler och praktiska försök, som kunna utnyttjas så att man i varje särskilt fall i förväg äger kännedom om och med största möjliga grad av tillförlitlighet kan ange *anläggningskostnader, driftskostnader och effekt av de anläggningar*, som uppföras. Endast om man genom försök i begränsad skala, så att eventuella misstag äro relativt betydelselösa, skaffat sig visshet i dessa hänseenden, vet man med säkerhet vad man ger sig in på och kan överblicka konsekvenserna av verksamheten, när den utvidgas som konjunkturreglerande faktor och samtidigt för att skänka socialvårdsklientelet den önskvärda höjda standard det numera har rätt att fordra av samhället.

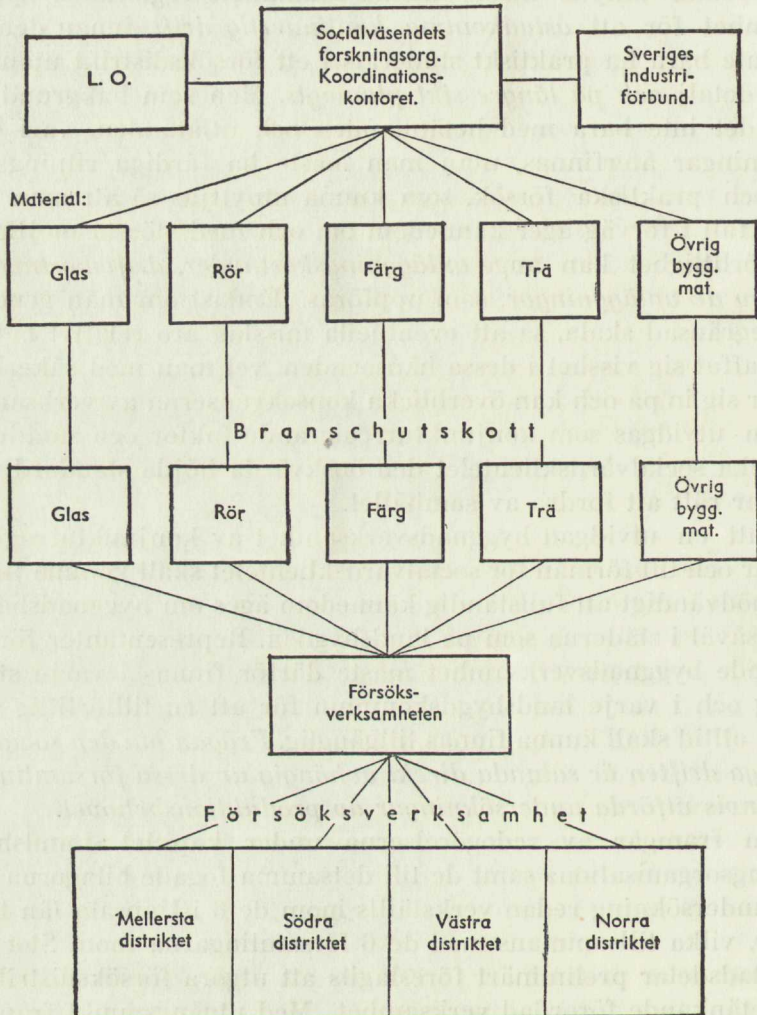
För att en utvidgad byggnadsverksamhet av konjunkturreglerande karaktär och till förmån för socialvårdsklientelet skall komma till stånd är det nödvändigt att fullständig kännedom äges om byggnadsbehovet i landet, såväl i städerna som på landsbygden. Representanter för denna reglerande byggnadsverksamhet måste därför finnas i varje stadsförsamling och i varje landsbygdskommun för att en tillförlitlig bild av behovet alltid skall kunna finnas tillgänglig. *Frågan om den sociala kontinuerliga driften är sålunda direkt avhängig av dessa församlings- och kommunvis utförda undersökningar av produktionsbehovet.*

Såsom framgår av redogörelserna under kapitlet »Landsbygdens forskningsorganisation» samt de till detsamma fogade bilagorna har en sådan undersökning redan verkställts inom de 6 i Uppsala län belägna socknar, vilka tillsammans med de 6 församlingarna inom Stockholms södra stadsdelar preliminärt föreslagits att utgöra försöksdistrikt för i detta betänkande förordad verksamhet. Med utgångspunkt från denna undersökningsverksamhet har man här kunnat få fram det föreliggande aktuella produktionsbehovet att täckas dels av den ordinarie byggnadsverksamheten och dels av det allmännas reglerande verksamhet av ena eller andra slaget. Praktiska försök ha sålunda redan gjorts och erfarenhet på detta område har alltså redan förvärvats i samband med utarbetandet av detta betänkande.

Invändningar kunna måhända framföras dels mot att de omfattande

Full sysselsättning.

Byggnadsindustrien.

- Mål:**
1. Sänkning av produktionskostnaderna.
 2. Full sysselsättning.
 3. Kontinuerlig drift.
 4. Lösning av branschens sociala problem.

Full sysselsättning och social trygghet inom byggnadsindustrin.

Vidstående schema visar hur ett program för utredning av frågan om full sysselsättning inom byggnadsindustrin skall kunna organiseras. De två huvudparterna, som skola medverka härtill, äro arbetare och industriföretag. Deras organisationer, LO samt Sveriges industriförbund måste samarbeta genom ett organ, Socialväsendets forskningsorganisations koordinationskontor, som kan leda praktiska försök för att utprova nya material och montagemetoder i syfte att åstadkomma *sänkta* produktionskostnader inom byggnadsindustrin. Detta är huvudvillkoret för en ökad byggnadsverksamhet och därmed full sysselsättning inom byggnadsindustrin.

För att kunna ernå en verklig rationalisering måste alla problem behandlas *branschvis* enligt schemat, så att varje bransch har sitt branschutskott med representanter både från arbetar- och företagarparten, vilka gemensamt skola utreda nya metoder och leda de praktiska försöken. Dessa praktiska försök skola emellertid göras inom socialväsendets försöksdistrikt och kombineras med lösningen av de sociala frågor, som beröra byggnadsverksamheten.

Det viktigaste sociala problemet inom byggnadsindustrin är att åstadkomma kontinuerlig drift, vilket är en förutsättning för full sysselsättning åt byggnadsfolket. Byggnadsindustrin, som är landets nyckelindustri, är på grund av brist på organisatorisk rationalisering den industri, som är mest utsatt för spekulation och säsongvariation, vilket är orsaken till den rådande otryggheten för byggnadsfolket och de höga hyrorna, vilket innebär låg bostadsstandard.

De praktiska försöken skola så småningom göras inom flera försöksdistrikt i riket, emedan problemen ej ställa sig lika överallt. Därför föreslås att fyra sådana försöksdistrikt skolas skapas, ett för mellersta, ett för södra, ett för västra och ett för norra Sverige.

Hj. C. 15. 12. 44

tekniska och organisatoriska undersökningar, som äro nödvändiga för att en kontinuerlig drift inom byggnadsindustrin skall kunna åstadkommas, upptagas till behandling i detta betänkande, som faller inom ramen för kommitténs för partiellt arbetsföra uppdrag, och dels att dessa undersökningar skola läggas i händerna på den forskningsorganisation, som står bakom ett försöksdistrikt, inom vilket praktiska studier beträffande byggnadskostnadernas sänkning och andra sociala åtgärder främst till partiellt arbetsföras och annat socialvårdsklientels fromma skall bedrivas. Men eftersom nödvändigheten av en *stark förbättrad bostadsstandard just för partiellt arbetsföra och annat socialvårdsklientel* inledningsvis med skarpa påpekats och en dylik förbättring sålunda bör ligga kommittén varmt om hjärtat samt *kontinuerlig drift* synes vara en ovillkorlig förutsättning för att åstadkomma bättre bostadsstandard, är sammanhanget så logiskt uppenbart, att det med lätthet bör fattas av envar, som på allvar söker sätta sig in i problemet och inte endast grundar sina omdömen på traditionsbundet tänkande eller på hörsägenbaserade förutfattade meningar angående dessa betydelsefulla problems behandling enligt i detta betänkande berörda grunder. Det gäller att lösa extraordinära samhällliga problem, och intet rimligt och genomförbart *alternativt* förslag får saklöst kastas bort, innan man vunnit praktisk erfarenhet om dess möjligheter, bara därför att från visst håll ev. kunna framletas teoretiska betänkligheter, grundade på ett eller annat kategoriskt värdeomdöme, även det utan konkret underlag. *Ofruktbar negativism gagnar aldrig utvecklingen.*

Ytterligare en omständighet är avgörande för att frågan om kontinuerlig drift måste upptagas i hela sin vidd. *Byggnadsfrågans lösning* — en ofrånkomlig samhällsuppgift — är nämligen beroende av *byggnadsarbetarnas vilja att medverka till en dylik lösning*. Skola bl. a. nya och förbilligande arbetsmetoder kunna utarbetas, och tekniker och arbetare gemensamt fastställa nya och för dessa modernare arbetsmetoder lämpade ackordssatser, är det praktiskt taget ofrånkomligt, att arbetet inom försöksverksamheten bedrivs icke med ackordslöner utan mot en i jämförelse med den genomsnittliga ackordsförtjänsten på orten i fråga förhöjd timpenning. Kan man arbeta under dylika former, finns det vida större möjligheter att lägga upp ett förnuftigt och rationellt *byggnadstekniskt studiearbete* för att få fram förbilligande metoder än om ackordssättning skall ske efter äldre grunder. Verksamheten vid byggnadsföretagen inom försöksdistriktet skulle alltså kunna anses vara ett *fackföreningsrörelsens och byggnadsteknikens gemensamma ackordssättningslaboratorium*, eftersom där nya ackordsprislistor lämpade för nya metoder skola fastställas. Men för att ett dylikt experiment överhuvudtaget skall bli tänkbart, måste arbetarnas medverkan vinnas. I tidningen »Sunt Förnuft», häfte 9, nov. 1944, har den kände byggmäs-

taren Olle Engkvist diskuterat möjligheterna att sänka byggnadskostnaderna genom rationalisering m. m. I detta sammanhang skriver han följande:

»— — Det tjänar inte mycket till att förbittra sinnet med veklagan beträffande ackordssättningarna, men här är den trånga inkörsporten till rationaliseringen av byggnadsindustrin. Kanna vi inte komma igenom här, då är det fåfängt. — — —»

Redan för många år sedan hade jag klart för mig, att enda möjligheten att verkligt effektivt sänka byggnadskostnaderna var att få arbetarnas medverkan till en rationalisering. Det måste naturligtvis betraktas som uteslutet, att arbetarna och fackföreningarna skulle medverka till en löneutveckling, som sänkte deras inkomster, och något dylikt har aldrig heller ifrågasatts. Å andra sidan äro byggnadsarbetarna i lika hög grad som andra medborgargrupper fullt medvetna om sitt sociala och samhällseliga ansvar och beredda att i sin mån medverka till lösning av ett betydelsefullt socialt problem, kraftigt sänkta byggnadskostnader. Byggnadsarbetarnas bestämda och välgrundade övertygelse är nämligen, att lägre byggnadskostnader skulle dels möjliggöra bättre bostäder åt samhällets sämst ställda medborgarkategorier, dels stimulera till en välbehövt intensiv allmän och enskild byggnadsverksamhet, vilken är vägen till att skapa full sysselsättning på flertalet områden inom samhället.

Redan 1940 inledde jag därför förhandlingar med byggnadsarbetarna. Dessa förhandlingar ledde så småningom till att arbetarna i *stort sett förklarade sig villiga att delta i en försöksverksamhet*, där förbilligande arbetsmetoder kunde utstuderas, samt att i samband med denna verksamhet tillåta ett upphävande av ackordssystemet för att *möjliggöra friare experiment* med nya arbets- och montagemetoder etc. och som följd härav en ny ackordssättning. Som villkor uppsattes emellertid att jämsides med experimentet en noggrann undersökning skulle utföras *dels angående möjligheterna att skapa kontinuerlig drift*, varigenom praktiskt taget alla byggnadsarbetare skulle kunna få möjlighet att räkna med regelbundna och goda årsinkomster, samt *dels angående möjligheterna att skänka partiellt arbetsföra och överåriga byggnadsarbetare tillfredsställande och högvärdig försörjning*. Redan så tidigt som 1941 ställde sig c:a 500 svenska byggnadsfackföreningar jämte olika centralorganisationer bakom önskan, att en dylik försöksverksamhet måtte komma till stånd.

Om alltså bostadsfrågan skall lösas tillfredsställande för partiellt arbetsföra och annat socialvårdsklientel, måste byggnadskostnaderna sänkas. Byggnadskostnaderna kunna sänkas endast under medverkan

av byggnadsarbetarna och om kontinuerlig drift skapas. För sin medverkan kräva byggnadsarbetarna bl. a. att frågan om kontinuerlig drift löses. Sammanhanget är alltför uppenbart för att närmare behöva understrykas.

Regeringen har genom sina direktiv till kommittén anbefallt utredning angående »ett produktivt socialväsen» enligt av mig för regeringen framlagda förslag och ett försöksdistrikt för bl. a. byggnadskostnadernas sänkning ingår i detta förslag. Jag har erhållit i uppdrag av kommittén att närmare utreda saken. För att därför erhålla bekräftelse på att de byggnadsarbetare, som i första hand komma att medverka inom försöksverksamheten, ha sina organisationers medgivande att avstå från ackordssystemet för att erhålla ersättning efter andra grunder i samband med här ifrågasatta *experiment* har jag varit i kontakt med dessa fackföreningar. Sedan de informerats dels om den under sommaren 1944 på Södermalm utförda sociala undersökningen (Kap. »Aktuella sociala förhållanden.»), dels om att det betänkande jag i ärendet skulle utarbeta åt kommittén började nalkas sin fullbordan, kallade Stockholms Byggnadsfackföreningars Samorganisation styrelseledamöterna i de till organisationen anslutna fackföreningarna till möte på Folkets Hus i Stockholm den 3 okt. 1944. *Härvid antogs en resolution* (Bil. 21), i vilken *byggnadsarbetarna kräva*, att en kombinerad praktisk utredning angående möjligheten *dels* att sänka byggnadskostnaderna, *dels* att åstadkomma kontinuerlig drift och *dels* att skapa en högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning för byggnadsarbetare måtte på statsmakternas tillskyndan få komma till stånd. Enligt resolutionen önskas, att alla de myndigheter och institutioner, som redan äro verksamma på byggnadsforskningens område, skola få tillfälle att under ledning av sin egen sakkunskap praktiskt pröva sina rön inom den för här krävda utredning nödvändiga försöksverksamheten för att dessa rön inom densamma skola kunna *koordineras* till en enhetlig, hela saken gagnande verksamhet, samt att *samverkan* ävenledes sker med storindustrins laboratorier och expertis samt övriga krafter på området. Då förhållandena äro olikartade i olika delar av vårt land och en försöksstation, som täcker möjligheterna inom mellersta Sverige, icke kan anses i alla hänseenden tillräcklig även för andra landsändar, ha byggnadsarbetarna i Göteborg och Sundsvall i särskilda resolutioner (Bil. 21 a och b) förklarat sig till alla delar instämma i nyssnämnda resolution samt vara beredda att följa det ifrågasatta experimentet, om det kommer till stånd, och, om det i så fall utfaller lyckligt, ävenledes kräva motsvarande försöksanläggningar för resp. västra och norra Sverige. *Bakom dessa resolutioner och utfästelser stå sammanlagt omkring 37 000 byggnadsarbetare*. Förhandlingar i samma syfte äro avsedda att upptagas med organisationer i södra Sverige.

Den — enligt byggmästare Engkvist — enda »trånga inkörsporten» till en sådan rationalisering av byggnadsindustrin att i första hand samhällets alla partiellt arbetsföra och annat socialvårdsklientel kunna få billigare men likväl fullt tillfredsställande bostäder har härmed uppnåtts för det försöksdistrikt, om vilket längre fram i detta betänkande hemställas att en fullständig och detaljerad utredning får komma till stånd.

Den utomordentliga betydelsen av det steg arbetarparten tagit och vad detta kan innebära för samhället är uppenbar. *Den sålunda erbjudna handen får icke stötas tillbaka*, utan alla parter, först och främst kommittén samt därefter statsmakterna, övriga myndigheter, institutioner m. fl., storindustrier etc. böra träda in genom »inkörsporten» till förbättrade bostadsförhållanden, d. v. s. *utan ömsesidigt split deltaga i arbetet* på utredning angående organisation, utformning, arbetsmetodik, m. m. *inom det försöksdistrikt*, där byggnadsarbetarnas utfästelser skulle kunna göras fruktbringande. Skulle denna större och mera detaljerade utredning, sammankopplad med vissa rent preliminära försök, varom närmare upplysningar lämnas i följande avsnitt av detta betänkande, kap. III »Försöksverksamhet», trots alla samverkande parter kraftfulla insatser inte ge vid handen, att försöksdistriktets funktion utan någon som helst tvekan låter sig fastställas och att gynnsamma konsekvenser därav kunna förväntas, ja, då finnes möjlighet att när den tiden är inne avstå från fullföljande av försöksverksamhetsplanerna. Men skulle de beslutande statliga myndigheterna utan att närmare ha utrett här berörda förhållanden ställa sig avvisande till de möjligheter de svenska byggnadsarbetarna genom sina utfästelser öppnat, kunde detta sannolikt betecknas såsom ett klart åsidosättande av åtminstone en tänkbar möjlighet att väsentligt gagna samhället.

Det betydande intresse, som byggnadsarbetarna lagt i dagen för en praktisk byggnadsteknisk försöksverksamhet i syfte att åstadkomma lägre produktionskostnader inom byggnadsverksamheten *samt för en därmed kombinerad social undersökning* inom ett försöksdistrikt för att få fram tillförlitliga riktlinjer för invalida och åldriga byggnadsarbetares försörjning, har — såsom tidigare antytts — dokumenterats även på annat sätt och vid andra tillfällen än i samband med här åberopade resolution. Under de inledande förhandlingar, som igångsattes år 1940 och 1941 angående deras stöd för att få till stånd en utredning om de partiellt arbetsföras och överårigas förhållanden, förelades för Stockholms Byggnadsfackföreningars Samorganisation en av mig utarbetad skrift: »*En högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning. En rättighet — ej en allmosa*», där vissa preliminära men sedermera i väsentliga avseenden justerade riktlinjer för en rad sociala förhållanden uppdrogos. Vad häri sades, intresserade dessa fackföreningar i hög grad, och

de lämnade avsevärda bidrag till tryckningen av broschyren, som utgått i bortåt 40 000 ex. Därtill försågo de densamma med ett förord, ur vilket följande kan citeras:

»Den svenska arbetarrörelsen måste i god tid sätta sig in i den situation, som uppstår, då kriget tar slut, och arbete under fredliga förhållanden skall börja. — — — — —

Ingenjör Hjalmar Cederström har ett arbetsprogram och begär, att fackföreningarna skola stödja hans förslag, så att såväl utredning som provverksamhet snarast kunna få igångsättas.

Han föreslår, att *efterkrigstidens stora arbetsprogram omedelbart planläggas*. Dessa arbetsprogram böra omfatta följande:

1) Skapandet av byggnadsindustrins och socialväsendets forskningsinstitut med modellanläggningar.

2) Uppgörandet av efterkrigstidens mobiliseringsprogram inom varje bransch.

3) Arbetsanskaffning åt de unga och fullarbetskraften.

4) Arbetsanskaffning åt byggnadsindustrin, som skall taga ledningen och visa vägen.

5) Skapandet av tryggad försörjning åt invalider och överåriga genom en högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning.

6) Anskaffandet av penningmedel på principiellt samma sätt, som nu sker till försvaret.

Vi tillstyrka på det varmaste ovanstående program och förklara oss villiga att på allt sätt stödja detsamma samt rikta en maning till landets alla fackföreningar att göra på samma sätt.

Stockholm den 1 oktober 1941

För Byggnadsfackens Samorganisation

Gustav Carlson
Ordförande.»

Härtill bör endast den anmärkningen fogas, att de riktlinjer, som framlagts och stimulerat arbetarna till detta positiva ställningstagande till broschyren, på grund av erfarenheter, som gjorts i samband med att detta betänkande utarbetats, underkastats — såsom nyss sagts — revision. Detta var helt naturligt, eftersom förslagen i broschyren helt grundade sig på studier och teoretiska utkast utan att jämlöpande och tillfyllestgörande praktiska undersökningar då förekommit. Vad här sagts utgör i och för sig endast ett ytterst talande bevis på nödvändigheten av att sociala reformer föregås av praktisk prövning inom ett begränsat försöksdistrikt.

Samtidigt med att arbetarnas intresse väcktes för strävanden att gagna samhället genom att skapa en forskningsorganisation med en praktisk försöksavdelning för byggnadsteknisk forskning och sociala undersökningar ansågs det givetvis vara av ett betydande intresse att sondera stämningen hos representanter för storindustri och arbetsgivare, särskilt på de områden, som arbeta åt byggnadsindustrin. Med anledning härav kallades i augusti 1940 dylika representanter till en *industrikonferens* i Bråvallasalen i Stockholms stadshus, vid vilken borgarrådet Victor Karlsson, chef för Stockholms stads socialvårdsrotel, fungerade som ordförande. Förutom industrin voro även vissa myndigheter representerade. Bland de närvarande märktes sålunda dåvarande statssekreteraren inom socialdepartementet numera statsrådet Tage Erlander, företrädare för folkhushållningsdepartementet, arbetsmarknadskommissionen, industrikommissionen och Göteborgs stads arbetslöshetskommitté m. fl. jämte bortåt 90 ombud för ett flertal av landets större industriföretag.

Efter föredrag och överläggning uttalade sig de närvarande *enhälligt* för att en utredning skulle komma till stånd angående möjligheterna att skapa en försöksanläggning, inom vilken riktlinjer för att höja de partiellt arbetsföras och överårigas standard genom att i mån av envars förmåga bereda sysselsättning med produktivt arbete skulle kunna praktiskt undersökas samt vissa därmed sammanhängande problem exempelvis frågan om billigare bostadsproduktion likaledes skulle kunna försöksvägen praktiskt klarläggas. Till grund för beslutet låg bl. a. en av mig på uppdrag den 14 mars 1938 av dåvarande chefen för handelsdepartementet överlämnad plan för *»utnyttjande av industrins hela produktionskapacitet och överskottsproduktion.»*

Den pressdiskussion, som utredningens officiella överlämnande till handelsdepartementet framkallade, väckte till liv insikten om att de partiellt arbetsföras problem måste tagas upp till behandling på fullt allvar. Riksdagsmotioner i frågan föranledde beslut om att en större utredning om denna samhällsgrupps problem skulle uppdragas åt socialdepartementet. Detta departement erhöll då mitt betänkande av den 11 juli 1939 på remiss och hemställde därefter om en närmare planläggning av de i betänkandet framlagda förslagen. Detta uppdrag utfördes på så sätt, att en ny utredning kallad *»Ett produktivt socialväsen»* i februari 1941 överlämnades till departementet. Detta förarbete jämte instämmanden från en mängd auktoritativa instanser föranledde slutligen tillsättande av kommittén av den 15 oktober 1943 för partiellt arbetsföra.

I detta sammanhang måste påpekas vikten av att begreppet *»outnyttjad produktionskapacitet»* fattas riktigt. De flesta industriernas produktionskapacitet är till fullo utnyttjad för att kunna *tillfredsställa den köp-*

starka publikens önskemål och behov. Det finns emellertid en oerhörd varuhunger ifråga om ett stort antal nödvändiga konsumtionsartiklar och likaledes ett starkt behov av bättre, större och billigare bostäder, utrustade med inventarier av alla slag. Denna varuhunger och detta behov representeras emellertid av den *icke köpstarka publiken*. Under nuvarande förhållanden kan industrin ej intressera sig för denna publik. Men under förutsättning att det allmänna vidtager omfattande åtgärder för att göra även denna mycket stora publik till en köpkraftig avnämare av industriprodukterna, bör industrin kunna utbyggas även för denna publiks räkning dels på ett sådant sätt, att fullarbetskraften och nya årgångar av yrkesutbildad ungdom kunna räkna med full och jämn sysselsättning, och dels så att konjunktursvängningar med åtföljande arbetslöshetskriser motverkas och undvikas. Detta *filiälsystem* till det ordinarie näringslivet, ägt av det allmänna men drivet av respektive industribranscher, skulle kunna tillgodose den icke köpstarka publikens varubehov genom att *efter vissa grunder tillhandahålla billiga varor*. Vinsten för industrin genom att på detta sätt ta i anspråk hela den outnyttjade produktionskapaciteten skulle ligga däri, att den här skisserade produktionen skulle kunna bli en synnerligen *effektiv konjunkturregulator*.

Problemet lösning är svår och kan endast åstadkommas inom ett *permanent organ, som intimt samarbetar med näringslivet*. Problemet *måste överblickas i stort* för att en gång kunna accepteras av varje industri, men *praktiska försök* att åskådliggöra systemets möjligheter *måste utföras i begränsad skala*. Som annorstädes i betänkandet sagts är kärnpunkten i sysselsättningsproblemet att även socialvårdsklientelet förvandlas till fullkonsumenter.

Sedan arbetet med en preliminär utredning om dessa åtgärder numera igångsatts med anledning av kommitténs anmodan åt mig att komplettera och närmare belysa mina för regeringen framlagda, åt kommitténs prövning anbefallda förslag, har jag genom kommitténs ordförande och sekreterare sökt förnyad kontakt med ett antal industriföretag för att inhämta deras mening speciellt angående önskvärdheten av en på arbetarpartens utfästelse baserad *byggnadsförsöksverksamhet*. Industriföretagen i fråga underrättades sålunda om att arbetarparten förklarar sig villig att tillfälligt frångå ackordssystemet inom en byggnadsteknisk, av det allmänna bedriven *försöksverksamhet* under förutsättning att samtidigt vissa sociala försök gjordes att genom att skapa ett produktivt socialväsen sörja för i första hand byggnadsarbetarnas högvärdiga invalid- och ålderdomsförsörjning. Med anledning härav tillfrågades de nämnda industriföretagen, om de voro villiga att stödja tanken på och låta sig representeras vid en fullständig och detaljerad utredning om uppläggningsen av en sådan försöksverksamhet, som ar-

betarparten ansåg önskvärd. Av de inkomna svaren framgår, att övervägande antalet industrier anse den ifrågasatta större utredningen mycket önskvärd samt att åtskilliga av de tillfrågade äro beredda att på egen bekostnad med sin expertis och sina laboratorier medverka vid en byggnadsförsöksverksamhet, som avser att under det allmännas ledning uppföra för partiellt arbetsföra och annat socialvårdsklientel avsedda byggnader. Några anse sig, ehuru de i övrigt finna utredningen synnerligen välkommen och gärna ställa expertis och material m. m. till förfogande, icke ha ekonomisk möjlighet att själva bestrida uppkommande kostnader. I de fall, 3 stycken, då rent avböjande svar inkommit, ha dessa baserat sig på att vederbörande industri ansett sig ha drivit rationaliseringen på sitt område så långt tänkbart är eller på grund av att den till följd av annan teknisk anledning ser sig ur stånd att deltaga. Slutligen har ett företag, Sandvikens Jernverks AB, icke velat ta ställning till förfrågningen utan hänvisat till Sveriges Industriförbund samt beträffande expertis och laboratorier icke velat göra någon utfästelse, innan omfånget av de anspråk, som i sammanhanget skulle kunna resas på företaget, närmare angivits.

Som totalomdöme kan emellertid utan vidare sägas, att den svenska industrin är intresserad av och vill stödja en försöksverksamhet, som siktar på dels att praktiskt klarlägga möjligheterna att inom ett produktivt socialväsen ta hand om partiellt arbetsföra, dels på att åstadkomma sänkta byggnadskostnader.

Eftersom i sammanhanget förutsatts, att alla de organ och institutioner, som f. n. syssla med byggnadsforskning, i *samverkan med storindustri och arbetare* skulle inom försöksverksamheten under egen ledning bedriva sina praktiska försök att förbilliga byggnadsproduktionen, har sålunda industrin i huvudsak stött tanken på en utredning om möjligheterna att få till stånd ett socialt och tekniskt koordinationsorgan, till vilket vi f. n. icke ha motsvarighet, men som den i detta betänkande förordade socialväsendets forskningsorganisation med dess praktiska försöksavdelning skulle kunna bli.

Här bör påpekas, att Sveriges Industriförbunds ordförande, direktör E r n s t W e h t j e, Skånska Cementaktiebolaget, som på ett tidigt stadium tagit del av planerna att på här antydda vägar skapa bättre existensförhållanden för partiellt arbetsföra och överåriga och billigare byggnader i första hand för detta socialvårdsklientel med vidsynt frikostighet stött de förberedande arbeten, vilka möjliggjort, att detta betänkande kunnat utarbetas och kan stödja sig på konkreta och praktiska undersökningsresultat.

Även för de officiella myndigheterna och alldeles speciellt statsmakterna torde det kunna betraktas såsom ett intresse av första ordningen, att en försöksverksamhet igångsättes. Såsom framgår av ovan citerade

förord, önska byggnadsarbetarna, att en väl planlagd byggnadsverksamhet i statlig regi igångsattes för att motverka mera omfattande, befarade arbetslöshetskriser efter kriget. Det är nogsam bekant, att statliga organ också förbereda dylika efterkrigsåtgärder samt att mycket betydande belopp komma att tagas i anspråk för denna verksamhet. Härvid är det ett samhällsintresse av första ordningen, att produktionskostnaderna bli så låga som möjligt och att alltså största valuta erhålles av de för det allmänna uppförda byggnaderna. Dylik hög valuta kan emellertid endast erhållas, om produktionskostnaderna sänkts, och möjligheterna härtill kunna framkomma endast om en koordinerad praktisk byggnadsförsöksverksamhet avseende byggnader för partiellt arbetsföra och överåriga efter i detta kapitel angivna förutsättningar och riktlinjer på statens initiativ igångsattes. Efter vad en på byggnadsområdet så känd och uppskattad person som byggmästare Ollie Engkvist framhållit i sin redan tidigare citerade artikel i *Sunt Förnuft* ha alla hittills av enskilda eller andra företagare gjorda försök att sänka byggnadskostnaderna i huvudsak misslyckats, och han siar pessimistiskt om att man ej heller av framtiden kan vänta någon ljusning. »Acceptera byggnadskostnaderna», säger han. (*Sunt Förnuft* n:r 9, årg. 1944, sid. 276, spalt 2, rad 6 och 7 nerifrån.) Ett dylikt resignerat accepterande vore emellertid ytterst beklagligt såväl ur myndigheternas som alla medborgares synpunkt. Men vid präglandet av denna sats har byggmästare Engkvist ej haft vetskap om att den av honom såsom den enda framkomliga angivna »inkörsporten» till en rationalisering och därmed en sänkning av byggnadskostnaderna öppnats i och med arbetarnas resolution av den 3 oktober 1944.

Ett försök på detta område, utfört dels efter exakta konstruktioner, kalkyler och beräkningar m. m., som utarbetats av olika instansers dugligaste experter och som skulle ingå i den i detta betänkande äskade större utredningen, och dels under samverkan med alla de parter, som här berörts, torde utan tvekan leda till resultat, som yppa de största utsikter att kraftigt sänka byggnadskostnaderna, i första hand när det gäller byggnader åt socialvårdsklientelet. När så utan ringaste tvekan kan ske, finns ingen anledning att slå in på en linje, som byggmästare Engkvist antytt och som mångenstädes tycks betraktas som den enda tänkbara utvägen, nämligen: »Finner man, att hyrorna äro oöverkomliga för främst de lägre inkomsttagarna, då kräves åtgärder på annat sätt.» (Sista stycket i tidigare citerade artikel.) Nej, ett för statsmakterna vida bättre sätt i detta hänseende är att medverka till ett försök att så sänka byggnadskostnaderna, att *hyrorna utan »åtgärder på annat sätt» bli överkomliga även för socialvårdsklientelet*, särskilt om detta genom resultaten av en likaledes för såväl statliga som kommunala myndigheter betydelsefull och värdefull praktisk undersökning

givits möjlighet att genom produktiva insatser i mån av krafter, för-
måga och vilja höja sin standard.

Beträffande den fjärde och sista parten, som har speciellt intresse
av att en till byggnadskostnadernas sänkning syftande praktisk för-
söksverksamhet kommer till stånd, socialvårdsklientelet — partiellt
arbetsföra och överåriga m. fl. —, har dess inställning till de problem,
som här belysts, uttömmande klarlagts i kap. II:2.» Aktuella sociala för-
hållanden». Dessa medborgare önska få bebo människovärdiga lägen-
heter, men inte inom anstalter, och de flesta hysa en brinnande håg att
i mån av krafter få deltidsarbeta inom lämpliga anläggningar för pro-
duktiv sysselsättning. Men varken det ena eller andra önskemålet kan
tillgodoses utan menliga följder för samhällsekonomin, om inte bygg-
nadskostnaderna sänkts, varvid enda framkomliga vägen är den över
ett försöksdistrikt, där en verksamhet förekommer, vars närmare de-
taljer anges i följande kapitel och som möjliggjorts genom det om före-
dömlig medborgaranda vittnande medgivandet från byggnadsarbetar-
nas sida.

Genom att socialväsendets byggnadsforskning och dess praktiska för-
söksverksamhet i sin strävan att förbättra och förbilliga bostads- m. fl.
byggnader måste utgå från det nuvarande tillståndet och redan hittills
utförd verksamhet, bör i samband med här föreslagen forskningsorga-
nisation även skapas en institution där det tidigare tillståndet, utveck-
lingen och de tidigare försöken kunna studeras, d. v. s. en avdelning
för museiverksamhet på området i fråga. Redan för åtskilliga år sedan
framfördes denna tanke av mig. I min organisationsskrivelse: »En plan
och ett program för Internationella Sjukhusföreningens studieutskott
nr XXXIX» för sjukhusväsendets centralarkivverksamhet och daterad
den 30/7 1938, förordar jag sålunda att *museiverksamhet för sjukhus-
väsendet* igångsattes och kombineras med utställningsverksamhet. Som
en konsekvens härav uppstår automatiskt, eftersom en fullständig koor-
dination av sjukvården med hälsovård och socialvård föreslagits i detta
betänkande, att denna museiverksamhet ävenledes bör omfatta social-
väsendets samtliga områden. Icke minst torde byggnadsverksamhetens
område erbjuda ett synnerligen rikhaltigt material för att i museiform
åskådliggöra den tidigare standarden och de med denna förenade all-
varliga olägenheter, som den framtida utvecklingen måste eliminera.

III. Försöksverksamhet.

(Till detta avsnitt höra bil. 22—26 e).

1. Inledning.

De tidigare avsnitten i detta betänkande ha huvudsakligen syftat till att påvisa behovet av en socialväsendets forskningsorganisation. I detta kapitel skall däremot de konkreta riktlinjerna för det till en sådan forskningsorganisation hörande försöksdistriktets struktur samt för arbetssättet inom detsamma uppdragas.

All forskning kräver, som bekant, ett laboratorium, i vilket praktiska försök, representerande olika alternativ, utföras för att den metodik, som lämpar sig bäst att tillgripa för att i större sammanhang föra utvecklingen uppåt och framåt, skall kunna utrönas.

Socialforskningen rör sig om levande människor och de olika omständigheter, under vilka de existera och arbeta etc. Skall en forskningsorganisation kunna utföra försök på detta område, kräves således ett distrikt omfattande ett visst antal familjer och arbetsplatser. Som tidigare sagts är det nödvändigt att *begränsa* en social försöksverksamhet mycket kraftigt, eftersom ett förebildligt socialt mönster inte inom rimlig tid kan åstadkommas i stor skala utan missgrepp, vilka i mindre skala äro betydelselösa och snabbt kunna tillrättaläggas. Eftersom *stad och landsbygd* trots stundom förekommande motsättningar *hänga oupplösligt samman och sociala problem* måste lösas med hänsynstagande till förhållandena på såväl ena som andra hållet, har det i detta betänkande skisserade försöksdistriktet föreslagits att omfatta 6 församlingar i Stockholm och 6 socknar i Uppsala län. Men inte ens denna begränsning är tillräcklig utan i vissa fall torde försöken få koncentreras till enbart en församling och en socken. Försöksverksamheten löper eljest fara att breda ut sig och bli så ohanterlig, att arbetet stagnerar och dyrbar tid ödslas bort och detta utan att försöksresultaten därför bli bättre. Inom detta ytterligare begränsade distrikt utses ett antal familjer, hem, ensamstående och arbetsplatser, om vilka kännedom vunnits genom distriktets hälsovårdscentral, Södersjukhuset. De i detta sammanhang utsedda människorna skola inom sitt distrikt i första hand — mot vissa, väl avvägda motprestationer, om sådana befinnas på sin plats — komma i åtnjutande av en rad försöksvis och alternativt genomförda sociala förmåner. Syftet är att ur de *alternativa försöken* kristallisera ut verkligt tillförlitliga och på fakta och realiteter basera-

de utvägar att förbättra tillståndet *inom familjerna, i hemmen och på arbetsplatserna, så att kroppslig, själslig och ekonomisk hälsa, vilket betyder social trygghet, även skall komma att karakterisera de vanlottade samhällsskiktens livsföring. Det försöksdistrikt, där undersökningarna föreslagits att ske, har jag kallat »socialstaden».*

Detta begrepp har — inte minst bland myndigheter och institutioner m. fl. organ — missuppfattats på ett lika besynnerligt som fatalt sätt. Ehuru ingenting kan vara mig mera främmande än att sammanfösa gamla, invalida och av andra orsaker mindre arbetsföra eller arbetsoförmögna till särskilda kolonier e. d., därför att jag anser att sociala försök skola utföras under fullständigt normala samhällsförhållanden och att all anhopning av kroppsligt eller själsligt elände är vederstygglig, har på många håll påståtts, att »socialstaden» är ett nytt slags arbetsinrättning, där trötta gamlingar eller på ett eller annat sätt defekta personer tvingas arbeta, tills de stupa. Som redan nyss sagts är en dylik tanke mig vederstygglig. Påståendet är därför barockt. I själva verket skulle jag, under förutsättning, att den av vedersakare skisserade vrångbildens vore sann, vara den första ingenjör i världen, som systematiskt och metodiskt efter långvariga, mödosamma förarbeten skulle försöka övertyga mina uppdragsgivare om nödvändigheten av att skapa ett maskineri, som är dyrbarare och vida sämre än det, som redan finns. Någon sådan ingenjör torde ej vara känd. Tvärtom utgå givetvis alla ingenjörer, som vilja framlägga nya konstruktioner, från att det nya skall vara bättre än vad som finns.

Som en kraftigt bestyrkande gensaga mot den missuppfattning, som gjort sig gällande beträffande begreppet socialstaden, vill jag åberopa följande, på ett träget studium av mina sociala förslag baserade uttalande av en sammanslutning, vars medlemmar i första hand skulle komma att beröras av ett realiserande av mina förslag, nämligen Stockholms folkpensionärsförening:

»Såsom representanter för en befolkningsgrupp, som under alla tider varit hänvisad till att leva under såväl ekonomiskt som psykiskt oerhört tryckande förhållanden, vilja vi på begäran av Stockholms Byggnadsfackföreningars Samorganisation göra följande uttalande:

Sedan vi haft tillfälle att ingående taga del av de av Ingenjör Hjalmar Cederström framlagda förslagen till lösande av de partiellt arbetsförsörjda och överårigas försörjningsproblem och funnit att dessa syfta till en behandling av problemet efter helt nya linjer, genom vilka de gamla metoderna med otillräckligt understöd och sammanfösning i ålderdomshem m. m., skulle kunna ersättas med

helt andra, för samhället i dess helhet billigare och för det berörda klientelet självt ur alla synpunkter oerhört mycket mera tilltalande hjälpformer, vilja vi på det allra livligaste tillstyrka att den föreslagna utredningen kommer till stånd, och förklara vi oss dessutom villiga att i samråd med ingenjör Cederström utse de ombud för vår organisation, vilkas sakkunskap kan vara av värde för utredningens resultat.

Stockholm den 5 okt. 1942.

För styrelsen för Stockholms folkpensionärsförening

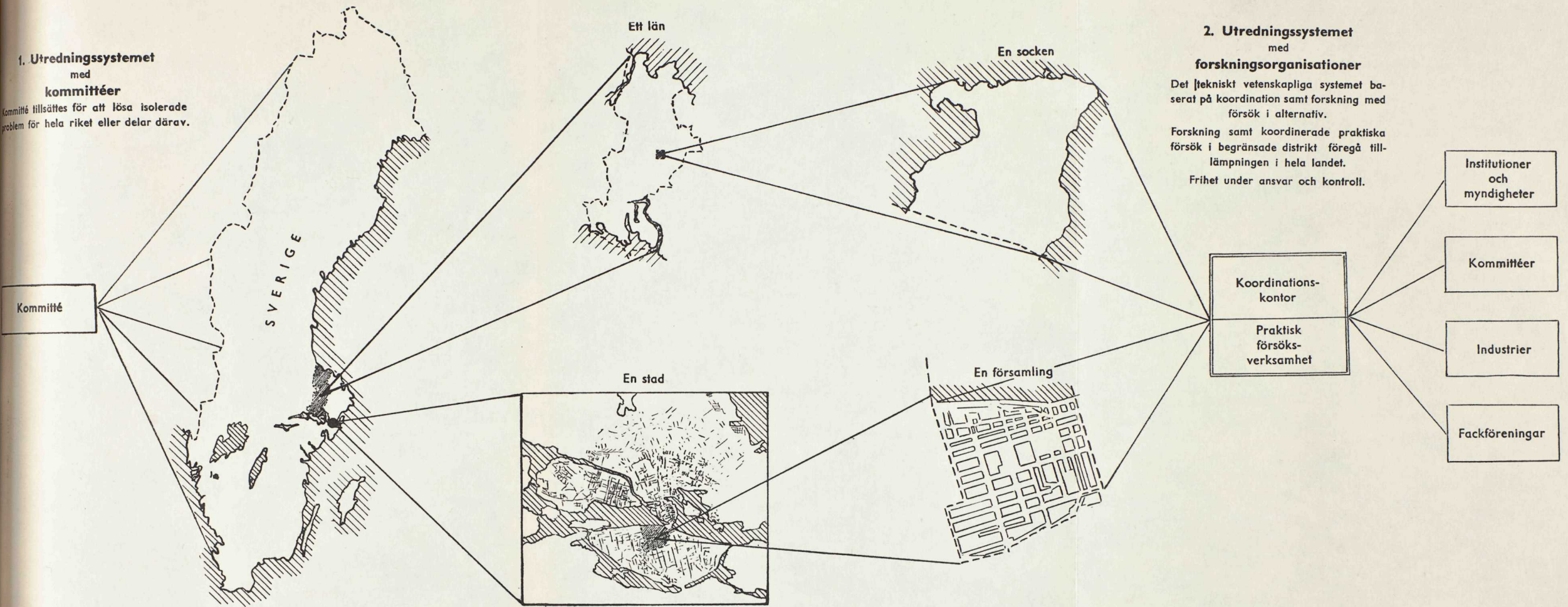
Per Lindgren.»

Eftersom alla samhällsexperiment, som syfta till att på en gång och utan kännedom om konsekvenserna lyckliggöra hela samhället med alla tänkbara förmåner, kunna visa sig ytterst betänkliga, har jag ansett klokheten bjuda att föreslå, att man går fram steg för steg utan någon som helst vidlyftighet i synnerligen begränsad skala, men att man inom den begränsade laboratorieramen å andra sidan tar upp alla de problem till prövning, som kunna möta människorna inom hemmens murar, på sjukhusen och arbetsplatserna. Den föreslagna försöksverksamheten, horisontellt av mycket blygsam omfattning, skulle i stället vertikalt vara desto mera omfattande, d. v. s. *verkligen gå på djupet med människornas problem.*

Rätt fattad är, som tidigare vid flera tillfällen sagts, kommitténs uppgift mycket omfattande. Det verkligt betydelsefulla i detta betänkande är därför förslaget att lösa uppgiften *etappvis*, för vilket ändamål den föreslagna begränsningen med *inledande försök* i en i geografiskt och befolkningsmässigt hänseende *begränsad* skala är ofrånkomlig. Det är en ytterst riskabel strävan att på en gång söka angripa problemet i hela dess vidd, innan man genom praktiska prov i verkligheten fått fram en metod, vars tillförlitlighet ej kan bestridas och som möjliggör en riktig, såväl socialt som ekonomiskt överblickbar fortsättning av reformarbetet. Därhän kan man nå genom att skapa ett forsknings- och försöksdistrikt.

I detta sammanhang skall en jämförelse göras med de planer den i detta betänkande vid flera tillfällen citerade engelska socialreformatorn Sir William Beveridge framlagt. Dessa planer ha, som bekant, i stor utsträckning lagts till grund för engelska regeringens i september 1944 offentliggjorda bekanta trygghetsprogram. Den uppfattning Sir William företräder i fråga om orsakerna till den sociala otryggheten sammanfaller helt med den, som framförts i detta betänkande. Vissa åtgärder föreslås och målet är vidare detsamma som det, vilket uppställts

Två utredningssystem.

1. Utredningssystemet med kommittéer

Kommitté tillsättes för att lösa isolerade problem för hela riket eller delar därav.

Kommitté

SVERIGE

Ett län

En socken

En stad

En församling

2. Utredningssystemet med forskningsorganisationer

Det tekniskt vetenskapliga systemet baserat på koordination samt forskning med försök i alternativ.

Forskning samt koordinerade praktiska försök i begränsade distrikt föregå tillämpningen i hela landet.

Frihet under ansvar och kontroll.

Koordinationskontor

Praktisk försöksverksamhet

Institutioner och myndigheter

Kommittéer

Industrier

Fackföreningar

Denna ritning avser att åskådliggöra skillnaden vid utrednings-, undersöknings- och reformarbete på det sociala området mellan det hittills brukliga arbetssättet och den föreslagna nya metoden »forsknings- och försökssystemet i alternativ». Hittills har det gått till så att en kommitté fått i uppdrag att lösa ett visst angivet problem. En dylik kommitté saknar emellertid både befogenhet och möjlighet att ge sig i kast med andra uppgifter, vilka visserligen intimt sammanhåra med kommitténs huvuduppgift men dock icke innefattas i uppdraget, ehuru deras lösning är en förutsättning för att kommitténs huvuduppdrag även skall bli rätt handlagt. Kommittén blir därför nödsakad att lösa detta huvuduppdrag såsom en fristående fråga, vilket i många fall resulterar i en mer eller mindre bristfällig och otillfredsställande lösning. Dessutom äro kommittéledamöternas arvoden alltför låga. De nödgas därför sam-

tidigt ägna sig åt en mångfald andra uppdrag och kunna sålunda inte alls koncentrera sig på de krävande problem, som anförts till kommittén. Detta förhindrar den snabbhet i utredningsarbetet, som vore önskvärd, och ofta torde även kunna befaras att arbetets kvalitet eftersättes.

Det andra utredningssystemet, »forsknings- och försökssystemet i alternativ», innebär, att kvalificerade specialister och fackmän på olika men dock sammanhängande områden genom intim samverkan sträva att den tekniskt-vetenskapliga vägen lösa problemen, d. v. s. genom forskning och praktiska försök i liten skala förskaffa de sig konstruktiv kännedom om bästa sättet att komma tillrätta med problemen och även fullt tillförlitlig visshet om konsekvenserna av föreslagna åtgärder. Försöken begränsas geografiskt, sammanhängande frågor koordineras och forskningsresul-

taten provas i sitt rätta sammanhang i verkligheten, innan de läggas till grund för beslut av genomgripande och landsomfattande karaktär.

Detta utredningssystem erbjuder, såsom lätt inses, väsentliga fördelar gentemot det förnämnda: För det första har man tack vare den praktiska försöksverksamheten garanti för att sådana projekt, som basera sig på teoretiska spekulationer och som därför i praktiken kunna visa sig vara misstag, icke genomföras i stor skala. För det andra möjliggör den geografiska begränsningen, att det principiella och tillförlitliga mönstret beträffande lösningen av komplicerade problem kan framläggas inom överskådlig tid. Vidare måste den inom denna senare verksamhet sysselsätta personalen vara heltidsanställd och uteslutande ägna sig åt de förelagda uppgifterna. Även detta kommer att medföra vida effektivare arbete än det som möjliggöres genom förnämnda system.

STATENS OCH SÄLLSKAPETS
KOMMITTÉN FÖR RÄTTSLIG
BETÄNKANDE. BILAGA NR 1
RIKTLINJER FÖR SKAPANDE
AV SOCIALVÄSENDETS
FORSKNINGSORGANISATION

FÖRSLAG TILL RIKSDAGENS
VALNÄMNDEN
AV WILHELM CEDERSTROM
Medlem i kommittén för rättslig betänkan

STOCKHOLM 1933
FÖR FÖRLÄGGAREN
ALBIN LARSSON

för detta betänkande. Skillnaden är i stort sett endast den, att Sir William velat gå fram direkt med lagstiftnings- och andra åtgärder utan att äga kännedom om hurdana verkningarna skulle kunna bli, medan detta betänkande förordar, att ett försöksmoment skjutes in, så att denna kännedom förvärvats, innan nödvändiga åtgärder tillgripas. Av rena försiktighetsskäl och för att snabbt kunna få visshet om vad som kan anses tillförlitligt torde en dylik, all vidlyftighet uteslutande begränsning till praktiska försök i liten skala kunna betraktas som synnerligen lämplig. Ehuru Sir William sålunda ej själv fört fram försöksdistriktsidén torde utan tvekan stöd för densamma kunna hämtas ur hans framställning. Han är ju en mycket livlig förespråkare för nödvändigheten av forskning. Men forskning utan praktiska försök är en halvmesyr. Först när forskningen kompletteras och avslutas med praktiska laborieförsök får den sitt rätta och höga värde.

Att Sverige kan följa den försiktiga försöksvägen beror bland annat därpå, att vi forskonats från krigets härjningar och därför inte på samma sätt som engelsmännen av den bittra nödvändigheten tvingas till omedelbara och därför ofta tämligen oprövade åtgärder att socialt hjälpa och bistå av kriget hårt drabbade och genom sin krigsinsats till hjälp berättigade avsevärda medborgargrupper.

Sveriges lyckosamma neutralitetsställning förpliktar till verkligt kvalitetsarbete av varaktig beskaffenhet på socialväsendets område.

I detta sammanhang kan det även vara lämpligt att beröra skillnaden mellan det utredningssystem forsknings- och försöksdistriktstanken representerar och det äldre utredningssystemet. Frågan behandlas även på plansch VIII, till vilken hänvisas. En kommitté, sammansatt av tillfälligt engagerade ledamöter, angriper problem gällande hela landet i hela dess utsträckning på en gång och lägger fram ett på *teoretisk undersökning* och inhämtade yttranden baserat förslag. Det i detta betänkande förordade utredningssystemet börjar sin undersökning i liten skala inom ett litet försöksdistrikt, fortsätter därefter inom ett mera omfattande distrikt o. s. v. för att, *sedan de praktiska försöken* lämnat fullständig klarhet i alla hänseenden, lägga det sålunda inhämtade empiriska vetandet till underlag för det lagförslag e. d. med vilket uppdraget avslutas. Arbetet bedrivs av kvalificerad sakkunskap *med heltidstjänstgöring och full lön*, tills uppdraget avslutats. Vilket av de båda systemen, som har störst förutsättningar att lända till verkligt tillfredsställande åtgärder av bestående värde, kan lätt tänkas.

I fortsättningen redogöres för en del av de försök, som preliminärt böra få utföras inom ett socialt forsknings- och försöksdistrikt.

2. Billiga varor för invalid- och pensionsväsendet.

a) Inledning.

Många försök ha hittills gjorts såväl inom som utom vårt land att bereda partiellt arbetsföra sådan sysselsättning, att de själva kunna skaffa sig skäligen försörjning. Dessa försök ha emellertid nästan alltid karakteriserats av en strävan att förmå det ordinarie näringslivet att absorbera denna icke fullvärdiga arbetskraft. Att försöken i stort sett misslyckats och att problemet alltjämt väntar på sin lösning, varom bl. a. det faktum, att regeringen tillsatt kommittén för partiellt arbetsföra, vittnar, beror på att vissa avgörande faktorer förbisetts i sammanhanget, nämligen dels att nedsättningsgraden i fråga om arbetsförmågan är ytterst variabel (jfr. sid. 3) och dels att de partiellt arbetsföra äro så talrika. Den kategori partiellt arbetsföra, som överhuvudtaget kan omhändertagas på här antytt sätt, representeras av det fåtal, vars arbetsförmåga endast är så obetydligt nedsatt, att det hjälpligt kan fullgöra normala arbetsuppgifter. Andra varken vill eller kan det ordinarie näringslivet ta emot, om företagen ej vilja vedervåga sin konkurrenskraft. De hittills vidtagna åtgärderna för partiellt arbetsföra ha alltså delvis haft mycket felaktiga utgångspunkter, vilket haft till följd, att den stora massan av dessa missgynnade medborgargrupper förbisetts.

Skall en tillfredsställande lösning på problemet åstadkommas, är det nödvändigt, såsom tidigare i detta betänkande påpekas, att utgå från att de partiellt arbetsföras arbetsförmåga är så nedsatt, att denna mängd människors kvarstående arbetskraft icke vare sig ur ekonomisk eller organisatorisk synpunkt kan återföras till det ordinarie näringslivet utan att detsamma utsättes för skadliga rubbningar av något slag. Vidare måste man ha den naturliga utvecklingskurvan klar för sig, d. v. s. hålla i minnet att alla människor förr eller senare och av skilda orsaker bli allt mer arbetsoföra och att graden av arbetsoförlighet med åren ständigt stegras ända till fullständig arbetsoförmåga. Det ofrånkomliga hänsynstagandet till sist nämnda faktum endast understryker med ökat eftertryck riktigheten av vad här sagts om att det är otänkbart för det ordinarie näringslivet att på allvar och i nämnvärd utsträckning bidra till att lösa de hundratusentals partiellt arbetsföras problem efter hittills i ett ringa antal fall anlitade, men ofta diskuterade metoder.

Det *allmänna* tvingas därför att på sätt, som skildrats annorstädes i detta betänkande och som därför ej här skall närmare beröras, bereda de partiellt arbetsföra sysselsättning dels för att hålla klientelet vid så hög vigör som möjligt, så att det verkligen kan genom sin egen arbetsförmåga bidra till sin egen försörjning, vilken annars måste bli av

lägre standard, och dels därför att problemet även har en allvarlig etisk sida. Den människa, som kan och vill arbeta — om ock endast i begränsad utsträckning — men ej får tillfälle därtill, befinner sig i en dystert situation och mest beklagansvärd är den människa, ur vars händer verktygen ramlat och som därför blivit fullständigt hjälplös.

I detta avsnitt av betänkandet gäller det emellertid mindre att ur nya synpunkter ytterligare belysa sysselsättningsproblemet än att diskutera möjligheten att genom *prisnedsättningar på konsumtionsvaror* etc. utjämna den deklinerande arbetsförmågans ekonomiska följder. Med begreppet sysselsättning sammanhänger även begreppet lön. Även om de partiellt arbetsföra arbeta i allmän regi och åt socialväsendet, skall deras arbetsinsats honoreras efter vedertagna prestationsberäkningsgrunder och inte med en ynkligt tilltagen »flitpenning» eller något i den vägen, såsom nu är fallet vid anstalter av olika typ här i landet. Men det är självklart, att löneinkomsten måste falla i samma mån som arbetskraften avtar, och om försörjningen helt och hållet sättes i relation till arbetslönen, måste den partiellt arbetsföre och åldringen bli allt fattigare och fattigare, d. v. s. han blir allt mer utpräglad underkonsument. *Med de förhållanden, som f. n. råda i samhället, är detta den vanliga utvecklingskedjan.* Som påpekats i kap. II:2.» Aktuella sociala förhållanden», bil. 2, är den partiellt arbetsföres eller åldriges existensförhållanden bäst i det ögonblick då han lämnar fullarbetskraftens led, för att därefter oavbrutet försämras i samband med att han i allt högre grad förvandlas till underkonsument. Men det är en av samhällets viktigaste uppgifter att förhindra en dylik utveckling inte bara av hänsyn till önskvärdheten av att bereda pensionärerna en människovärdig existens, utan även därför att det ur den fulla sysselsättningens synpunkt är ofrånkomligt, att den väldiga massan socialvårdsklientel erhåller sådan konsumtionsförmåga att en ökad produktion kan vinna avsättning. *Att förhindra och motverka uppkomsten av underkonsumenter är sålunda en ren självförsvarsåtgärd av samhället*, vars berättigande kommer att bli lättare påvisbart än någonsin tillförne i det ögonblick, då den nu i alla länder pågående enorma produktionen för krigets och förstörelsens ändamål starkt reduceras eller upphör. Att bibehålla de partiellt arbetsföra och överåriga samt även annat socialvårdsklientel på en sådan standard, att de alltjämt kunna sägas vara fullkonsumenter, är själva kärnpunkten i den uppgift, som kommittén för partiellt arbetsföra fått sig ålagd av regeringen, eftersom riktiga åtgärder i detta hänseende ha de mest vittgående följder ur olika synpunkter för det klientel, vars problem anförtrotts åt kommittén.

För att nå upp till och vidmakthålla en ur alla synpunkter nödvändig högre standard för här avhandlade socialvårdsklientel skulle man måhända kunna tänka sig att i den mån arbetsförmågan avtar höja er-

sättningen för arbetet, så att den kontanta penninginkomsten och därmed konsumtionsförmågan förbli konstanta. Detta vore emellertid en ren subventions- eller understödsåtgärd i penningmedel av ytterst stor omfattning och betänklig natur. Den skulle kunna möjliggöras endast genom ökat penningskattetryck och i sig bära fröet till en hotande inflation. Eftersom denna utväg att förbättra socialvårdsklienteletets standard i sitt släptåg skulle kunna ha samhällsvådliga konsekvenser, får den anses icke tillämplig.

Enligt min åsikt finns det endast en möjlighet att förvandla socialvårdsklientelet till fullkonsumenter, d. v. s. att skapa *dels den önskvärda högre sociala standarden och dels den avsättning av en ökad produktion*, vilken ur samhällsekonomisk synpunkt är nödvändig, och den möjligheten är att *tillhandahålla dessa medborgargrupper billiga varor*. Det successiva förbilligandet av ett antal förbrukningsartiklar i samma takt som arbetsförmågan avtar åstadkommes genom att varje i sammanhanget ifrågakommande produktionsbransch *samverkar* med socialvårdsväsendet och *erlägger viss del av sin socialvårdsskatt genom att tillhandahålla råvaror, halvfabrikat eller färdiga varor* till priser, som endast täcka branschens rörliga kostnader för varan i fråga, och socialvårdsklientelet kommer genom socialvårdsväsendets försorg och med hjälp av graderade rabattkort i åtnjutande av den förmån de billigare varorna innebär. Att i förväg i detalj ange hur detta system i praktiken skall fungera är inte lätt, men i samverkan med kvalificerade representanter för resp. branscher, vilka tillhandahålla nödvändiga produktionskalkyler m. m., klarsynta sociologer samt försäljningstekniker m. fl. torde utan tvekan en *fullständig utredning* härom kunna förebringas att därefter *praktiskt prövas* inom en socialväsendets forskningsorganisation med försöksdistrikt, så att det i utredningen framlagda förslaget kan justeras med ledning av vunna praktiska erfarenheter.

Det säger sig ju självt, att om man på detta sätt tillhandahåller socialvårdsklientelet billiga varor enligt ett grundligt och noggrant utrett och genomarbetat system, så innebär det, att man i en mot rabatten svarande grad höjer dess standard. Rabattsystemet för vissa medborgargrupper är f. ö. som bekant ingalunda någon nyhet utan har redan tillämpats. Skillnaden mellan detta äldre system och det av mig föreslagna är endast den, att det senare skulle innebära en vida mer systematisk och konsekvent tillämpning av rabattsystemet samt att näringslivets olika branscher efter nya grunder skulle medverka vid systemets genomförande. Det äger dessutom den fördelen, att inga nya kontanta betalningsmedel sättas i omlopp utan motsvarande produktiva insatser.

Det är givet, att ett så pass genomgripande system för att hos de partiellt arbetsföra skapa den för deras människovärdiga existens nödvän-

diga konsumtionen, icke kan genomföras i större omfattning med mindre än att detsamma, sedan en noggrann utredning om dess allmänna riktlinjer och detaljerade funktion verkstälts, praktiskt prövas i mindre skala inom ett försöksdistrikt, där en socialväsendets forskningsorganisation registrerar alla vunna erfarenheter i samband med provet för att sedermera bli i stånd att föreslå befogade jämkningar, innan övriga delar av landet beredas tillfälle att komma i åtnjutande av samma förmåner.

Det komplex av frågor, som måste upptagas till behandling för att de partiellt arbetsföras och överårigas problem skall kunna lösas i här berörda hänseende, är så pass omfattande, att utredningsarbetet måste börja med några få klart angivna utgångspunkter. Undersökningen bör därför inrikta sig på att i första hand klargöra, hur man inom försöksdistriktet skall organisera och bedriva verksamheten för att socialvårdsklientelet där skall få *billigare bostäder* och övriga byggnader såsom verkstäder etc., *billigare livsmedel, kläder och skodon* samt därefter billigare övriga förnödenheter i mån av behov och möjlighet att förbilliga desamma. Anstaltsväsende i varje nu förekommande form är icke tillåtet. I sammanhanget vill jag nämna att vissa förberedande undersökningar, bl. a. innefattande fullständiga kalkyler m. m., på min framställning utförts vid Kooperativa Förbundets skofabriker uteslutande för detta betänkande samt att sålunda vissa riktlinjer för arbetets uppläggning i fråga om denna del av den önskade större utredningen redan klarlagts.

Som redan påpekats skulle ett noggrant genomfört system av skisserad art sammankopplat med ett rationellt tillvaratagande av de partiellt arbetsföras kvarstående arbetsförmåga inom ett produktivt socialväsen innebära utomordentliga fördelar för det klientel inom landet, vars problem lagts i händerna på kommittén. Men att lösa det, innan man praktiskt prövat det i en socialväsendets forskningsorganisations försöksavdelning, torde få anses utopiskt. Nödvändigheten av en fullständig utredning om organisationen av samt arbetsmetodiken och verksamheten m. m. inom en dylik forskningsorganisation framstår därför även i detta sammanhang med all önskvärd skärpa.

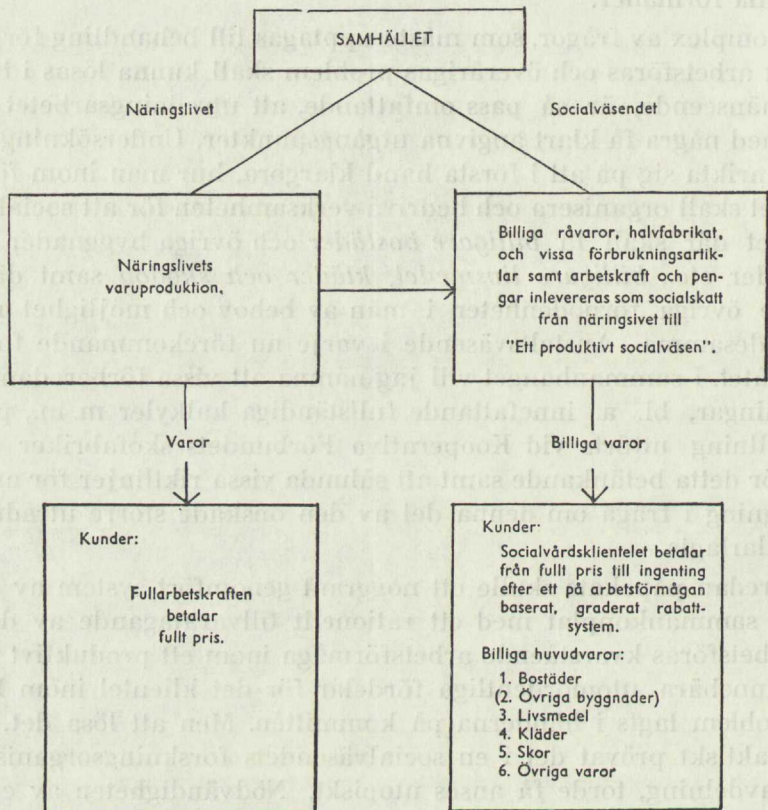
b) Samhällets grundpelare äro familjerna.

Ett sunt samhälle baserar sig på sunda familjer. Familjen bebor ett i en bostadslägenhet inrymt *hem*. För familjens tillfredsställelse existeras kräves, att familjefadern har en önskvärd *arbetsplats*, samt att familjen är *kroppsligt, själsligt och ekonomiskt sund*.

Låt oss ett ögonblick närmare betrakta ett tänkt konkret fall. Vi ägna

Billiga varor

för socialvårdsklientelet genom
»ett produktivt socialväsen».

Billiga varor för socialvårdsklientelet.

För närvarande äro sjuka, invalider, fattiga och gamla ofta nödsakade att trots sin låga levnadsstandard köpa så gott som alla varor i öppna marknaden till detaljhandelns fulla priser. De största utgiftsposterna, som på detta sätt vållas dem, gälla bostadshyra, livsmedel, kläder och skor. I de fall då hyresbidrag eller rabatter lämnas, täckes mellanskillnaden mellan fullt pris och rabattpris av det allmänna genom skattemedel.

De gamlas och ej fullt arbetsföras standard måste höjas. Att ytterligare höja skatterna för att på denna väg skaffa medel till att skänka full försörjning åt socialvårdsklientelet är ett föga önskvärt tillvägagångssätt. Det tycks endast finnas en metod att tillämpa för att på ett för samhället ej för betungande sätt tillrättalägga här berörda försörjningsproblem: de gamla och partiellt arbetsföra måste få *billiga varor*. Sådana kunna emellertid tillhandahållas endast om produktionskostnaderna för de varor klientelet behöver sänkas, och att nå därhän är syftet med det »produktiva socialväsendet».

Inom det produktiva socialväsendet skall socialvårdsklienteles kvarvarande arbetsförmåga utnyttjas för produktivt arbete vid *av det allmänna ägda* verkstäder m. m., vilka emellertid *drivas branschvis* som filialer till näringslivet. Till det produktiva socialväsendet inlevereras såsom socialskatt från näringslivet:

1. Billiga varor i form av råmaterial, halvfabrikat och vissa förbrukningsartiklar.
2. Arbetskraft.
3. Pengar.

De billiga varorna övertagas från näringslivet av det produktiva socialväsendets organisation till priser, som täcka endast de rörliga men ej de fasta kostnaderna. En del av varans normala utförsäljningspris, som avsetts att täcka de fasta kostnaderna, krediteras leverantören som av honom erlagd socialskatt.

Genom detta system kunna varor, som äro vida billigare än i allmänna marknaden, produceras och levereras för socialvårdsklienteles egen konsumtion. De priser dessa kunder ha att betala regleras genom ett alltefter deras egen arbetsförmåga graderat rabattsystem. Den som blott kan arbeta litet och alltså har liten arbetsförtjänst får de billigaste varorna.

En kalkyl över socialvårdskostnaderna enligt detta nya system jämfört med det nuvarande, vilket är baserat på understöd och sysslöshet och enbart finansieras genom socialvårdsskatter, uttagna i kontanta pengar skall — till att börja med prövat och tillämpat i ett begränsat försöksdistrikt — komma att visa, att det nya systemet är det äldre långt överlägset. *Ökade understöd innebär ökade skatter, medan ökat produktivt arbete innebär ökat välstånd.*

Hj. C. 15. 12. 44.

uppmärksamhet åt en familj inom försöksdistriktet, socialstaden, Södermalm i Stockholm. Den förut sunda familjen drabbas av sjukdom eller olycka. Någon eller några av familjemedlemmarna drabbas av reumatism, tuberkulos, hjärtsjukdom eller svårt nervlidande. Södersjukhuset fungerar då som den *hälsovårdscentral*, vilken inskrider för att med fysiska eller psykiska åtgärder återskänka de sjuka hälsa. Men det visar sig, att familjeförsörjaren blivit partiellt arbetsför och ej längre kan bära försörjningsbördan. Ekonomin börjar gå sönder. Hur skall man nu kunna förhindra, att hemmet, sammansatt av otaliga ting, skall råka i misär? Familjen måste ha föda, kläder, skodon o. s. v. Husgeråd och möbler måste underhållas och nyanskaffas, men allt kostar mer pengar än familjen kan uppbringa. Hittills har i sådana fall samhället inskridit men *både för sent och oftast otillräckligt* och har därför inte kunnat lämna den hjälp, som varit nödvändig för att familjens sunda existens skulle tryggas. Understöd ha lämnats med kontanta medel men med så små belopp, att de inte räckt till vad som varit nödvändigt, om misären verkligen skulle hållits på avstånd. Beträffande fysisk och psykisk hälsovård har samhället f. n. imponerande resurser men i fråga om ekonomisk hälsovård äro bristerna stora. Detta betänkande sysslar med arbetskraftens omhändertagande, då sjukdom, olyckor eller ålder gör det svårt att hålla samman hemmet. Eftersom dylika deprimerade hem äro ett samhällsont, böra *förfallsorsakerna* i största möjliga mån avlägsnas, d. v. s. social trygghet skapas.

Det är problem sådana som dessa, som socialväsendets forskningsorganisation och dess försöksavdelning skola reda ut rent praktiskt med utgångspunkt från *familjen*. Om problemet klarlägges beträffande först *en* familj, där familjeförsörjaren tillhör *en viss bransch* och därefter i ett antal andra, kan problemet inom kort rullas upp på ett sådant sätt, att normgivande och tillförlitliga riktlinjer kunna uppdragas för lösning av *alla tänkbara sociala problem* för *alla familjer*, som råka i misärställning, oberoende av vad familjeförsörjaren har för yrke. Närmare belyses denna strävan på plansch X, kallad: Social trygghet.

I det följande skola vi på basis av vissa kalkyler, som inhämtats från skoindustrin, behandla möjligheterna att lösa de ekonomiska svårigheterna för en skoarbetarfamilj, där familjeförsörjaren råkat bli partiellt arbetsför. Problemet skall lösas på ett mot våra dagars i fredstid humanitära anda bättre svarande sätt än tidigare. Detta sätt benämnes i detta betänkande »*en högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning*». Denna baserar sig som tidigare sagts på ett produktivt socialväsen, mera lagt på arbete och mindre på understöd. Emellertid kan ingen begära, att det enskilda näringslivet skall träda in härvidlag, eftersom statliga och kommunala myndigheter f. n. vägra att ta mindre arbetsföra människor i sin tjänst. En omläggning måste sålunda ske

Social trygghet

inom

maskintidevarvets nya samhälle.

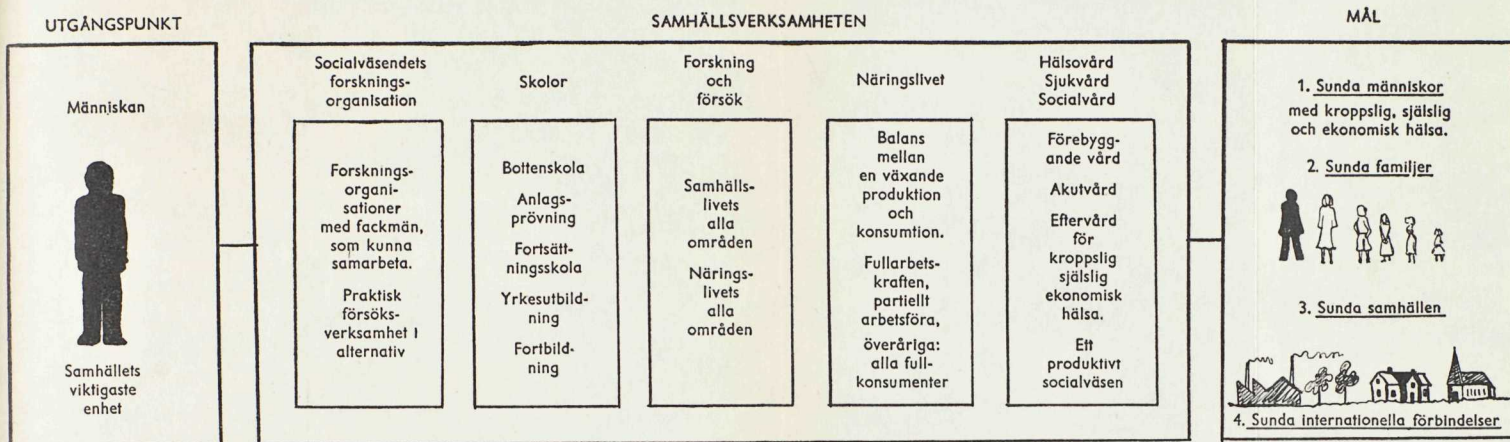
Plansch X.

Arbetet mot målet bedrivs vid forsknings- och försökscentraler.

Arbetsprincip: Frihet under ansvar och kontroll.

Samhällets grundpelare: Sunda familjer i sunda hem.

Social trygghet: Hälsa till kropp, själ och ekonomi för den enskilde individen.

Ovanstående ritning skall åskådliggöra hur socialväsendets forsknings- och försöksorganisation bör uppbyggas och verka för att med *människan* som utgångspunkt kunna ge riktlinjer för en successiv omdaning och utveckling inom samhällets olika områden i riktning mot målet: *Sunda människor, sunda familjer, sunda samhällen, sunda internationella förbindelser*, d. v. s. social trygghet och fred.

Ungdomens utbildning skall underkastas en noggrann omprövning. Den grundläggande skolundervisningen, omfattande även karaktärsdanning, bör direkt följas av anlagsprövning och yrkesutbildning eller högre undervisning för att ungdomen bättre skall rustas för livet och dess hårda krav. Genom samverkan med näringslivets alla branscher skall utbildningsbehovet inom olika yrken alltid vara känt och läggas till grund för ungdomens yrkesutbildning, så att alla unga sedan den samma avslutats kunna tillförsäkras arbete och försörjning.

All högre utbildning skall anknytas till en utvecklingen ständigt följande forskningsverksamhet inom samhällsväsendets alla områden och näringslivets alla branscher.

Nyckeln till ett sunt näringsliv är *balansen* mellan en växande produktion och konsumtion. För att en växande produktion, som ger fullarbetskraften full sysselsättning, skall kunna konsumeras, måste alla, även de partiellt arbetsföra och över-

åriga, förvandlas till fullkonsumenter. Härigenom erhålles en högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning, och att åstadkomma en dylik är alltså icke endast ett de gamlas och sjukas program utan i *första hand ett ungdomens program*, emedan denna försörjning sammanhänger med fullarbetskraftens sysselsättning och är ett villkor för att alla skola kunna se fram emot social trygghet.

Erforderliga medel för att denna sociala trygghet skall kunna skapas måste uppbringas därigenom att i priset för alla av varje bransch tillverkade varor inräknas en »trygghetskostnad». Detta tillägg måste vara obligatorisk pr bransch, ty tryggheten inom ett företag får ej bero på arbetsgivarens personliga inställning till de anställdas trygghetsproblem. Vidare måste internationell samverkan pr bransch äga rum för att ej internationell konkurrens skall undergräva möjligheterna att skapa den sociala tryggheten. Den föreslagna sociala forsknings- och försöksverksamhetens uppgift skall bl. a. bli att beräkna *storleken och användningen av trygghetskostnaden m. m.* samt att utvärdera övriga med saken sammanhängande spörsmål. Se närmare kap. »Socialunionen», avsnittet »Framtiden», sid. 170—172.

Beträffande hälso-, sjuk- och socialvårdens organisation är denna utförligt behandlad på annat håll.

STATENS OCH SÄLLSKAPETS
KOMMITTÉN FÖR PATENT OCH
BETÄNKANDE. BILAGA NR 1
RIKTLINJER FÖR SKARFVÄRDE
AV SOCIALVÄSENDETS
FORSKNINGSORGANISATION

FÖRSLAG TILL RIKSDAGENS
VALNÄMNDEN
AV DEN 17 DECEMBER 1910
Föredrag af kommittén för patent och
betänkande.

och då är det *allmänna skyldigt att gå i spetsen och visa vägen*. Men laboratorieverksamhet kräver *koncentration* och därför böra problemen först endast beröra en bransch — i detta fall sko- eller textilbranschen. Försöken inom denna skola ådagalägga kostnad och effekt för att lösa sysselsättnings- och avsättningsproblemet rörande skor eller kläder sammankopplat med vissa sociala åtgärder. Verksamheten skall sedermera, sedan tillfredsställande resultat nåtts på detta område, kunna utvecklas hur mycket som helst och tillämpas på alla övriga branscher, även inom byggnadsindustrin.

c) Systemet »Billiga varor» tillämpat på sko- och textilbranscherna.

De organiserade skofabriksarbetarna uppgå till omkring 10 300 i riket och 600 i Stockholm. C:a 10 % av dessa tillhöra det socialvårdsklientel, som kan arbeta i viss utsträckning. Det gäller sålunda endast att studera ca. 1 000 fall, fördelade på en mängd kommuner i Sverige, samt i första hand omkring 60 fall i Stockholm. Om rationella produktiva arbetsmöjligheter skola skapas för de partiellt arbetsföra skoarbetarna efter försöksprincipen måste den minsta arbetsenheten och hur många, som där kunna sysselsättas, först fastställas. Viktigt är då att iakttaga, att den partiellt arbetsföre *har samma rätt* att betraktas som en högvärdig medborgare som den fullt arbetsföre. När han således i mån av sina krafter skall arbeta, måste detta arbete ordnas så, att han även i arbetet får umgås med såväl unga, friska och fysiskt fullgoda människor som med sådana, som befinna sig i samma predikament som han själv. Det går dock icke — som tidigare upprepade gånger framhållits — att utan vidare stoppa in alla i näringslivets ordinarie verkstäder, utan det behövs även ett nyskapat *filialsystem till branschen*, som löser problemet, och det är detta system, som beröres i det följande.

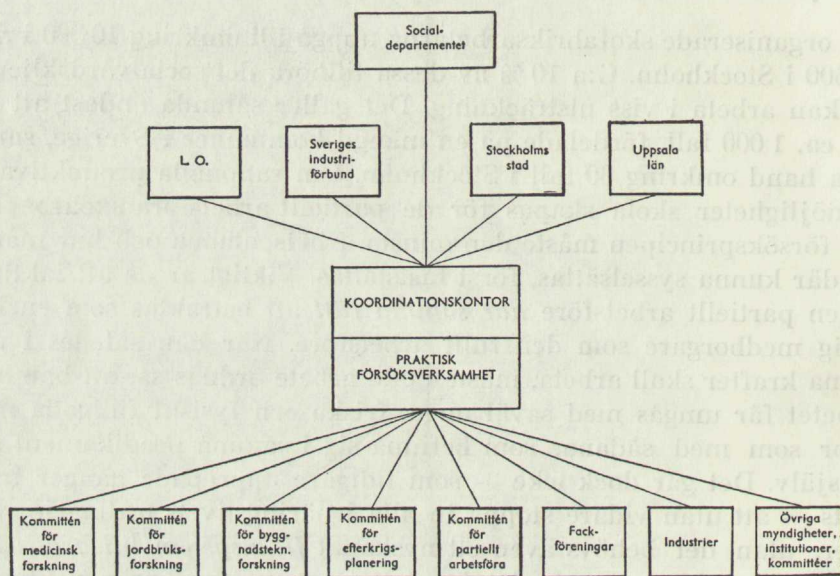
Tanken att sysselsätta de icke fullt arbetsföra inom det ordinarie näringslivet har ofta kommit på tal. All erfarenhet visar, att detta går, men blott i ringa omfattning. Dels blir företaget ofta lidande av ett dylikt system, därför att en arbetsplats och eventuellt en maskin bli upptagna utan att fullt kunna utnyttjas och dels bli vederbörande själva lidande därav, eftersom de tvingas in i en orättvis konkurrens med fullarbetskraften. För övrigt kan det fria näringslivet överhuvudtaget ej frivilligt gå med på detta system i större skala, något som också eftertryckligt framhållits från arbetsgivarehåll inom den här berörda branschen — skofabriken.

Den möjlighet, som i stället bör prövas, är alltså att skapa särskilda verkstäder såsom *filialer till de ordinarie fabrikena*, vilka filialer

Socialväsendets forsknings- och försöksorganisation.

(Förslag)

Socialväsendets forskningsorganisation är en socialdepartementets konstruktiva avdelning, ett »koordinationskontor» på det sociala området, med uppgift att åvägbringa samverkan mellan alla förefintliga, på hithörande områden verksamma institutioner och kommittéer, så att dessas arbetsresultat genom praktiska, av kontoret ledda försök inom såväl stad som landsbygd omfattande försöksdistrikt samordnas till ett organiskt helt.

Forskning är numera — såsom annorstädes i detta betänkande hävdats och motiverats — oundgängligt för att ett sunt, mot utvecklingen svarande framåtskridande skall kunna åvägbringas på närings- och samhällslivets olika områden. Vår tids enorma hopade vetande och kravet på full sakkunskap nödvändiggöra emellertid, att forskningen ledes av personer, som specialiserat sig på vart och ett av dessa olika områden. Men för att specialiseringen ej skall leda in utvecklingen i osunda banor och föra till bristande balans inom den organiska enhet, som samhället utgör, är det nödvändigt, att specialisterna bringas att samarbeta och att deras arbetsresultat koordineras. Vidare måste deras forskning för att ej bli ett självändamål och verklighetsfrämmande gå hand i hand med praktiska försök, utförda i sitt rätta sammanhang i verkligheten.

En jämförelse t. ex. med bilindustrin kan belysa detta. Här sysslar gummirings-specialisten med sin forskning och sina försök, motorspecialisten med sina etc. Men *provkörningen i verkligheten av den färdiga bilen* är det definitiva provet. När alla delar tvingas fungera i sitt rätta sammanhang, får man garanti för att proven fullt motsvara verkligheten och att de utvunna resultaten kunna läggas till grund för storserietillverkning.

På samma sätt måste resultaten av forsknings- och utredningsarbetet på samhällsmaskineriets område bekräftas genom en *koordinerad praktisk försöksverksamhet* ledd av ett *permanent koordinationskontor* med uppgift att åstadkomma denna önskvärda samverkan.

Såsom huvudelement i denna socialväsendets forsknings- och försöksorganisation skola ingå samhällets förefintliga permanenta myndigheter m. fl., tillfälliga kommittéer med betydelsefulla utredningsuppdrag samt näringslivets arbetsgivare- och arbetaresammanslutningar.

Koordinationskontoret skall sortera direkt under socialdepartementet och likaledes direkt samverka med L. O., Sveriges Industriförbund samt Stockholms stads och Uppsala läns berörda myndigheter (emedan nu föreslagna första försöksdistrikt omfattar delar av Stockholm och Uppsala län).

Hj. C. 15. 12. 44.

skola ägas av det allmänna men drivas av branschens folk. Men vid dessa filialer är även viss procent fullarbetskraft sysselsatt för verkstadens kontinuerliga och säkra drift. Hit förlägges även med fördel viss *yrkesutbildning*, där de gamlas mångåriga *erfarenhet* inom facket utnyttjas till ömsesidig nytta för både de gamla och de unga.

Med tillstånd av Kooperativa Förbundets ledning ha vissa studier företagits inom och vissa uppgifter erhållits från förbundets skofabriksrörelse. Fullarbetskraften skall tillverka skor i sådan utsträckning, att den köpstarka publikens behov täckes. Av senast föreliggande statistik över taxeringsresultaten i landet framgår, att av de omkring 3 milj. skattebetalarna i vårt land, vilka betala skatt för inkomst över 600:— kronor, icke mindre än ca. 1 milj. taxerats för en inkomst av 2 000:— kronor eller därunder per år. Dessutom finnas ca. 400 000 personer med lägre inkomst än 600:— kronor. Härav framgår, vilken förfärande mängd underkonsumenter, som finnas.

I det följande framlägges en kalkyl rörande framställning av så billiga skor för socialvårdsklientelet, att *ytterligare ett stort antal skokonsumenter* erhålles. Dessutom skola partiellt arbetsföra inom skofacket alltefter sin arbetsförmåga kunna få *deltidssysselsättning* inom denna tillverkning. Kalkylen gäller dock icke alla fattiga utan endast de fattiga och underkonsumenter, som äro sjuka, invalider och överåriga, således ett begränsat klientel, och får ej utsträckas till dessa, förrän försök i liten skala visat att systemet är realiserbart och att man kan överblicka dess konsekvenser socialt, tekniskt och ekonomiskt. I nästa etapp av föreliggande utredning förutsattes en intensifierad undersökning, men då gäller det att begränsa uppgiften till ett litet antal yrken och till en enda kommun, innan den utvidgas. Följande kalkyl för framställning av billiga skor avser blott att vara en skiss, vilken i samråd med branschens folk först i nästa etapp skall noggrant utformas av branschens *egna sakkunniga*.

Kalkylen för billiga skor baserar sig på två system:

A. *Tillverkningsystem* (Produktivt socialväsen. Jfr plansch XII.)

I en försöksverkstad för skotillverkning, ägd av det allmänna, skött av branschen, tillverkas 2 typer av mansskor, lågskor och kängor, varvid viss partiell arbetsför kraft får sysselsättning i skift om 6, 4 och 2 timmar, allt efter fastställd arbetsförmåga. (I denna kalkyl räknas bara med 4-timmarsskift). Verkstaden sysselsätter lämpligen ca. 25 partiellt arbetsföra och överåriga samt 10 fullt arbetsföra. Verkstaden kan inrymmas var som helst men skall ledas av skoindustriens fackmän och bokförare, ty annars bli både skötsel och kalkylen felaktiga.

De sänkta produktionskostnaderna erhållas genom att:

- a) råvaror levereras från vederbörande fabrikanter till socialväsendets verkstäder till priser täckande endast de rörliga men ej de fasta kostnaderna;
- b) de flesta av verkstadens fasta kostnader bortgå, då verkstaden äges av det allmänna och ej skall förräntas på vanligt sätt;
- c) detaljhandelns omkostnader försvinna i stort sett.

K a l k y l

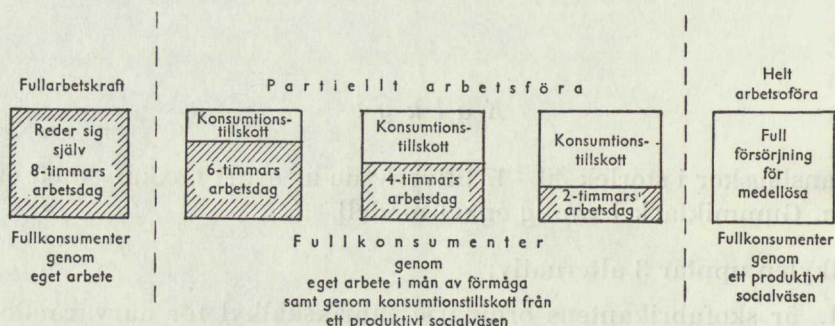
på manslågskor i storlek 40—47 tillverkade av svart boxkalv med enkel botten. Gummilack i vanlig enkel modell.

Kalkylen upptar 3 alternativ:

- Alt. 1. är skofabrikantens ordinarie fabrikskalkyl för närvarande;
 Alt. 2. är en norm för tillverkning av billiga skor vid en filialverkstad enligt ovan;
 Alt. 3. är en kalkyl för tillverkning av billiga skor inom en filialverkstad, utarbetad i samråd med fackmän från skofabrik.

	Alt. 1	Alt. 2	Alt. 3
	Kr.	rabatt Kr.	rabatt Kr.
Ovanläder		50 %	25 %
Bottenläder		50 %	20 %
Foder.....		50 %	20 %
Hjälpmaterial		50 %	30 %
	I 12: 97	6: 49	9: 97
Reservdelar och maskinhyror		50 %	30 %
Arbetslöner		+ 20 %	0 %
Fabrikens omk. inkl. lokalhyra		100 %	100 %
Ränta		100 %	100 %
Avskrivning å maskiner		100 %	100 %
	II 6: 01	5: 64	4: 73
Fabriksomk.....		50 %	30 %
Frakter		50 %	50 %
	III 2: 04	1: 02	1: 40
Summa kalkylpriser I—III	21: 02	13: 15	16: 10
Fabrikens vinst	6: 98		
Affärens omkostn. och vinst			
Bruttopris	28: 00	53 % 13: 15	43 % 16: 10

Ett produktivt socialväsen,
varigenom även partiellt arbetsföra och överåriga
bli fullkonsumenter.

Understödssystemet.

1. Ökade understöd = ökade skatter.
2. Hälsan undergräves då invalidens eller den gamles kvarvarande arbetsförmåga ej får tagas i anspråk.
3. Konsumtionsbehovet kan endast delvis fyllas genom understöd i pengar. Det nuvarande rabattsystemet för vissa varor ger understödstagare och fattiga billiga konsumtionsvaror, men prisskillnaden betalas genom skattemedel. Övriga varor tvingas understödstagaren att köpa dyrt i öppna marknaden.

Det produktiva socialväsendet.

1. Ökat produktivt arbete = ökat välstånd.
2. Genom arbete i mån av förmåga skapas grundvalen för den sjukes, partiellt arbetsföres och överåriges tillfrisknande, trivsel och hälsa.
3. Konsumtionsbehovet för att göra alla till fullkonsumenter täckes genom:
 - a. eget arbete i mån av förmåga inom ett produktivt socialväsen.
 - b. konsumtionstillskott bestående av såsom socialskatt till det produktiva socialväsendet inlevererade varor, arbetskraft och pengar.

Målet.

En högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning, en rättighet för alla — ej en allmosa.

Ett produktivt socialväsen.

Ett oeffergivligt krav för en högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning är, att den partiellt arbetsföres och gamles kvarvarande arbetsförmåga tages i anspråk. Arbete i mån av förmåga är hälsans nyckel för den enskilde, och ökat produktivt arbete ökar samhällets välstånd. Innebörden av ett *produktivt socialväsen* är att tillvarataga denna arbetsförmåga på ett rätt sätt, till gagn för såväl den sjuke, partiellt arbetsföre eller gamle själv som för samhället, varvid dock största hänsyn skall tagas till individens fria vilja och önskingar.

Vid länets eller distriktets hälsovårdscentral skall den partiellt arbetsföres eller överåriges arbetsförmåga fixeras. Därifrån remitteras denne till sin socken- eller församlingscentral, vilken ombesörjer, att han erhåller det för honom mest lämpade arbetet, som kan utföras i hemmet, i lantbruket, vid decentraliserad industri eller såsom korttidsjänst vid av staten ägda men av industrierna skötta filialverkstäder.

Ett produktivt socialväsen innebär också, att den partiellt arbetsföre eller överåriga ej skall tvingas in i konkurrens med fullarbetskraften inom det ordinarie näringslivet. Inom det produktiva socialväsendet användes i stället socialvårdsklienteletts arbetskraft till en produktion, som utgör bidrag till *dess egen konsumtion*. Det konsumtionstillskott, som ytterligare fordras för att göra alla till fullkonsumenter, hämtas från »socialvårdsskatter» inlevererade till det produktiva socialväsendet. Dessa skatter utgöras emellertid av råvaror, produkter av skilda slag, viss arbetskraft samt *endast delvis av pengar*. De till det produktiva socialväsendet av näringslivets olika branscher inlevererade varorna betalas blott med ett pris, som täcker de rörliga, ej de fasta kostnaderna enligt grunder, som närmare angivas annorstädes i betänkandet.

Hj. C. 15. 12. 44.

Sammanfattning:

Enligt alternativ 3 visar denna förhandskalkyl, att det icke är uteslutet att komma ner till 43 % rabatt på detaljhandelspriserna. Teoretiskt hade uppsatts som önskvärt 53 %. Detta visar *en av vägarna* till billiga varor och *varje metod* till billigare varor för socialvårdsklientelet skall undersökas, ty målet är *billiga varor* och icke någon viss metod att framställa dem.

B. Varuskattsystem.

Billiga varor tillverkas och levereras från näringslivets ordinarie skoindustrier till det produktiva socialväsendet efter följande 3 principer:

1. Överskottsproduktionens varor samt den hittills outnyttjade produktionskapitetens varor säljas av skofabrikanterna till det produktiva socialväsendet till priser täckande endast de rörliga fabrikskostnaderna.
2. returvaror och icke kuranta varor säljas med varierande rabatter å fabrikspriserna;
3. ytterligare rabatter lämnas å varor enligt punkterna 1. och 2., varvid avräkning göres på socialskatterna, som motsvarar det sålunda ytterligare rabatterade beloppet.

Kalkyl

på manslågskor (samma som enl. föregående kalkyl).	
Fabrikens tillverkningskostnad	21·02 kr
Fabriken erhåller kontant (50 %)	10·51 kr.
Fabrikens avräkning å socialskatt (26 %) ..	5·59 kr.
Fabrikens försäljningspris (76 %)	16·10 kr.
Fabrikens lämnade rabatt å fabrikspriset (24 %)	4·92 kr.
	21·02 kr.

Fabrikens försäljningspris till det produktiva socialväsendet, kronor 16.10, utgör samma pris som det produktiva socialväsendets eget fabrikspris vid egen tillverkning enligt föregående system A.

Hushållsbudget.

Här redogöres för hushållsbudgeten för en skoarbetarfamilj i Stockholm om man, hustru och 2 barn med en årsinkomst av 4 950:— kronor eller en veckoförtjänst av ca. 95.— kronor, vilket utgör en viss grupp skoarbeters nuvarande inkomst.

Denna familjs hushållsbudget är införd i kolumn I. Kolumn II. upptar budgeten för samma familj, under förutsättning att familjeförsörjaren är partiellt arbetsför och endast kan arbeta till 50 %, d. v. s. 4 timmar, varvid hans förtjänst skulle bli 2 475:— kronor per år. Genom *systemet billiga varor* för partiellt arbetsföra blir familjen, trots denna mindre inkomst, fullkonsumerande. Rabattsatsen å de olika posterna framgår också i tabellen.

Hushållsbudget

för skoarbetarfamilj om man, hustru och 2 barn. Årsinkomst 4 950.— kr. motvarande ca 95.— kr. per vecka.

	I	II	
	Fullarbetskraft 8 tim. arbetsdag ink. 4 950:—	Partiellt arbetsför eller överårig. 4 tim. arbetsdag ink. 2 475:— (50 %)	
	Kronor	Rabatt	Kronor
Räntor å lån	20	—	20
Skatter	400	75 %	100
Förs.-avgifter	200	50 %	100
Mat	1 800	50 %	900
Arbets hjälp	20	100 %	—
Hyra	800	50 %	400
Bränsle	250	50 %	125
Inventarier	100	50 %	50
Kläder, skodon	400	50 %	200
Hälso- och sjukvård	110	100 %	—
Njutningsmedel	250	50 %	125
Rekreation	350	100 %	—
Övriga utgifter	250	50 %	125
Summa kr.	4 950	57 %	2 245

Detta visar, att en person, som kan betraktas som 50 % arbetsför och som gör skor i en liten fabrik, skött av industrien, kan, om han betalas full timlön, komma upp till en inkomst av 2 475.— kronor per år. Med införande av ett rabattsystem på samtliga de varor, som ingå i hans hushållsbudget, visar det sig, att utgiftsstaten uppgår till 2 245.— kronor. Han blir alltså, trots denna låga inkomst, *fullkonsument på följande sätt*:

1. Han får användning för sin kvarvarande arbetskraft, som har inrangerat honom som en fullvärdig medborgare i ett produktivt socialväsen, fullständigt skilt från varje jämförelse med anstaltsväsendet.
2. Sedan han inregistrerats som partiellt arbetsför, erhåller han ca. 50 % rabatt, arbetar 4 timmar och har då rättighet till det produktiva socialväsendets billiga varor. Han har blivit fullgod medborgare och fullkonsument.

De arbetande partiellt arbetsföra och överåriga indelas i 3 rabattklasser beroende på arbetsförmågan:

Klass A	6 tim. arbete	25 % rabatt
Klass B	4 » »	50 % »
Klass C	2 » »	75 % »

Det nuvarande socialväsendets rabattsystem.

För närvarande utgå rabatter och understöd in natura till socialvårdsklientelet i Stockholm enligt följande:

1. Kristidsnämndens rabattkort:

Familj om man, hustru och 2 barn med beskattningsbart belopp understigande 1 000:— kronor erhåller rabattkort å *matfett* och *mjölk*.

	Minutpris	Partipris	Rabatt	Understöds- tagares pris
Smör kr/kg.....	4-55	4-20	2-00	2-55
Mjölk kr/liter	0-32	0-27,5	0-15	0-17

Staten har avtal med Svenska Mejeriernas Riksförening, som hop-samlar rabattkupongerna från detaljhandlarna och av staten erhåller betalning motsvarande kupongernas värde: 2 kr. per kilo smör och 15 öre pr liter mjölk. Understödstagarna köpa alltså till *fullt minutpris* men erhålla en del av beloppet av staten från skattemedlen, d. v. s. *understöd*.

Detta rabattsystem medför, att de fattiga köpa näringslivets dyraste varor i minut i vilken affär som helst och att det allmänna, d. v. s. skattebetalarna, betala prisskillnaden mellan fullt minuthandelspris och rabattpris. Man har således löst problemet »billiga varor» för socialvårdsklientelet — men i begränsad utsträckning —, men ju mer man utökar systemet ju mer höjer man skatten. Enligt det nya systemet med det produktiva socialväsendets billiga varor skall man även sänka socialvårdsskatten genom sänkta produktionskostnader för detta klientel.

2. Understöd in natura genom fattigvården.

Kommunen ger understöd åt behövande även in natura: kläder, skor, sängkläder m. m., varvid fattigvårdsnämndens kuratorer (assistenter) i varje särskilt fall pröva behoven. I de fall, då det ej kan anses lämpligt att ge kontanta pengar och då man vill förvissa sig om att fullgoda varor erhållas, lämnas rekvisitionsbevis på varor. Vid betalning till respektive firmor erhåller kommunen i allmänhet inga rabatter. I vissa fall 10—15 %. På sängkläder erhåller kommunen 20—25 % rabatt. Beträffande skor har överenskommelse träffats med fabrik och där erhållas skor till fabrikspriserna med ca. 30 % rabatt å detaljhandelspri-

serna. I Stockholm har kommunen 2 egna utlämningsställen, där understödstagarna kunna välja ut skor mot rekvisition.

I utlämningsbutiken på Hornsgatan är omsättningen omkring 4 000 par skor per år, fördelade på 8 modeller, barn-, herr- och damskor. I butiken, som är öppen mellan 14 och 16 alla vardagar utom lördagar, är en person anställd.

3. Redogörelse för Stockholms stads hyres- och byggnadskostnader för folkpensionärer.

Stockholms stad har för närvarande 518 lägenheter för pensionärer i Bromma och Enskede, lika fördelade på två lägenhetstyper. En mindre för 1 person, innehållande 1 rum, tambur, garderob och en liten men ljus kokvrå med en sammanlagd yta av 20 m². Den andra lägenheten är för 2 personer och den består av 1 rum, 2 garderober, tambur och ett litet kök på 5 m², sammanlagt en yta av 25 m².

Lägenheterna kosta staden per år med ränta och amortering 622.— kronor för den mindre och 778.— kronor för den större. Pensionärerna få i hyra betala resp. 240.— kronor och 360.— kronor per år.

Lägenhetstyp	Kommunens bruttokost- nad per år	Pensionärernas hyra per år	Kommunens tillskott per år
Mindre, 20 m ²	622 kr.	240 kr.	382 kr. = 61 %
Större, 25 "	778 " .	360 " .	418 " = 54 %

Mellanskillnaden mellan stadens bruttokostnader och den av pensionärerna inbetalda hyran uppgår till 61 resp. 54 % av bruttokostnaderna och denna skillnad *betalas sålunda av skattemedel*.

Socialvårdsklientelet får billiga lägenheter, men samhället måste med skattemedel betala hela prisskillnaden mellan denna billigare hyra och stadens produktionskostnader. Även här gäller således problemet att sänka socialväsendets byggnadsproduktionskostnader, vilket är målet för tidigare relaterade förhandlingar såväl med fackföreningsrörelsen, byggnadsindustrien som storindustrien. Det gäller alltså för storindustrien att *verkligt förstå innebörden* och nödvändigheten av att finna metoder att höja socialvårdsklientelet's standard genom egen arbetsinsats men att ordna detta på ett sådant sätt, att man hindrar, att driftskostnaderna, som uttagas av socialvårdsskatter, ytterligare stiga. Att åstadkomma en sänkning av socialvårdsskatten bör ligga i industriernas intresse ävensom att på ett bättre sätt än för närvarande ta hand om sin avgående sjuka och gamla personal och detta går att ernå beträffande bostäderna genom att *sänka produktionskostnaderna*.

För att klarlägga industrins möjligheter att medverka till att lösa

sina anställdas sociala problem har en första begränsad undersökning inom en industribransch ifrågasatts. Med anledning härav planeras i samverkan med Textilrådet samt Svenska Textilarbetareförbundet en intensivundersökning att igångsättas under innevarande år, varvid avsikten skall vara att klarlägga i vad mån de i detta betänkande framförda förslagen för industrins medverkan till ett rätt omhändertagande av dess avgående arbetskraft kunna genomföras. Syftet är sålunda att uppgöra en *generalplan* för textilindustrin, försöksindustrin n:r 1, gällande *en industriell utveckling mot social trygghet*. Den generalplan, som erhålles som resultat av denna undersökning, bör sedan med nödiga smärre modifikationer, betingade av varje industris speciella förhållanden, vara tillämpbar inom varje näringslivets bransch. Den bör särskilt uppmärksamma vikten av att söka påverka *lokaliseringen av nya företag*.

Undersökningen skall först omfatta en ingående analys av textilindustrins förhållanden i vårt land, varvid *analysen* skall göras mest djupgående inom det i detta betänkande föreslagna försöksdistriktet, Södermalm och de södra stadsdelarna i Stockholm jämte de 6 Upplandssocknarna. Därefter skola samtliga berörda parter berättigade och realiserbara *önskemål* fastställas. Arbetet avslutas med att *konstruktiva förslag* rörande tillämpningen av systemet »ett produktivt socialväsen» sådant detta skildrats i detta betänkande framläggas på grundval av dessa förberedande undersökningar. Även finansierings-, hälsovårds- och sjukvårdsfrågor skola utredas. I den mån textilorganisationerna redan ha analysmaterial bör detta med benäget tillstånd utnyttjas.

Mycket viktigt i detta sammanhang är — och det gäller f. ö. alla branscher — att rationell och kvalificerad *konjunkturforskning* bedrivs pr bransch. Denna skall syfta till att klarlägga den tänkbara utvecklingen inte bara beträffande avsattningsmöjligheterna utan även beträffande branschens tekniska, allmänt industriella, vetenskapliga och sociala problem. Meningen med all generalplanering inom en industri, antingen den arbetar enbart för inhemsk marknad eller även för exportmarknaden o. s. v., är att vinna en klar uppfattning om de framtida konjunkturerna. Enskilda företag äga knappast tillförlitliga resurser att genomföra en så krävande uppgift, utan branschen bör åtaga sig densamma och lämpligen låta utföra den genom en avdelning vid *branschens clearingkontor* inom det av mig föreslagna produktiva socialväsendet. På detta sätt erhålles en intim samverkan på detta viktiga område, som för clearingkontoret möjliggör att, stött på tillförlitliga prognoser, i tid *reglera avgången och nyrekryteringen av arbetskraft inom branschen*.

Schematiskt belysas ytterligare principerna för generalplaneringens uppläggning på plansch XIII.

Fattigvårds-, pensions- och sinnessjukvårdskostnader.

För att belysa den utomordentliga betydelse ett på alla områden tillämpat varuförbilligande efter i stort sett samma riktlinjer, som här ovan angivits för skoindustrin, skulle kunna få för samhället skola här några kostnadsuppgifter från den nuvarande socialvården anföras.

Enligt undersökningar, som assistenten vid Stockholms stads sociala nämnder *Karna Nilsson* på uppdrag av fattigvårdsdirektören *Otto Wangson* utfört för detta betänkande framgår, att fattigvårdskostnaderna i Stockholms stad, som till största delen täckas med skattemedel, äro utomordentligt dryga. Under 1944 beräknades i Stockholms stad kostnaderna för den öppna vården, huvudsakligen kontanta understödsbidrag m. m., till 19 miljoner kronor och för anstaltsvården till 10 milj. kronor. Härtill kommo administrationskostnader m. m. så att hela utgiftssumman uppgick till 34 300 000 kronor. Då är att märka, att de flesta av de på detta sätt hjälpta människorna icke kunna sägas ha en bekymmersfri och tillfredsställande existens utan mestadels nätt och jämnt hanka sig fram, hela tiden tyngda av medvetandet att ligga sammhället till last och att ej göra rätt för sig. År 1941 hade i det närmaste 60 000 personer i Stockholm understöd i en eller annan form och voro alltså mer eller mindre tvingade att leva en dylik otillfredsställande existens. Av ex. i ass. Nilssons bilaga (bil. 22) framgår till vilka betydande kontantbelopp — alltså på skattevägen uttagna medel — som de understöd kunna stiga, vilka utbetalats till familjer och andra, som blivit nödsakade att söka fattigvårdshjälp. Slutsummor på 20 000 à 25 000 kronor ja, ibland mer, förekomma ofta.

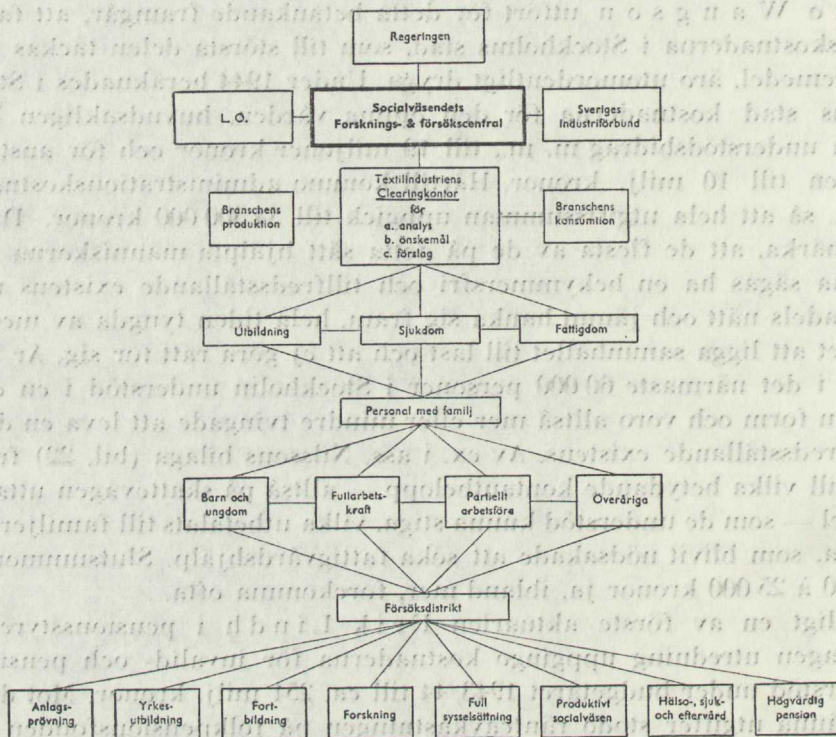
Enligt en av förste aktuarien *Erik Lindh* i pensionsstyrelsen företagen utredning uppgingo kostnaderna för invalid- och pensionsunderstöd under budgetåret 1943/44 till ca. 251 milj. kronor. Mot dessa allmänna utgifter stodo ränteavkastningen på folkpensionsfonden och folkpensionsavgifter med ca. 90 milj., varför ett belopp av ca. 161 milj. kronor, huvudsakligen uttaget skattevägen, måste tillskjutas av staten. Antalet personer, som vid 1943 års utgång åtnjöto folkpensioner i en eller annan form, utgjorde 654 494. De belopp, som komma pensionstagarna till del, kunna utan att man gör sig skyldig till överdrift betecknas såsom skäligen små och i varje fall helt otillräckliga ur försörjningssynpunkt. Grundpension enl. gällande lags huvudbestämmelser utgick till ca 103 000 personer med ca 87:— kr. per år. Sammanlagda folkpensionen, som enligt gällande lags huvudbestämmelser utgick till 111 000 personer, var i medeltal kr. 344:75. Invalidunderstöd utgick till bortåt 9 000 personer med i medeltal kronor 311:05, ca 341 000 personer, för vilka övergångsbestämmelser gälla, erhöilo belopp, som i medeltal inte överstego kronor 350:—.

Dessa sifferuppgifter klargöra med all önskvärd tydlighet nödvändig-

Generalplan.

För industriell utveckling mot social trygghet inom försöksindustrien nr 1

Textilindustrien
(tillämpbar inom varje bransch).

Teknisk och social planering för textilindustrien.

All industriell utveckling går via forskning och försök. Likaledes måste utvecklingen på det sociala området föras fram på samma vägar, om det uppställda målet, människans sociala trygghet, skall kunna uppnås.

Trygghetens bägge oundgängliga grundpelare äro: 1) en arbetsplats och 2) en tillfredsställande pension.

Människans huvudfender, som skola bekämpas med andra medel än diskussionsmetoden, äro: 1) okunnighet; 2) sjukdom och 3) fatigdom.

De viktigaste problemen efter kriget äro sysselsättnings- och konsumtionsfrågorna samt frågan om socialväsendets finansiering. Samhällets och individens trygghet äro helt avhängiga av dessa frågors tillfredsställande lösning. Alla sociala problem av betydelse kunna tillrättläggas först i koordination med dem. Detta gäller alltså även frågan om de partiellt arbetsföres och överarigas omhändertagande. Kunna

de unga och fullarbetskraften ej beredas arbete, är det otänkbart, att icke fullt arbetsföra och åldringar i konkurrens med nämnda arbetskraft skola kunna tillförsäkras en högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning.

De parter, vilka i första hand böra ha intresse av sysselsättningsproblemet, äro arbetare och arbetsgivare. Därför är samarbete mellan L. O. och Sveriges Industriförbund nödvändigt och bör etableras med hjälp av en social forsknings- och försöksorganisation, som leder praktisk försöksverksamhet, syftande till en förbättring av socialvården i koordination med resp. branschens tekniska och vetenskapliga forskning. Sysselsättningsfrågan är ouplösligt avhängig av konsumtionen. Konsumtionen måste ökas för att en växande fredlig maskinell produktion, som ger fullarbetskraften full sysselsättning, skall kunna hållas i gång. Men konsumtionen kan ökas endast om varorna äro tillräckligt billiga i förhållande till en variabel köpkraft. Framställningen av billigare varor för t. ex. socialvårdsklientelet är emellertid en krävande uppgift, som kräver långvariga praktiska experiment under fullt verkliga förhållanden för att nya material, nya framställnings- och distributionsmetoder skola kunna komma fram.

En social forsknings- och försöksorganisation sådan som den ovan skisserade, förslagsvis kallad *Socialväsensdets Forsknings- och Försökscentral*, bör bland sina främsta huvuduppgifter räkna att i samverkan med befintliga fasta och tillfälliga institutioner *per bransch* göra upp ett program för den tekniska, vetenskapliga, ekonomiska och sociala utvecklingen av landets industrier. Det är dock nödvändigt att gå fram försiktigt, att börja steg för steg för att vinna erfarenheter, innan man ger sig i käft med landets samtliga industrier. Eftersom textilindustrin tack vare sin kvalificerade tekniska och materiella forskning även synes erbjuda goda möjligheter dels som social begynnelseindustri och dels för fortsatt forskning skulle den kunna angräpas såsom första bransch.

Enligt den för arbetet uppgjorda generalplanen skall ett *clearingkontor* med fast anställd personal representerande företagare och arbetare samt institutioner skapas per industribransch. Detta clearingkontor skall genomföra en detaljerad undersökning av branschen, omfattande: a) analys; b) önskemål och c) förslag. Clearingkontorets uppgift är att i *alternativ* framlägga *förslag* till praktiska åtgärder för branschens fullständiga sociala utveckling. Alternativen skola därefter i begränsad skala prövas inom försökscentralens försöksdistrikt och dessa i verkligheten företagna prov sedan läggas till grund för ställningstagandet till de olika alternativen och för nödvändiga justeringar.

En huvuduppgift blir att ordna en planmässig *utbildning* av branschens folk. Denna utbildning börjar med anlägsprövning, som följes av grundläggande yrkesutbildning. Fortbildningen sker i samband med forskningen för branschens tekniska och sociala utveckling. Den viktigaste frågan, *sysselsättningsfrågan*, erhåller sin lösning genom att balans ävågbringas mellan produktion och konsumtion. Branschens rekrytering skall stå i relation till avgången från branschen och försörjningen av dess invalider och gamla, vilka inom det *produktiva socialväsendet*, ägt av det allmänna men drivet av branschens egna clearingkontor, skola kunna erhålla deltidarbete i mån av förmåga. Härvid skola alla friska enskilda initiativ tillvaratagas och uppkomsten av en gammaldags byråkratisk anda förhindras. Den sociala och medicinska standarden bland branschens anställda skall därtill höjas genom effektiv förebyggande hälsovård, akut- och eftervård, socialvård och obligatorisk pension, för vilket ändamål det blir nödvändigt att beräkna den obligatoriska »*Trygghetskostnad*,» som internationellt måste läggas på alla av branschen framställda produkter. Se härom vidare kap. »Socialunionen,» avsnittet »*Framtiden*,» sid. 170—172.

Djupgående analyser m. m. inom denna bransch skola klarlägga principer och metodik för motsvarande arbete inom alla andra branscher.

Hj. C. 15. 12. 44.

heten av att pensionärer och understödstagare erhålla möjligheter till en skäligen försörjning efter andra grunder än med kontanta understöd av här angiven storleksordning. Att klarlägga detta problem och att åstadkomma en vida högvärdigare försörjning för dessa medborgargrupper är givetvis en ytterst svår uppgift. Den försöksverksamhet, som här förordats, skulle emellertid under kvalificerad ledning genom rent praktiska åtgärder undersöka och pröva, huruvida systemet »billigare varor» verkligen leder fram till utvägar att radikalt förbättra här berörda medborgargrupperns försörjningsläge.

För att i detta sammanhang, där samhällets nuvarande socialvårdskostnader behandlas, även belysa värdet av en försöksverksamhet i fråga om den förebyggande vården i syfte att om möjligt lätta de bördor, som socialväsendet lägger på skattebetalarna, återges här en del siffror rörande kostnaderna för sinnessjukvården. Enligt en undersökning, som gjorts av överläkaren med. dr. S n o r r e W o h l f a r t, uppgå kostnaderna för en kroniskt sinnessjuk, som vårdas på ett statligt sinnessjukhus under hela tiden mellan 20—60 års ålder, till icke mindre än 236 000 kronor. Sådana fall finnas, säger dr. Wohlfart, många. De åtgärder samhället för närvarande kan tillgripa för att förhindra ett dylikt sinnessjuktillstånd äro begränsade. Det antal läkare, som stå till förfogande för ändamålet, är alltför knappt. Men inom en försöksverksamhet skulle utan att det allmänna för experimentens skull vållades nämnvärda kostnader riktlinjer för förebyggande vård i detta hänseende snabbt nog kunna klarläggas. En efter noggrann praktisk prövning effektiviserad förebyggande vård och sinnessjukvård, kan göra stora insatser. Dr. Wohlfart anger i sin skrift »Sinnesssjukvårdens invärtesmedicinska uppgifter» några nära till hands liggande möjligheter av förebyggande art, vilka nu på grund av bristande resurser eftersätts: »Sjukhusläkaren kan klara upp patientens psykiska konflikt och på så sätt åter göra honom arbetsduglig, han kan diagnosticera en tidig paralyt och i rätt tid ge malaria. Han kan också avslöja smittofarlig tuberkulos och genom isolering hindra denna att infektera andra patienter, vilka lida av övergående psykos, eller personal, för vilkas insjuknande staden eller staten sedan bleve ersättningskyldig».

De anförda exemplen understryka kraftigt vikten av att en försöksverksamhet på skilda sociala områden igångsättes för att såväl höja socialvårdsklienteletets olika förhållanden som för att om möjligt minska de oerhörda direkta kostnader, som den nuvarande socialvårdens system och metoder åsamka det allmänna.

Sysselsättning inom de nuvarande pensionärsbostäderna.

För stadens 630 mindre bemedlade pensionärer i pensionärshemmen har frågan om sysselsättning blivit aktuell. Det planeras att i pensio-

närshemmen iordningställa utrymmen för samkväm och i samband därmed ha diskuterats möjligheterna för viss sysselsättning. Slöjdbodar med hyvelbänk, arbetsrum för vävning, sadelmakeri- och skomakerilokaler m. m. ha föreslagits.

Stadens pensionärshems-delegerade hysa emellertid betänkligheter mot sysselsättning vid pensionärshemmen. Den viktigaste synpunkten anser de delegerade med rätta vara, att hemmens bostadskaraktär ej förvanskas till arbetsinrättning, och att utföra arbete i förvärvssyfte borde i varje fall ej tillåtas, då detta skulle föranleda oenighet och avund från pensionärernas sida. Vissa arbeten för att förfärdiga gåvor eller föremål för eget bruk skulle kunna tillåtas, men även här föreligga stora svårigheter, då ej alla rättvist kunna beredas arbete, emedan lämpliga arbetslokaler saknas.

Beträffande den andra sidan av saken erkännes dock, att det givetvis, om blott yttre möjligheter förelågo, vore i högsta grad önskvärt att kunna bereda pensionärernas latent arbetsförmåga utlopp. Otaliga exempel visa, att där detta fått ske den gamle eller ej fullt arbetsföre levt upp på ett helt nytt sätt och funnit ny glädje och mening i sin tillvaro.

Det är tydligt, att frågan om sysselsättning i samband med pensionärshemmen ej kan lösas separat efteråt, om den ej ingått i programmet redan från början.

Det nya system, som i detta betänkande förordas och som *redan tidigare föreslagits myndigheterna* i samband med frågan om att upprätta kommunala pensionärshem, innefattar följande principer:

Pensionären — den partiellt arbetsföre eller överåriga — har rätt att bli omhändertagen på ett människovärdigt sätt förenat med sysselsättning men så att varje slag av sammanfösning är bannlyst.

Pensionären skall ha rätt till *billig lägenhet*, men i det hus han skall bo, har han rätt att fordra att även friska, unga och fullarbetskraft bo. Det skall således icke vara ett proletärbostadshus. På samma sätt har han rätt att fordra, att där han arbetar skall finnas unga, friska, fullarbetskraft, partiellt arbetsföra och gamla. Han har rätt att fordra att inte bara bli förvisad till en arbetsinrättning.

Detta måste vara de bärande principerna för socialvården inom ett verkligt modernt, demokratiskt samhälle: frihet att få bo och få arbeta och känna sig som en fullvärdig medborgare och att icke betraktas som ett hjon, som i *avskildhet* lever av nådegåvor.

d) Finansieringen av ett produktivt socialväsen.

På grund av den oerhörda förstörelsen och som en följd härav även den starkt stegrade sjukdomsfrekvensen, invaliditeten och fattigdomen i Europa komma synnerligen stora anspråk att ställas på social-

vården i vår världsdel under de närmaste decennierna. Själva det tekniska återuppbyggandet kommer att dra sådana kostnader, att de sociala utgifterna och därmed även åtgärderna komma att starkt eftersättas för så vitt inte helt andra metoder för finansieringen än hittills utprövas. Att uppta lån och höja skatterna för socialvårdens konsumtionsbehov blir helt enkelt ogenomförbart med hänsyn till de anspråk, som återuppbyggnaden kommer att ställa på finansväsendet.

I vårt land har emellertid förstörelsen på grund av kriget varit praktiskt taget ingen och det torde finnas möjligheter för vårt land att även i fortsättningen undgå krigshärjningar. Vårt finansiella läge måste därför anses vida gynnsammare än alla av kriget berörda länders och detta *förplikt* oss helt automatiskt till att vidta sådana praktiska försök på det ekonomiska området som kunna resultera i nya, fullt utprovade riktlinjer för socialvårdens finansiering. Sverige har ej rätt att tveka att söka hjälpa världen till rätta även i detta hänseende och om försöken blott hållas inom rimlig skala finns ej någon som helst risk för att oberäkneliga ekonomiska konsekvenser skola kunna befaras. Genomförandet i större skala får sedan ej ske, förrän man äger fullt tillförlitlig vetskap om att de nya förslagen verkligen kunna betraktas som en värdefull finanseringsmetod fullt tillämpbar för att åstadkomma en ofrånkomlig höjning av socialvårdsklientelels standard.

Följande finanseringsmetoder böra i första hand praktiskt prövas:

1. Socialvårdsklientelels standard höjes, som förut sagts, genom att *billiga varor* tillhandahållas detsamma efter en graderad prisskala. Förmånen åtnjutes som vederlag för visst, efter vars och ens förmåga, vilja och krafter utfört deltidarbete för produktivt ändamål. Prisbilligheten möjliggöres genom att näringslivet för socialvårdsklientelels räkning tillhandahåller vissa varukvantiteter — råvaror, halvfabrikat eller färdiga produkter — till priser, som endast täcka de rörliga tillverkningskostnaderna, ej de fasta. Viss del av skillnaden mellan den erhållna betalningen och normalt försäljningspris får dock tillgodoräknas näringslivet som erlagd socialvårdsskatt.

2. Enskilda personer, som äga möjligheter att själva trygga sin ålderdomsförsörjning, skola beredas tillfälle därtill. För detta ändamål skall det allmänna utge *pensionsobligationer*, som berättiga till ett visst kvantum naturaprestationer — bostad, livsmedel, kläder, skodon, förströelse etc. — i lämplig utsträckning. Dessa förnödenheter skola tillverkas av det klientel, som beretts arbetstillfälle inom det produktiva socialväsendet. Genom denna »naturaförmånsförsäkring» bortfaller den med penningförsäkring förenade inflationsrisken, vilken kan innebära, att en penningförsäkring den dag den skall utbetalas är värdelös. En närmare utredning och försök i liten skala beträffande detta förslag ingår i den

verksamhet, som skulle upptagas inom det försöksdistrikt, angående vilket närmare utredning förordas i detta betänkande.

3. För utvidgning av ett industriföretag, så att det kan tillverka nya varor, kunna penningmedel förskottas av enskilda eller banker, så snart tillförlitlig och fullständig kalkyl klarlagt behovet av den nya tillverkningen samt dess räntabilitet. Så snart medlen förskottats, igångsättes utvidgningen.

Beträffande det produktiva socialväsendet är emellertid detta system icke tillämpligt. Visserligen är även detsamma en *produktiv institution*, men någon räntabilitet i vanlig mening kan ej ifrågakomma. Finansieringen bör därför icke ske vare sig med ökad skatteuttagning eller genom att anlita enskilda finansiärer eller vanliga bankföretag. En nationalbank — t. ex. Sveriges Riksbank — bör däremot kunna för försöksverksamhet förskottsvis investera erforderliga medel för det produktiva socialväsendets *produktiva anläggningar* mot säkerhet i inteckningar i desamma. Räntan å dessa medel blir inte direkt utan valuta erhålles indirekt på så sätt, att den föreslagna organisationen kan ådagalägga, att socialskatten för omhändertagande av partiellt arbetsföra och överåriga kan väsentligt minskas genom att deras kvarstående arbetskraft, hittills till den vida övervägande delen helt bortslängd, nyttiggöres för produktiva ändamål genom det nya systemet. Minskas socialskatterna betyder detta ökade inkomster för skattebetalarna och en på nationalbankens finansiella ställning inverkan höjning av det nationella välståndet.

4. Den del av socialväsendets forkningsorganisation, som i samverkan med näringslivets branscher baseras på produktivt arbete, bör i största möjliga mån göras *självförsörjande*, varigenom kostnaderna för verksamheten i dess helhet avsevärt nedbringas.

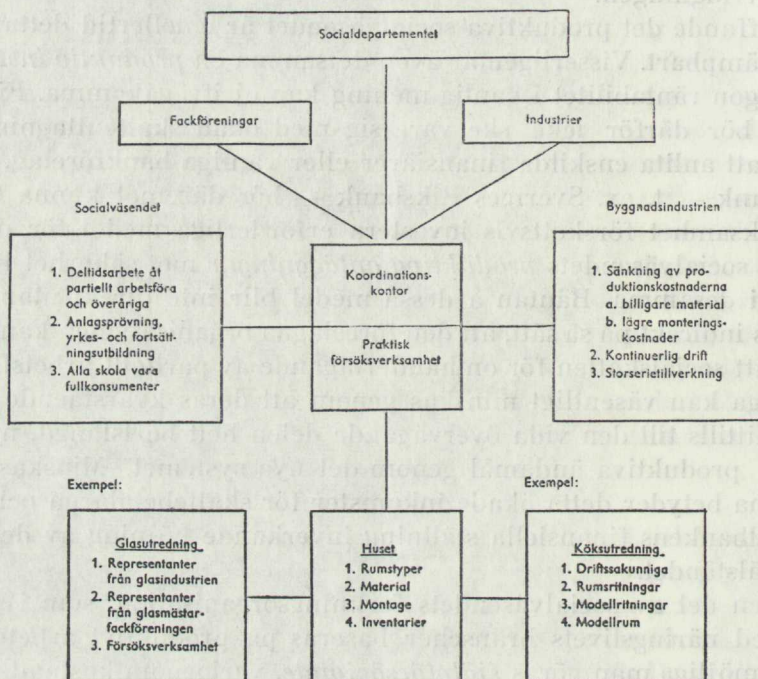
Den snabba takt, med vilken missnöje, fattigdom och elände nu måste bekämpas för att sunda samhällsförhållanden skola uppstå, kräver ett annat finansieringssystem än det, som baserar sig på att medborgarnas upplupna besparingar skola uttagas skattevägen. Nya och djärva *alternativa försök* måste företagas och tjäna som jämförelsematerial vid bedömandet av det äldre systemets för- och nackdelar.

e) Storerietillverkning.

I kap. »Socialväsendets byggnadsforskning» har närmare berörts nödvändigheten av att byggnadskostnaderna nedbringas samt förutsättningarna för att så skall kunna ske. I närmast föregående avsnitt här ovan ha hyreskostnaderna för vissa redan uppförda pensionärsbostäder behandlats, varjämte påpekats, att de inneboende nödgas erhålla högst avsevärda indirekta bidrag av skattemedel för att de verkliga hyreskost-

Plan

för nedbringande av byggnadsindustriens modellantal samt produktions- och monteringskostnader för socialväsendets byggnader genom en koordinations- och forskningsorganisation.

Plan för nedbringande av socialväsendets byggnadsproduktionskostnader.

Betydelsen av en stimulerad byggnadsverksamhet kan knappast överskattas. En genomgående sanering av den svenska landsbygdens byggnadsbestånd erbjuder ett enormt arbetsfält för industriernas och arbetarnas sysselsättning, vartill kommer att en höjd bostadsstandard på landsbygden och för övrigt även i städerna, där trångboddheten ofta är upprörande, är ett trängande socialt behov. Ett huvudvillkor för att byggnadsverksamheten skall kunna ökas är emellertid, att byggnadskostnaderna sänkas.

Att bygga ett hus är ett såväl tekniskt som socialt problem. En utredning angående möjligheterna att sänka byggnadskostnaderna kan därför ej begränsas till blott en teknisk sådan. Den måste utföras genom samarbete mellan industrier och arbetare samt genom en av dem ledd forskning med praktisk försöksverksamhet

enligt vidstående organisationsschema. Byggnadsforskningens praktiska försök, under vilka billigare och nya material, nya byggnadsmetoder och modeller samt kontinuerlig drift och storserietillverkning skola utprovas, måste emellertid sammankopplas med försök att lösa de sociala frågorna såsom en högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning med deltidarbete inom branschen åt byggnadsindustriens partiellt arbetsföra och överåriga samt yrkesutbildning och fortbildning. Alla dessa problem hänga oupplösligt samman och lösobrytes den tekniska frågan ur sammanhanget för att erhålla en fristående lösning kan denna aldrig bli fullständig och riktig och därför ej heller tillfredsställa vare sig tillskyndare eller förmånstagare. Ett koordinationskontor sorterande direkt under socialdepartementet bör därför i samarbete med fackföreningar och industrier leda *socialväsendets byggnadsförsök* inom ett försöksdistrikt, där alla övriga byggnadsforskningsorgan och socialforskningens arbetsresultat koordineras och praktiskt prövas. De praktiska försöken leddas av de olika byggnadsforskningsorganens, branschernas och fackens experter och representanter vid de permanenta försöksavdelningarna, där husets rumstyper, byggnadsmaterial, montagemetoder och inventarier, studeras vid praktiska försök i full skala. Endast genom praktiska försök kunna helt nya metoder utprovas, som kunna leda till en verkligt betydande sänkning av byggnadskostnaderna. Men dessa försök måste då utföras så att alla intimt sammanhängande problem beröras samtidigt och att försöken sålunda fullt ansluta sig till verkligheten.

Hj. C. 15. 12. 44.

naderna skola kunna täckas. För samhället och dess ekonomi skulle det vara ytterst värdefullt, om i framtiden tillfredsställande pensionärs- och liknande bostäder kunde tillhandahållas socialvårdsklientelet utan att årligen stora skattemedelsbelopp måste uttagas för att täcka viss del av hyreskostnaderna för lägenheterna. Detta är alltför uppenbart för att behöva närmare förklaras. Men enda vägen att komma därhän är, att praktiska försök göras att så nedbringa byggnadskostnaderna, att den verkliga hyreskostnaden för en pensionärsbostad blir så låg, att skillnaden mellan denna och det belopp, som pensionären kan anses ha råd att betala, nedbringas till ett minimum. Dessa praktiska försök måste utföras i intim samverkan mellan byggnadstekniker, arkitekter, arbetare samt storindustrins laboratorier och expertis m. fl. och enligt i fortsättningen här nedan anförda principer.

En faktor, som starkt medverkat till de ständigt ökade kostnaderna inom byggnadsindustrin, är den ökade individualiteten beträffande husens form och utförande. Själva husen behöva dock ingalunda standardiseras till typen, men om byggnadskostnaderna äro väsentligt för höga — vilket fastställts som en av grundsatserna i detta betänkande — och därför måste nedbringas, är man tvungen att på något sätt ta itu med standardiseringsproblemet. Härvid visar det sig lämpligast att fastställa vissa *rumstyper*, d. v. s. att efter nya metoder utföra rumstyper med *standardiserad inredning*. Inom den nuvarande byggnadsverksamheten finnas t. ex. badrum av alla tänkbara slag. Så gott som varje arkitektkontor har sin specialitet, och varje hus eller av samme arkitekt ritad grupp av hus får sin särskilda badrumstyp med speciell storlek, form och inredning. Marknaden är fylld med alla slags modeller, som kunna användas till badrum, och montaget sker fullständigt hantverksmässigt.

Om en jämförelse göres med bilindustrin, visar det sig, att den fundamentala skillnaden är, att man inom denna industri i stort sett *säljer varan, innan den tillverkas, vilket möjliggör effektiv storserietillverkning* och — i stort sett — fullständig avsättning av varorna. Fordkoncernen t. ex. arbetade före kriget så, att den genom sina agenter världen runt skaffade tämligen exakta besked om kommande års beräknade försäljning. Varje agent var sedan skyldig att ta det antal bilar han, enligt försiktiga beräkningar, uppgett sig kunna sälja. Härigenom erhöles en *försäljningsplan, vilken blev underlaget för storserietillverkningen*.

Att på en gång försöka få till stånd något motsvarande inom byggnadsindustrins många områden måste, åtminstone för närvarande, betraktas som utopiskt och varje försök härtill har även misslyckats. Problemet torde däremot kunna angripas inom ett *begränsat avsnitt*, nämligen när det gäller *socialväsendets och andra byggnader, vilkas uppfö-*

rande skall helt eller delvis bestridas med statliga eller kommunala medel. Inom detta begränsade område — i huvudsak alltså byggnader för socialväsendets räkning — kan, sedan riktlinjer härför fastställts inom den praktiska försöksverksamheten, av vederbörande myndighet på samma sätt som inom Ford-koncernen med hjälp av från olika håll i landet inhämtade och noga prövade uppgifter fastställas hur stor socialväsendets byggnadskvantitet inom landet blir för varje kommande år. Då Fordkoncernen kan införskaffa motsvarande uppgifter från hela världen och basera sin storserietillverkning på dem, bör det vara en tämligen enkel sak för en socialväsendets forsknings- och försöksorganisation att från landets olika kommuner genom socken-, härads- och länscentraler få in dylika uppgifter. Med ledning av de på detta sätt inhämtade uppgifterna, kan, sedan lämpliga modifikationer vidtagits beträffande önskemålen, byggnadsmaterialfabrikanterna exakt beräkna omfånget av det kommande årets storserietillverkning. Men endast under förutsättning att vissa rumstyper genom minutiösa modellförsök fastställts och myndigheterna sedan, beträffande de av dem helt eller delvis bekostade byggnaderna, obönhörligt föreskriva att de givna modellerna skola användas. Frågan om byggnadskostnadernas sänkning är sålunda även en disciplinsak. Hur motbjudande disciplin än tycks förefalla att vara torde det ej få anses för mycket begärt, om man inom byggnadsverksamheten till det allmännas bästa kräver en i överensstämmelse med god samhällsanda stående disciplin. Annars kan problemet om genomförd standardisering och storserietillverkning för pensionsväsendets och andra myndigheters byggnader aldrig lösas. Men myndigheterna skola väl dock ej bära svärdet förgäves och i en angelägenhet som denna böra de kunna fordra efterrättelse utan att de demokratiska principerna antastas. Men å andra sidan föreligger fri rätt för envar att framföra erinringar och motiverad och med förslag till förbättringar kombinerad kritik, varvid dessa förslag kunna prövas inom forskningsinstitutet och dess försöksavdelnings permanenta experimentverkstäder.

När Södersjukhuset konstruerades, gjordes modellförsök, upplagda för att kunna läggas till grund för storserietillverkning, icke med tanke på akutsjukhus, eftersom så få dylika uppföras, utan för socialväsendets byggnader överhuvudtaget.

Försöken vid Södersjukhuset syftade sålunda till att underlätta en blivande lösning av de problem, som kunna sammanhånga med de av det allmänna ägda pensionärsbostäder, som ovillkorligen förr eller senare måste uppföras.

Vid utredningen om Södersjukhuset uppgjordes en modellkatalog över samtliga inom ett storsjukhus erforderliga såväl lösa som fasta inventarier. Katalogen försågs även med detaljritningar per modell. Samt-

liga dessa modeller ha utarbetats i samarbete med sjukhusets funktionärer, äro nu levererade och finnas sålunda till påseende i verklig skala. Modellkatalogen omfattar c:a 1500 nummer. På samma sätt ha *rumstyper* för Södersjukhuset utarbetats, och nu föreligga fullständiga inredningsritningar m. m. till ett stort antal dylika. För varje specialrum till varje klinik inom detta stora sjukhus ha sådana ritningar med arbetsbeskrivningar färdigställts i många fall efter ingående *tidsstudier*.

Detta stora arbete har av författaren till detta betänkande utförts med det bestämda syftet att visa vägen för en gynnsam metod att lägga upp ett modellsystem, som, konsekvent och effektivt tillämpat, kan möjliggöra en *starkt förbilligad stats- och kommunalunderstödd bostadsverksamhet*. Varje modell bör konstrueras i *olika prislägen*. Finns på grund av utvecklingen och goda förslag skälig anledning att ändra en modell, sker så omedelbart, och den nya varianten erhåller ett nytt *modellår*. Erinringar mot modellerna kunna meddelas den förslagna forsknings- och försöksorganisationen och i dess permanenta experimentverkstäder kan ett oavlåtligt experimenterande i syfte att pröva förslag, förbättra och förnya ständigt pågå.

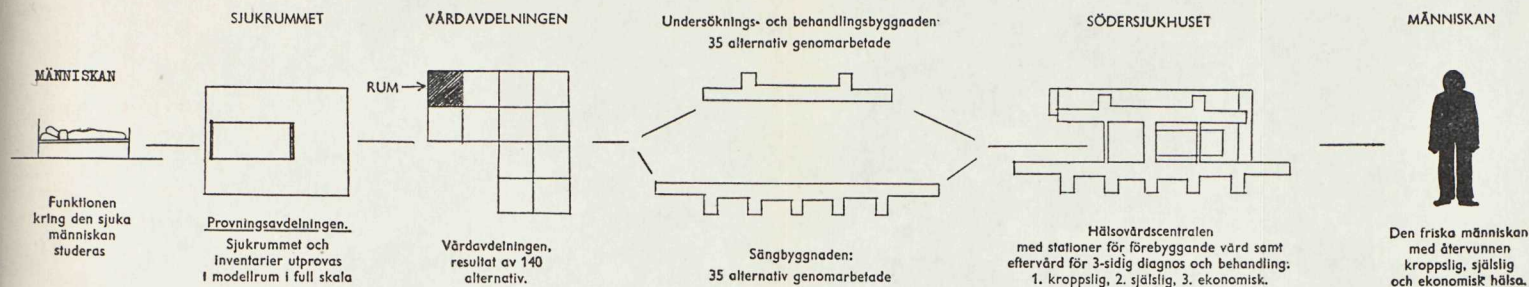
Dessa små modellverkstäder skola drivas såsom filialverkstäder till resp. branscher av branschens eget, erfarna folk men ägas av det allmänna. I dessa verkstäder skola sysselsättas dels kvalificerad yrkeskunnig fullarbetskraft, *dels partiellt arbetsföra* och dels ungdomar, eftersom branschens yrkesutbildning kombinerad med rationell anlagsprövning lämpligen bör ske här. Studielokaler samt bostads- och uppehållsmöjligheter böra jämväl anknytas till dessa verkstäder för dem, som där skola bedriva studier.

Som utgångspunkt för storserietillverkningen måste först och främst *funktionen inom respektive rum* klarläggas. Härigenom uppkommer behovet av fasta och lösa inventarier. På basis härav uppgöras *rumritningar* innehållande för varje rum eller lokal en plan, vägghasader och 4 beskrivningar upptagande byggnadsdetaljer, rör- och elektricitetsinstallationer och möbler. Sedan detta arbete utförts, *måste rummet byggas i modell i naturlig skala för kontroll* av de på grund av funktionen utförda beräkningarna samt för ev. därav betingade justeringar. Även inventarier kunna för justering tillverkas av billigt material. Ur allt detta förarbete framkommer försöksdistriktets modellkatalog.

Under byggnads- och konstruktionsarbetet yppade sig behov av ett modulsystem. För Södersjukhuset fastställdes tvenne modulsystem, nämligen dels ett för behandlingsbyggnaden, där en modul utexperimenterades efter måttet för normalavståndet mellan mittlarna i tvenne fönsterpelare, och dels ett för sängbyggnaden, där den lämpligaste modulen visade sig vara det s. k. sängdjupet. Vid experiment, som utfördes i samband med gjutningen av det i betong uppförda epidemisjuk-

Ett exempel på modern utredningsteknik.

Södersjukhusets nationella utredningssystem. Utredningen utförd med hjälp av in- och utländska specialister och under utredningstiden heltidsanställda läkare, sköterskor, tidsstudieingenjörer m. fl.

Södersjukhuset utgör ett exempel på modern utredningsteknik, som omfattar principerna:

1. Samverkan mellan specialister;
 2. Forskning med praktiska försök;
 3. Frihet under ansvar och kontroll.
1. Den första principfrågan, till vilken man tog ställning, var: vilka avdelningar skall sjukhuset innehålla och vilka medicinska specialiteter skola vara representerade? Nästa steg blev att tillkalla sakkunniga inom alla dessa avdelningar. Resultatet blev en talrik stab av tidvis heltidsanställda sakkunniga inom alla medicinens och teknikens berörda avdelningar.
 2. Studier kring funktionen inom ett sjukhus bedrevs genom forskning och praktiska försök. *Utgångspunkten var den sjuka människan i sjuksängen och funktionen kring henne.* Sedan ett stort material rörande konstruktioner och inredningar insamlats från såväl in- som utländska sjukhus och bearbetats av de sakkunniga uppritades rum, avdelningar och kliniker i ett stort antal *alternativ*. Härfter vidtogs de praktiska försöken i modellavdelningen för att genom prov i verkligheten avgöra vilket alternativ, som i de olika fallen utgjorde den bästa lösningen. 25 modellrum byggdes i full skala och fast anställd driftspersonal provade alla anordningar. Genom att väggarna gjordes flyttbara kunde t. ex. rummens dimensioner varieras och de mest ändamålsenliga sålunda utprovats. På samma sätt,

som de enskilda lokalerna utprovats, ritades nu vårdavdelningen och klinikerna i ett stort antal alternativ. Genom att man sålunda kunde taga ställning till alla tänkbara lösningars för- och nackdelar kunde man slutligen *ena alla sakkunniga om en vårdavdelning* för sängbyggnaden som den mest lämpliga och om *ett förslag* till behandlingsbyggnad och sängbyggnad.

3. Under hela utredningstiden tillämpades parollen: frihet under ansvar och kontroll. Varje motiverat förslag till förbättring och varje motiverad kritik upptogs till behandling, varifrån de än kommo. Men alla förslag underkastades slutligen den mest noggranna kontroll av in- och utlandets yppersta fackmän.

Ett sådant utredningssystem som utredningen om Södersjukhuset utgör exempel på, blir givetvis dyrbart, men vinsten är en *funktionell konstruktion*, som står på toppen av vad medicin och teknik av i dag kan åstadkomma. Men utvecklingen går framåt, och det som är ypperst i dag kan vara föråldrat i morgon. Morgondagens konstruktion bygger emellertid på gårdagens och utgör en komplettering av denna med de erfarenheter, som gjorts inom medicin och teknik sedan föregående konstruktion kom till, varför allt tidigare mödosamt arbete även kommer att ingå i den allra senaste konstruktionen.

Erfarenheterna skola för studium samlas i sjukhusväsendets nationella *centralarkiv*. En internationell centralarkivrörelse för utbyte av erfarenheter länderna emellan grundlades vid den internationella sjukhusföreningens kongress i Paris år 1937. Författaren till detta betänkande utsågs att som president leda denna rörelse.

Hj. C. 15. 12. 44,

STATENS OMBUDSMÄNNAS
SOCIALFÖRÄNDRINGSKOMMISSION

KOMMISSIONEN FÖR PATENT OCH
BETÄNKANDE. NR 10

RIKTLINJER FÖR SKAPANDE
AV SOCIALVÄSENDETS
FORSKNINGSORGANISATION

FÖRSLAG TILL RIKSDAGEN
AV DEN 17 DECEMBER 1920

STOCKHOLM 1920
HÖRSALSKONSTERSAMFUNNET

huset i *Söderhamn*, som under min ledning byggdes kort före det att arbetena med Södersjukhuset började, visade sig den lämpligaste modellen vara en standardiserad formlucka, vilken kunde användas såsom enhet vid gjutningen av de flesta huvudelementen inom byggnaden såsom grund, ytterväggar, innerväggar och bjälklag.

Om pensionsväsendet nu skall uppföra byggnader i större utsträckning, vilket, som tidigare sagts, torde vara ofrånkomligt, föreligger ett *utomordentligt tillfälle* att vid ett centralt kontor, således socialväsendets forskningsorganisations kontor, efter modellförsök inom organisationens praktiska försöksverksamhet klarlägga antalet behövliga rumsmodeller, inventarier m. m. Som villkor för bidrag till uppförandet av sådana hus, i de fall då de ej helt bekostas av staten, måste föreskrivas, att den framkomna modellserien, möjliggörande storserietillverkning i en i vårt land på området ej skådad omfattning, *skall användas*.

Liksom inom automobilindustrin får en modells levnadsålder dock ej fixeras till mer än 1 år. Inom automobilindustrin räknar man med såväl årsmodell som prisklass. På samma sätt skola t. ex. badrum med alla tillbehör finnas i olika — dock ganska få — *prisklasser*. Ständiga experiment möjliggöra, att en modells livslängd icke behöver bli längre än ett år. Så snart motiverade anmärkningar framkomma, sättas experiment i gång för att undan för undan åstadkomma förbättringar. Meningen är naturligtvis inte att ändra modeller bara för ändrandets egen skull. Så länge en modell är tillfredsställande och något nytt, som motiverar ändring, ej framkommit, än standardmodellen oförändrad. Syftet är emellertid *att ej låsa fast utvecklingen* därigenom att en fastställd modell skall vara tabu. En standardmodell skall kunna ändras och erhålla ny årsbeteckning så snart skäl härtill föreligger. Efter här angivna grunder skulle försöksverksamheten på byggnadsområdet bedrivas och syfta till att genom dylik rationalisering på materialtillverkningens område samt genom prövning av nya montage- och arbetsmetoder m. m. kunna *nedbringa produktionskostnaderna*.

Beträffande värdet av en sådan modellförsöksverksamhet som den här skisserade hänvisas till bil. 23, vari Sveriges Standardiseringskommission i yttrande till Kungl. Maj:t uttalar sitt oförbehållsamma gillande av en sådan allmän försöksverksamhet på byggnadsväsendets område som den här skisserade.

f) Nyrekryterings- och omskolningsproblem.

I detta sammanhang må det anses lämpligt att framhålla, att ett *behovsprövningsystem* av i huvudsak motsvarande art som det här skildrade men gällande *nyrekrytering* inom yrkena och utbildningen för dem även skulle praktiskt prövas inom försöksverksamheten. Ge-

nom att undersöka den *avgång bland fullarbetskraften inom ett yrke*, som kan beräknas ske under de närmaste åren, kan man fastställa *hur pass många ungdomar, som årligen böra utbildas för yrket*. När denna utbildning avslutas, har den nyutbildade ungdomen alltid möjlighet att omedelbart få sysselsättning inom sitt yrke, därför att nyrekryteringen något så när exakt beräknats efter avgången. Sker denna avgång till ett produktivt socialväsen, vilket ger den invalide och gamle fullt tillfredsställande och högvärdig försörjning, kan denna avgång vida lättare beräknas än för närvarande, då arbetarna på grund av de dystra ålderdomsutsikterna så länge den minsta möjlighet finns med all makt söka hålla sig kvar bland fullarbetskraften, ehuru de rätteligen borde slippa utföra så hårda arbetsprestationer som denna. Många beaktansvärda åtgärder beträffande arbetsmarknadens nyrekrytering med dugande och yrkeskunniga ungdomar ha vidtagits under senare år av såväl myndigheter som arbetsgivare- och arbetarorganisationer. Men först i och med att en *högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning* efter i stort sett de riktlinjer, som uppdragits i detta betänkande, införs som *ett arbetsplatsreglerande moment* kan man vänta sig god effekt av sådana åtgärder.

Ett problem, som ofta upptagits till behandling i samband med diskussionen om de partiellt arbetsföra, är *omskolningen*. Så snart en person av en eller annan anledning förlorat förmågan att försörja sig inom det yrke han eller hon tidigare haft, bör vederbörande, enligt mångas åsikt, hastigt omskolas till ett nytt yrke. Men detta problem är betydligt mer komplicerat, än man kanske tänkt sig.

Ingen verksamhetsbransch har hittills lyckats hundra procentigt lösa sitt sysselsättningsproblem för fullarbetskraften och då naturligtvis ännu mindre för sina partiellt arbetsföra. Det är därför i de allra flesta fall utsiktslöst att lösa invalidernas skolningsproblem genom att omskola dem och sedan fullständigt planlöst söka överföra individen från en sysselsättning till en annan. Eftersom varje bransch redan har partiellt arbetsföra, måste en sådan åtgärd endast öka konkurrensen om arbetet mellan individerna. Finns arbetslöshet för fullarbetskraften inom en viss bransch och dessutom verkligt yrkeskunniga partiellt arbetsföra inom branschen, torde den till detta yrke omskolade, från annan verksamhet kommande invaliden ha minst sagt starkt begränsade möjligheter att få arbete inom det nya yrket han omskolats till, och omskolningsåtgärden har sålunda varit fullständig bortkastad i detta fall.

Omskolningsverksamheten måste därför kombineras med fullständiga undersökningar angående branschernas invalidantal och sättet för deras sysselsättande och omhändertagande, innan antalet invalider inom någon bransch ökas. Svårigheterna i samband med omskolningen efter nu tillämpade system beröras av en verklig yrkeskunnig man, metallarbe-

taren Knuth Svensson, ledamot av fackföreningens avdelningsstyrelse i Stockholm och även av Stockholms stadsfullmäktige, i bil. 2 till detta betänkande.

Vad som kräves innan frågan om omskolningen definitivt upptages till behandling är sålunda en *generalplanering pr industriell bransch*, för vilken målet skall vara att samtidigt med de rent industriella problemen även lösa de sociala och därmed skapa trygghet för branschens anställda.

Den på annat ställe, sid. 132, i detta betänkande skisserade undersökningen inom textilindustrin, den första undersökningen angående de praktiska möjligheterna att skapa ett produktivt socialväsen inom en industribransch, skall bl. a. klarlägga här berörda problem.

3. En hälsovårdsinventering i ett försöksdistrikt.

Avsikten med en sådan inventering inom ett försöksdistrikt, där försöksverksamhet igångsattes i syfte att få fram praktiskt utprovade riktlinjer att tjäna som mönster för sociala förbättringar över hela landet, är i första hand att utröna vilka inom distriktet förefintliga sjukvårdsinrättningar m. m. som *duga*, vilka som bära *justeras*, vilka som bära *nedläggas*, och vad för inrättningar, som *behöva tillkomma*. En dylik undersökning rörande just det föreslagna försöksdistriktet inleddes av mig redan för många år sedan och resulterade i förslagen i den till myndigheterna år 1930 överlämnade generalplanen angående Stockholms stads sjukhusväsende. Undersökningen då gav till resultat, att S:t Eriks, Maria och Åsö sjukhus samt Södra Barnbördshuset borde nedläggas, att Sabbatsbergs och S:t Görans sjukhus borde justeras och kompletteras samt att ett stort sjukhus på Södermalm borde nyuppföras. Vidare vore en samordning mellan Stockholms stads sjukhusväsen och Karolinska sjukhuset nödvändig. Sistnämnda åtgärd kom emellertid ej till stånd förrän 1944, då Stockholms stadsfullmäktige den 20 mars beslöto att inleda samarbete med Karolinska sjukhuset. Samma dag beslöts även det definitiva fullföljandet av Södersjukhusets uppförande enligt planen av år 1930, vilken angett ett behov av 1 200 vårdplatser vid detta sjukhus.

En inventering av detta slag bör gälla åtgärder av hälsovårdande natur, som, bildligt talat, beröra människan från vaggan till graven. För närvarande finnas ett otal skilda institutioner av alla storleksordningar, enskilda såväl som offentliga, vilka på olika sätt skola stå hjälpbehövande människor till buds. I bil. 25 b återfinnes en fullständig förteckning över den uppsjö av biståndsmöjligheter, som stå till buds. Alla dessa stiftelser och institutioner, anstalter och inrättningar ha successivt vuxit upp utan att organiskt ha inpassats som direkt behövliga led i samhällets sociala hjälpverksamhet och utan att en önskvärd intim

samverkan mellan desamma utverkats. Alla behärskas av en uppriktigt god vilja att hjälpa, men i de allra flesta fall saknas resurser att i en ömtålig situation åstadkomma sådana handtag, att hjälpen blir av verkligt och varaktigt framtida värde, något som måhända skulle kunna åstadkommas, om enhetlig organisation och koordinerat arbete varit för handen.

I samband med den planerade försöksverksamhet, som förordas i detta betänkande, skulle *en enhetlig och effektiv hälsovårdsplan uppläggas* för försöksdistriktet för att sedan praktiskt prövas till sina verkningar. De åtgärder, som en dylik plan först och främst skall omfatta, sammanhånga med verksamheten vid Södersjukhusets mödravårdscentral. Vikten av ett i alla hänseenden, såväl medicinskt som socialt, riktigt omhändertagande av blivande mödrar är uppenbart. Men det brister svårt härvidlag, vilket bl. a. framgår av bil. 24: »P.M. betr. mödravårdscentralen vid Södersjukhuset», utarbetad av kuratorn vid centralen fröken *E l i s a b e t h B e r g s t e n*. Genom försöksverksamhet skulle helt säkert ett rationellare och effektivare system med lätthet kunna konstrueras till mödrarnas och samhällets gagn. Fröken Bergsten förordar livligt dylik verksamhet inom ett försöksdistrikt.

I detta sammanhang bör nämnas, att frågan om »hälsovårdskort» för varje nyfödd samhällsmedlem för åtskilliga år sedan upptogs i planeringsarbetet för försöksdistriktet. När Södersjukhusets B. B.-avdelning trädde i funktion i mars 1943, möjliggjordes genom en privat donation tryckning av ett antal dylika kort, vilka tillställdes de nyblivna mödrarna för att de skulle kunna föra fullständiga anteckningar om sina telningars utveckling och hälsotillstånd. Att läkarnas möjligheter att vid framtida ohälsa rätt diagnostisera ett sjukdomstillstånd väsentligen underlättas med tillgång till dessa måhända något primitiva men dock värdefulla »anamneser» säger sig självt, och att de härigenom kunna bidra till en bättre både förebyggande vård och akutvård till gagn för individ såväl som för samhället är även tämligen klart. Stockholms sjukhusdirektion har numera tagit fasta på idén. Det på sista tiden såväl officiellt framförda som i pressen livligt diskuterade förslaget att införa snarlikt kort för alla medborgare är sålunda ingen nyhet utan har inte bara framkommit för många år sedan utan även redan tillämpats och detta just inom det som försöksdistrikt i detta betänkande föreslagna centralasarett-distriktet. Närmast efter undersökningen vid mödravårdscentralen inriktas inventeringen på en undersökning av vad som f. n. göres för vissa barn och mödrar vid sjukhusets kvinnoklinik.

Nästa steg, och detta är synnerligen viktigt då det gäller att lägga grund till *en god nationalhälsa*, sammanhänger med undersökningen av de hälsovårds- och dylika åtgärder, som samhället tillhandahåller de

uppväxande barnen. *Överläkaren vid Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt för sjuka barn i Stockholm, professor A. Lichtenstein, har utarbetat en för detta betänkande avsedd komplett plan över hur profylaktisk barnavård bör organiseras inom ett försöksdistrikt. Denna plan, som berörts tidigare i betänkandet, sid. 49, återfinnes i bil. 14. Att inom ett försöksdistrikt kunna praktiskt pröva värdet av de av professor Lichtenstein föreslagna åtgärderna för främjandet av det uppväxande släktets hälsa torde få anses som ett samhällsintresse av första ordningen.*

Inventeringen fortsattes vid varje klinik vid Södersjukhuset, för att man skall kunna få fram riktlinjer på alla medicinens områden för försöksverksamhet. För vissa yrkesgrupper torde det få anses ytterst betydelsefullt, att experiment vidtagas för att utröna möjligheten att motverka yrkessjukdomar e. d. Tuberkulosfaran kan i detta sammanhang anföras. Sjömännen äro i sitt hårda och farliga yrke utsatta för betydande lungtuberkulosrisk. Även om läkare varna för följderna av förnyad påmönstring, sakna sjömännen f. n. möjligheter att komma i åtnjutande av förebyggande åtgärder för att förhindra ett utbrott av lungtuberkulos. Om försöksdistriktet, såsom tänkt är, sammankopplas med en rekreationscentral av den av d:r H. J. Wide (bil. 15) förordade typen, skulle här kunna undersökas i vad mån lungtuberkulosen kunde förebyggas bland sjömän. Svenska Sjöfolksförbundet, som varit representerat i den i kap. II: 2 »Aktuella sociala förhållanden» skildrade undersökningen (jfr bil. 7, ej tryckt) och sålunda fått kännedom om åtskilliga av de här förordade åtgärderna, har i särskild skrivelse livligt tillstyrkt ett försök med en rekreationscentral (bil. 25). Även beträffande många andra sjukdomar kan en inventering vid Södersjukhusets övriga kliniker — hjärtklinik, astmaklinik, reumatiska avdelningen, olycksfallsstationen etc., etc. — ge impulser till en önskvärd försöksverksamhet. Dessa undersökningar kompletteras sedan med undersökningar angående *distriktsläkarorganisationen* och de möjligheter, som erfarenheter härifrån ge beträffande försöksverksamheten (bil. 25 a).

Vid en inventering av här antytt slag, syftande till att utreda riktlinjer för försöksverksamheten inom hälso- och sjukvårdsområdena, krävas pr medicinsk disciplin kvalificerade läkare, sköterskor och kuratorer. De riktlinjer för försöksverksamheten, som av denna utredningspersonal kommer att uppdragas, skola åtföljas av beskrivning, motivering, skisser och kalkyler.

I den mån de föreslagna åtgärderna efter praktisk prövning och kontroll inom försöksverksamheten visa sig acceptabla utbygges på detta sätt automatiskt *den första fullständiga hälsovårdsplanen ansluten till ett centrallasarett i vårt land* att sedermera kunna tjäna som föredöme för landets övriga sjukvårdsdistrikt.

Möjligheterna att skapa försöksverksamheten i anslutning till Södersjukhuset äro större än annorstädes, därför att vissa förberedelser härvidlag redan kommit till utförande. Förutom redan nämnda åtgärder, som kunna anses vara av försökskaraktär, kan även nämnas, att arbetsterapiförsök äro i gång, att avdelningen för fysikalisk terapi skall utbyggas med särskild hänsyn till möjligheterna att pröva nya utvägar att rätt behandla visst sjukvårdsklientel. Planerna på ett eftervårds-sjukhus ha avancerat så långt, att ingående frekvensstudier m. m. utförts och att skisser redan föreligga, och Stockholms stads sjukhusdirektion har på hemställan av Södersjukhusets byggnadskommitté erhållit anslag för E-sjukhusets fullständiga färdigritande samt kalkylering m. m. Även åtgärder för psykisk barnavård ha tagits under övervägande.

Efter en närmare utredning skall sålunda på detta område — hälso- och sjukvårdens — en synnerligen intensiv försöksverksamhet lätt kunna igångsättas inom den föreslagna forskningsorganisationens praktiska försöksdistrikt.

4. Organisation och slutord.

För försvaret mot yttre fiender behövs en rustad armé, utbildning med vapen samt befästa stödjepunkter. Ingen diskussion råder härom. För en effektivisering av våra försvarsmöjligheter har försvaret också genom beslut den 5 dec. 1944 erhållit en forskningsanstalt.

Men kampen bör upptagas även *mot den inre fienden: sjukdom och fattigdom*. För att kunna göra detta behövs motsvarande beredskap, planmässighet och försvarsåtgärder. Sjukhuset är fästningen, varifrån sjukdomarna bekämpas. Ett produktivt socialväsens bostäder, verkstäder, jordbruk och trädgårdar skola bli effektiva försvarsåtgärder mot fattigdom och nöd, som nu drabba invalider och gamla. Vilket är bäst för samhällets ekonomi: arbete eller sysslolöshet med understöd? Har landet råd att hålla sig med fattiga, som inte bidra till att hålla produktionen i gång, därför att de sakna möjligheter till normal konsumtion? *Har landet råd att låta avmobiliserade soldater och arbetare från de stoppade rustningsindustrierna gå sysslolösa för att lyfta understöd eller också att låta sysselsätta dem med improduktiva nödhjulsarbeten? Dessa medborgargrupper komma att kräva ordentligt arbete.* Det blir näringslivets förnämsta uppgift att *pr bransch lösa detta problem, som därjämte måste sammankopplas med frågan — likaledes br bransch — om anständig försörjning och lämplig behandling av den avgående arbetskraften.* Dessa problem kunna mycket väl lösas av det privata näringslivet och enskilda initiativet efter vilka alternativa förslag som helst.

Men om det privata näringslivet ej är kapabelt att klara här förelagda uppgifter, kan, som statsrådet T a g e E r l a n d e r sagt i sitt i den inledande sammanfattningen till detta betänkande citerade anförande, ingen makt förhindra, att det allmänna alltmer ser sig nödsakat att öka sitt inflytande på bekostnad av det privata näringslivets självständighet.

Det är svåra och ekonomiskt viktiga problem, som stå på dagordningen och för alla offentliga och enskilda parter — *inte minst storindustrin, vars självständighet kan utgöra en av insatserna i den närmaste framtidens spel om försörjningsmöjligheterna* — bör det vara ett livsintresse att genom forskning kombinerad med praktiska försök i en socialväsendets forskningsorganisation och dess försöksdistrikt utröna de bästa metoderna att skaffa partiellt arbetsföra, överåriga och annat socialvårdsklientel högvärdig och tillfredsställande försörjning delvis genom egna produktiva insatser, att för att möjliggöra detta skaffa fullarbetskraften sysselsättning samt att skapa den bästa tänkbara *folkhälsa*.

Att lägga grunden till en dylik utveckling för landet, vilket skulle gagna samhällets ekonomi på ett sätt, som man knappt ens kan föreställa sig, *måste landet under alla förhållanden anses ha råd till*. Alla världens länder ha visat en otrolig förmåga att uppdriva medel, då det gällt att bekämpa yttre fiender. Skola då inte de medel, som behövas för att åstadkomma ej död och härjningar utan bättre existensvillkor inom ett samhälle med sunt fungerande näringsliv, kunna uppbringas med ännu större lätthet? På detta sätt utnyttjade medel måste betraktas som *värdefulla och räntabla kapitalinvesteringar* liksom även de medel, som behövas för att preliminärt med praktiska försök undersöka och utreda möjligheterna att rätt dana samhället, så att sociala missförhållanden så långt görligt är elimineras.

Att skapa en socialväsendets forskningsorganisation med praktisk försöksavdelning för att i samverkan med alla nu förefintliga myndigheter, institutioner och företag, alla representerade av sina främsta förångor, genom en kraftansträngning leda in *återuppbyggnadsarbetet* efter världshistoriens mest förödande krig i rätta banor och att för detta ändamål disponera relativt begränsade belopp kan endast betraktas som en på sunt förutseende och god samhällelig insikt baserad åtgärd.

För att kunna lösa sina uppgifter, vilka som ovan sagts höra till de svårast tänkbara, måste en forskningsorganisation ha en annan struktur och ett annat arbetssätt än de som hittills varit för handen inom statliga, kommunala och enskilda organisationer världen runt. Det gamla systemet har, som tidigare i kap. 5 »Landsbygdens forskningsorganisation» hävdats, visat sin oförmåga att leda utvecklingen i sunda banor. Vidare torde föga vara att vinna av en allmän socialisering med ty

Arbete

- åt ungdomen: genom balans mellan yrkesutbildningen och platsbehovet
- åt fullarbetskraften: genom full sysselsättning inom näringslivet
- åt partiellt arbetsföra och överåriga: genom ett produktivt socialväsen

DET NUVARANDE SAMHÄLLET

Arbetslös ungdom	Inom näringslivet sysselsatt ungdom, fullarbetskraft samt partiellt arbetsföra och överåriga.	Arbetslösa fullarbetskraft, partiellt arbetsföra och överåriga	Helt arbetsoföra
------------------	---	--	------------------

Inom flera branscher finnes arbetslös ungdom, inom andra brist på arbetskraft. *Balans saknas mellan yrkesutbildning och platsbehov.*

Sjuka och gamla kvarstå i många fall inom näringslivet och stänga ute ungdomen vid brist på arbete. Övriga partiellt arbetsföra och överåriga leva i sysselloshet på understöd och välgörenhet, liksom även full arbetskraft, som ej kan beredas arbete.

FÖRSÖKSDISTRIKTET

Yrkesutbildning samt deltidarbete för all ungdom	Full sysselsättning inom näringslivet samt fortbildning för fullarbetskraften	Deltidsarbete för partiellt arbetsföra och överåriga inom ett produktivt socialväsen	Helt arbetsoföra
--	---	--	------------------

Regulator 2.

Regulator 1.

Partiellt arbetsföra och överåriga lämna vid brist på arbete sina platser till ungdomen och övergår till ett produktivt socialväsen: *arbetskraftsregulator 1.*

All ungdom beredes arbete genom att yrkesutbildningen anpassas till behovet inom respektive branscher: *arbetskraftsregulator 2.*

MÅL:

1. Plats åt all ungdom.
2. Arbete åt fullarbetskraften.
3. En högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning.

Arbete.

Den farligaste, mest beklämmande och mest fördärvbringande arbetslösheten är ungdomsarbetslösheten. En arbetslös ung man och flicka skadas mest av alla och kan taga sådana intryck, som sitta kvar hela livet. Därför är *ungdomsproblemets nyckel* att efter avslutad utbildning få tillträda en god, väl avlönad plats. Skulle detta vålla svårigheter, därför att marknaden icke kan uppsuga alla dessa, måste någon lämna sin plats och denna någon bör vara den partiellt arbetsföre och överårige. Att denne frivilligt skall lämna sin plats med nuvarande folkpensionering och fattigvård är emellertid otänkbart. Den gamle skall lämna verktygen till den unge, men då skall han ej hamna på fattighus. Skall en sådan ordning någonsin kunna genomföras, får man alltså gripa sig an med *problemets kärnpunkt*, vilket är de partiellt arbetsföres och överårigas försörjningsproblem.

Det nuvarande samhället.

På grund av att ungdomens utbildning ej är anpassad till *behovet* inom resp. branscher, går en del av ungdomen arbetslös, medan brist på arbetskraft råder inom vissa branscher, varjämte en stor del av ungdomen är *missanpassad* på grund av bristande anlägsprövning och utbildning. Vid brist på arbete får ungdomen avgå i första hand, medan överårige och partiellt arbetsföra så länge som möjligt tvingas att kvarstanna i konkurrens med fullarbetskraften inom det ordinarie näringslivet, då såväl de själva som samhället i det längsta vill uppskjuta avgången till det nuvarande socialväsendets knappa försörjning genom understöd och fattigvård.

Inom ett försöksdistrikt.

Vid brist på arbete inom näringslivet skall i första hand överårige och partiellt arbetsföra lämna plats åt ungdomen, men de skola då överföras till ett *produktivt socialväsen* med deltidsarbete för sin egen försörjning i mån av förmåga. Detta är näringslivets *arbetskraftsregulator 1*, och är samtidigt grundvalen för en högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning, som skall vara sådan att den för åldrande och trötta människor skall framstå som målet på gamla dagar och erbjuda full *social trygghet*.

All ungdom skall beredas arbete genom att *yrkesutbildningen anpassas efter behovet* inom branscherna, vilket utgör *arbetskraftsregulator 2*. För att kunna placera alla ungdomar måste branschvis skapas *clearingkontor*, som vid yrkesskolorna för hela landet fixera hur stort behovet är av yrkesutbildad ungdom inom alla branscher. En samverkan över hela landet måste därför ske. Därvid skall även de, som frivilligt önska övergå från näringslivet till ett produktivt socialväsen och sålunda lämna plats åt de unga, beredas tillfälle därtill. *Ungdomsproblemets nyckel är en högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning.*

Hj. C. 15. 12. 44.

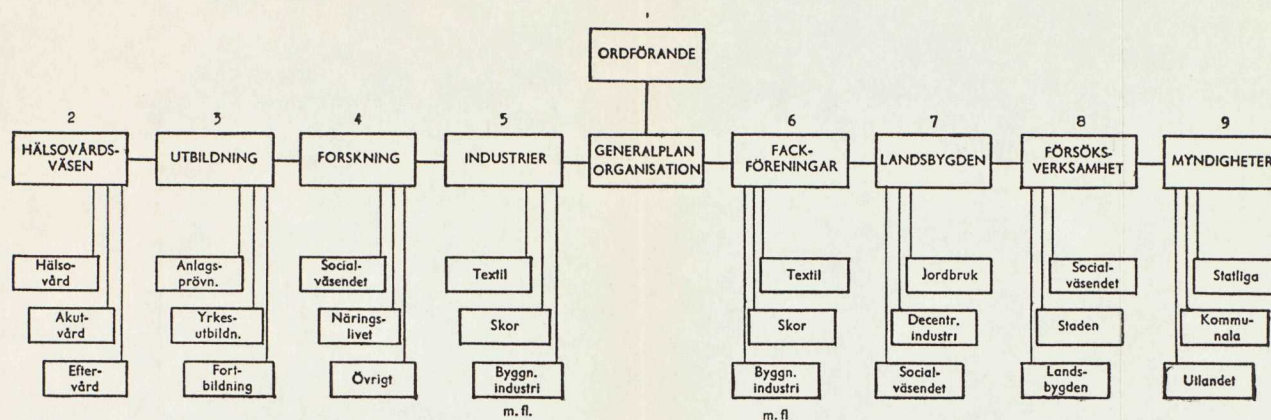
åtföljande oundviklig byråkratisering. Därför måste ett nytt system i fråga om det samhällliga maskineriets utveckling och framåtskridande få anses nödvändigt. Försöksvis skulle detta kunna tillämpas inom en forskningsorganisation för socialväsendet för att, därest det visar sig effektivt, tjäna som förebild för övriga organisationer — här skulle alltså en försöksverksamhet även ifråga om organisation och arbetsmetodik igångsättas. Det företag eller den inrättning i vårt nuvarande samhälle, vars organisationssystem och arbetsmetoder närmast sammanfalla med dem, som lämpligen skulle kunna tänkas genomförda inom en socialväsendets forskningsorganisation, är *Kooperativa Förbundet*. I ledningen för Kooperativa Förbundets verksamhet står en styrelse, som utses av ett förvaltningsråd. Medlemmarna i detta utses av de distrikt, som äro anslutna till förbundet. Förvaltningsrådet består sålunda i många fall av lekmän men dessa ha kontrollerande myndighet över de av dem tillsatta styrelseledamöterna. Här föreligger alltså en form för samverkan mellan lekmän och fackmän, som varit gynnsam. Styrelseledamöterna stå i spetsen var och en för sin avdelning inom förbundets verksamhet. Men deras uppgift är mindre den rent verkställande än den kontrollerande och allmänt ledande. Enligt vad chefen för Kooperativa Förbundet direktör Albin Johansson yttrade vid ett föredrag i Stockholm inför Svenska Teknologföreningens avdelning för Ekonomi och Industriell Organisation den 7 dec. 1944 hyser man inom förbundet den uppfattningen, att det är bäst att specialutbilda folk för varje detaljavelning inom förbundet samt att därefter, sedan den utsedde visat sig besitta förvärvad specialkunskap, ge honom fria händer att efter eget omdöme med förstånd och noggrannhet leda sin avdelning men under övervakning och högsta kontroll av styrelseledamöterna. Endast för den händelse vederbörande inte fyller de på honom ställda kraven finnes anledning att ingripa mot honom. Personlig förmåga, ambition och gott omdöme äro vida säkrare grundpelare för en organisations utveckling än aldrig så ingående instruktioner, reglementen och anvisningar. Dessa hjälpa föga, om inte personen äger nödvändig kapacitet (Se plansch XVI).

Vid Södersjukhusets planering och konstruktion tillämpades ett snarlikt förfarings sätt. Specialister på skilda uppgifter tillkallades. De fingo i uppdrag att efter bästa personliga förmåga, stödda på egna och andras erfarenheter och kunskaper och efter eget omdöme självständigt utarbeta förslag på olika områden. Ledningens uppgift var endast att fördela arbetsuppgifterna, att se till att specialisterna avlämnade sina uppdrag på angivna dagar, att ställa förslagen under lämplig *sakkunnig kontroll* samt att *samordna* de många skilda specialisternas strävanden till en enhet. Genom att på detta sätt vädja till vars och ens ambition, hans förmåga att på egen hand göra sitt yppersta, erhöles ett slutresul-

Organisation av Socialväsendets forsknings- och försökscentral.

Förslag.

Arbetsledningen utövas av en styrelse, bestående av
ordförande och 8 ledamöter.

Den i »Riktlinjer för skapandet av Socialväsendets forskningsorganisation» av den 15 december 1944 föreslagna utredningens organisation framgår av ovanstående schema. Huvudledningen utgöres av en styrelse, arbetande enligt mönster från *Kooperativa Förbundet*, inom vilket alla avdelningar och underavdelningar skötas självständigt — dock i koordination — av ansvariga chefer. Endast då något av en eller annan anledning ej löper som det skall ingriper styrelsen.

Organisationen är uppdelad i 9 avdelningar, av vilka envar har till uppgift att fungera som *koordinationsorgan* för under densamma hörande specialavdelningar.

Styrelsen för utredningen angående denna Socialväsendets Forsknings- och Försökscentral utgöres av ordförande och 8 ledamöter. Ordförandens uppgift är att tillsammans med styrelsens övriga ledamöter uppgöra forskningsorganisationens *generalplan* och att uppställa vissa önskvärda mål. Vidare åligger det ordföranden att koordinera avdelningarnas arbeten, att ansvara för att resultat

framkomma inom rimlig tid och att utredningen fullföljes efter det av styrelsen och ordföranden uppställda programmet.

Var och en av de övriga 8 ledamöterna, som tillsätts successivt och skola vara heltidsanställda, är ansvarig för var sin av de 8 huvudavdelningarna. Envar är föredragande inom styrelsen för hela sin huvudavdelning och skall, som tidigare sagts, sörja för koordinationen inom denna avdelning och för en rätt avvägning av arbetsuppgifterna mellan dess underavdelningar, representerande redan förefintliga myndigheter, kommittéer, institutioner etc., industrier, fackföreningar och andra organisationer och intressen etc. Envar styrelseledamot är emellertid dessutom direkt arbetande som chef för en underavdelning och alltså ansvarig för denna. Denna arbets- och ansvarsfördelning ger en organisation, inom vilken parollen »Frihet under ansvar och kontroll» kan tillämpas samt principen »Samverkande specialism» helt genomföras, vilket bör kunna motverka uppkomsten av hämmande byråkrati.

STÄMNINGEN FÖR RIKSDAGENS
BETÄNKANDE
RIKTLINJER FÖR SKÄLANDE
AV SOCIALVÄSENDETS
FORSKNINGSORCAERATION

FÖRSLAG
AV
WALM FR. GYDERSTEN
FÖR EN

STOCKHOLM 1903
PUBLISHERS

tat, som av den förnämsta sakkunskapen i världen (d:r W. A l t e r i Internationella Sjukhusföreningen) betecknats som ett i allo föredömligt sjukhus och mot vilket, trots ivriga försök, icke kunnat riktas någon anmärkning, som vid närmare prövning visat sig befogad. På samma sätt skulle forskningsorganisationen för socialväsendet arbeta. Varje inom verksamheten för längre eller kortare tid sysselsatt specialist — men alltid heltidsledig från annan tjänst —, representerande vilken annan organisation, myndighet eller företag som helst, skulle äga att självständigt och fritt men under ansvar och kontroll leda och bedriva de arbeten, som uppdragits åt honom. Den kollektiva ledningens åliggande blir att skapa möjligheter för att arbetsuppgifterna angripas, att tillse att de slutföras och att koordinera alla vunna resultat samt framlägga desamma för högre myndighet, varvid dock noga skall iakttagas, att varje tillfällig eller ordinarie medarbetare, som bär ansvaret för arbetet, även får äran därav. Duktigt och uppslagsrikt folk med möjligheter att forska och studera och praktiskt pröva olika arbetsuppgifter få sålunda självständigt och fritt men under betryggande kontroll göra sina insatser inom organisationen i samverkan med sina egna huvudmän och övriga inom organisationen verksamma krafter, och då kan denna, genom den vädjan till den personliga dugligheten, som systemet innefattar, helt visst gagna samhällsutvecklingen på ett utomordentligt sätt. De arbetskrafter, som träda i funktion tro alla på sina uppgifter. Och alla ansträngningar bli i sista hand möjliga endast på grund av *tron, att de äro värda att utföras*. Ovilja att söka nya utvägar för att tillrättalägga snedvridna sociala förhållanden enbart på grund av förutfattade meningar angående omöjligheten att åstadkomma något leder, som tidigare framhållits i detta betänkande, ingen vart. Tro på möjligheten att åstadkomma något eller också ohjälplig pessimism — dessa äro de enda oundvikliga alternativen.

En annan viktig förutsättning för dylik framgång är, att teknikens, vetenskapens och industrins män — tillskyndarna av de senare årtiondenas fantastiska materiella utveckling — kopplas in såsom heltidsanställda på den sociala forsknings- och försöksorganisationens verksamhet. Teknik och sociala kunskaper måste koordineras till en ny vetenskap, som bör kallas *socialteknik* och som bör företrädas av högkvalificerade och samtidigt socialt inriktade tekniker, *socialingenjörer*, och vetenskapsmän. Med dylika människors konstruktiva förmåga verksam på det sociala området måste förhållandena utvecklas i gynnsam riktning, ty ingenjören har varit industriålderns förvandlingskonstnär. Han har tyglat vattenfallen och tvingat dem att med 100 000-tals hästkrafter dra de långa järnvägstågen. Han har fämjt vilda naturkrafter till mänsklighetens lydiga hembiträden. För kemisten har den blå luften blivit en ottömlig salpetergruva, som bidragit till att förse lantbruket med konst-

gödsel. Av trä gör man efter behag cellulosaappar, tidningspapper, drycker eller näringsviktiga kreatursfoder. Att producera är inte att skapa utan att förädla råvaror. Råvaror och arbetskraft, natur och arbete äro förutsättningarna för varje produktion.

Därför behöva vi inte heller några astrologer för att sia om den framtida utvecklingen. Det är inte Mars och Jupiter utan våra generatormaskiner, våra skördekvantiteter pr hektar, de nya rönen i de kemiska laboratorierna, som ställa horoskoperna för möjligheterna att höja människomassornas levnadsstandard. Tack vare teknikens obegränsade möjligheter ha vi nu blivit alldeles för rika för att längre kunna ha råd med ett talrikt klientel, som lever i armod.

Förvandlingen till det bättre skall åvägabringas av teknikens och vetenskapens hjärnor, sedan de kopplats in på en verksamhet, som avser att vid sidan om de materiella framstegen även ägna sig åt uppgiften att ovillkorligen lösa samhällets sociala problem. Men då måste de ha frihet, fullständig frihet att självständigt och efter bästa förmåga förvärva marskalksstaven genom intensivt, rastlöst och fantasirikt arbete att höja världens sociala standard. Den höjda standarden kräver i många fall långt gående rationalisering men det blir *den nya vetenskapens, socialtekniken*, uppgift och mål att så tillrättalägga rationaliseringen i socialt hänseende att den i stället för som så ofta är fallet blir en förbannelse blir en välsignelse.

Men ännu en faktor är i detta sammanhang av största vikt. Strävandena att rätt omhändertaga partiellt arbetsföra och överåriga, d. v. s. de fattiga, lidande och sjuka människorna, de betungade och bedrövade, är en uppgift, *som helt sammanfaller med de av den kristna kyrkan uppställda målen för dess kärleksgärning*. Det må därför anses vara helt på sin plats, att det sociala framåtskridandet under det återuppbyggnadsarbete, som förestår världen, följes och stöddes av kyrkan. Genom att kyrkan på ett rätt sätt lägger sin andliga kraft in i arbetet att materiellt höja de sämre lottade samhällsskiktens livsvillkor kan utvecklingen erhålla en moraliskt så högtstående karaktär, att den garanterar, att de vunna resultaten kunna mottagas med en det fortsatta arbetet främjande förnöjsamhet. Kyrkans män böra med ord och gärning deltaga i denna strävan till gagn för mänsklighetens välfärd, så att arbetet sker i en *rätt anda*. Endast i så fall erhålles en orubbligt fast grundval ej blott i timligt utan även i andligt hänseende för det värv, som nu förestår den pinade mänskligheten och för vilket huvudmålet skall vara endast ett — att *förhindra nya krig*. De fördelar en energisk insats att höja människornas standard kan åstadkomma äro endast etapper på vägen mot detta huvudmål. Vår tid har redan sett och kommer ännu mer att få bevittna ett fasaväckande mänskligt elände med lidande utan gräns för miljoner och åter miljoner mer eller

mindre oskyldiga människovarelser. När människorna bryta mot budordet »Du skall icke dräpa», kommer straffet alltid oundvikligt. Skall återuppbyggandet bli av bestående värde, måste innebörden av detta budord bli klar för varje människa och att klargöra detta för mänskligheten och dess ledare är den största och viktigaste uppgiften *för en levande och kämpande kristen kyrka*. Kyrkans män behövas därför som medhjälpare i det stora upplysningsarbete, som nu måste komma. I den utredning, som föreslås i den till detta betänkande fogade hemställan, har jag därför tänkt mig att kyrkan måste låta sig representeras av kvalificerad kraft för att uppdraga riktlinjer dels för dess insatser på olika områden i återuppbyggnadsarbetet, dels för det praktiska utprövandet av kyrkans arbete inom forskningsorganisationens praktiska försöksdistrikt.

Under framhävande av synpunkter av denna art har jag trätt i kontakt med ledande kyrkomän i vårt land och därvid funnit ett levande intresse och varm förståelse för tanken att anknyta kyrkan till det sociala nydaningsarbete, som praktiskt bör utprövas inom det föreslagna försöksdistriktet. Biskopen i Stockholms stift d:r M a n f r e d B j ö r k q u i s t har med instämmande av Stockholms Prästsällskap såsom framgår av bilaga 26 a som ett angeläget önskemål uttalat dels att förslaget om att en forskningsorganisation för socialväsendet ytterligare prövas, dels att kyrkan blir representerad i det planerade utredningsarbetet. Med stöd av den prästman, pastor T. T i r e n, som utsetts att svara för den andliga vården vid Södersjukhuset, har jag vidare trätt i förbindelse med den frikyrkliga samarbetskommittén, som ävenledes betonar (bil. 26 b) nödvändigheten av att de kristna huvudriktningarna beredas tillfälle att delta i det ifrågasatta större utredningsarbetet, vilket enligt kommitténs åsikt bör komma till stånd. Slutligen har jag även varit i kontakt med K. F. U. M.- och K. F. U. K.-organisationerna i Sverige, vilka likaledes uttala sin oförbehållsamma anslutning till tanken att forskningsarbetet på det sociala området intensifieras i syfte att befrämja den samhälleliga socialvården (bil. 26 c och 26 d). Med kännedom om de vidsträckta internationella förbindelser dessa båda sistnämnda organisationer besitta kan man vänta sig stöd från deras sida vid en strävan — för den händelse en svensk forskningsorganisation med praktisk försöksavdelning kommer till stånd — att åstadkomma en internationell koordination i fråga om socialforskningen, d. v. s. stöd för den i nästkommande kapitel framförda tanken om skapandet av en *socialunion*.

Vid den undersökningsverksamhet, som bedrivits i samband med förberedelsearbetena för detta betänkande, ha i stort sett arbetsmetoder av här berörd natur tillämpats. Sedan arbetsuppgiften anvisats, har vederbörande haft frihet att lösa den efter bästa förmåga men under

ansvar och kontroll. För att åstadkomma vissa möjligheter att kunna rekrytera med de rätta egenskaperna utrustade, blivande medarbetare har kontakt sökts med den *studerande ungdomen*. Vid Tekniska Högskolan har en Socialteknisk klubb bildats för studium av sociala problem vid sidan av de tekniska studierna. Med denna klubb har utredningsorganisationen haft intim samverkan, och åtskilliga utredningsresultat basera sig på arbeten, som teknologer utfört under sommaren 1944. Fullständigt självständigt ha teknologerna S. G r a n s t r ö m, B. M a l l m i n och R. O o m med stöd dels av egna forskningsresultat, dels av inom utredningsarbetet framkomna uppgifter utfört ett större examensarbete rörande förhållanden inom svenska samhällen med 200—8 000 invånare, vilket överlämnats till vederbörande lärare för bedömning samt mottagits med välvilja. Ävenledes har med utgångspunkt från utredningsarbetet en förening för social planering bildats vid Stockholms Högskola, varjämte samverkan sökts med olika andra högstskolor för att även där förmå för sociala strävanden intresserade ungdomar att sammansluta sig. För att ge en mera konkret bakgrund till de sociala problemen ha *teknologerna* sammanförts med vissa *fackföreningars fackklubbar*, varvid utbyte av åsikter o.s.v. förekommit.

Som nyss sagts sammanfalla de arbetsprinciper, som här mycket summariskt skisserats, med dem, som Kooperativa Förbundet mer eller mindre prononcerat tillämpat inom sin verksamhet. Kooperativa Förbundet fick sin nuvarande organisation redan 1917 och har sålunda en nära 30-årig praktisk erfarenhet beträffande systemets effektivitet. I intimt samarbete med denna stora rörelse bör sålunda forskningsorganisationens arbetsmetodik och utformning kunna uppläggas med tillvaratagande av de yppersta erfarenheterna från de gångna 30 åren. Kooperativa Förbundet har åstadkommit enorma resultat och dess verksamhet har präglats av oavslätlig framgång. Orsaken härtill är att man inte tvekat att handla.

Detta skall även bli försöksorganisationens uppgift. Inom ett dylikt begränsat verksamhetsfält kan man våga experimentera med alla förslag till lösningar av samhällsliga problem, vilka kunna förefalla vetliga och möjliga, för att få fram värdefulla och genomprövade erfarenheter på skilda områden att basera vittfamnande åtgärder på. Genom handling skall forskningsorganisationen åstadkomma resultat — mönster. Organisationens syften måste förverkligas. Detta är av avgörande betydelse, och på grund av dess begränsning och uppläggning skall detta också kunna ske. Att ersätta obeslutsamhet med beslutsamhet, *att förvandla likgiltighet till entusiastisk verksamhetslust*, att i stället för tvivel på möjligheterna ge fritt spelrum åt handlingen — sådana äro de arbetsnormer en organisation, som har parollen: *Frihet under ansvar och kontroll*, till ledstjärna för sin verksamhet, kan bjuda.

IV. Socialunionen.

Intet land kan i vår tid isolera sig och helt fristående och utan kontakt med utvecklingen i den övriga världen lösa sina egna samhällliga problem. Mer än någonsin gäller detta nutida axiom f. n., då andra världskriget, mänskligt att döma, står inför sin avslutning och då alla goda krafter i hela världen måste sättas in i en strävan att bygga upp vad som rivits ner och hela krigets fruktansvärda sår. Särskilt inom de flesta krigshärjade länder kommer nöden att vara så ohygglig, att katastrofer av oöverskådlig räckvidd stå för dörren. Bortsett från den oavvisliga skyldigheten för icke krigshärjade eller neutrala länder att ur rent humanitär synpunkt bringa de nödställda hjälp föreligger för dessa även rent reala skäl att intressera sig för övriga länders lidanden och sociala förhållanden:

För det första är det allmänt känt, att stor social standardskillnad länder emellan utgör ett latent krigshot; för det andra utveckla sig länder med låg social standard lätt till epidemihärddar, vilka kunna utgöra ett hot mot kringliggande länder; för det tredje utgöra låg standard och stor fattigdom hos några folk ett för det allmänna välståndet ödesdigert hinder för handel och varuutbyte folken emellan. (»Fattigdom någonstädes är ett hot mot välståndet allestädes». Ur deklarationen vid Philadelphiakonferensen 1944.)

Den närmaste tiden efter krigets slut blir givetvis den svåraste. Miljoner människor ha dödats under kriget, men det räcker ej härmed, ty nya miljoner komma att hotas av sväldöd, och motståndskraften kommer samtidigt att vara så undergrävd, att farsoter kunna få katastrofal utbredning. Samtidigt måste oräkneliga invalider, människospillror, omhändertagas och försörjas. Detsamma gäller om alla de miljoner överåriga eller underåriga, som genom kriget berövats sina försörjare och som nu, om världen skall bli något så när tillfredsställande, måste beredas en tryggad tillvaro. Endast genom *enorma ansträngningar* från de bästa krafternas sida i alla länder kunna problemen lösas genom verkligt positiva insatser.

På grund av det anförda inses lätt, att hjälparbetet måste delas i två avsnitt:

- 1) Omedelbara åtgärder;
- 2) Åtgärder på längre sikt.

För de omedelbara åtgärdernas vidtagande torde det vara lämpligast att i stort sett följa den *traditionella vägen*, d. v. s. att arbeta efter den metod, som sedan långliga tider tillbaka alltid tillgripits i större eller mindre skala, då det gällt att hela såren efter krigens härjningar. Allmänt kända torde de ansträngningar vara, som efter förra världskriget utfördes av förefintliga eller nyskapade humanitära organisationer: Röda Korset, Rädda Barnen, Nationernas Förbund etc. Ingen möda lämnades ospard. N a n s e n s storslagna och outtröttliga verksamhet bland alla dem, som av kaos slitits bort från sina samhällliga förtöjningar och kastats planlöst omkring i världen, har med rätta ansetts som en föredömlig humanitär insats. Samma ömdöme gäller om E l s a B r ä n d s t r ö m s av aldrig sviktande offervilja präglade framgångsrika verksamhet bland krigsfångar och andra olyckliga i Sibirien. Även nu måste en sann humanitets starka förmåga till uppoffringar anlitas för att genom intensiv hjälpverksamhet skänka lisa åt en lidande mänsklighet. Men *samtidigt* är det nödvändigt att begrundna, huruvida dessa de goda krafternas så att säga hävdvunna strävanden kunna anses tillräckliga. Lyckades man med alla de traditionella åtgärder, som vidtogos efter förra kriget, åstadkomma sådana resultat och skapa en sådan mänsklig anda, att ett nytt krig förhindrades? *NEJ!* Därför är det nu nödvändigt att även söka finna *nya vägar*, utefter vilka man kan komma fram till en sådan sakernas ordning i vår värld, att möjligheterna till ett upprepande av det mer än femåriga sorgespel, som upprullats för våra ögon, i görligaste mån undanröjas. Det är för *att åstadkomma de åtgärder på längre sikt, som nyss nämndes, dessa nya vägar måste beträdas, och teknik och vetenskap skola efter grundlig forskning kombinerad med rationella men begränsade praktiska försök finna desamma.*

Dels på grund av skäl som inledningsvis i detta kapitel angivits, dels på grund av *önskvärldheten att snabbast möjligt* nå fram till verkligt kvalificerade positiva resultat av strävandena att så socialt höja världens allmänna förhållanden att motsättningarna folken emellan i görligaste mån utjämnas, måste arbetet med såväl de omedelbara som de på längre sikt lagda åtgärderna ske internationellt. Det gäller endast att finna eller skapa tillförlitliga och lämpliga *nationella och internationella organ* att bedriva detta för världen så betydelsefulla arbete.

Här måste då framhållas, att politiska partier av olika färg icke kunna anses lämpade att stå i spetsen för den sociala utvecklingen, eftersom denna då lätt kan bli snedvriden och mindre objektivt baserad än som är önskvärt, varjämte ständig opposition från övriga politiska partier kan befaras. I stället måste denna utveckling anförtros åt organisationer, som äro helt befriade från misstanken att vilja lägga egoistiska och spekulativa intressen in i arbetet. Det måste vara allmänt erkända

organisationer, som äro öppna för alla och stödda av alla, som leda den sociala utvecklingen och enligt min bestämda åsikt kunna dylika institutioner endast utgöras av i varje land upprättade, på *socialväsendets område verksamma forskningsorganisationer med praktiska försöksdistrikt, inom vilka arbetet bedrivs efter vetenskapens och teknikens bästa, mest objektiva och mot sanningssökande inriktade metoder.* Inom dylika organisationer med möjligheter till *fri forskning* för varje lands söner och döttrar oberoende av deras ställning kan en sådan entusiastisk forskningsanda skapas, som möjliggjort vetenskapens och teknikens enorma utveckling och som därför nu äntligen måste komma i funktion på det sociala området där den hittills så gott som helt och hållet saknats. En i dessa organisationer bedriven objektiv, endast med fakta och sanning arbetande forskning kan göra dessa institutioner till vägrödjare för strävandena på det sociala området hela världen över, *vilka strävanden ytterst syfta till att avlägsna krigen och deras förbannelser och därmed bereda möjlighet för en all mänsklig utveckling främjande, varaktig fred.*

En utveckling, som baserar sig på forskning och försök av här angiven karaktär, är en sant demokratisk utveckling. Ty med en sann och äkta demokrati menas ej frihet för envar att utan tillräckliga kunskaper kritisera och klandra saker, om vilka vederbörande icke äger fackkännedom — något som är ytterst vanligt i partipolitikernas nuvarande tidsålder. Nej, med demokrati förstås full rätt för folket att välja den kvalificerade ledning, som det önskar och som det kan hysa förtroende för. Men denna ledning skall basera sitt arbete för utvecklingen inom socialväsendets områden uteslutande på de resultat, till vilka av ledningen tillkallade verkligt sakkunniga komma efter *grundligt utrednings-, forsknings- och försöksarbete inom koordinerande och internationellt samverkande forskningsorganisationer med praktiska försöksdistrikt.* De ideologiska sociala diskussionernas tidevarv måste vara slut. Framtidens paroll måste bli: social forskning med praktiska, begränsade försök med ett levande människomaterial. *Härefter* kunna sociallagar skapas på så förvärvat erfarenhet.

För att snarast få världen in i en lyckligare social utvecklingsfas än den nu avslutade blir det emellertid nödvändigt med mer än nationell social forskning. Jämsides med denna måste igångsättas ett *oavlatligt och effektivt internationellt utbyte av erfarenheter*, vilka, anpassade efter lokala förhållanden, kunna tillgodogöras överallt till det stora helas gagn. Det internationella samarbetet bör vidare organiseras så, att en tabell upptagande dels *tillfälliga* snabba sociala hjälpåtgärder och dels *forskningsuppgifter* uppgöres. Dessa forskningsuppgifter finnas i stort sett upptagna och angivna i föreliggande betänkande. Deras lösning fördelas sedan länderna emellan, och varje land, som påtagit

sig att lösa några sociala problem, får bestrida de för arbetet härmed förenade kostnaderna och alltså även för den försöksverksamhet, som på varje område bör igångsättas för att hela utvecklingen skall kunna baseras på tillförlitliga, praktiskt utprovade erfarenheter. Genom att varje land får begränsade uppgifter kunna dessa lösas mycket *snabbare än om varje land isolerat söker lösa alla uppgifter* på en gång, varjämte kostnaderna för experimenten fördelas på många håll. Genom en *central förmedling för utbyte av vunna resultat* kan varje land erhålla utförlig kännedom om praktiska möjligheter att på alla områden effektivt föra fram den sociala utvecklingen till en så tillfredsställande nivå, att för världsfreden hotande folkmissnöje kan avlägsnas.

Internationell social generalplanering nödvändig.

Men en dylik fördelning och förmedling av arbetsuppgifterna kräver en *central organisation, som sålunda verkställer en internationell social generalplanering* på samma sätt som de nationella sociala forskningsorganisationerna steg för steg framlägga generalplaner för de egna ländernas sociala utveckling. På många håll i världen, där man nu undersöker möjligheten av att förverkliga världsfederationsidén, har man klart för sig, att organ för en sådan generalplanering bör komma till stånd. Under de mångåriga studie- och utredningsarbeten, som föregått framläggandet av föreliggande betänkande, har jag benämnt detta centralorgan för »*socialunionen*».

Många ledande personligheter både i utlandet och även här i Sverige hålla före, att den forna Internationella Arbetsbyrån i Gèneve lämpligen skulle kunna omorganiseras och bli det internationella generalplaneringsorganet på socialväsendets område. Redan för många år sedan, då jag först klart insett behovet av såväl nationell som internationell generalplanering, sökte jag kontakt med Internationella Arbetsbyrån och lyckades intressera dess dåvarande chef, den initiativrike franske politikern Albert Thomas för en dylik planering. Under korrespondensen med honom hade jag stött mig på den generalplanering, som jag redan 1930 uppgjort för sjukvårds- och därmed också för socialvårdsväsendet i Stockholm och som tidigare vid flera tillfällen åberopats i detta betänkande. För att direktör Thomas skulle i detalj bli informerad om mina strävanden att åvägabringa ett fruktbringande internationellt samarbete överenskoms om ett sammanträffande mellan honom och mig i London 1932. På resan till denna konferens avled emellertid direktör Thomas hastigt i Paris. Förhandlingar inleddes därefter direkt med Internationella Arbetsbyrån men slutfördes ej och på grund av bristande tid i samband med Södersjukhusets konstruktion har jag ej förrän nu haft tid att upptaga ämnet till förnyad behandling.

I den broschyr, nämnd redan på sid. 97, som jag i samverkan med fackföreningarna utgav år 1941 berördes frågan emellertid i förbigående. I densamma (sid. 8) säges: »Vi måste gå ifrån den splittrade och decentraliserade socialvårdsutvecklingen, åstadkomma en koordination och se det hela i större sammanhang, höja standarden men sänka utgifterna genom rationalisering byggd på erfarenheter från forskningsinstitut». Denna koordination ansåg jag borde vara internationell, och som *utgångspunkt* för att få till stånd denna koordination *borde den gemensamma strävan att bekämpa sjukdom och fattigdom kunna utnyttjas*. Sjukdom och fattigdom väntar det krigshärjade Europa i större utsträckning än någonsin och därför bör strävan att bekämpa dessa dystra samhällseliga företeelser kunna bli *en plattform för det internationella samarbetet på socialväsendets område*. Kring en sådan strävan böra alla motstridiga krafter kunna enas. I detta sammanhang bör påpekas, att de problem, som här behandlas, ej enbart äro med kriget sammanhängande problem. De partiellt arbetsförsas problem är och har alltid varit även ett fredsproblem, nämligen *slumproblemet* i hela dess vidd och tragedi, d. v. s. de handikappades, de sjukas, invalidernas och de gamlas kamp för en plats i livet. Detta är icke enbart ett materiellt problem utan framför allt ett djupt mänskligt problem, de olyckliga medmänniskornas problem, som endast kan erhålla sin ofrånkomliga lösning, om man tar konstruktiva hjärnor, teknik och vetenskap till hjälp.

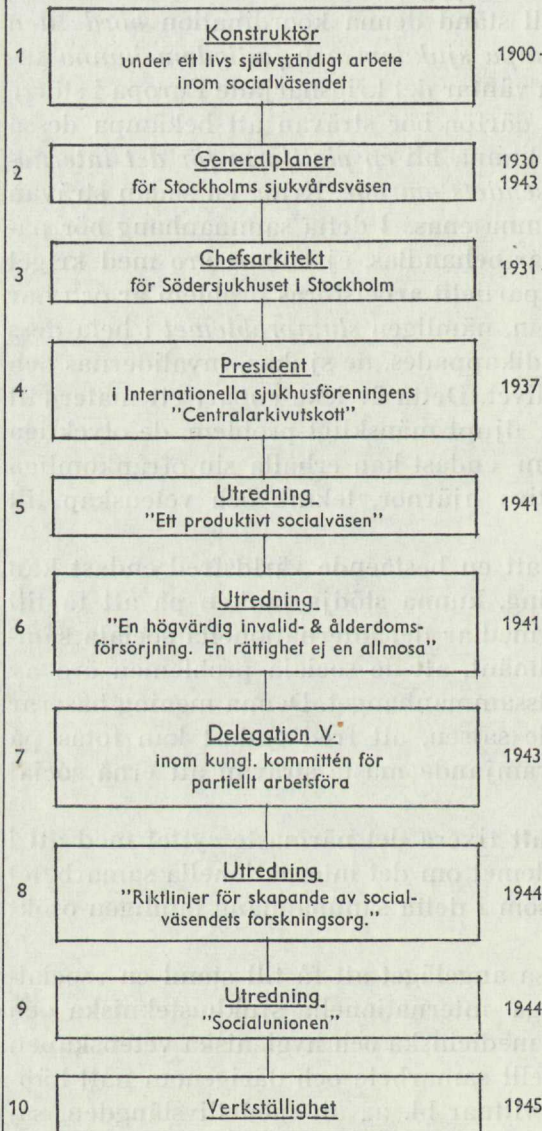
Ävenledes bör det faktum, att en bestående världsfred endast kan byggas upp på en bättre ordning, kunna stödja tanken på att få till stånd en »socialunion», som förmedlar det internationella sociala samarbetet. Det anses nämligen allmänt, att de sociala problemen äro av största betydelse i det stora fredssammanhanget. Denna mening baserar sig på den erfarenhetsgrundade satsen, att fred endast kan fotas på social rättvisa. För fredens främjande måste strävan att ernå social rättvisa drivas internationellt.

Innan jag närmare övergår att fixera det närmaste syftet med att i detta betänkande upptaga problemet om det internationella samarbetet skall jag beröra några frågor, som i detta sammanhang tämligen osökt kunna anmäla sig.

Varför har jag funnit det så angeläget att få till stånd en »socialunion»? Under mina mångåriga internationella sjukhustekniska och sociala studier fann jag, att den medicinska och hygieniska vetenskapen bedrev ett effektivt internationellt samarbete och därigenom nått häpnadsväckande resultat. Härom vittnar bl. a., att medellivslängden, såsom framgår av efterföljande tabell, förlängts i de flesta högre civiliserade länder.

Socialväsendets forsknings- och försöksorganisation.

»10 utredningsetapper».

Om socialväsendets forskningsorganisation på myndigheternas förestående kommer till stånd, har den skapats etappvis. Förslaget baserar sig på erfarenheter förvärvade dels i samband med förslagsställarens mer än 40-åriga verksamhet som självständig konstruktör av alla slags sjuk- och socialvårdsinstitutioner, dels genom mångårigt arbete som kommunalman, verksam inom en kommunalförvaltnings flesta grenar. (Etapp 1.)

Nästa etapp (etapp 2) var uppläggandet av en generalplan för hälso-, sjuk- och socialvården inom Stockholm och speciellt på Södermalm. Denna plan överlämnades till myndigheterna 1930 och ledde till att ett komplett akut-sjukhus, försett med medicinens alla specialiteter, i första hand skulle uppföras på Södermalm. Detta sjukhus, Södersjukhuset, färdigställes enligt stadsfullmäktiges beslut den 20 mars 1944 och beräknas vara färdigt 1946. (Etapp 3.) Jämsides med denna nationella sjukhusverksamhet bedrevs även en strävan att ävägbringa internationellt samarbete i fråga om sjukhusväsendets utveckling. Som följd härav utsågs förslagsställaren 1937 till president i Internationella Sjukhusföreningens centralarkivutskott. (Etapp 4.)

I generalplanen av år 1930 ingick även förslag till ordnande av förebyggande vård och eftervård, vilket kräver vida mera genomgripande åtgärder än akutsjukhusvårdens ordnande, eftersom vårdåtgärder av detta slag sammanhänga med de flesta förhållanden på socialvårdens område. För att lösa dessa vidlyftiga problem erfordras ett kvalificerat forskningsarbete. Med insikt härom förelade förslagsställaren regeringen år 1941 ett förslag att skapa ett socialväsendets forskningsinstitut med praktiska försöksavdelningar, inom vilket möjligheterna att skapa »ett produktivt socialväsen» skulle rent laboriemässigt utprövas på ett levande människomaterial. (Etapp 5.)

samband med detta förslag utarbetades sedermera en utredning, vilken offentliggjordes under titeln »En högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning. En rättighet — ej en allmosa». (Etapp 6.) Den 15 oktober 1943 tillsatte regeringen en kommitté för partiellt arbetsföra och uppdrog åt denna att bl. a. pröva även förslagsställarens här ovan nämnda, för regeringen framlagda förslag. Inom kommittén uppdelades arbetet på delegationer och förslagsställaren fick i uppdrag att såsom en *enmansdelegation* — *delegation 5* inom kommittén — närmare utreda och precisera de för regeringen framlagda förslagen. (Etapp 7.)

Denna utredning verkställdes under tiden 31 januari—15 december 1944. Sistnämnda datum överlämnades föreliggande betänkande enligt uppdrag till kommittén, och i detsamma framläggas: »*Riktlinjer för skapande av en socialväsensdets forskningsorganisation*». I betänkandets hemställan yrkas dock endast, att en fortsatt detaljerad utredning måtte få komma till stånd och bedrivs enligt de allmänna grunder, som angivits i betänkandet. (Etapp 8.)

En sådan detaljerad utredning, bedriven av ett kontor med fast anställd, heltidstjänstgörande fackpersonal från ett stort antal berörda områden i intim samverkan med befintliga institutioner och kommittéer samt fackföreningar och industrier och i samband med vissa praktiska försök, skulle kunna igångsättas under året 1945 och därefter fullföljas under loppet av c:a 1 1/2 år, varefter fullständig organisationsplan m. m. jämte utförliga arbetsbeskrivningar och övriga nödiga handlingar rörande en socialväsensdets forskningsorganisation skulle föreligga. Detta skulle givetvis avsevärt underlätta myndigheternas slutliga ställningstagande till förslagen.

Arbetena på de *permanenta försöksavdelningarna* skulle efter ett positivt beslut omedelbart kunna igångsättas samtidigt som utredningskontoret skulle omformas till ett *permanent koordinationskontor* för att åstadkomma samverkan mellan befintliga myndigheter, institutioner och kommittéer samt industrier och fackföreningar.

Resultaten från forskningsorganisationens försöksavdelningar kunna sedermera läggas till grund för genomgripande förändringar i större nationell skala, och det faktum, att de beslutade åtgärderna underkastats och ev. bestått prov i liten skala *i verkligheten*, innan de lett till beslut och lagstiftning, utgör en garanti mot sådana ödesdigra misstag i stor skala på det sociala området, som vår tid tyvärr uppvisar exempel på.

Men en forskningsorganisation av dessa stora mått och avsedd att bli av genomgripande nationell betydelse kan ej begränsas till det egna landet. Inget land kommer heller att i framtiden kunna lösa sina sociala och ekonomiska problem oberoende av andra länder. Genom en internationell organisation »*Socialunionen*» skall samarbete inom socialväsensdets olika områden inledas mellan motsvarande forskningsorganisationer i skilda länder. (Etapp 9.)

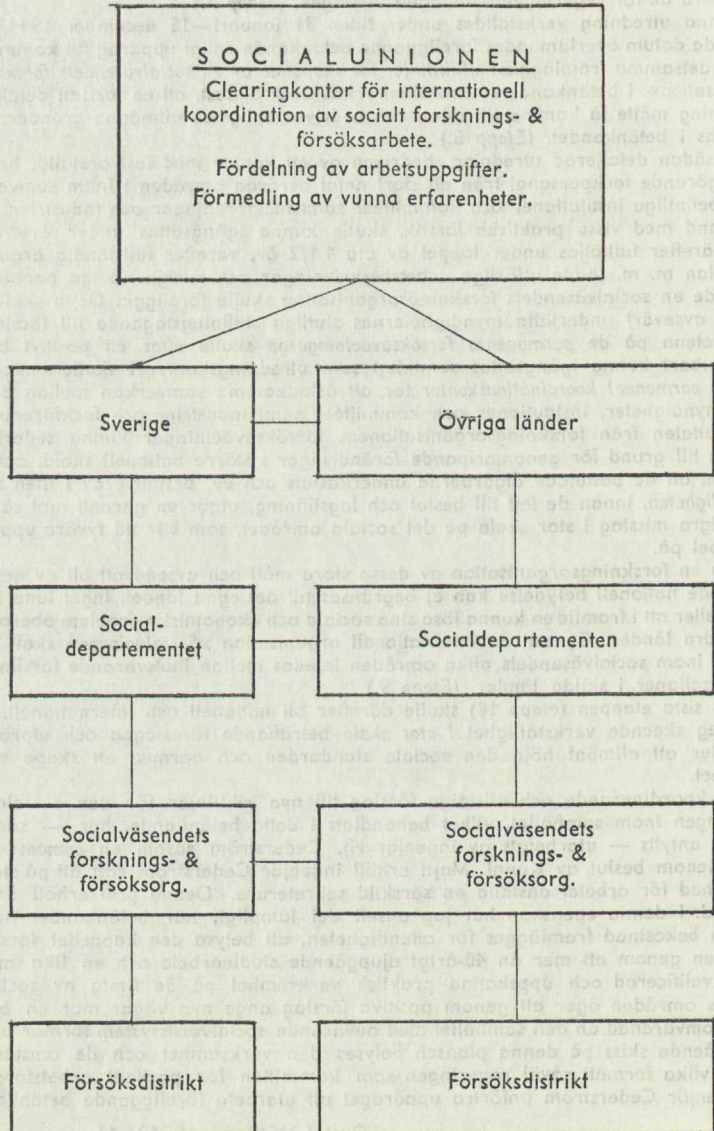
Den sista etappen (etapp 10) skulle därefter bli nationell och internationell, steg för steg skeende verkställighet *i stor skala* beträffande föreslagna och utprövade åtgärder att allmänt höja den sociala standarden och därmed att skapa social trygghet.

Det koordinerande och allsidiga förslag till nya riktlinjer för den sociala utvecklingen inom samhället, vilket behandlats i detta betänkande, har — som tidigare antytts — utarbetats av ingenjör Hj. Cederström såsom en *enmansdelegation*. Genom beslut av Kungl. Maj:t erhöi ingenjör Cederström rätt att på statens bekostnad för arbetet anställa en särskild sekreterare. Denna post erhöi under-tecknad. I denna egenskap har jag ansett det lämpligt, när betänkandet nu på statens bekostnad framlägges för offentligheten, att belysa den kapacitet förslagsställaren genom ett mer än 40-årigt djupgående studiearbete och en lika mång-årig kvalificerad och uppskattad praktisk verksamhet på de flesta av socialväsensdets områden äger att genom positiva förslag ange nya vägar mot en bättre social omvärld än den samhället med nuvarande socialvårdssystem förmår bjuda. I vidstående skiss på denna plansch belyses den verksamhet och de omständigheter, vilka förmått såväl regeringen som kommittén för partiellt arbetsföra att ingenjör Cederström anförtro uppdraget att utarbeta föreliggande betänkande.

Gustaf Witting. 15. 12. 44.

Socialunionen.

Internationell sammanslutning av de sociala forsknings- och försöksorganisationerna.

Socialunionen.

Nöden och eländet i vissa länder, i synnerhet de krigshärjade, är f. n. mycket stor, och katastrofala olyckor hota. På grund härav finnas, förutom de rent humanitära motiven att bringa de nödställda hjälp, även rent förnuftsmässiga skäl för de bättre lottade folken att intressera sig för övriga länders lidanden och deras sociala förhållanden, nämligen: 1) stor social standardskillnad länder emellan utgör ett latent krigshot; 2) länder med låg social standard utveckla sig lätt till epidemihärddar, vilka kunna utgöra ett hälsohot mot kringliggande länder; 3) låg standard och stor fattigdom hos några folk utgöra ett för det allmänna välståndet ödesdigert hinder för handel och varuutbyte folken emellan.

Av det sagda framgår tydligt att gemensamma internationella åtgärder på det sociala området äro nödvändiga.

Utvecklingen under vår tid har visat att *forskning kombinerad med praktiska försök* är nödvändig både inom teknik och vetenskap och inom näringslivets olika områden. Tidens oerhörda sociala problem ställa helt nya krav på samhället, och för att kunna möta dessa måste *socialväsendet effektiviseras* på ett sätt, som endast blir möjligt genom att även på detta område bedriva forskning med praktiska och rationella försök. Utvecklingen visar emellertid även, att inget land i framtiden kan lösa sina sociala problem oberoende av övriga länders, ett *samarbete nationerna* emellan blir därför, bl. a. av skäl, som ovan angivits, ofrånkomligt. På alla områden måste man utbyta erfarenheter länderna emellan, och om forskningsorganisationer för socialväsendet skola organiseras, vore det lämpligt att redan från början gestalta dem så att *internationellt samarbete snarast kan påbörjas*.

Internationell kontakt har visserligen tidigare varit för handen på många olika områden, men denna kontakt har förmedlats vid kongresser och studiebesök och därför i stort sett endast haft karaktären av samtal. Samtal är icke samverkan. Samverkan kan endast åstadkommas genom att särskilda organ genom heltidsanställd kvalificerad personal systematiskt och oavlåtligt med största noggrannhet följa utvecklingen i olika länder och delger dessa lämpliga rön och erfarenheter, som vunnits inom det egna landet. Som sammanhållande, fördelande och förmedlande organ samt ledare av en internationell centralarkivrörelse på det sociala området torde »*socialunionen*» lämpa sig förträffligt, medan de till densamma anslutna forsknings- och försökscentralerna i respektive länder bli de verkställande organen. Under socialunionens ledning kunna därefter arbetsuppgifterna fördelas mellan respektive länder och om arbetet bedrivs efter »*dubbeldifferentieringsprincipen*», d. v. s. att de sociala problemen utredas och behandlas *pr bransch inom näringslivet och pr socialelement*, kan arbetstakten ökas enormt. Ett land kan t. ex. syssla med textilindustrin och reumatismens konsekvenser inom denna, ett annat med en annan industri och t. ex. tuberkulosen och dess verkningar inom denna industri o. s. v. Sammankopplas arbetet därtill med *praktiska försök* torde snart verkligt djupgående kännedom om en mångfald sociala problems rätta lösning vara för handen och ett fruktbarande utbyte av erfarenheter ske till gagn för alla länder.

Tanken på ett dylikt forsknings- och försöksarbete är gammal och framlades bl. a. i Sverige redan 1930 i en generalplan rörande omorganisationen av Stockholms stads sjukvårds- och socialvårdsväsen.

Sedan dess ha förslagen ytterligare aktualiserats, därigenom att det pågående världskriget så enormt ökat kraven på effektiva sociala åtgärder. Tidpunkten är därför nu inne, då modern organisation, forskning, teknik och vetenskap i full utsträckning måste tagas i tjänst för nya och djupgående sociala åtgärder samt för att vinna tid och ökad effektivitet så att man undgår dyrbara misstag och får den största tänkbara valutan för vidtagna åtgärder. Teknikens och vetenskapens forsknings- och laboratoriemetoder böra med andra ord även tillämpas inom socialväsendets skilda områden och internationellt samordnas av en industriell clearingunion.

Utgångspunkten för allt återuppbyggnadsarbete måste vara människan och familjen och arbetet bör beröra de 3 huvudavdelningarna: *kroppen* (här inskrider läkarna och medicinen), *själen* (psykologien och kyrkan), *ekonomin* (näringslivet). Vägen att lösa dessa problem går över forskning och försök och målet bör vara *social trygghet pr bransch* åt alla.

Hj. C. 15. 12. 44.

Medellivslängden.

L a n d	Period	Medellivs- längd år		Period	Medellivs- längd år		Period	Medellivs- längd år	
		Män	Kv.		Män	Kv.		Män	Kv.
Sverige	1871—80	45	49	1901—10	55	57	1936—40	64	67
Danmark	1870—79	46	47	1901—05	53	56	1936—40	64	66
Norge	1871—81	48	51	1901—10	55	58	1921—30	61	64
Belgien	1881—90	44	47	1891—00	45	49	1928—32	56	60
England och Wales	1871—80	41	45	1901—10	49	52	1933—35	60	64
Frankrike	1877—81	41	43	1898—03	46	49	1928—33	54	59
Italien	1876—87	35	35	1901—10	44	45	1930—32	54	56
Nederländerna	1870—79	38	41	1900—09	51	53	1931—40	66	67
Schweiz	1876—80	41	43	1901—10	49	52	1933—37	61	65
Tyskland	1871—81	36	38	1901—10	45	48	1932—34	60	63
Förenta Staterna	—	—	—	—	—	—	1930—39	61	65

Den i tabellen åskådliggjorda märkliga utvecklingen kan helt tillskrivas de rationella och effektiva hygieniska och medicinska åtgärder, som tack vare det internationella samarbetet blivit möjliga.

Men de undersökningar jag samtidigt bedrev angående metoderna för omhändertagande av invaliderna, de partiellt arbetsföra och överåriga, vilka blivit så många flera tack vare medicinens landvinningar, ådagalade, att denna förlängning av livet på gamla utslitna, invalida medmänniskor var tämligen meningslös, eftersom den förlängda tillvaro de flesta av dessa erhöilo, var mer eller mindre misärbetonad och utgjorde en börda både för dem själva och deras anhöriga. Den sociala utvecklingen hade ingalunda hållit jämna steg med den medicinska, vilket är nödvändigt, om inte den senare skall vara förfelad. Men för att rätta till detta snedvridna förhållande är det enligt min mening nödvändigt, att man internationellt och i koordination griper sig an med att efter samma rationella och effektiva metoder som den medicinska vetenskapen tillämpat forsknings- och försöksvägen höja den sociala standarden och därvid främst syfta till att skapa en högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning, som skall vara en rättighet för alla, inte en allmosa. En dylik högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning är nämligen, som tidigare vid flera tillfällen i betänkandet påpekats, en oskattbar regulator på ett flertal av de betydelsefullaste samhällsområdena, bl. a. i fråga om fullarbetskraftens sysselsättning, ungdomens arbetstillträdesproblem, industrins avsättningsmöjligheter etc. Endast med hjälp av en »socialunion» torde dessa problem inom rimlig tid ha fått sin lösning, så att framtida krig kunna undvikas. Det finns nämligen endast en utväg att åstadkomma den definitiva höjning av världens allmänna standard, som är oundgänglig, och det är att bevara freden. Önskar man riva ner och förstöra chanserna att åstadkomma en lyckligare värld —

ja, då må man föra krig. Men freden kan göras varaktig, om en »socialunion» åstadkommer det internationella sociala samarbete, som garanterar en snabb utveckling mot högre standard.

**Okunnigheten måste bekämpas genom tidsenligare uppfostran
och utbildning.**

Nästa fråga är: Hur är det möjligt, att mänskligheten så ofta hem-sökes av katastrofartade konflikter? Jo, som tidigare påpekats i kapitel II: 4 »Utbildningen», *torde ansvaret i hög grad få läggas på den uppfostran och utbildning*, som bibringats dem, som nu haft och ha inflytande på världens öden. Hade dessa haft kännedom om det rätta sättet att utnyttja tidens resurser, hade olyckorna möjligen kunnat undvikas. Men den utbildning, som över hela världen erbjudits de unga, har varit otillfredsställande. På så sätt har *okunnighet* uppstått om många av livets viktigaste problem hos dem, som skola handha ledningen, och denna okunnighet är en av olyckornas värsta tillskyndare. Genom utbildningen har den fristående specialismen uppkommit. Denna har visserligen obesträtt åstadkommit förbättringar i fråga om den tekniska, industriella och vetenskapliga utvecklingen men endast till förkovran av den egna vetenskapsgrenen eller det egna företaget. Denna utveckling har saknat *ett preciserat mål gällande de rent mänskliga existensförhållandena, människornas välfärd*. För att kunna förverkliga ett dylikt mål kräves en *koordination av alla vår tids enorma resurser i uppbyggande syfte* samt därutöver garanti för att denna ständigt pågående utveckling ej gång på gång avbrytes av förödande krig. Men för att något sådant skall bli möjligt fordras kunskaper av annan karaktär än dem, som nu meddelas i skolor och vid universitet. I fria forskningsorganisationer, som genom försöksdistrikt stå i direkt kontakt med det levande livet, och som bedriva intimaste samarbete med motsvarande utländska organisationer, kunna dylika kunskaper förvärfvas av lämpliga personer. Men denna strävan måste vara internationell och förmedlas av ett centralorgan, och man kommer då fram till att en »socialunion» även av denna anledning är ofrånkomlig.

Ytterligare vill jag genom ett exempel ange möjligheterna för ett centralt och permanent internationellt arbetsorgan att främja utvecklingen på ett visst område:

Såsom sjukhuskonstruktör har jag i många år varit medlem av Internationella Sjukhusföreningens ledning inom vilken man länge strävat att genom internationellt utbyte av erfarenheter, vunna på olika håll, allestädes höja sjukvårdens effekt. Det visade sig dock, att önskade resultat icke vunnos med den snabbhet, som var nödvändig. Orsaken härtill var följande: Visserligen förekom internationellt utbyte av idéer,

men detta skedde endast genom föreningens tidskrift och vid föreningens med vissa års mellanrum anordnade kongresser med fortbildningskurser. Betydande svårigheter att snabbt tillgodogöra sig andra länders rön äro förknippade med ett dylikt tillvägagångssätt, *utvecklingen sker alldeles för långsamt*. För den skull föreslog jag vid internationella sjukhuskongressen i Paris 1937, att föreningen skulle skapa ett *centralarkivutskott*, vars uppgift skulle vara att i alla kulturländer söka få till stånd och organisera *centralarkiv* med försöksavdelningar för sjukvårdsväsendet. Dessa centralarkiv skulle insamla och sedan på lämpligt sätt registrera alla de senaste forsknings-, byggnads- och driftsresultaten på sjukhusområdet inom respektive länder, vilka på anfordran skulle kunna tillhandahållas envar intresserad institution, innan sjukhusbyggen igångsattes. Kongressen antog förslaget och undertecknad valdes till centralarkivutskottets president. Vid krigsutbrottet 1939 hade organiserats eller pågick arbetet att organisera centralarkiv med försöksverksamhet i ett 20-tal länder. Samtliga myndigheter i Sverige, som hade med saken att göra, stödde förslaget, och riksdagen antog det samma. Det svenska centrala sjukhusarkivet har även påbörjat sitt arbete. Numera har det sammanslagits med Sjukhusens Standardiseringskommitté och uppgått i och utgör en sektion inom Centrala Sjukvårdsberedningen.

Det torde vara ställt utom all diskussion, att de möjligheter den här skisserade organisationen erbjuder att under normala förhållanden över hela världen skapa ett på alla senaste rön och forskningsresultat baserat sjukhusväsen, äro mycket stora. Kriget kom beklagligtvis emellan och avbröt samarbetet just i det ögonblick det kunnat börja, men när fredliga förhållanden åter inträda, kommer det att omedelbart återupptagas och då torde dess uppgift vara större än någonsin.

Ett stort fel har dock vidlått Internationella Sjukhusföreningens hela verksamhet; inga myndigheter ha varit officiellt representerade i densamma, varför den saknat resurser att arbeta effektivt och resultatrikt. »Socialunionen», som bör ersätta Internationella Sjukhusföreningen, skall vara en officiell, av det allmänna upprättad organisation, som därför *äger de nödvändiga resurserna* till ett rationellt samarbete. Dess uppgift skall för övrigt ej vara begränsad att gälla endast sjukvårdsspörsmål, utan den skall även ha avdelningar, som ägna sig åt *alla socialväsendets områden*. Den bör vidare vara en *konstruktiv organisation, som arbetar med fast arbetskraft och utför praktiska försök i olika alternativ inom försöksdistrikt*. Vunna erfarenheter av värde tillhandahållas genom *centralarkivens* respektive avdelningar. För detta ändamål böra *filmens* möjligheter tagas i socialväsendets tjänst på ett långt effektivare sätt än någonsin tidigare och detta med avseende såväl på utbildning och fortbildning som på forsknings- och försöksverksamhet.

Ett svenskt initiativ för internationellt socialt samarbete?

De få länder, som under andra världskrigets blodiga uppgörelse haft förmånen att åtnjuta fred, ha stora förpliktelser gentemot de krigförande. Det gäller därför för dessa länder att på lämpligaste sätt gälda sina skulder. Inte minst komma dylika krav med fullständig säkerhet att resas gentemot *Sverige*, som befinner sig i kanske gynnsammare belägenhet än något annat land i världen. Vi ha inga förstörda städer, inga krigshärjade områden, där endast en svartnad och förbränd natur återstår, få föräldralösa barn, vilkas fäder och mödrar ryckts bort under kriget, få åldringar, vilkas söner och döttrar stupat och lämnat de gamla utan försörjningshjälp. Våra finanser äro, om ock ansträngda, vida sundare än kanske något annat lands. Under sådana förhållanden må det ej anses som någon tung och krävande uppgift för vårt land att praktiskt gå i spetsen för en högre social ordning genom att *inrätta det första forskningsorgan med praktisk försöksavdelning, där en ny social ordning av vida högre klass än den nuvarande prövas fram på ett levande klientel*, så att vi för övriga länder kunna framlägga ett mönstergillt system att effektivt, billigt och för klientelet tillfredsställande ordna dessa förhållanden. Kunna vi på detta sätt gå i spetsen för framtidens sociala nydaning, göra vi en insats för mänskligheten, som kan skattas högt av de krigförande och som måhända kan få gälla som ett vittnesbörd om vår vilja att gagna mänskligheten. Även om ett dylikt pionjärarbete på det sociala området skulle åsamka oss stora utgifter, bli dessa likväl ringa i jämförelse med dem, som andra länder fått underkasta sig, och ha dessutom såsom *positiva* och ej såsom krigets negativa närmast karaktären av räntabla och förnuftiga investeringar.

För att därtill göra den svenska insatsen i detta sammanhang än mer positiv vore det enligt min bestämda uppfattning ytterst önskvärt — om någon möjlighet härför fanns —, att Sverige under hänvisning till en redan påbörjad forsknings- och försöksverksamhet på det sociala området, avsedd att främja den internationella sociala utvecklingen, *kunde ställa sig i spetsen för strävandena att skapa en internationell organisation* av likartade dylika, mot ett gemensamt högt mål strävande, arbetskoordinerade organisationer, d. v. s. en »socialunion» enligt här skisserade grunder. Detta skulle kunna ske genom en inbjudan till en internationell konferens, varvid befullmäktigade ombud skulle få tillfälle att ta del av verksamhetsmöjligheterna inom en social forskningsorganisation samt de syften en dylik verksamhet skulle kunna ha både nationellt och internationellt i enlighet med de mål, som angivits i detta betänkande.

Invändningar komma måhända att anföras mot detta förslag att Sverige skulle ta initiativet till en kongress för att söka få till stånd en

internationell social verksamhet. Det kommer måhända att påstås att det är förmätet av vårt lilla land att självmant ställa sig i spetsen för dylika strävanden. Men icke desto mindre finnas skäl, som tala härför. Anledningen är visst icke att vårt lands befolkning skulle kunna anses stå på en högre nivå än övriga folk, *utan det faktum, att Sverige åtnjutit förmånen av oavbruten fred under cirka 130 år eller sedan 1814.* Denna långa fredsperiod har möjliggjort en social utveckling i vårt land vartill motsvarighet saknas inom de länder, som gång efter annan hemsökts av krig. *Fred* är förutsättning för höjd social standard och välmåga i ett land, och eftersom vi i detta hänseende gynnats av försynen, ha vi nått en sådan position på dessa områden, att vi kanske kunna göra anspråk på benämningen ett föregångsland. Detta faktum plus den fred vi åtnjutit även under detta sista krig är enligt mitt förmenande motiv nog att Sverige skall anses både berättigat och skyldigt att ta här önskade initiativ.

Det torde få anses uteslutet, att den härdvunna svenska neutralitetspolitiken, som så länge hållit landet utanför internationella våldsuppgörelser, även skulle berättiga oss till en neutralitetsställning i det kommande återuppbyggnadsarbetet. Tvärtom måste våra insatser i detta vara initiativrika och starkt positiva.

Framtiden.

Det kan måhända tyckas, som sagts, förmätet, att dessa stora problem behandlas i ett betänkande, vilket överlämnats till den svenska kommittén för partiellt arbetsföra. Men, som jag tidigare påpekat, är de partiellt arbetsföras problem av sådan räckvidd för samhället i dess helhet, om det skall lösas tillfredsställande, att man måste gripa sig an hela det sociala samhällets nydaning. Vidare har jag med skärpa påpekat, att en sådan önskvärd social nydaning icke kan ske i tillräckligt snabb takt med mindre än att ett *internationellt samarbete* etableras. Enligt min åsikt är det därför ofrånkomligt att söka sammanknyta internationella intressen, om man vill snabbt och fullständigt även inom vårt land skänka de partiellt arbetsföra en önskvärd standard. Dessutom måste påpekas, att det är av yttersta vikt att dessa betydelsefulla samhällsproblem angripas internationellt i samband med efterkrigsproblemen.

Detta betänkande utkommer från trycket ungefär samtidigt med andra världskrigets avslutning i Europa. Med orosfyllt sinne spörjer en plågad mänsklighet: *Vad skall framtiden bära i sitt sköte?* Det finnes blott två alternativ, antingen en *välsignelsebringande fred* eller *nya förödande krig*. Det förstnämnda alternativet torde få anses som *det enda önskvärda*, men dess uppnående förutsätter ett sådant socialt

samarbete länderna emellan, som skisserats i detta kapitel. Det är därför jag här så eftertryckligt hävdar nödvändigheten av att Sverige, om någon lämplig utväg yppar sig, skall ta initiativet till internationellt socialt och tekniskt samarbete.

Utan tvekan kan påstås, att en kompakt vilja att söka lösa fredens problem nu är för handen i världen och att förutsättningarna härför äro stora. *Kommunikationsväsendets fantastiska utveckling* möjliggör ett ytterst intimt och effektivt internationellt samarbete och det kan därför anses vara möjligt att skapa en fredliga förhållanden gynnande samverkan genom att i vissa hänseenden betrakta *alla länder som en enhet*, nämligen i 1) socialt, 2) vetenskapligt, 3) tekniskt och 4) industriellt hänseende. Man kan dock ej lösa fredens problem, förrän man klarlagt *orsakerna till krigen* och fått igång en internationell strävan att eliminera dessa. Bland dessa orsaker kunna särskilt nämnas diktatorsystem, okunnighet, nationalism och asocial konkurrens, vilka faktorer leda till arbetslöshet, fattigdom, avund, hat och strid. Men om de nationella gränserna *i viss mån upphävas* och därmed även vissa tullgränser försvinna och i stället för *konkurrentnationer internationellt samverkande branscher* uppstå, finnas utsikter till att flera av de här påpekade mycket allvarliga krigsorsakerna kunna avlägsnas. De internationellt samverkande branscherna skola genom forskning, bedriven och stödd av arbetsledning och arbetare, främja branschens allmänna utveckling och sedan genom sociala clearingkontor noga tillvarata och internationellt förmedla allt det bästa och för branschen och dess personal mest gagnande, som forskningen på olika håll frambringar. Målet skall vara *social trygghet för alla*. Detta kan dock icke vinnas annat än stegvis. Men att dessa steg böra tas branschvis och icke över tvärsnitt av samhället torde vara uppenbart, om utvecklingen skall underlättas. I ledningen för hela arbetet bör stå en *internationell socialunion* kombinerad med en *internationell industriell clearingunion*. Rätt uppbyggda böra dessa organisationer med berättigat hänsynstagande till alla länders olika intressen kunna bli de organ, som skapa *balans* emellan en växande fredlig produktion och konsumtion och därmed lägga grundvalen för utjämning av många allvarliga motsättningsförhållanden i vår värld.

Detta branschvis pågående arbete att skapa social trygghet för branschens avgående personal måste vara internationellt, därför att prisfrågan på branschens produkter är av avgörande betydelse för branschens strävanden i social riktning. Varje bransch må väl söka driva rationaliseringen vidare, därför att rationaliseringen ovedersägligen varit av stor betydelse för levnadsstandardens höjande, men internationell överenskommelse måste vinnas om att *i de priser för branschens produkter*, som den nya rationaliseringen möjliggör, ingår *ett tillägg*

avsett att finansiera branschens socialvårdsutgifter. Endast så kan garanti vinnas för att en bransch inom ett land ej åsidosätter vad samma bransch beredvilligt belastat sig med inom ett annat land. I Sverige ha t. ex. såväl postverkets som statens järnvägars tjänstemän pension, men de medel, som möjliggöra denna pensionering, erhållas bl. a. och till största delen därigenom, att en viss avgift för pensionsändamål är pålagd varje frimärke, varje järnvägsbiljett, som säljes. På samma sätt bör internationellt tillverkning och försäljning av en branschs produkter i olika hänseenden så regleras, att de *sociala trygghetskostnaderna* inom varje land skola vara lagda på varorna och sålunda ingå i de genom nya rationaliseringsåtgärder framkomna *lägre priserna*. Det säger sig självt, att en sådan utveckling endast blir möjlig om ett fast internationellt samarbete, bedrivet med en socialunion och dess industriella clearingunion som instrument, kommer till stånd.

Ännu en faktor av internationell karaktär, som genom en socialunion bör forsknings- och upplysningsvägen rätt klarläggas för olika länder, är det förhållandet, att många samhälleliga avigsidor få en accentuering, som står *i direkt proportion till städernas och tätorternas storlek och folkmängd*. Den specialutredning, omnämnd på sid. 158 och kallad »Svensk tätortsbebyggelse», som jag låtit utföra genom teknologer vid Tekniska Högskolan, medan arbetet med detta betänkande pågått, ådagalägger klart, att arbetslöshet, fattigdom, brottslighet, sjuklighet m. fl. beklagliga sociala företeelser så gott som undantagslöst ökas även med en relativt obetydlig stegring av samhällenas folkmängd. Detta utgör en bekräftelse på tidigare gjorda internationella erfarenheter och visar att en primär strävan att vinna lyckligare sociala förhållanden bör vara, *att bebyggelsen om möjligt decentraliseras* och de stora tätorternas fortsatta ansvällning förhindras. En socialunion, som tack vare att den baserar sig på grundlig forskningsverksamhet, äger sådan auktoritet, att den kan vinna gehör för en bebyggelsepolitik av här såsom önskvärd antydd natur, har en stor uppgift att fylla i det framtida samhället.

V. Hemställan.

I detta betänkande har från olika utgångspunkter påvisats nödvändigheten av att en *socialväsendets forskningsorganisation med praktisk försöksavdelning* omfattande 6 församlingar i Stockholm och 6 socknar i Uppsala län kommer till stånd, varvid försöksverksamheten i första hand skulle börja inom Maria församling och socknen A. Inom detta försöksdistrikt skulle *praktiskt i sålunda geografiskt och befolkningsmässigt begränsad skala men under verkliga förhållanden möjligheterna till vissa sociala reformer m. m. kunna utrönas*. Härigenom kunna sådana konkreta och tillförlitliga erfarenheter förvärfvas i fråga om lämpliga åtgärder till förmån för sämre ställda medborgargrupper i landet, bl. a. och i första hand partiellt arbetslösa och överåriga, att en för dessa önskvärd, på fullt genomprövade fakta vilande standardhöjning beträffande såväl allmänna existensförhållanden som i fråga om bostads- och arbetsmöjligheter m. m. sedermera efter reell förebild kan genomföras i hela landet, vilket skulle utöva ett gynnsamt inflytande såväl på arbetsanskaffningen för ungdomen som på näringslivets sysselsättningsproblem.

Genom att försöken avse att klargöra, hurusom här berörda klientels kvarstående arbetsförmåga i mån av vars och ens krafter och fria önskan och i samverkan med fullt arbetslösa av alla åldrar skall kunna nyttiggöras för verkligt produktiva ändamål, torde erfarenheterna från försöksdistriktet kunna leda till att utvägar yppa sig att åstadkomma den önskade sociala nydaningen utan att det allmännas kostnader stegras men likväl så att invalidas och gamlas samhällseliga trivsel höjes.

Kostnaderna för en närmare utredning angående en forskningsorganisation med försöksavdelning beräknas preliminärt till 400 000: — kronor, varvid till förebild för beräkningen tagits de båda, med stöd av landets främsta medicinska, tekniska och sjukhusadministrativa sakkunskap utförda utredningarna angående Södersjukhuset, vilka kostat respektive 175 000: — och 225 000: — kronor.

Med anledning av det anförda får jag härmed vördsamt hemställa att kommittén måtte hos regeringen framhålla önskvärdheten av

att en dylik socialväsendets forskningsorganisation med praktisk försöksavdelning kommer till stånd samt

att fördenskull en fortsatt detaljerad och fullständig utredning måtte beslutas och uppdragas åt mig, varvid syftet skall vara att i

intimt samarbete med offentliga och enskilda redan förefintliga sociala, byggnadstekniska m. fl. organ, industri- och arbetarsammanslutningar etc. för myndigheternas slutgiltiga prövning framlägga en exakt plan angående organisation, arbetsmetodik m. m. inom denna sociala forskningsverksamhet med dess praktiska försöksavdelning samt att förse denna plan med ritningar, arbetsbeskrivningar, kalkyler m. m. till de byggnader samt de sociala och byggnadstekniska experiment, som i första hand böra komma i fråga inom försöksavdelningen;

att statsmakterna måtte träffa uppgörelse med Stockholms stad angående stadens medverkan i utredningen och finansieringen därav, eftersom det första försöksdistriktet skulle omfatta vissa delar av Stockholms stad, Södermalm och de södra stadsdelarna;

att dessa medel, beräknade till c:a 400 000:— kronor, måtte på lämpligt sätt få ställas till utredningens förfogande för bestridande dels av arvoden åt experter och sakkunniga från ett flertal institutioner och organisationer samt åt administrativ personal under den tid av c:a 1 à 2 år, under vilken utredningen torde pågå, samt dels av expenser samt vissa rent preliminära försök.

Utöver ovanstående yrkanden, som ingå i det ursprungliga betänkandets hemställan, har jag, då tryckning nu sker av betänkandet, även velat i detta sammanhang återge följande på andra ställen i betänkandet framförda förslag och yrkanden, nämligen

att socialdepartementet måtte medverka till att den föreslagna, fullständiga hälso-, sjuk- och socialvårdsplan, i vilken Södersjukhuset utgör ett led och som skulle avse förhållandena för befolkningen inom Stockholms sex södra församlingar, i detalj utarbetas;

att landsbygdens *koordinerade* sociala samt jordbruks- och byggnadstekniska forsknings- och försöksverksamhet snarast måtte få detaljplaneras;

att erforderligt landområde fördenskull inköpes av staten för att bli bas för detaljutredning om förhållandena på landsbygden;

att Kungl. Maj:t på lämpligt sätt undersöker möjligheterna för Sverige att taga initiativet till en internationell konferens med syfte att få till stånd en internationell sammanslutning, *socialunionen*, med uppgift att väcka intresse för skapande av *samverkande* sociala forsknings- och försöksorganisationer i skilda länder.

Stockholm den 15 dec. 1944

HJALMAR CEDERSTRÖM

/Gustaf Witting

BILLAGOR

Willing

P. M.

angående social undersökning bland partiellt arbetsföra och överåriga inom Maria församling i Stockholm.

Undertecknad anmodades på våren 1944 av ingenjör Hjalmar Cederström att leda en av honom förberedd undersökning av vissa sociala förhållanden inom Maria församling i Stockholm samt i några fall även inom andra församlingar på Södermalm. Som sammanfattning av den sedan under sommaren 1944 företagna undersökningen framlägges nedanstående redogörelse, i vilken även anförs en del i samband med arbetet framkomna synpunkter m. m.

Folkmängden inom Maria uppgick vid årsskiftet 1943—44 till 22 725 personer. Genom skatteverket i Stockholm införskaffades uppgifter angående alla personer, som minst uppnått 67-årsåldern eller som förtidspensionerats, d. v. s. personer, som antingen på grund av ålder eller invaliditet av någon art kunde betecknas som partiellt arbetsföra. Deras antal uppgick till sammanlagt 2 278 personer fördelade på 342 yrkesgrupper. För att undersökningen skulle kunna bli så rättvisande som möjligt utvaldes en del av de yrkesgrupper, som voro talrikast representerade inom församlingen, såsom undersökningsobjekt, så att undersökningen skulle komma att omfatta så många fall som möjligt. Det gällde nämligen att genom *personliga besök* hos partiellt arbetsföra och överåriga få fram en uppfattning angående deras förhållanden och därmed också angående den sociala omvårdnaden. Undersökningar ha bedrivits med anlitande av ett antal medarbetare, som tillhört just *de yrkesgrupper*, vilka utvalts för undersökningen. Medarbetarna hade utsetts dels av styrelserna för ett antal fackföreningar, som anmodats delta i undersökningen, dels av Arbetarnas Samaritförening i Stockholm. De förra tillhörde följande 7 facksammanslutningar: Svenska Textilarbetarförbundet, Sveriges Hotell- och Restaurangpersonals förbund, Svenska Bleck- och Plåtslagarförbundet, Svenska Metallindustriarbetarförbundet, Stockholms Automobilförarefackförening, Svenska Sjöfolksförbundet och Svenska Målarförbundet. De senare tillhörde följande facksammanslutningar: Svenska Metallindustriarbetareförbundet, Svenska Livsmedelsarbetarförbundet, Svenska Grov- och Fabriksarbetarförbundet, Svenska Murareförbundet samt Svenska Frisörarbetarförbundet. Bland de medarbetare, som utsetts av Arbetarnas Samaritförening, fanns även en representant för Svenska Textilarbetarförbundet, som emellertid avgick, innan undersökningen slutförts. Stockholms Yngre Personalkonsulenters förening har även intresserats för undersökningarna, och föreningen har anmodat sina konsulenter vid olika företag att ställa önskade uppgifter till förfogande. Dessa företag voro: A.C.B., AB. Gunnar Collijn, P.U.B., SARA,

Svenska Tobaksmonopolet, A.-B. Vin- och Spritcentralen, Tanto Sockerfabrik, Konsum och Luma. Genom särskilt tillmötesgående från Stockholms stads socialvårds- och sjukvårdsmyndigheter har undertecknad även beretts tillfälle att i undersökningssyfte besöka ett antal inrättningar, nämligen Vårdhemmet Högalid, Rosenlunds Ålderdomshem, Söderby Sanatorium samt Mödra- och vårdhemmet vid Åsögatan. Slutligen ha undersökningar gjorts vid Södersjukhuset samt vid Stockholms Tuberkulosbyrå av resp. institutioners egna kuratorer. Sammanlagt ha c:a 1 000 personers förhållanden undersökts. Det bör förutskickas, att givetvis ingen som helst sovring av materialet i tillrättaläggande syfte för något visst ändamål förekommit. Det enda de i undersökningen deltagande medarbetarna visste om de personer de skickades att besöka var, att de antingen uppnått 67 års ålder eller hade förtidspension. Adresserna hade, som nämnts, erhållits från Skatteverket, och huruvida vederbörande levde under mindre gynnsamma eller förstklassiga förhållanden var en sak, som de blivande besöken skulle avslöja. Vad undersökningen främst tog sikte på var undersökningsobjektens ekonomiska och sociala förhållanden samt att skapa en bild av deras hem- och familjemiljö, för att, för den händelse misärförhållanden skulle föreligga, möjligen spåra bakgrunden till dessa.

Vid hänvändelsen till de arbetarsammanslutningar, som anmodats utse ombud att deltaga i undersökningen, hade yrkats, att deras representanter skulle dels åtnjuta sammanslutningarnas fulla förtroende, dels vara kända för sociala intressen. I samtliga fall utom ett voro utredningsmännen synnerligen dugliga, kapabla och kloka människor, som på ett högst hedrande sätt skilde sig från de ingalunda lätta och i de flesta fall tämligen ovana uppdragen. Den person, som befanns mindre lämpad för uppgiften, skildes på ett mycket tidigt stadium från undersökningen. Samtliga hade erhållit noggranna instruktioner, innan arbetet började, varjämte undertecknad personligen följde med vart och ett av ombuden vid deras första besök hos undersökningsobjekt för att inledningsvis handleda dem. Genom dessa noggranna förberedelser ha resultat av stor betydelse kunnat uppnås, och en bidragande orsak härtill har varit medarbetarnas personliga kännedom om undersökningsobjektens yrkesförhållanden — envar besökte nämligen sina f. d. yrkeskamrater — samt deras levande intresse för att söka bättra åldriga och sjuka människors förhållanden. Om varje undersökt fall skrev vederbörande en rapport, varjämte uppdraget avslutades med en sammanfattning av de i samband med undersökningen vunna erfarenheterna och intrycken. De flesta sammanfattande rapporterna samt, som exempel, en objektrapport pr medarbetare bifogas denna P. M.

En översikt av utredningsarbetet ger vid handen, att bostadsfrågan är den mest ömmande. En närmare undersökning av bostadsförhållandena har lämnat upplysning om det faktum, att ett stort antal sedan länge utdömda bostäder ställts till förut svaga och nedbrutna människors disposition — bostäder, som för 10, ja, kanske 20 år sedan ansetts ovärdiga som människobostäder. Nu bebos dessa lägenheter av gamla och sjuka, som på grund av dålig ekonomi ej ha råd eller möjlighet att skaffa sig något bättre. I många fall kan sägas, att bostaden är så hälsovådlig, att de inneboendes hälsa tar betydande skada. Icke desto mindre är det ett genomgående drag, att de gamla och invalida hellre bo kvar som fullständigt fria människor i dessa urusla bostäder än låta sig intagas på ålderdomshem.

Av undersökningen framgår vidare bl. a., att det understödsväsen, som

för närvarande tillämpas, utgör en hämsko på lusten att genom egen verksamhet hålla humör och krafter uppe och förbättra ekonomin. Om vederbörande nämligen för sin existens erhåller bidrag i någon form och skulle genom ett tillfälligt arbete råka erhålla någon förtjänst, sker ett avdrag från understödet, som kan vara lika stort som förtjänsten. Detta innebär, att vederbörande inte har någon som helst nytta för egen del av den utförda arbetsprestationen, och det torde vara mer än utopiskt att föreställa sig, att ett dylikt förfarings sätt skulle stimulera verksamhetslusten.

Ett överslag över de 1 000 undersökta fallen har visat att 70 å 75 personer kunna anses ha varit något så när tillfreds med sina förhållanden och haft det drägligt, medan c:a 925 å 930 haft en mer eller mindre utpräglad misär-tillvaro. Vid kverulans har givetvis intet avseende fästs. De här angivna siffrorna äro skrämmande, och man skulle knappast våga tro, att de kunna vara sanna. Icke desto mindre är detta ett faktum. Siffror tala i detta sammanhang ett alltför tydligt språk för att kunna misstolkas, och läkarintyg och sjukhusrapporter m. m. tala också ett ojävbart språk. Naturligtvis kan en och annan oriktig uppgift ha lämnats, men de torde vara så försvinnande få, att de kunna lämnas åsido såsom utan betydelse för totalbedömningen. Med denna lilla reservation torde därför kunna sägas, att den företagna undersökningen ger en *fullt tillförlitlig genomsnittsbild* av de sociala förhållandena för partiellt arbetslösa och åldringar i Sverige. Och denna bild visar, att 92 % av dessa människor äro typiskt socialvårdsklientel, som lever en ofta av svåra umbäranden mer eller mindre fördystrad tillvaro! Här påpekas ännu en gång, att ingen som helst förhandskänedom om fallen funnits. De ha i tur och ordning uttagits enbart efter yrkesfördelning ur skatteverkets personförteckningar.

Den undersökning undertecknad företagit vid Högalids försörjningsinrättning, där klientelet bestod av personer från en mångfald olika yrken och i alla åldrar mellan 40 och 80 år, gav tillfälle till studium av många dystra människooöden. Uppfattningen, att endast asociala element skulle vara intagna på denna inrättning, måste man efter närmare granskning av ett antal fall revidera. Bland dessa män finnas många, som fortfarande äro arbetsdugliga och mycket skickliga i sina yrken, men som på grund av ålder eller annan orsak ej orka hålla fullt ut den hårda arbetstakt som deras yngre fullt arbetslösa kamrater ute i fria marknaden. På grund härav tvingas de att låta sig intagas på anstalten, där de givetvis — oavsett att anstalten är mönstergillt skött — måste finna sig i att leva under former, som inte kunna vara önskvärda för medborgare i ett fritt land och som inte heller uppskattas av vederbörande. Men de slippa härigenom att anlita fattigvården, och detta torde vara en icke obetydlig drivfjäder för mången, som intagits på anstalten. Den blir då för dem »halmstrået». Bland klientelet finnas t. ex. personer, som arbetat i 25 å 30 år i samma firma men som, då firman plötsligt upphört, stått på bar backe och utan arbete. Då praktiskt taget ingen arbetsgivare nyanställer en även aldrig så skicklig yrkesarbetare, om han är 55 å 60 år, ha inga nya arbetsmöjligheter kunnat yppa sig för den nödställda. De yngre få företräde av många skäl, och den gamle sparkas åt sidan efter att ha tjänat samhället en lång följd av år och medan han ännu vill och under många år skulle kunna visa sin arbetsduglighet och sitt värde. Belöningen för samhällsinsatsen blir en anstalt! Eljest tycker man, att en man i den åldern skulle besitta yrkeskunskaper och en erfarenhet, som skulle kunna tillgodogöras bland annat genom att han fick handleda och

instruera mindre yrkeskunniga. Man bör ej undra över att dessa av samhället kasserade människor äro bittra över en behandling på ålderns dagar, som måste förefalla dem orättvis. Efter att genom en undersökning sådan som den här företagna fått inblick i en rad sociala förhållanden, om vilka man tidigare blott ägde tämligen obestämd kännedom, kan man inte finna det annat än skrämmande, att ett land med så hög kulturnivå som Sverige icke lyckats ordna det bättre för de gamla.

De livshistorier, som blottas vid samtalen med undersökningsobjekten, röja ofta, att den ursprungliga orsaken till deras misslyckande i livet i många fall varit missanpassning redan från barndomsåren. Redan från den tidigaste barndomen har livet varit hårt och brutalt mot dem; tvånget att skaffa brödbiten för dagen har drivit dem att ta ett arbete, vilket som helst, antingen det passat dem eller ej, och har det sista varit fallet, inställer sig snart en vantrivsel, som påverkar dem i ogynnsam riktning. Så har det gått år efter år — intresset för att nå ett mål i livet, att skänka tillvaron innehåll, har förkvävts.

Ett annat faktum, som framkommit under utredningen, är den starka reaktionen hos den vida överbäggande majoriteten gamla mot tanken att omhändertagas på anstalter av något slag. Visserligen äro förhållandena relativt bra på dessa, och om internering är det ju i de flesta fall inte tal. Men inom en dylik anstalt måste givetvis vissa regler och föreskrifter gälla, som innebära tvång. Och detta gör, att de intagna känna sig förlustiga sin frihet.

Avslutningsvis vill undertecknad framhålla, att utredningens erfarenheter tala om ytterst påtagliga brister i socialt hänseende, och det torde vara ett angeläget samhällsintresse, att man prövar sig fram till förnuftiga utvägar att åstadkomma ändringar härvidlag — ju förr desto bättre.

Stockholm den 31 augusti 1944.

Ina Jansson-Dahlqvist.

Examinerad sjuksköterska.

Undersökt fall.

Bil. 1 a.

R—e, Anders Olsson¹. Intagen på Vårdhemmet Högalid. Född den 6/7 1881 i Arbrå församling i Gävleborgs län. Föräldrarna torpare, fyra barn. Familjeförhållandet gott. Ekonomin svag. Genomgått 6 klasser i skola. Kom vid 17 års ålder som lärling till en skraddare och stannade där tills exercisen började. Fick då fast anställning vid Svea Ingenjörskår. Arbetade på kårens skradderverkstad. Arbetade sedan hos en skradderifirma i Stockholm från 1907—1935, då firman upphörde. R—e var sedan för gammal. Vid 53 års ålder går det ej att få någon ny anställning. Trots att R. är mycket kvalificerad, har han därför ej haft någon möjlighet att klara sig. Arbetsinkomsten under anställningstiden har gått åt till försörjningen, varför han saknat medel att starta egen verksamhet. Till slut återstod honom intet annat än att — ehuru med största motvilja — söka få försörjning på Vårdhemmet, där han nu tillbringat åtskilliga år.

¹ I de flesta fall ha undersökningsobjekten hemställt, att deras namn ej skulle offentliggöras, vilket önskemål givetvis respekterats. Fullständiga uppgifter stå emellertid till förfogande i utredningsorganisationens arkiv, om dylika skulle önskas.

Undersökt fall.

J., Karl Ossian. Skräddare. Intagen på Vårdhemmet Högalid. Född 8/2 1893 i Härnösand. Fadern guldsmed, innehade egen affär. J. var det sjunde barnet bland nio syskon, av vilka fem nu äro i livet. Förhållandet mellan föräldrarna var gott. Står numera inte i någon förbindelse med syskonen, eftersom han skäms över att han misslyckats här i livet. Önskar att han kunde komma på rätt köl igen. Har genomgått små- och folkskola med goda betyg. En broder är skriftställare, en annan har varit i utlandet och är nu verksam som översättare; en syster är sömmerska och den yngste levande brodern köpman. När J. var endast åtta år dog fadern. De tre minsta barnen utackorderades då av fattigvården och hamnade hos olika familjer. J. kom då först till en bageriidkare, men fick där arbeta så hårt, att han klagade för fattigvårdsmyndigheterna. Blev då flyttad till en torparefamilj, som tog mycket väl hand om honom. Där stannade han, tills han konfirmerades. Under tiden fick han gå hos en guldsmed och lära sig reparera klockor. Kort efter konfirmationen kom J. till en konditor som bagaregesäll, och stannade där i ett och ett halvt år. På kvällarna brukade han alltjämt ägna sig åt urmakeri, som intresserade honom. Vid denna tid ansåg han sig kunna hysa goda förhoppningar om en ljus framtid.

Flyttade 1909 till Stockholm, där han fick anställning som bagare. Genom storstrejken detta år miste han sin plats. Sedan dess ha arbetena skiftat. Började hos en skräddare, och stannade där en tid, ehuru han vantrivdes. Han började dricka och spriten och dåligt sällskap förde honom på villovägar. Redan 1911 hamnade han första gången i fängelse för stöld. Sedan dess har han varit i fängelse nio gånger. Säger att »livet varit stormigt». Har varit gift och har en dotter på tretton år. Är numera frånskild. Intogs på sinnessjukhus 1936, och vårdades där till 1944, då han överfördes till Vårdhemmet där han arbetar i skrädderiet. Verkar definitivt knäckt, trots att han blott är 51 år. Tycks ha svårt för att hålla ihop tankarna.

Undersökt fall.

Skräddarmästare. Intagen på Söderby sanatorium. Född den 27/9 1897. Började efter slutad folkskola hos skräddare. Lärotid 4 år. Arbetat hos olika skrädderifirmor. Öppnade egen verksamhet omkring 1930. Tvingades därtill på grund av sjukdom. Fick lungtuberkulos 1925 och vårdades ett år på sanatorium. Under den tiden började vederbörande så snart krafterna tilläto det att sy till personal och patienter på sjukhuset. Efter utskrivningen lyckades han inte få anställning i någon firma. Dörrarna voro stängda för en f. d. sanatoriepatient. Var då nödsakad att så smått i hemmet börja sy till kunder. Rörelsen arbetades upp och affären gick bra ända till 1939, då vederbörande fick recidiv och ånyo måste in på sanatorium.

Under sjukdomsperioden gick det ej att hålla affären flytande. Den gick med stor förlust och måste stängas. Efter utskrivningen måste vederbörande ta plats hos en skräddare, men fick sluta efter 2 månader, då chefen fått reda på att vederbörande legat på sanatorium. Som förevändning upp-gavs att det fanns så litet arbete, trots att verkstaden hade fullt upp att göra. Tvingades då att ånyo börja på egen hand. Måste då arbeta så hårt för att få affären att gå, att följderna blev ett nytt recidiv 1943. Vistas nu på Söderby. Affären ger så dålig avkastning att vårdkostnaderna knappast kunna klaras. Vederbörande önskar, att han snart skall bli så pass bra, att han kan börja sy inom anstalten och på så sätt kunna bidra till att betala vården.

Bil. 1 d.

Undersökt fall.

J., Erik Ferdinand. Grovarbetare. Intagen på Rosenlunds ålderdomshem. Född den 30/11 1868 i Fittja församling, Stockholms län. Fadern var soldat, arrenderade en gård med 4—5 kor. Äldst av 2 syskon, hjälpte till hemma på gården tills han var 18 år. Började sedan som dräng hos en ryttmästare, fick sköta trädgård och hästar samt passa upp åt den övriga tjänstepersonalen när så behövdes. Fick 350 kronor om året samt en kostym kläder. Stannade på platsen i 3½ år. Flyttade sedan till Stockholm; arbetade där vid sockerfabrik i 40 år. Vid 67 år fick J. lämna sin plats med en pension på 650 kronor om året. När sedan folkpensionen började utbetalas drogos 250 kronor om året av från den pension, vilken J. fick av sockerbolaget. Har bägge benen amputerade. Kom till ålderdomshemmet förra året. Hustrun död för en månad sedan på Stigbergets sjukhus. Tycker själv att det är orättvist, att avdrag skall göras på endera pensionen; vet nu ej om det räcker till vården här. Har haft några smärre sparade belopp, men de ha gått åt under vistelsen på ålderdomshemmet.

Bil. 1 c.

Undersökt fall.

G., Teresia. Numera intagen på Rosenlunds Ålderdomshem. Född den 26/3 1863 i Värmland, där fadern var skrädderiidkare. Gott föräldrahem, 5 syskon. Gått i vanlig folkskola. Hjälpte till i hemmet, där hon fick väva, spinna och överhuvudtaget deltaga i alla sysslor. Flyttade hit till Stockholm vid 21 års ålder och tog hembiträdesplatser. Gifte sig när hon var 27 år. Mannen var gjutare vid Bolinders, död för fyra år sedan. Vid 65 års ålder fick han sluta hos Bolinders med en pension på 8 kronor i månaden. Makarna fingo folkpension men måste få hjälp från fattigvården till hyra; då drogs pensionen från Bolinders in, så till vida att fattigvården tog hand om den. Nu intagen på Rosenlunds ålderdomshem. Fru G:s största glädje var en radio, som hon fått av sin sonson.

Undersökt fall.

L—st, K a r l A d o l f. Intagen på Vårdhemmet Högalid. Svarvare till yrket. Född i Umeå landsförsamling, där föräldrarna hade eget lantbruk. Modern dog då L—st var endast 11 år. Uppfostrades i fosterhem. Fosterföräldrarna voro goda och snälla människor. Gått i folkskola. Fick börja arbeta vid ett sågverk vid 11 års ålder och höll på därmed tills han var 20 år. Hade under tiden lärt sig svarva. Kom sedan till Stockholm och arbetade hos en svarvmästare under 17 år. L—st fick under denna tid lära sig yrket ordentligt. Övertog sedan firman och innehade den i 15 år, tills han blev sjuk, fick förlamning i benen. Tror själv, att det berodde på dragig och kall bostad. Låg på sjukhus tills de pengar, han under åren lyckats spara ihop, togo slut; blev då skickad till Högalid där han en tid låg på vårdhemmet. Blev sedan så bra, att han ånyo kunde börja arbeta på försörjningsinrättningen. Arbetar som svarvare, förfärdigar bl. a. en hel del leksaker. Är änklung, har en dotter, som betalar 10 kr. i månaden för honom på Vårdhemmet. Nykter och ordentlig; trevlig att prata med. Är ledsen över att på gamla dar inte ha någonting, så att han kan kosta på sig själv en eller annan småsak.

RAPPORT.

Efter anmodan till Stockholms Metallarbetarefackförening av Ing. Hjalmar Cederström, medlem av den av Kungl. Maj:t utsedda kommittén för partiellt arbetsföra, har undertecknad som utsedd granskare av de partiellt arbetsföra medlemmarna inom avdelningen att efter fullgjort uppdrag avlämna följande rapport.

Undersökningen har bedrivits under 14 dagar, berörande uteslutande medlemmar boende inom Södermalm. Antalet undersökta fall uppgår till i runt tal 100 st. De flesta av dessa fall finnas utskrivna i specialrapporter.

I och för erhållande av så allsidig bild som möjligt ha 10 st. arbetsplatser besökts, vars arbetare i stor utsträckning äro boende inom Södermalm, och där skydds- och sanitära anordningar undersökts. Av dessa arbetsplatser äro fem stora, Finnboda Varf, General Motors, Luth & Rosén (ASEA), L. M. Ericsson och Elektr. AB Helios, samt fem små med under 100 anställda, undantagandes Hammarbyverken, som har cirka 180 anställda.

Samtidigt har 10 ynglingar, födda 1924—1925, vid ovannämnda företag utgjort en gallup i och för utrönandet av yrkesutbildning.

Tio fall utskrivna som specialrapporter innesluter fall som genom sjukdom, olycksfall, e. d. blivit partiellt arbetsföra. Övriga fall äro i huvudsak gamla och arbetslösa, med eller utan pension eller arbetslöshetsunderstöd, partiellt arbetsföra, helt arbetsföra och helt arbetsoförmögna. Speciella rapporter äro utskrivna för fall inom ovannämnda grupper.

Som sammanfattning av utredningen kan anföras:

Yrkesanvisning från skolorna saknas i allmänhet. Yrkesutbildningen på verkstäderna sker utan något system och efter en slump. (Se specialrapport bil. 2 a)

Hänsyn till arbetets lämplighet för intagen arbetskraft ur hälsosynpunkt är icke tillfinnandes.

Skyddsarbetet på arbetsplatserna bör uppdelas i två grenar, olycksfalls-skydd och hälsoskydd. Olycksfallsskydden är i allmänhet av god klass, och på detta område arbetas det ofta i fullt samförstånd mellan arbetare, arbetsledare och arbetsgivare i gemensamma kommittéer, som förekommer vid samtliga större företag, och där som sagt goda resultat ha nåtts.

Skydden mot ohälsa i arbete är däremot ett mycket efterblivet kapitel. Av de tio undersökta företagen fanns icke något som var klanderfritt. Bäst var här L. M. Ericsson, vars nybyggda verkstadslokaler hade alla betingelser för goda sanitära förhållanden. Dock var även här inom vissa avdelningar luften förskämd, och arbetarna klagade på att det var för varmt på sommaren och för kallt på vintern, allt beroende på att de stora nyanlagda luftrummen med tempererad luft icke fungerade. På övriga verkstäder var detta förhållande mycket mera utpräglat, dragigt och kallt till köldgrader eller för varmt med osund luft. Ju mindre verkstäder, desto sämre lokaler. Orsaken upplystes vara, att då det var ekonomiska frågor för bolaget, och då ekonomisk vinst icke påtagligt kunde påvisas för förbättringars genomförande, detta fick anstå. Ett stärkande av arbetarskyddsombuden genom en utvidgning av arbetarskyddslagen var här ett önskemål.

Av undersökta fall som genomgått omskolning ha några funnit den bra och efter omskolning erhållit arbete, under det att andra funnit omskolningen onödig, då de icke fått arbete efter densamma. Detta synes bottna i att omskolning skett under en tidrymd av $\frac{1}{2}$ år utan hänsyn till det nya yrkets karaktär. Sålunda ha en svetsare, en svarvare och en fräsare erhållit arbete under det att två filare icke erhållit något sådant. Motivering har varit, att de arbetsgivare som sökt filare önska sådana med minst 3 års vana.

Här har också framkommit, att folk med tidigare utbildning i metallindustrin (metallslipare), som på grund av rådande lågkonjunktur i byggnadsbranschen, för vilken de arbetar, omskolats till filare under $\frac{1}{2}$ år, ej fått arbete i sitt nya yrke, då de ej varit kompetenta, men efter någon tid, då byggnadsbranschen fick mera arbete, erhållit anställning inom sitt gamla yrke, varför de menat, att tillfällig sysselsättning vid skolan för beställares räkning med något tempoarbete, som kunde inläras på några dagar, varit mera ändamålsenligt.

Svårigheten att erhålla arbete inom metallindustrin för såväl yrkesarbetare som icke yrkesarbetare är markant först vid uppnådda 50 års ålder och utpräglad då sökanden nått 60 år. Vid rationalisering eller inskränkning av driften förekommer mycket ofta, att alla över 60 år bli arbetslösa.

Mellantiden till pensionsåldern 67 år tillbringas med tillfälliga anställningar, mestadels genom A.K. Efter erhållen pension är även A.K.-arbetet stängt för dem.

Pensionerna äro i samtliga fall för knappa. Endast genom rabatterna på livsmedel, genom fattigvård och genom att barnen hjälper föräldrarna är det möjligt för dem att leva. Icke något fall har påträffats, där pensionären lever uteslutande av sin pension. Inskränkningarna sker i första hand på

bostaden, som i 8 fall av 10 är undermålig, i andra hand genom att klädbestånd, husgeråd och sängkläder icke förnyas. Tidningar, böcker o. d. existerar endast i undantagsfall. Försämringen sker gradvis och man finner de sämst lottade bland äldre pensionärer.

Då metallindustrins karaktär är sådan att 95 % av de partiellt arbetsföra skulle kunna sysselsättas med sådant arbete, är det förunderligt, att de partiellt arbetsföras problem är så brännande just inom metall.

Här visar det sig, att en smidig omskolning saknas. Omskolning till visst yrkesarbete, tempoarbete eller teoretisk utbildning, allt efter behov och fallenhet och ordnat efter en plan, är ett brinnande behov för Stockholms metallarbetare.

De s. k. överåriga eller de som har svårt att få arbete på grund av sin ålder över 50 år önska arbete på vilket de kunna försörja sig. Pensionärer, som ofta äro mycket vitala, önska likaledes sysselsättning med en förbättrad utkomstmöjlighet. Samstämmigt ha alla uttalat sig mot att flytta till ålderdomshem o. d. En, boende på ett sådant, har förklarat, att han har det bra. Med några undantag, som vilja bo kvar där de äro, önska de att få flytta till ett pensionärshem, där den personliga friheten fanns och det egna hushållet bevarades.

Slutomdöme:

1. Någon vägledning för ungdomen till yrkesutbildning har icke funnits. (Se bil. 2 a)
2. Något system för förebyggande av ohälsa i arbetet finnes knappast. (Se bil. 2 b fallet Åke Björkman samt arbetarskyddsombudens uttalande, som återgivits ovan).
3. Skydd mot olycksfall i arbete är på god väg att bliva tillfredsställande. Organ, sammansatta av arbetare, arbetsledare och arbetsgivare, fungera ofta väl. Här bör en utbyggnad ske att omfatta även skydd mot ohälsa i arbete. (Se ovan industriutredningen och skyddsombudens uttalande).
4. De partiellt arbetsföra sakna anvisningar och ekonomi att omskola sig. (Se bil. 2 b och specialrapporterna¹).
5. Bostäderna äro till 90 % undermåliga. (Se samtliga specialrapporter¹).
6. De gamla behöva bättre pensioner, bättre bostäder och även i vissa fall någon sysselsättning. (Se specialrapporterna¹).
7. De överåriga äro oftast partiellt arbetsföra och vilja ha sysselsättning. (Se specialrapporterna¹).
8. Rabattsystemet är bra och för de flesta absolut nödvändigt för att kunna leva. Bör utbyggas att omfatta även andra varor än nu gällande. (Se specialrapporterna¹).

Lämnade uppgifter äro vederbörligen styrkta med namn och adress i specialrapporterna. I de fall där sådana specialrapporter ej utskrivits på grund av dess likartade karaktär med övriga, ansvarar undertecknad för riktigheten av desamma.

Stockholm den 20 juli 1944.

Knuth Svensson.

¹ Arkiverade.

RAPPORT.

Undertecknad, som vid tre stora företag på Söder i Stockholm, nämligen General Motors, Elektriska AB Helios samt ASEA, undersökt yrkesutbildnings- och yrkeskunskapsförhållandena hos 10 metallarbetare boende på Södermalm och födda 1924—1925, har funnit:

En av tio hade någon utbildning i metallarbete, innan han kom in i verkstadsindustrin. Denne ende hade dock endast genomgått metallslöjd under en termin vid folkskolan.

Samtliga hade vanlig folkskola.

En hade dessutom genomgått ett läsår vid STI i Stockholm som afton-skola.

Samtliga utom en hade sysslat med diverse, mest springpojksarbete, innan de började i verkstadsindustrin.

Tre stycken sysslade med arbeten, som ledde till yrkesutbildning. Därav var en fräsare, en svarvare och en verktygsarbetare.

Ingen var utlörd eller hade yrkesarbetares gängse betalning. Timpenningen utgick här med kr. 1:—, 1:40 och 1:70.

Övriga sju voro helt sysselsatta med tempoarbete, arbete vid s. k. löpande band, borrning o. d.

Timpenningen här var avtalsenlig eller 68 öre. Samtliga hade ackord och tjänade omkring 100 % på utgående timpenning.

Av samtliga voro nio födda i Stockholm och en i Kramfors. Samtliga nio, födda i Stockholm, bodde hemma hos sina föräldrar. Samtliga delade rum med föräldrar eller syskon.

Den, som var född i Kramfors, hyrde rum och delade med en jämnårig det möblerade rummet. Han hade stora svårigheter att få förtjänsten att räcka till. Var skuldsatt för kläder och hade ej råd att besöka tandläkare. Hade ej råd att vara med i sjukkassa, och vid ev. sjukdomsfall skulle han råka i misär.

En ville studera till verktygskonstruktör. Även de övriga hade lust för utbildning, speciellt yrkesutbildning inom metall. Voro ovilliga att lära på verkstaden, då förtjänsten skulle bli mindre under lärtiden. Hade dock inte fått något erbjudande. Voro ej villiga att gå på aftonkurser på Stockholms yrkesskolor. Orsaken svår att få fram, men de kände det som ett tvång och tyckte, att det var meningslöst, de skulle snart »göra rekryten» o. s. v., förklarade man. Ingen hade rekommenderats något yrkesval vid skolan.

Vid frågan om de, därest de fått en sådan rekommendation, då skulle ha lärt yrket, svarade fem stycken ja. Övriga svarade, att det inte var någon förtjänst och de måste hjälpa till att försörja sig själva och ville ha litet fickpengar.

Vid fråga om de, därest de fått fickpengar och hjälp till sin försörjning, då skulle valt att lära ett yrke, svarade samtliga ja.

Stockholm den 18 juli 1944.

Knuth Svensson.

Undersökt fall.

B—n, Åke Sigfrid, Bondegatan 38.

Född i Kopparbergs län den 7/12 1919.

Familjen, bestående av fadern, modern, ovannämnda Åke samt en broder till honom, flyttade till Stockholm 1925.

Björkman har genomgått vanlig folkskola och började omedelbart efter avslutad skolgång vid 14 års ålder arbete inom en radioindustri. Efter fem års anställning vid denna firma slutade han och började som pressare vid L. M. Ericsson, där han arbetade i åtta månader eller till i april 1940, då det upptäcktes, att han hade tbc. på ena lungan. Han slutade då sin plats på L. M. i väntan på att få komma in på Söderby, där han sedan vistades i 3½ månader och där lungan belades med gas.

Utkommen från Söderby sökte han på nytt anställning vid L. M., dock ej som pressare, då han ansåg detta arbete för skadligt, i det han fick sitta med hopsjunket bröst hela dagarna. Fick dock ingen anställning där och reste därför till Sigtuna, där han erhöll arbete på en transformatorfabrik. Slutade efter tre månader, då han icke orkade med arbetet. Fick så anställning på ett segelmakeri. Verkstaden var kall och dragig och mycket ohygienisk. Fick tbc. på andra lungan och låg på Söderby 1943 i 4 månader. Har nu båda sidorna gasade. Kan inte få något arbete, som han orkar med.

Bor hos sina föräldrar, som försörja honom. Är medlem i sjukkasse, som betalt sjukhusvistelsen och från vilken han uppbär 1 kr. om dagen i sjukhjälp. Har dessutom haft understöd från Tuberkulosbyrån i två perioder, första gången 1940 under tre månader med 60 kr. i månaden samt sedan 6 månader under 1944 med likaledes 60 kr. per månad. Understödet indrogs, då fadern erhöll arbete. Fadern, som är rörarbetare, har ofta varit arbetslös. Tjänar i genomsnitt, då han arbetar 80:— kr. per vecka, har dessutom portvaktssysslan i Bondegatan 38. Modern arbetar utom hemmet med diverse sysselsättningar. Har bl. a. arbetat som svetsare vid galvaniseringsfabriken men slutade på grund av det hårda och osunda arbetet, som hon ej tålde. Arbetar för närvarande på kyrkogårdar och tjänar där c:a 60:— kr. per vecka. Brodern, som också är rörarbetare, är för närvarande inkallad i militärtjänst. Familjen bebor en tvårumslägenhet med kök av relativt god kvalitet men kuratorn vid Tuberkulosbyrån har påpekat, att den är för mörk och icke släpper in någon sol.

Efter understödets indragande sökte vederbörande arbete genom kuratorn på Tuberkulosbyrån. Då något sådant dock ej fanns att få, förklarade han för kuratorn, att han skulle söka i öppna marknaden. Kuratorn avrådde detta och ordnade så att han erhöll en verkmästarkurs per korrespondens gratis. Erhöll dock inte någon ekonomisk hjälp och som han är mycket försynt och inte vill ligga det allmänna till last, har han icke sökt någon hjälp från fattigvården. Tror att kursen kan ge honom en möjlighet att få något lättare arbete, och om inte annat så tror han sig kunna få plats som ritare efter kursens genomgående.

Kursen omfattar c:a 40 brev och kan, om han icke sysslar med något annat, i bästa fall genomgås på ett år. Han tänker dock och ser sig tvungen till att söka arbete i höst, varvid han kommer att läsa om kvällarna. Anser det vara svårt men ser sig icke någon annan utväg. Hans erfarenheter från

sjukhusvistelsen, de sociala kuratorernas och Tuberkulosbyråns behandling äro i allmänhet goda, men han förklarar, att de enligt hans åsikt sakna de rent materiella betingelserna, som skulle göra det möjligt för dem att under och efter sjukhusvistelsen omplacera folk till lämpliga yrken och sysselsättningar. Är av den uppfattningen, att en eftervårdscentral för omskolning är en huvudbetingelse för att personer i hans situation någonsin skola kunna bli friska.

Undersökarens anmärkning.

Den undersökte verkar mycket intelligent, skulle säkerligen kunna omskolas till något intellektuellt yrke, som mera lämpade sig för honom och hans sjukdom. En betingelse synes dock vara, att han erhåller ekonomisk hjälp under utbildningstiden, då han i annat fall med sin läggning tar arbete var som helst och säkerligen på nytt får återfall.

Bil. 3.

RAPPORT

angående social undersökning inom Stockholms Automobilförarefackförening.

När jag fick detta uppdrag, så var min första tanke, att det ej skulle bli någon lätt uppgift, enär jag säkerligen skulle komma att betraktas som en misstänkt figur, utsänd av de sociala myndigheterna för att om möjligt minska understöden. Denna min tanke visade sig vara felaktig, de flesta kände mig och förstod, att jag var ute i ärliga avsikter för att få veta hur de hade det, och de tänkte säkerligen: kan ni åstadkomma något till det bättre, så nog skall du få veta sanningen.

Jag kom snart underfund med att vårt omskrutna Folkhem Sverige har stora sociala brister, vilka så fort sig göra låter måste avhjälpas för att Sverige skall göra skäl för benämningen »Folkhem».

Jag skall i fortsättningen uppehålla mig vid de saker inom socialväsendet, som jag anser mest bristfälliga.

Barnens uppfostran.

Det synes mig, som om människornas utveckling, hälsa och välstånd mycket är beroende på hur barnen haft det under uppväxtåren. Att föräldralösa barn och barn födda utom äktenskapet intar en särställning här i livet till det sämre är obestridligt, varför jag skulle vilja föreslå, att stat och kommun ålägges större ansvar för dessa barn, vilket ansvar ej får sluta vid 16 års ålder utan först när barnen fått genomgå en fullständig yrkesutbildning och kan erhålla en så väl avlönad plats här i livet så de verkligen kan försörja sig. Som det nu är ledes de ej så sällan in på brottets bana genom att de vid 16 års ålder ej kan få så väl avlönad plats, så de kan göra rätt för sig.

Hemmet och familjebostaden.

Enligt min uppfattning bör det i lag fastställas, att en familjebostad skall innehålla minst 60 kvm. golvyta.

Hemmet och familjelyckan, är enligt min uppfattning, i stor utsträckning beroende på ekonomin. Därför är det nödvändigt att fackföreningsrörelsen i sitt efterkrigsprogram fordrar full sysselsättning för alla de medborgare som vill och kan arbeta. (Man kan ifrågasätta om det ej borde vara förenat med tvång för varje medborgare att utföra arbete, om han eller hon kan utföra dylikt).

Invaliderna.

För de flesta medlemmar som jag besökt har sjukhusvistelsen varit flerårig, och så har förhållandet säkerligen varit för alla invalider. På min fråga hur familjen klarat sig under mannens sjukhusvistelse, har det allmänt klagats på att första tiden var den svåraste ur ekonomisk synpunkt, enär det tog lång tid innan familjen fick någon social hjälp, varför hemmet redan häftade i skuld när hjälpen kom. Andra åter har varit lyckligare lottade, emedan de haft stora barn eller frisk hustru, som kunnat övertaga försörjningsplikten, men för de invalider, som varit nödsakade söka social hjälp, och det måste ju flertalet göra, blir förhållandet ett annat. Invaliden kommer hem till sina kära, ser där, att han är en börda för hemmet, och om han i bästa fall kan få litet dåligt avlönat arbete så minskar den sociala hjälpen ögonblickligen, och kan han ej utföra erbjudet arbete, blir det nya svårigheter vid arbetslöshet att återfå den sociala hjälpen. Den invaliden blir, som en fru sade, tungsint och vemodig och talar ej om annat än skulder, sjukdom och arbete. Vi kan även antaga, att patienten blivit så bra, att han kan utföra något nyttigt arbete, men om han då åtager sig dylikt, kommer kommunen och kräver återbetalning av de belopp, som utlagts för familjen och hans vård; dessa skulder kunna ju vara omkring tre à fyra tusen kronor, och var och en förstår ju det hopplösa för en sådan person att börja arbeta, enär dessa skulder är för stora för en frisk arbetare att avbetala i synnerhet som nya skatter tillkommer. Det blir ej något annat val, han försöker så länge som möjligt behålla den sociala hjälpen och struntar i att söka sig något arbete, vilket även gör, att patienten blir förslöad och ej själv bjuder till att bli bra.

Samtliga invalider, som jag besökte, hade förtidspension. Det synes mig, som om detta förfaringssätt är detsamma som att kasta till en hund ett ben så tiger han för tillfället; någon hjälp för det återstående livet är det i varje fall inte, enär patienten inte kan klara sig på pensionen utan måste söka social hjälp med återbetalningsplikt för anhöriga, som i flesta fall har nog av sina egna bekymmer.

Men hur skall man då göra med invaliderna? Jag skulle vilja föreslå, att man gör med dem som föräldrarna gör med barnen, innan de släpper ut dem; de lär dem gå. För invalidernas del skall det vara samhällets sak att ikläda sig fadderskapet. Varje invalid, som blir utskreven från akut-sjukhus eller söker förtidspension, skall överföras till konvalescenthem, där yrkesskola för utbildning till något yrke skall finnas. Är fallet hopplöst, skall pensionen vara så stor, att patienten kan klara sig på den. Invaliden får under inga förhållanden släppas hem, förrän han kan ett yrke eller fått en plats eller sin försörjning tryggad.

Nervklena.

För de kamrater, som jag besökt, synes det mig som en lindrig sysselsättning skulle vara hälsobringande, och deras hustrur har över lag intygat detsamma. I ett fall sade patienten själv, att de tre år han var intagen på Beckomberga sjukhus var de bästa år han haft under sin sjukdomstid, enär han fick sysselsätta sig med rörmokeriarbete. När han blev utskriven, fick han genom sjukhuset plats hos en privatfirma, men kunde ej hålla den erforderliga arbetstakten, varför han så småningom fick sluta. Här såväl som i övriga fall skulle den av ingenjör Hjalmar Cederström föreslagna Socialstaden ha en stor uppgift att fylla.

Folkpensionärer.

Här fick man se hur Social-Sverige har det ordnat för sina gamla. Nästan över lag så bodde de i stadens gamla ruckel som för länge sedan borde varit utdömda; i Bellmansgatan 22 C var lägenheten till och med belägen under gårdsplanen. På fråga varför de ej sökte bättre lägenhet svarades, att till följd av sjukdom och mindre god arbetsförmåga de senaste åren hade de ej råd att bo bättre, och för övrigt så räckte ju ej folkpensionen till den undermåliga bostad de innehade. På fråga om de önskade komma in på ålderdomshem var svaret hos samtliga, att de önskade bo och leva tillsammans med sina anhöriga som fria människor. Angående om de önskade någon lindrig sysselsättning, var jag övertygad att så var fallet, om ej folkpensionen därigenom minskades, vilket de ansåg var en stor orättvisa, när folkpensionen som den är ej räcker att leva på.

När man fick förklara för dem den av Hjalmar Cederström föreslagna ålderdomsförsörjningen i en Socialstad, där var och en fick arbeta efter förmåga, så var alla övertygade om att livet skulle få större värde. »Och», som ett par sade, »då kanhända barnen slipper underhålla oss». Men de flesta beklagade att de ej kunde få någon nytta av den föreslagna Socialstaden, enär de var för gamla, men de hoppades, att förslaget skulle komma andra till godo.

Enligt min uppfattning måste inom ålderdoms- och invalidförsörjningens område genomgripande förbättringar vidtagas. Till exempel: Jag har endast träffat på ett fall, där båda makarna var lika gamla, varför båda hade folkpension, men likväl kunde de ej klara sig utan barnen måste bidraga till deras uppehälle. I övriga fall hade hustrun varit fem till tio år yngre än mannen, vilket är liktydigt med att dessa båda makar skall leva på mannens pension. Och i två fall har invaliderna haft endast grundpension 70 kronor per år, beroende på att deras hustru innehade fast anställning med en inkomst av omkring 2 000 kronor per år. Man kan mycket väl förstå dessa kvinnors tankar om de sociala förhållandena, när de genom sitt slit och släp blir så dåligt belönade av samhället. Enligt min åsikt är det enda sättet för dessa båda kvinnor att skilja sig från sina män; då får de så småningom själva behålla sin inkomst och samhället blev även nödsakat utbetala full pension och social hjälp till dessa invalider.

Med anledning av de dryga omkostnader, som är förenade för pensionärer som bo och leva i större samhällen, skulle jag önska föreslå, att pensionsbeloppet skall oavkortat utgå till var och en av äkta makar om deras samlade inkomst ej överstiger 3 000:— kronor per år. Genom en höjning av den pensionsfria inkomsten uppmuntrar man även arbetsvilligheten.

Barnens underhållsplikt.

Enligt min åsikt är detta förhållande ett föråldrat system, som ej hör nuvarande samhälle till. Med andra ord, det ena barnet ärver en miljon efter sina föräldrar, ett annat barn har fattigvårdskostnader att avbetala så länge föräldrarna lever. I detta fall kan anföras ett otal exempel, där samhället är delaktigt i många familjeolyckor.

T. ex. vi har en ung man, som inget högre önskar än att ingå äktenskap och bilda familj, men han har försörjningsplikt mot sina föräldrar och inser att hans inkomst ej tål båda dessa utgifter. Ett annat fall: Ett ungt par har redan bildat familj och ett par barn har även tillkommit. Genom noga gjorda beräkningar så har även ett eget hem köpts. Men så kommer det: far eller svärfar råkar ut för en olycka och blir därigenom i förtid invalid, försörjningsplikten återfaller på det unga paret, som därigenom får sina beräkningar kullkastade.

I övriga fall får jag bekänna att jag ej är i stånd att se någon lösning, såvida ej den av ingenjör Cederström föreslagna Socialstaden kommer till stånd.

Stockholm den 1 aug. 1944.

C. G. Johansson.

Bil. 3 a.

Undersökt fall.

B—n g, Erik, Högbergsgatan 115, 2 tr.

B—n g är till yrket droskförare samt född i Stockholm år 1908. B. blev född utom äktenskapet; fadern har han ej någon kännedom om. Hans moder fick sedan B. fötts plats i Rönninge och i arbetsköpet ingick, att modern skulle få ta pojken med sig. Hon innehade denna plats, tills B. var 7 år gammal, då hon gifte sig och flyttade in till Stockholm. B. fick stanna kvar i Rönninge som fosterbarn, men hans fosterföräldrar visade sig vara allt annat än lämpliga, varför det blev mycket sämre, sedan modern flyttat och det allmänna samtalsämnet bland grannarna i Rönninge var hur illa pojken blev behandlad. Sedermera kom han till sin moder i Stockholm men blev även där behandlad som ett påhäng i familjen.

Under förut nämnda förhållanden blev skolgången och undervisningen mycket dålig.

Efter avslutad skolgång erhöll B. plats som springpojke här i staden. Vid 18 års ålder övergick han till chaufföryrket, och vid sin sjukdom innehade han plats som droskförare.

Enligt hans frus utsago var B., när han var frisk, glad och trevlig och mycket arbetsam. Nu har han blivit tungsint och grubblande. Hösten 1943 skulle B. lära sig skriva på maskin hos Stadsmissionen men orkade ej sitta. Han framhöll även det olämpliga av Stadsmissionen att sammanblanda oförvitliga personer med element, som varit i fängsligt förvar. (B. är lungtuberkulossjuk).

Han önskade någon sysselsättning som tidsfördriv, men framhöll det olämpliga i att de sociala myndigheterna minskade på understödet, så fort han försökte utföra något nyttigt arbete. De borde först vänta och se, om han kunde utföra något.

B. gifte sig 1930. Familjen har nu två pojkar, en på 6 år och en på 14 år, båda är friska.

Vid sjukdomstillfället år 1933 innehade familjen en modern lägenhet. Den ansågs av de sociala myndigheterna för dyr, varför en billigare måste sökas. En gammal kall lägenhet med väggohyra erhöles då.

Vid giftermålet år 1930 togs möbler på avbetalning, vid sjukdomstillfället år 1933 fanns skulder kvar på dessa, skulderna ökade genom att snar hjälp ej kunde erhållas. B:s fru blev under tiden nervös och sjuklig. Nu har familjen lyckats bli skuldfri, och som en följd därav har även hans fru blivit bättre.

B. önskar behålla sin frihet under goda levnadsförhållanden.

Bil. 4.

RAPPORT

angående en undersökning av levnadsförhållanden bland pensionerad f. d. restaurangpersonal, boende huvudsakligast inom Maria församling i Stockholm.

Undersökningen har verkställt för Södersjukhusets sociala forskningsinstituts räkning och pågått under två veckor i juli månad 1944. Undersökningen har utförts genom personliga besök och samtal med pensionärerna.

De mest beklämmande intrycken från undersökningen torde vara de skandalöst dåliga bostäder, som dessa pensionärer nödgas bebo. I många fall fanns ej rinnande vatten eller gas i lägenheterna och praktiskt taget utan undantag voro bostäderna i övrigt under all kritik — på sommaren fuktiga och på vintern kalla och dragiga. Det är ingen överdrift att säga, att man blev häpen inför allt det elände som i denna väg förekom. I ett par fall bestod bostaden endast av ett ombonat vindskontor. Uppgångarna voro som regel mörka och smutsiga och fönstren belägna åt någon bakgård, en gränd el. dyl. I ett fall nödgades en person, som var förtidspensionerad på grund av dåliga ben, bo på en vindskammare utan vare sig rinnande vatten eller gas och dagligen söka taga sig upp och ner för dels en mycket brant vindstrappa och dels två vanliga trappor för att verkställa uppköp o. dyl. Det kan även nämnas att toaletten i detta fall var belägen på gården, något som för övrigt var regel även på andra håll. I de fall, där bostäderna voro människovärdiga, kom detta icke i så stor utsträckning pensionärerna tillgodo i det att man i dessa fall som regel hyrde ut rummen och själv endast disponerade köket.

Penninginkomsterna voro genomgående mycket minimala. Regeln var att folkpensionen utgick med 35—45 kr. per månad, varjämte fattigvården betalade hyran eller — i de fall där pensionärerna hyrde ut rummet — fyllde i så stort belopp att fri hyra utgick. Dessa senare blevo alltså i ekonomiskt hänseende sämre ställda än övriga i det att de dels inte fingo någon ersättning för sitt arbete med uthyrningen och dels inte fingo någon

kompensation för de merkostnader för tvätt etc. som rumsuthyrningen måste medföra. Jämte folkpensionen och fri hyra från fattigvården åtnjöto pensionärerna i en del fall bidrag från fromma stiftelser o. dyl. med belopp varierande mellan 150—300 kr. per år. Det är självklart att dessa små inkomster inte tilläto annat än en tillvaro på svältgränsen. Praktiskt taget utan undantag förklarade man även, att man med glädje skulle vilja arbeta med något passande arbete några timmar om dagen för att på så sätt kunna bättra på sina inkomster. Det var särskilt de manliga pensionärerna, som voro entusiastiska för denna tanke.

Varför levde man nu på detta sätt i en hälsovådlig bostad och med svälten för dörren? Varför försökte man inte komma in på ett ålderdomshem, där man kunde få leva i en ljus och trevlig miljö och inte behövde tänka på födan för dagen? På dessa frågor svarade man utan ett enda undantag, att man hellre uthärdade i de uslaste levnadsförhållanden än gick in som hjon på en anstalt och förlorade sin frihet och där man kanske nödgades leva tillsammans med människor, som inte kunde fördragas. I en del fall gick man så långt, att man sade, att man hellre skulle dö än gå in på fattighus och förlora sin frihet, hur ljust och trevligt detta fattighus i övrigt än kunde vara.

En annan sak som frapperade var även den påtagligt stora procent förtidspensionerade, som förekom inom denna yrkesgrupp. Över hälften av pensionärerna åtnjöto förtidspension på grund av typiska yrkessjukdomar, såsom förstört nervsystem, dåliga ben, reumatisk värk o. dyl. Om man tar i betraktande under vilka upprörande förhållanden dessa människor hade fått arbeta är emellertid detta förhållande inte ägnat att förvåna. Arbetslokalerna hade genomgående varit osunda och ofta belägna i källare. Arbetet hade varit jäktande och ofta pågått till långt framåt morgontimmarna. Arbetstiden hade varit lång och lönerna åtminstone när det gällde den kontantavlönade personalen mycket små. Den mat, som man fått på arbetsplatsen hade stundom varit otillräcklig, och mycket dålig. På grund av arbetets natur hade man fått tillbringa huvuddelen av sin lediga tid med att utföra de nödvändigaste privata angelägenheterna och att sova. Till någon annan rekreation hade det som regel inte blivit någon tid över.

Som slutomdöme kan sägas att denna undersökning torde ha visat, att fackföreningsrörelsen och den politiska arbetarrörelsen har en stor uppgift i att söka åstadkomma en ändring i ovanstående förhållanden. Det räcker inte med att öka penninginkomsterna för det arbetande folket. Man måste även se till att den partiellt arbetslösa och åldringens problem bli lösta. På annat sätt kan ingen verklig trygghet skapas i samhället. Vidare måste man i förebyggande syfte se till att yrkesinspektionen får en annan kraft och eventuellt en annan organisation än hittills, så att individen i möjligaste mån skyddas från ohälsa och småningom inträdande arbetsoförmåga på grund av osunda arbetslokaler och i övrigt otillfredsställande arbetsförhållanden ur hälsovårdssynpunkt.

Stockholm den 14 juli 1944.

Sture Jansson.

Sveriges Hotell- & Restaurang-
personals Förbund, avd 2.

Undersökt fall.

F., Maria Charlotta, boende Maria Prästgårdsgatan, Stockholm, diskerska. Maria F. föddes den 11 nov. 1876 i Roslagsbro församling, Stockholms län. Fadern var torpare under Bredsättra gård. På grund av en stor barnskara var hemmet mycket fattigt, varför hon omedelbart efter slutad skolgång vid 11 års ålder fick se sig om efter anställning. Hon arbetade i lantbruksarbete vid olika gårdar i sin hemtrakt till dess hon blev 20 år. Lönen var praktiskt taget endast mat och husrum för det tunga och slit-samma arbetet. Därefter fick hon ett barn, men då hon skulle gifta sig med fadern omkom denne vid en olyckshändelse. Barnet omhändertogs av hennes föräldrar. Hon gifte sig vid 26 års ålder med en statare med vilken hon fick tre barn. Efter fem års äktenskap rymde emellertid maken till Amerika och lät aldrig höra av sig. Hon blev då tvungen att taga anställning som mjölkerska vid Ekeby gård i Rimbo med en lön av 115:— kr. per år plus bostad och s. k. halv stat, som på den tiden utgick till kvinnliga arbetare i lantbruket. Denna halva stat bestod av tre liter mjölk per dag jämte litet säd och ärter. Hon kunde emellertid inte försörja sig själv och sina tre barn enbart på detta utan blev tvungen att efter en ofta 12—14 timmars arbetsdag sitta uppe om nätterna och sy på beställning. Hon uppger själv, att ingen mänska nu för tiden kan förstå, vad det vill säga att arbeta och slita så under flera års tid och samtidigt uppfostra tre barn till dugliga samhällsmedborgare. Hon och hennes barn hade långa tider fått leva på enbart mjölk och potatis. Sedan barnen blivit stora, flyttade hon till Stockholm, där hon innehade anställning som diskerska på olika restauranger, senast inom Sarabolaget under fem år, där hon slutade år 1935, då hon på grund av höggradigt hjärtfel, ådraget genom överansträngning, fick förtidspension. Pensionen utgår med 42:— kr. per månad plus sedvanligt dyrtidstillägg, varjämte hyran betalas av fattigvården. Hon bodde nu tillsammans med en manlig pensionär med samma pension som henne själv i en gammal osund 1-rumslägenhet med fönstren åt soptunnorna på gården. Båda ansågo, att pensionen var för liten för att medgiva en någorlunda dräglig tillvaro. Ingen av dem ville emellertid till ålderdomshem utan ansåg det bättre att försöka klara sig ändå och få behålla sin frihet. Fru F. omtalade, att hon hade sytt ibland för att bättra på inkomsterna, men att hon inte kunnat göra det på senare tiden på grund av dålig syn. Båda pensionärerna skulle mycket gärna vilja arbeta med något lättare arbete, som de eventuellt kunde utföra, för att på så sätt föra en människovärdigare tillvaro.

Bil. 5—7.

RAPPORTER

av frisör Sixten Andersson, ombudsman Knut Moberg och matros Nils Lövvist med instämmande av riksdagsman Carl Lindberg. (Ej tryckta.)

RAPPORT.

Efter anmodan av Ingenjör Hjalmar Cederström att inkomma med några konkreta exempel ur min praktik belysande vissa problem, som visat sig svårlösliga, ber jag att få framlägga följande redogörelse och önskemål inom olika områden av det sociala livet.

1. Skapande av arbetsmöjligheter för partiellt arbetsföra. Se ex. A. och B.
2. Rekrytering av Barnvårdsnämndernas ledamöter med verkligt kunniga och intresserade personer, fler kvinnor än hitintills.
Yrkesvägledningens utbyggnad, i synnerhet på landet. Se ex. C.
3. Skapande av bättre ekonomisk trygghet, bättre mödrahem och bostäder för den ogifta modern. Se ex. D.
4. Starkare kontroll och bestämmelser för avbetalningssystemet. Se ex. E. och F.

Stockholm, Södersjukhuset den 29.9.1944.

Elisabeth Bergsten.

Social kurator för Mödravårdscentralen
i Stockholm.

Bil. 8 a.

Undersökt fall.

F a m. A.¹

Ålder: mannen 34 år, hustrun 40 år.

Barn: (4) 11, 9, 4 och 2 år.

Bostad: i barnrikehus.

Ekonomiska förhållanden:

Mannen har tidigare varit kontorist men förlorade för några år sedan sin tjänst och övergick då till försäljningsarbete. Han har rest land och rike kring och sålt olika artiklar. Tidvis har han lyckats bra och tidvis sämre. Familjen har haft det besvärligt och genom de osäkra ekonomiska förhållandena har både mannen och hustrun blivit nervösa och slitningar inom äktenskapet har uppstått. Hustrun har tyckt att mannen misslyckats. Hon är praktisk och duktig, syr det mesta för familjens räkning och håller hemmet pydligt.

Mannen är spinkig och klen byggd och kan ej ta vilket arbete som helst. Han har nämligen försökt att få en omskolning till stånd genom AK, men blev nekad. Han genomgick en anlagsprövning, och då framgick det att han saknar anlag för manuellt arbete. Han är osäker på sig själv och ängslig för att misslyckas. Han är mycket arbetsvillig och skötsam och har gjort verkligt stora ansträngningar för att klara familjens uppe-

¹ Anonymiteten i denna och följande rapport har iakttagits på framställning av Södersjukhusets ledning. Om så önskas och befinnes lämpligt kunna sjukhusets kuratorer tillhandahålla fullständiga namnuppgifter.

hålle utan att söka kommunalt bistånd, men han har ej alltid lyckats.

F. n. är mannen inkallad sedan $\frac{1}{2}$ år tillbaka, har expeditjonsarbete. Han är i god form tack vare regelbundet arbete och förtjänst. Men framtiden och möjligheten till att försörja familjen kvarstår som ett svårlöst problem.

Slutomdöme: kuratorns hjälpmöjligheter i ovan relaterade fall är mycket små. Hon har endast tillfälligt kunnat bistå familjen ekonomiskt i samband med det sista barnets födelse. Men familjens huvudproblem, arbete åt familjeförsörjaren, återstår fortfarande.

Bil. 8 b.

Undersökt fall.

F a m. B.

Ålder: mannen 47 år, hustrun 38 år.

Barn: (3) 12, 8, 2 år och det fjärde väntas.

Bostad: i barnrikehus.

Sociala förhållanden:

Familjen kom från Tyskland 1936, mannen svensk, hustrun tyska. Mannen var tidigare köpman men i Sverige har han gjort litet av varje, mest hjälpt bekanta. Han har således ej lyckats få ett fast arbete. Familjen har tidvis haft kommunalt bidrag.

Mannen fick för 1 år sedan Asthma och har sedan dess varit arbetsoförmögen (enl. uppgift efter en stark förkylning i militärtjänstgöring). Understöd från Riksförsäkringsanstalten med kr. 168:—/mån.

Hustrun har sedan ett par år Solerosis disseminata (org. nervsjukdom), som i vissa fall leder till invaliditet. Hon kan dock fortfarande sköta hemmet men ej på ett tillfredsställande sätt. Bägge makarna är mycket nervösa och nästan skygga. Likaså påverkas naturligtvis även barnen av förhållandena i hemmet. De är synnerligen tröttsamma och svåruppfostrade.

Hemmet ger intryck av fattigdom, men man ser att familjen sett bättre dagar. Ej mer än det allra nödvändigaste har under de senaste åren kunnat anskaffas, varför t. ex. linneförråd och familjens kläder befinna sig i ett mindre gott skick.

Slutomdöme: familjen skulle med all säkerhet ha haft ett bättre och friskare utseende om familjeförsörjaren haft ett arbete med jämn inkomst. Nu är båda makarna sjuka och ingenting annat än fattigvård återstår och det finns små förutsättningar för att barnen i sådan miljö skall växa upp till sunda och livsdugliga medborgare.

Bil. 8 c.

Undersökt fall.

E x. C.

Fröken C, 30 år, till yrket hembiträde, liten, späd, överkänslig, normalbegåvad.

Kuratorn lärde känna frk C för c:a 2 år sedan, då hon ambulerade mel-

lan olika vilohem. Hon orkade ej arbeta, var sömnlös, hade värk i huvud och leder, såg blek och eländig ut. Då vila ej syntes hjälpa utan hon blev sämre och sämre sändes hon till Beckomberga sjukhus, nervavdelningen, där hon stannade i c:a 1 år. Vid utskrivningen, som hon själv begärde, var hon något bättre och hon går nu framåt steg för steg. Nu återstår att se om hon efter en tids konvalescens kan börja att arbeta och få ett lämpligt arbete.

Orsakerna till frk C:s svårigheter får man djupast spåra i hennes otillfredsställande uppväxttid. Hon kommer från Norrland och är 1 av 9 u. ä. barn, alla med olika fäder. Frk C. hatar sin mor. Hon har kastats från det ena fosterhemmet till det andra och har hemska minnen från sin barndom. Hon saknade således *tryggheten*, som är erforderlig för att en individ skall kunna utvecklas harmoniskt.

I detta fallet måste man lägga mycken skuld på barnavårdsnämnden. Det är myndigheten som väljer och utövar kontroll på fosterhemmen, och hade den utövat sitt ämbete med mer kunnighet, omsorg och ansvars-känsla hade förvisso frk C:s utveckling blivit en annan.

Dessutom har hembiträdesyrket varit för tungt för frk C. Hon har ej orkat med detta varken fysiskt eller psykiskt, men det var det enda yrket som bjöds henne då hon var 15 år.

Slutomdöme: för att förhindra missanpassning av ovannämnda slag behövs det bättre rekrytering av barnavårdsnämndernas ledamöter, som ser till individens bästa och ej först och främst till vad som kostar kommunen minst. Dessutom en bättre *yrkesvägledning* för ungdomen, i synnerhet på landet som ej kan åtnjuta en stads många fördelar.

Bil. 8 d.

Undersökt fall.

Den ensamma moderns problem.

Ex. D.

33-årig tapetsererska med en lön av kr. 48:—/vecka. Hon slutade sitt arbete 2 månader före barnets födelse, kom till mödrahem, där hon stannade i c:a 1 år, då hon tidigare ej lyckades få en bostad för sig och barnet.

Då frk D. kom från mödrahemmet, stod hon utan medel till att starta ett nytt hem, utan kläder till sig och barnet. Hon hade ej haft någon arbetsförtjänst på ett år, mödrahjälp och bidrag från barnafadern (30:—/mån.) hade gått till att betala mödrahemmet med. Hennes situation, som ej på något sätt är unik, var förtvivlad. Hon lyckades dock att genom kuratorns bistånd få en lägenhet och penningmedel att klara den första tiden med. Hon bor nu tillsammans med sin mor, som sköter barnet under dagarna, då frk D. arbetar. Modern har endast folkpension, så att frk D. försörjer henne till en viss grad.

Den ogifta modern, som gått in för att behålla sitt barn, för ofta en mycket hård kamp i det tysta. Innan barnet föds tala läkare, kuratorer m. fl. om alla hjälpmöjligheter, som samhället bjuder på, men hur är det i verkligheten? Den ogifta modern fasar ofta för mödrahem och asylor, som fått en dålig klang genom att de äro ohemtrevliga och tråkiga och där hennes personliga frihet blir starkt beskuren. Men det är ofta den

enda tillflyktsort, som bjuds. Den ekonomiska hjälpen (mödrahjälp och barnafaderns bidrag) går till att betala hemmet med, i stället för att modern själv skulle behöva den t. ex. till tandvård och kläder till sig och barnet. Som fickpengar får hon på sin höjd kr. 12:—/mån.

Hur blir det för modern, då hon kommer med sitt barn från mödrahemmet? Lyckas hon få en bostad, vilket i nuvarande tid är förenat med stora svårigheter, uppstår frågan om placering av barnet i barnkrubba, såvida hon ej har det ordnat som i ovan relaterade fall. För närvarande äro platserna å barnkrubborna för få, och modern blir förhindrad att arbeta. Och vad gör hon, om barnet blir infekterat? Hon får stanna hemma och förlorar arbetsinkomst. Barnkrubban tar endast emot friska barn.

I Stockholms stad finns det två stiftelser med tillsammans plats för 60 mödrar och deras barn. Där kan de få bo billigt, tills barnen komma i skolåldern, och de få sakkunnig vård, medan mödrarna äro borta på förvärvsarbete. Detta system är förenat med många fördelar men även med nackdelar. Ej minst att varken modern eller barnet får någon verklig hemkänsla, då de bo i ett anstaltsliknande hem, omgärdat av restriktioner och bestämmelser, som måste finnas för ordningens skull. Men den personliga utvecklingen blir lidande på det.

Slutomdöme: den ogifta modern är orättvist behandlad av samhället. Samhället skulle kunna motverka aborteringar genom att lämna ett bättre ekonomiskt stöd, bygga vackrare och hemtrevligare mödrahem, skaffa billigare och mer ändamålsenliga bostäder med effektiva barnkrubbor.

Bil. 8 e.

Undersökt fall.

Avbetalningssystemet och dess nackdelar.

Ex. E.

Familj med man, hustru och 3 m. å. barn. Ekonomien svag. Mannen har tidigare varit marmorslipare men arbetar f. n. på Finnroda varv mot kr. 75:—/vecka. Kuratorn kom i kontakt med familjen därigenom att ett av barnen var i behov av vård på vilohem på grund av undervikt och ekonomin var svag. Familjen hade en möbelskuld, som den inte kunde betala. Hela skulden hade belöpt sig på kr. 650:—, men nu återstod endast en rest på kr. 20:—. Firman hotade med att återta möblerna, vilket de tidigare gjort en gång, då familjen inbetalt så gott som hela skulden. Genom bidrag från en privat institution lyckades dock familjen att denna gång få behålla sina dyrt förvärvade möbler.

Firmorna, i synnerhet som i detta fallet vissa möbelfirmor, lämna till en början mycket goda betalningsvillkor och det är ingen svårighet för köparen att få uppskov långa tider med inbetalningarna, men mot slutet av inbetalningstiden pressar firman obönhörligt köparen och ej sällan går möblerna tillbaka. Firman säljer möblerna på nytt och får därigenom en oskäligen vinst och köparen får börja på nytt med sina avbetalningar.

De flesta av de små inkomsttagarna, t. ex. köksbiträden, hembiträden, städerskor m. fl., som utgöra ett stort antal självförsörjande, köpa till stor del sina kläder på avbetalning.

Undersökt fall.

E x. F.

En 20-årig flicka, köksbiträde, inköpte på avbetalning medan hon gick sjukskriven (lungaffektion) 2 kappor = 210 kr. + 1 hatt kr. 55:—. Nu vistas samma flicka på sanatorium och har hitintills inbetalat kr. 10:—. Firman kan ej återta kläderna, då dessa redan är solkiga, utan skulden kvarstår, tills flickan blir arbetsför igen.

Slutomdöme: avbetalningssystemet gör varorna dyrare och sänker kvaliteten och gör köparen mer lättsinnig och omdömeslös och kommer henne att köpa en betydligt dyrare artikel än vad hon har råd till. Bakom det snygga svenska hemmet och svenskens välkläddhet döljer sig ofta en förstörd ekonomi, som skapar nervösa och sjuka människor.

Bil. 9—10.

RAPPORTER

av kurator Ida Tillberg och personalkonsulent Margareta Alport. (Ej tryckta.)

Bil. 11.

P. M.

ang. erfarenheter i samband med den svenska tuberkulosvården.

Undertecknad, som efter speciell tuberkulosvårdutbildning tjänstgjort på sanatorium under åren 1932—1934 och sedermera efter socialtjänstutbildning varit dispensärsköterska åren 1937—1941 i ett större dispensärdistrikt med en sammanlagd befolkning av 25 000 personer, fördelade på flera landsbygdskommuner, framlägger härmed följande synpunkter på de tuberkulosas förhållanden m. m.

1. *Sanatorievård och sanatorieförhållanden.* Den vård, som en patient med lungtuberkulos erhåller, sedan han eller hon intagits för vård på ett sanatorium, torde få anses stå på en mycket hög nivå och i de flesta fall vara så resultatgivande som patientens tillstånd vid intagandet medger. Detta beror dels på den medicinska kapacitet, som omhänderhar tuberkulosvården i vårt land, dels på sjukvårdande resurser, som bl. a. tack vare Jubileumsfonden stå till förfogande.

En tjänstgörande sjuksköterska på ett sanatorium kan emellertid tack vare de förtroenden, som hon genom sin dagliga vårdande kontakt med de sjuka så gott som oundvikligt får mottaga, inte undgå att konstatera,

att åtskilliga omständigheter av närmast *social natur* utöva ett ofta *ogynnsamt inflytande på patientens hälsotillstånd* och att en patients *positiva psykiska medverkan*, som är av vikt för tillfrisknandet, lättare skulle vinnas, om dessa problem i viss mån kunnat elimineras för den sjukes del. Vad som närmast åsyftas äro de bekymmer av ekonomisk natur, som likt en ständig mara ligga över många patienter, vålla den sjuke en aldrig upphörande oro och därigenom menligt inverka på hälsotillståndet. De nämnda bekymren gälla dels familjens och de anhörigas aktuella förhållanden, dels framtiden både vad denna angår den sjuke själv och de av honom eller henne beroende.

Den lungsjukes vistelse på sanatoriet vållar honom föga bekymmer. Sjukkasor och kommunala eller statliga institutioner svara för de rena vårdkostnadernas bestridande. Men om familjen för sin existens är beroende av den sjukes arbetsinkomster, blir den ställd på bar backe utan annat stöd än det fattigvården erbjuder såsom rent understöd. Bortsett från att fattigvårdshjälpen är tilltagen i allra minsta laget och knappast medger för t. ex. maka och barn annat än en ytterst torftig tillvaro, innebär denna hjälp, trots att tidsandan kanske numera är en annan än förr, inte desto mindre, åtminstone på landsbygden och i mindre samhällen, att mottagaren brännmärkes med ett socialt stigma, som särskilt på känsliga sinnen kan vara olidligt tyngande. Dessutom föreligger i vissa fall återbetalningsskyldighet beträffande från fattigvården mottagen hjälp, så att familjeförsörjaren vet, att han, om han efter en utskrivning skulle kunna erhålla en knapp inkomst, är återbetalningsskyldig och att fattigvården i många kommuner kommer att av denna inkomst utkräva vad den förskotterat och därvid pressar familjen ända ned till minsta existensminimum — en situation, som kan bestå i årtal. Har den sjuke därtill haft skulder på exempelvis fastighet, lösöre eller annat och ej längre kan fullgöra sina skyldigheter, kan det hända att borgenären tillgriper rättsförfarande och att lagen måste ha sin gång, så att sjukdomen innebär, att patientens egendom går honom ur händerna, familjen skingras och boet splittras. Tankar av dylikt slag måste för varje normalt funtad människa vara ytterst plågsamma och att dem åtföljande andligt lidande knappast kan annat än hämma den utveckling, som behandlingen annars skulle påskyndat, är fämligen naturligt.

Även oron för den rent individuella framtiden kan, enligt det bestämda intryck den på sanatoriet arbetande sjuksköterskan får, utöva ett restriktivt inflytande på tillfrisknandet. Den period vederbörande skall vistas på sanatoriet är mycket lång och åtföljes kanske därtill ytterligare av en under årtal pågående efterbehandling. Att den gamla arbetsplatsen fortfarande skulle kunna stå öppen efter en dylik lång bortovaro är ytterst osannolikt. Den sjuke är därför nödsakad att söka finna en ny verksamhet, vilket särskilt om han är något till åren, d. v. s. 30 å 35 år eller därutöver, sannerligen inte är lätt, när man dessutom vet, att många arbetsgivare — däribland särskilt stat och kommuner — hysa en bestämd misstro mot f. d. sanatoriepatienter. En permanent arbetslöshet blir sålunda ofta den sjukes dystra framtidsperspektiv. För att resultaten av den på en hög nivå stående medicinska akutbehandlingen skola kunna effektiviseras, förefaller det sålunda, åtminstone ur sjuksköterskans synpunkt, som om *socialväsandets* åtgärder för de lungsjuka måste bringas upp på en motsvarande hög nivå.

Förslagsvis kan som åtgärd för att vinna rättelse härvidlag bland annat nämnas ett effektivt eftervårdsväsen för lungsjuka kombinerat med en kvalificerad sysselsättningsterapi. Den sysselsättning som f. n. tillhandahålles på bättringsvägen stadda sjuka, har intet annat värde än som förströelse under den långvariga sjukhusvistelsen. Vidare skulle en fortsättning av den inledda sysselsättningsterapin även med deltidsarbete i lämpliga miljöstationer, där avtalsenligt betalt, kvalificerat arbete tillhandahölls, kunna kraftigt bidra till att på rätt sätt förbereda övergången till näringslivet för en till slut fullt frisk och arbetsför f. d. patient. Ett effektivare *kuratorsväsen* med större möjligheter för kuratorn att kunna ingripa och hjälpa skulle även kunna innebära betydande fördelar. Ett par av de här föreskrivna åtgärderna ha varit föremål för förslag och behandling i riksdagen, men definitiva beslut föreligga ännu ej. Därtill torde de föreslagna åtgärderna ej ha underkastats praktisk prövning, varigenom deras effektivitetsvärde kunnat utrönas, och det är därför ej möjligt att avgöra, huruvida de kunna innebära en rationell lösning på sanatoriepatientens sociala problem eller om de blott äro ett slag i luften och om man sålunda efter ett eventuellt misslyckande måste söka finna andra vägar.

2. *Dispensärsköterskeverksamheten.* Det åligger dispensärsköterskan att skaffa en i lungtuberkulos insjuknad person plats på sjukvårdsinrättning (sanatorium), att sörja för den sjukets utrustning i samband med intagning på och utskrivning från sanatoriet, att tillse, att övriga familjemedlemmar underkastas fullständig och ingående undersökning på centraldispensären för att ev. smittade skola kunna omhändertagas i allra tidigaste skede etc. Sedan en dispensärsköterska någon tid ägnat sig åt i synnerhet den första av dessa uppgifter står det fullt tydligt och klart för henne att en grundlig effektivisering av tuberkulosvården är oundgänglig, om en definitiv seger över farsoten skall kunna vinnas. Det visar sig nämligen ofta ytterligt svårt att snabbt placera den insjuknade på ett sanatorium, även när det rör sig om framskridna fall av öppen tuberkulos. Vad innebär detta? Jo, att den sjuke och kanske ofta starkt smittoförande patienten måste stanna tillsammans med maka och flera minderåriga barn. Detta är naturligtvis ur hygienisk synpunkt mer än förkastligt under alla förhållanden men alldeles särskilt eftersom de insjuknade och deras familjer ofta bo i ytterst *bristfälliga bostäder*, som för det första kunna innebära risk för en stark försämring av den sjukets tillstånd och för det andra tvinga till daglig och intim kontakt med övriga familjemedlemmar, som gör smittorisken överhängande. Inträffar ett sjukdomsfall, Calmette-vaccineras visserligen ofördröjligen övriga familjemedlemmar, som inte reagera positivt för tuberkulinundersökning, men eftersom detta vaccins preventiva egenskaper inte träda i full funktion förrän 2 månader efter vaccineringen kan under dessa 2 månader mycket ont inträffa. Vid vilken annan smittosam sjukdom förekommer det för övrigt, att *friska personer tillåtas bo i samma rum* som nedsmittade och sjuka individer även om de förra vaccinerats? Sunda förnuftet säger, att den sjukets isolering är nödvändig. Inom dispensärdistriktet sker detta stundom på så sätt, att den sjuke under väntetiden skickas i väg till ålderdomshemmet. Det ur dispensärsköterskans synvinkel enda riktiga vore givetvis, att den sjuke omedelbart, sedan diagnosen fastställt lungtuberkulos, fördes till ett sanatorium.

Om sanatorievården vore sammankopplad med ett effektivt förebyggande- och eftervårdssystem, skulle säkerligen möjligheterna att tillgripa en dylik, verkligt önskvärd och rationell åtgärd vara vida större än f. n. såsom närmare betonas här nedan.

Ehuru dispensärsköterskans uppgift huvudsakligen är av hälsovårdande natur, är det givet, att hon inte kan undgå att bevittna talrika tragedier av social natur, som ofta följa i lungtuberkulosens spår. Är det fadern och familjeförsörjaren, som insjuknat, kan hemmet helt falla sönder, barnen skickas till barnhem eller placeras ut som fosterbarn och berövas den kärlek och föräldraomvårdnad, som rätteligen böra tillkomma de små under deras uppväxtår. Eftersom *hemmet och familjen bör betraktas som kärnan i samhället*, innebära dylika konsekvenser av ett lungtuberkulosfall ingenting mindre än en samhällskatastrof i smått. Skulle hustrun och modern vara den insjuknade, kan resultatet bli detsamma. Fadern har fullt upp att göra med försörjningsarbetet och har varken tid eller kanske handlag med att sköta hem och barn. För att inte allt skall råka i lägervall i dessa tider, då landsbygdens tjänarefråga i många fall är praktiskt taget lösbar, är det möjligt, att familjen, ehuru försörjningen kanske inte saknas, måste upplösas under det eller de år modern måste vårdas på sanatorium. Kanske till ohjälpligt men både för familjen och barnen! Här föreligger en konflikt mellan rent etiska samhälleliga intressen och juridiska, varvid de senare företrädda av de på lagens bokstav stödda medelsbeviljande fattigvårds- eller barnavårdsmyndigheterna oundvikligt avgå med segern. Tyvärr *förlora ofta* i fall som dessa och snarlika både familjen som sådan och individerna inom densamma *såväl sin självständighet som tron på sig själva*. De bli helt beroende av samhällets omvårdnad, måhända för all framtid, och något effektivt försök till en hel upprättelse för att som samhällsgagnande medborgare inträda i produktions- eller näringsliv etc. ser man sällan exempel på. Det nuvarande systemets tillämpning har medfört en moralisk knäck, vilken familjen och dess medlemmar icke kunna övervinna.

Vad dispensärsköterskan skulle kunna önska för att tragedier av den art, som här antytts, skola undvikas, är först och främst ett effektivare förebyggande- och eftervårdssystem samt rationella möjligheter för omhändertagande av genom lungtuberkulos partiellt arbetsföra och överåriga. Om förebyggande- och eftervårdsmöjligheter finnas, kan den stundom ytterst ödesdigra väntetiden, innan akuta lungtuberkulosfall intagas på sanatorium, nedbringas till ett minimum. Bland de på akutsjukhuset liggande finnes säkerligen alltid någon i sådant tillstånd, att han eller hon, om plats kräves för ett allvarligt nytt fall, kan överflyttas till den enklare vård han erhåller på eftervårdssjukhuset. Vidare kräves ett *effektivt ordnat sysselsättningssystem*, varvid hänsyn bör tagas till att de tuberkulösa ofta, åtminstone under första skedet efter tillfrisknandet, äro endast partiellt arbetsföra och att de på ett förnuftigt sätt så småningom skola kunna inlemmas i samhällssystemet och där erhålla tillräcklig inkomst för att försörja sig och sin familj, om de äro familjeförsörjare. Dessa båda problem måste på något sätt lösas, ty bland de mest hopplösa uppgifter, som dispensärsköterskan har, är att ta hand om de från akutsjukhusen utskrivna men ännu ej friska patienterna, som skola efterbehandlas och som, eftersom ingenting ordnats för dem — och för övrigt med hänsyn till det ofta alldeles för tidiga utskrivningsskedet knappast heller kan ordnas för dem

ute i praktiska livet —, gå sysslolösa vecka ut, vecka in, månad ut, månad in. Vad en dylik sysslolöshet innebär både moraliskt och ekonomiskt kunna åtskilliga sociala institutioner lämna skrämmande vittnesbörd om. All både social och individuell ambition slocknar — de bli helt enkelt ingenting annat än understödstagare utan känsla för att de liksom vi andra måste vara nyttiga kuggar i samhällsmaskineriet. Som tidigare sagts är därför en med möjligheter och befohgenheter utrustad, med industri- och fackföreningar verkligt samarbetande forsknings- och försöksinstitution ett behov, vars lösande för att få rätsida på många av de dystra problem dispensärsköterskan ställes inför är oefftergivligt. Även en effektiv hemhjälporganisation vore av största värde.

3. *Arbetsförmedlingsverksamhet.* Tjänstemannen vid arbetsförmedlingen har till uppgift att förmedla arbete inte bara till fullarbetskraften utan även till partiellt arbetsföra, bl. a. de f. d. tuberkulösa. Det dröjer inte länge, förrän det står klart för den i denna verksamhet praktiserande, hur hopplös den senare uppgiften är. Endast i de fall, där personlig bekantskap med en arbetsgivare föreligger, kan en övertalning att ta en partiellt arbetsföra i tjänst ha utsikter att lyckas. Och gäller det individer, som genom tbc blivit partiellt arbetsföra, är uppgiften nästan hopplös. Det ligger i sakens natur, att en arbetsgivare i första hand vill ha fullarbetskraft i sin tjänst. Det är en fullkomligt sund ekonomisk princip, att man önskar kunna räkna med största möjliga effektivitet hos de anställda. Därför kan det mycket ofta tänkas, att det ofta är lättare att placera en straffad men fullt arbetsföra än en moraliskt klanderfri men ej helt arbetsföra människa. Det är givetvis endast rätt, att en människa, som sonat ett brott med fängelsestraff, skall kunna återupprättas genom anständigt arbete, och att han bör kunna ha relativt lättare att skaffa sådant än en mindre arbetsföra är inte så mycket att säga om. Saken har endast framdragits för att tjäna som ett stöd för åsikten, att möjligheterna till en skäligen försörjning för de partiellt arbetsföra *måste utforskas och utprövas*, så att deras sysselsättningsproblem ej skall lösas i direkt konkurrens med fullarbetskraftens. Särskilt i tider av mera omfattande arbetslöshet är, med nu rådande system, de partiellt arbetsföra obönhörligt dömda till sysslolöshet och hänvisade till understödsverksamhet om inte kraftiga motåtgärder vidtagas.

Stockholm den 26 februari 1944.

Ina Jansson Dahlqvist.

Examinerad sjuksköterska.

Bil. 12.

P. M.

angående svårigheten att bereda partiellt arbetsföra psykiskt sjuka personer inkomstbringande arbete.

De psykiskt sjuka kunna i detta sammanhang grovt uppdelas i tvenne grupper. Den första gruppen utgöres av de i gängse mening sinnessjuka, som under längre eller kortare tid måst omhändertagas på sinnessjukhus.

Den andra gruppen utgöres av lättare psykiska sjukdomstillstånd, som icke lett till omhändertagande men som ändock under längre eller kortare tid invalidiserar den, som träffas av dem, helt eller delvis. Dessa sjuka ha i allmänhet fått sin vård av privatpraktiserande läkare, tjänsteläkare eller vid psykiatriska polikliniker och därmed likställda institutioner. Hithörande fall vårdas även i stor utsträckning å de psykiatriska klinikerna samt å Pensionsstyrelsens kuranstalter, kanske även i rätt stor utsträckning å våra invärtesavdelningar.

Beträffande den första gruppen, de sinnessjuka, kan nog sägas, att frågan om den partiella arbetsförhetens utnyttjande till fromma för den sjuke och samhället spelar en mindre roll. De psykotiska skoven (sjukdomsperioderna), äro vanligen ganska väl markerade och de svaghetsstillstånd, som bestå efter ett eventuellt tillfrisknande, äro oftast av övergående natur. Man torde i allmänhet göra rätt i att helt sjukskriva vederbörande patienter tills de kunna återinträda i tjänst. Under sjukhusvistelsen kunna dessa sjuka även successivt vänjas vid dagligt arbete genom de resurser för arbetsterapi, som finnas på våra sinnessjukhus. Problemet för denna grupp av sjuka ligger i viss mån på ett annat plan. Nämligen: Hur bereda dessa tillfrisknande patienter plats över huvud taget? All upplysningsverksamhet till trots äro nämligen dessa från sinnessjukdom tillfrisknade personer ur flertalet arbetsgivares synpunkt »brännmärkta». Man anställer icke gärna en person, som vårdats på sinnessjukhus, dels på grund av en viss kvarlevande vidskeplig rädsla, dels emedan man anser risken för ett förnyat insjuknande vara särskilt stor i vad det gäller psykiska sjukdomar. Det är härvidlag att märka, att stat och kommun ingalunda föregå med gott exempel. Det är förenat med mycket stora svårigheter för en person, som sanningsenligt uppger sig ha vårdats för sinnessjukdom, att erhålla fast kommunal eller statlig anställning. Privata bolag ha även ofta frågeformulär, som skola besvaras vid anställandet; vilka formulär avse att ge möjlighet till utgallring av bl. a. hithörande individer. Min erfarenhet är, att man t. o. m. vid sjuksköterskeskolor behärskas av den föreställningen, att en elev, som drabbats av sinnessjukdom, även efter ett fullständigt tillfrisknande bör tvingas avbryta sin utbildning. — Denna generellt avvisande inställning till dem, som genomgått en sinnessjukdom, måste modifieras och ersättas av en sakkunnig individuell prövning av risker och förutsättningar i varje speciellt fall.

Den andra gruppen, de lättare psykiska sjukdomstillstånden, utgöras till en mindre del av efter genomgångna sinnessjukdomar defektläkta, lätt invalidiserade individer, men till sin obetingat största del av långvariga eller kroniska neurasteniska och psykasteniska tillstånd orsakade av psykiska umbäranden och lidanden men kanske framför allt av genomgångna infektionssjukdomar, förlossningar eller skullskador, som orsakat mer eller mindre bestående skador på nervsystemet. Efter medicinsk vård med vila äro dessa individer ofta ej betjänta av fullständig avkoppling från förvärvsarbete, ehuru de på grund av sin sjukdom icke kunna fullgöra ett helt dagsverke. Här möter oss problemet om de partiellt arbetsföras inlemmande i samhällsmaskineriet i sin fulla vidd. De möjligheter, som finnas att utnyttja dessa människors arbetskraft äro f. n. så gott som inga, trots att en måttlig daglig arbetsuppgift har en utomordentlig terapeutisk betydelse för den sjuke och kanske skulle bidra till att minska eller eliminera hans invaliditet. Att den sjuke skall behöva acceptera sig själv som

helt oduglig till förvärvsarbete måste verka deprimerande och förvärrande på hans tillstånd och är ägnat att fixera hans symtom. Arbetsterapi på härför inrättade arbetsstugor och i familjevård lämpar sig mera sällan för dessa sjuka. Att arbeta utan ersättning och kanske t. o. m. få betala för att få arbeta verkar ofta direkt motbjudande och markerar ytterligare för vederbörande att samhället ej har någon användning för honom.

Läkaren, som har hand om dessa sjuka, tvingas icke sällan till absurda åtgärder. I det ena fallet måste han, för att den sjuke skall erhålla kommunalt understöd, intyga fullständig arbetsoförmåga trots att han i själva verket anser arbete indicerat. I ett annat fall måste läkaren kanske skriva friskintyg för att den sjuke skall få återgå till sitt vanliga arbete eller erhålla ny anställning, väl medveten om, att det ej kan dröja länge innan han ånyo måste sjukskriva vederbörande, som måst arbeta »over evne». Många invalider tillhörande denna kategori äro i stånd att prestera ett fullgott arbete under förutsättning att de oftare beredas vilopausar än vad de vanliga helg- och semesterledigheterna innebära. Alternativt kan man sålunda i vissa fall tänka sig arbetslindring genom införande av extra semestrar. Under min verksamhet som poliklinikläkare har jag mångfaldiga gånger tillämpat den metoden att jag samtidigt som jag av ekonomiska skäl tvingats friskskriva en patient tillsagt vederbörande återvända om ett halvår för erhållande av sjukintyg för t. ex. en månad. På så sätt kan man kanske förekomma ett nytt insjuknande och förebygga att fullständig invalidisering kommer till stånd.

Det hör i detta sammanhang påpekas, att det icke endast är arbetsgivarna, som ställa sig ovilliga till anställning av partiellt arbetsföra. Motstånd synes även utgå från fackföreningarna, vars avtalscirkular rubbas av införande av halvtidsarbete m. m. dylikt.

En icke ovanlig orsak till långvariga nervösa lidanden synes vara skiftesarbete. Det visar sig nästan jämt i sådana fall ytterligt svårt att få till stånd en ändring av arbetsförhållandena. Ett aktuellt exempel från S. J. visar att man även här ställer sig oförstående. Man kräver förtidspensionering eller fortsatt skiftesarbete trots att detta under 10-tals år i detta fall medfört så gott som årliga, långvariga sjukskrivningar.

En kategori av patienter, som icke sällan vållar oss avsevärda besvär vid den öppna vården, är de utsläpade mödrarna, som efter makens död tvingas till förvärvsarbete. Ofta är en sådan patient i stånd att sköta det hemarbete hon kanske under 30—40 år haft om hand, men däremot oförmögen att kasta sig in i ett främmande förvärvsarbete. Icke sällan finnes barn kvar i hemmet och patienten kunde fylla en stor uppgift om hon skötte detta hem, men för att få kommunal hjälp för sitt eget uppehälle måste hon erhålla intyg om arbetsoförmåga.

Stockholm den 4 oktober 1944.

Torsten S:son Frey

bitr. läk.

vid Karolinska sjukhuset.

I ovanstående instämman:

Snorre Wohlfart

överläkare

vid Beckomberga sjukhus.

Fritz Wiesel

överläkare

vid Beckomberga sjukhus.

*Protokoll hållet vid sammanträde
den 22 augusti 1944 kl. 8 e. m. å Fol-
kets Hus.*

Kallelse till sammanträdet hade utfärdats av Stockholms Byggnadsfackföreningars Samorganisation.

§ 1.

Ordföranden i Byggnadsfackens Samorganisation, herr Gustav Carlsson, förklarade mötet öppnat, hälsade de närvarande välkomna och meddelade, att syftet med mötet var att för de sammankallade framlägga vissa resultat av en under ingenjör Cederströms ledning företagen utredning angående levnadsförhållanden för invalider och överåriga tillhörande resp. fackföreningar och huvudsakligen bosatta inom Maria församling på Södermalm i Stockholm. Därefter uppläste herr Carlsson förslag till dagordning, vilket antogs.

§ 2.

Till ordförande att leda dagens förhandlingar utsågs herr Gustav Carlsson samt till sekreterare undertecknad. Till justeringsmän att jämte ordföranden granska dagens protokoll utsågos herrar Ernst Eklund, Stockholms Automobilförarfackförening, och Knut Moberg, Svenska Målaresförbundet, avdelning I, Stockholm.

§ 3.

Vid företaget upprop befunnos följande styrelseledamöter m. fl. representerande följande fackföreningar vara närvarande vid sammanträdet:

Hilding Josefsson

Svenska Byggnadsträarbetareförbundet, avd. 1.

Gunnar Johansson
Walfr. Nylund
Gösta Nordenhäll
Knut Moberg
Gunnar Carlsson

Svenska Målaresförbundet, avd. 1.

Viktor Wiklund
Folke Tiderman
Helge Gustavsson

Svenska Muraresförbundet

David Johansson

Svenska Grov- o. Fabriksarbetareförbundet, avd. 36

Sven Sjöblom
F. Karlsson

Svenska Elektr. Arbetareförbundet, avd. 34

Sigvard Staffanson
Cyrus Wallén
Sven Lund

Stockholms Stenhuggare-
fackförening

Frits Ekström
Gustav Karlsson

Svenska Bleck- o. Plåtslagare-
förbundet, avd. 6

H. Pålsson
N. Magnusson
O. Ramm

Stockholms Rörarbetarefack-
förening

Knuth Svensson
Frits Adolfsson
Herman Törnkvist
Verner Nilsson
Alfons Ljungholm (suppl.)
Oskar Redberg (ombudsman)

Stockholms Metallarbetare-
fackförening, avd. 1

Erik Gustafsson
Sture Jansson
Ebbe Karlsson
Cresceus Ericsson
Carl Gyllenhed
Harry Ljungman
Gösta Petersson

Sveriges Hotell- och Restaurang-
personals Förbund, avd 2

Svea Olsson
Jenny Lindgren
Irma Sundell
Gunborg Lindkvist
Ester Larsson
Gull Bengtsson
Sigrid Ekendahl

Sveriges Hotell- och Restaurang-
personals Förbund, avd. 48

Elow Strömberg
Sixten Andersson
Gösta Grönskog
Gösta Eliasson
Hilvy Arnild

Svenska Frisörarbetareför-
bundet

G. H. Andersson
V. Innerström
H. Borgh.

Svenska Livsmedelsarbetare-
förbundet, avd. 89

Bertil Johansson
Estrid Skyllberg
Britta Johansson

Svenska Textilarbetareför-
bundet, avd. 20

C. G. Johansson
H. Adolfsson
Erik Eklund
Ernst Eklund
Ragnar Ohlsson
Axel Johansson
John Bügler

Stockholms Automobilförar-
fackförening

Carl Lindberg
A. Sjöström
N. Löfqvist

Svenska Sjöfolksförbundet

Gust. Hansson
Julius Vige
Knut Larsson
Gust. Björkman

Svenska Sko- och Läderindustri-
arbetareförbundet

Gust. Karlsson (ombudsman)
Gösta Nilsson
Herb. Magnusson
Julle Nilsson
Gösta Boman
Arthur Johansson

Stockholms Parkettläggarefack-
förening, avd. 36

§ 4.

Ingenjör Cederström höll ett anförande, i vilket han närmare redogjorde för resultatet av nyssnämnda undersökning samt åtgärder, vilka han planerade att i egenskap av ledamot av Kungl. Kommittén för partiellt arbetsföra och i samarbete med den söka vidtaga för att åvägbringa bättre sociala förhållanden för invalider och överåriga än dem samhället f. n. kunde bjuda.

§ 5.

För att ytterligare belysa undersökningsresultaten föredrogo några av de i undersökningen deltagande fackföreningsrepresentanterna sina sammanfattande rapporter över de resultat och intryck de vunnit under undersökningen. De berättelser, som föredrogos, hade författats av herr Knuth Svensson, Svenska Metallindustriarbetareförbundet, avd. 1, herr Sture Jansson, Sveriges Hotell- och Restaurangpersonals Förbund, avd. 2, herr C. G. Johansson, Stockholms Automobilförarfackförening, samt herr I. Kraft, Svenska Grov- och Fabriksarbetareförbundet, avd. 61.

§ 6.

Sedan de närvarande på detta sätt kunnat övertyga sig om de beklagliga förhållanden, under vilka invalida och överåriga arbetare äro nödsakade att leva i vårt land, framlades följande förslag till resolution:

Undertecknade fackföreningar ha genom av oss utsedda representanter, för vilka vi hysa fullt förtroende, dels deltagit i, dels erhållit upplys-

ningar om de sociala undersökningar, som under ledning av ingenjör Hjalmar Cederström bedrivits inom Maria församling och vissa andra delar av Södermalm i Stockholm. Genom dessa arbetarrepresentanter ha vi därvid varit i tillfälle att konstatera den trängande nödvändigheten av radikala åtgärder på det sociala området i syfte att tillrättalägga förhållandena i första hand för de medborgare, som genom invaliditet, sjukdom, ålder eller annan orsak blivit partiellt arbetsföra. Flera av de av representanterna framlagda sammanfattande redogörelserna blotta nämligen skrämmande förhållanden i socialt hänseende.

Å andra sidan äro vi övertygade om att radikala åtgärder, som skapa en verkligt högvärdig levnadsstandard för de partiellt arbetsföra, icke kunna genomföras på en gång över hela landet utan att man äger full kännedom om vad konsekvenserna av dessa åtgärder bli. Praktiska erfarenheter, grundligt utprövade och därför möjliga att använda som underlag för vittomfattande åtgärder, kunna enligt vår mening endast vinnas, om man genom forskning och oavlåtliga försök, bedriven av heltidsanställd och högkvalificerad personal, inom ett begränsat område, en försöksorganisation med levande klientel, låter undersöka olika förslag och utvägar att skapa drägliga existensvillkor åt de vanlottade inom folkets stora massa, som vi representera. För regeringen har ingenjör Cederström framlagt en preliminär plan, sammankopplad med en höggradig effektivisering av hälso- och sjukvårdsväsendet, till skapande av en dylik försöksorganisation, inom vilken alla förslag av någon betydelse till sociala reformer kunna praktiskt prövas i liten skala, innan de läggas till grund för landsomfattande åtgärder. Regeringen har anbefallt åt Kungl. Kommittén för partiellt arbetsföra att närmare klarlägga förslaget. Att i detalj utreda detta är emellertid en omfattande och kostsam historia, som kräver samverkan av många krafter — staten, Stockholms stad, industriföretagare, fackföreningar m. fl.

Med anledning av vad som här anförts dels angående det dokumenterade behovet av radikala sociala åtgärder, dels angående nödvändigheten av en försöks- och forskningsorganisation på socialväsendets område kräva vi, vid sammanträde den 23 augusti 1944 i Stockholms Folkets Hus närvarande representanter för olika fackföreningsstyrelser, att

Kungl. Kommittén för partiellt arbetsföra måtte fortsätta och fullfölja de preliminära förhandlingar, som ingenjör Cederström inlett med svensk fackföreningsrörelse, samt att Kungl. Kommittén måtte vidtaga erforderliga åtgärder för att erhålla nödvändiga medel för den ingående undersökning angående skapandet av en socialväsendets försöks- och forskningsorganisation, vilken undersökning vi anse måste komma till stånd.

Målet för denna del av Kungl. Kommitténs samverkan med fackföreningarna bör enligt vår bestämda övertygelse vara:

1. att medelst fortsatta detaljerade analyser pr fackförening ådagalägga levnadsvillkoren för de partiellt arbetsföra och överåriga inom varje fack;
2. att från fackföreningarna erhålla utskott, som delta i Kungl. Kommitténs arbete för att utröna:
 - a) vilka sysselsättningar fackets invalider och gamla böra ägna sig åt;

- b) vilken ersättning, som skall utgå till dem;
 c) hur de nya produkter, som tillverkas av invalider och åldringar, skola vinna avsättning; samt
3. att förmå fackföreningsstyrelserna inom byggnadsbranschen att såväl inom Kungl. Kommittén för partiellt arbetsföra som inom sina resp. avdelningar tillkännage, att de äro beredda att medverka vid en *undersökning pr fack* inom byggnadsbranschen i samverkan med fabrikanternas laboratorier och med specialister, utsedda av fabrikanterna, vilken undersökning skulle ha till syfte att få fram möjligheten till en stark sänkning av kostnaderna för de olika byggnader, som *invalid- och pensionsväsendet* i landet oundgängligt behöver för att de partiellt arbetsföra och åldringarna skola få en tillfredsställande och människovärdig bostadsstandard i stället för de nu eländiga bostadsförhållandena.

Mötet beslöt enhälligt antaga den förelagda resolutionen.

§ 7.

Sedan John Bügler, Stockholms Automobilförarfackförening, riktat några tacksamhetens ord till ingenjör Cederström för det intresse och den osparda möda han nedlagt för att skapa bättre och tryggare förhållanden åt svenska arbetare förklarade ordföranden mötet avslutat.

Stockholm den 22 augusti 1944.

Vid protokollet:

Gustaf Witting.

Justeras:

Gustav Carlsson

Knut Moberg

Ernst Eklund

Bil. 14.

P. M.

angående organisation av den profylaktiska barnavården inom ett försöksdistrikt.

Ett grundvillkor för ett socialt välordnat samhälle är att missanpassning på grund av kroppsliga eller andliga orsaker i görligaste mån undvikas. På grund härav blir den samhällseliga barnavården, som syftar på att skapa ett kroppsligen och andligen friskt släkte, av dominerande betydelse. Man måste därför planera allsidiga åtgärder till fromma för det uppväxande släktet.

1) Ärftliga sjukdomar måste ingående studeras och åtgärder vidtagas, för att motarbeta dessa så långt vårt nuvarande vetande det medger.

2) Ungdomar av båda könen böra erhålla en för blivande föräldrar anpassad undervisning i frågor rörande familjebildning och dess konsekven-

ser, barnalstring, uppfostringsfrågor m. m. liksom ock i frågor rörande familjeekonomi. Många missförhållanden bottna i okunnighet.

3) Samtliga blivande mödrar ställas från graviditetens början under kontroll av mödravårdscentral eller hos privatläkare, som förklarar sig villig medverka vid undersökningen. Mödrarnas hälsotillstånd övervakas noga. Frikostig utdelning av skyddsläkemedel, (kalk, järn, vitaminpreparat). Alla möjliga åtgärder vidtagas för att, där så kräves, bereda havande kvinnor lättnad i arbetet.

4) Samtliga förlossningar centraliseras till en förlossningsavdelning under sakkunnig ledning.

5) Den s. k. tidigdödligheten, d. v. s. dödligheten under nyföddhetsperioden, uppmärksammas. Densamma har, i motsats mot dödligheten under hela första levnadsåret, icke nämnvärt sjunkit och är ännu anmärkningsvärt hög. Det synes nödvändigt att skolade barnläkare få ansvaret för vården av friska och sjuka nyfödda barn på förlossningsanstalterna (något som numera börjat realiseras i Sverige). Samtliga nyfödda barn böra undersökas av barnläkare så snart som möjligt efter födelsen. Särskild omsorg bör på barnbördsavdelningen ägnas amningstekniken och övervinnandet av tidiga digivningssvårigheter.

6) Vid utskrivningen från BB hänvisas mödrarna att för kontroll omedelbart anmäla sig på barnavårdscentral eller vända sig till privat barnläkare, som förklarar sig villig medverka i undersökningen.

Övervakningen fullföljes på barnavårdscentral ända till skolålderns början. Under spädbarnsåldern genomföres till en början amning i största möjliga utsträckning helt eller, om så ej kan ske, delvis. Endast medicinska skäl få anföras som motiv för en förtidig avvänjning. Sociala och ekonomiska skäl undanröjas genom samarbete med arbetsgivare o. s. v. Uppmärksamhet ägnas under avvänjningstiden och därefter åt att födans sammansättning motsvarar näringsfysiologiska krav. Tidig profylax utövas genom skyddsläkemedel. Propaganda för en barnavård som tillfredsställer hygienens alla krav. Kontroll i hemmen. Upplysningsverksamhet för att motverka fördomar och övertro rörande barns vård. Pedagogisk handledning.

7) I görligaste mån undviks att alltför tidigt sammanföra barn för kollektivvård. Institutioner för dylik vård i form av daghem måste dock finnas och anordnas med anlitande av all sakkunskap så, att lokalerna motsvara högt ställda krav i hygieniskt avseende och även möjliggöra frikostig isolering vid uppträdande av smittosam eller misstänkt smittosam sjukdom inom institutionen. Höga krav på personalens kompetens i barnavård, barnpsykologi och pedagogik.

Tidigt genomföres skyddssympningar mot smittkoppor, difteri och tuberkulos, vid behov även mot kikhosta, mässling och eventuellt även andra infektionssjukdomar. Fortlöpande tuberkulin- och röntgenkontroll av alla barn. Noggrann sanering av hemmen från tuberkulösa smittokällor. Noggrann mjölkkontroll.

Uppmärksamhet ägnas åt anordnandet av lämpliga lekplatser för små barn. Sommartid böra alla barn beredas vistelse på landet med tillfälle till rikliga bad.

8) För barn i lekåldern, som därav äro i behov (barn till förvärvsarbete mödrar, enda barn, som i hemmet visa anpassningssvårigheter), anordnas barnträdgårdar under sakkunnig ledning och i lämpliga för ändamålet särskilt anordnade lokaler.

9) Upptagningshem för barn, hem för mödrar och späda barn samt andra barnhem anordnas i nödvändig utsträckning i lokaler, som fylla högt ställda krav och med väl kvalificerad och tillräckligt talrik personal.

10) Tillfälle att lätt erhålla sakkunnig rådgivning i uppfostringsfrågor anordnas.

11) Särskild uppmärksamhet ägnas skolorna. Barnen få börja i skolan efter individuell prövning av skolmognad efter fyllda 6 år. Skollocalerna måste fylla högt ställda hygieniska krav och erbjuda tillfälle till gymnastik, idrott och bad.

Skolklasserna göras små (högst 20 barn) så att lärare och lärarinnor kunna och hinna individuellt intressera sig för varje barn. Differentiering genomföres i normalklasser, klasser för särskilt väl begåvade barn samt hjälpklasser. Skolgången anordnas så att högt begåvade och kroppsligen sunda barn, som utan något som helst men av kroppslig eller andlig art kunna genomgå skolan på kortare tid än normala barn, beredas tillfälle härtill. Redan i skolan böra specialanlag tillvaratagas och utvecklas. Innan barnen lämna skolan ges efter sakkunig prövning yrkesrådgivning efter anlagsprövning.

Skolbarnens kroppsliga och andliga hälsa, liksom även lärarpersonalens övervakas av skolläkare med hjälp av skolsköterskor genom regelbundet återkommande och tillräckligt täta fortlöpande undersökningar.

12) Barnsjukhusvården utvecklas så att tillräckligt antal sjukhusplatser av olika slag för barn säkerställas (för akut sjuka barn i alla åldrar, för smittosamma sjukdomar, av akut och kronisk art, för kroniskt sjuka barn, för invalida barn m. m.). Den öppna sjukvården omhändertages av polikliniker och privata barnläkare.

Detaljerade planer ifråga om sjuk- och invalidvård av olika slag uppgöras i samarbete med specialister på olika områden.

Det synes mig i hög grad önskvärt, att en organisation av den samhällseliga barnvården, i huvudsaklig överensstämmelse med här skisserade plan, organiseras inom ramen av en tillräckligt omfattande och tillräckligt långvarig försöksverksamhet.

Stockholm den 27 mars 1945.

A. Lichtenstein.

Professor i pediatrik vid Karolinska institutet.

Biö. 15.

P. M.

*angående behovet av rationella förebyggande åtgärder
och eftervård.*

På anmodan av ingenjör Hjalmar Cederström har undertecknad i följande uttalande framlagt synpunkter på en önskvärd utveckling av hälsovården i vårt land genom att skapa möjligheter till en rationellare såväl förebyggande vård som eftervård.

Då detta önskemål upptages till bedömande, måste man utgå ifrån att hälsan är den kanske viktigaste förutsättningen för individens lycka och

harmoni och även för hans samhällsinsats till allas och det helas båtnad. Detta är alltför uppenbart för att behöva närmare utläggas. Det gäller fördenskull för såväl individen som samhället att väl vårda denna dyrbara gåva. Att oförnuftiga individer kunna undergräva sin hälsa är åtminstone begripligt, men att samhället kan tillåta förhållanden att bestå, som genom sin hälsofördärvande inverkan äro rent samhällsskadliga, är ägnat att förvåna. Jag tänker härvidlag närmast på vissa arbetsförhållanden.

Arbete och vila måste stå i väl avvägda proportioner till varandra. Dessa proportioner äro högst individuella och beroende av individens fysiska och psykiska hälsotillstånd och styrka. Det gäller att finna en optimal individuell linje för såväl arbete som vila. Då kan också individen med glädje och på bästa sätt fylla sin uppgift i samhället. Men om förvärvsbegäret hos företagaren eller den anställde pressar upp arbetsintensiteten över optimum mot maximum sker en alltför hastig förslitning av den mänskliga organismen; arbetshetsen skapar sjukdomsförutsättningar, det gnisslar i det mänskliga maskineriet. När en sådan situation inträder, bör en *förebyggande hälsovård* kunna sättas i funktion. Det är dålig ekonomi ur samhällets synpunkt att tillåta en arbetstakt, som sträcker sig över den optimala. Samhället får då en mängd förslitna människomaskiner att underhålla, ty människan kan ju inte skrotas ner som den utkörda automobilen. Det är förvånansvärt, att inte massan ännu är så upplyst, att den i sin helhet reagerar mera mot arbetshetsen och ännu mer egendomligt är, att samhället saknar organ för att förebygga följderna av arbetshetsen.

Arbetsleda och en för individen ödesdiger andlig och kroppslig förslitning kan emellertid även ha andra orsaker. Felaktigt yrkesval, ekonomiska svårigheter, som uppstå, då familjen blir för stor och många minderåriga barn skola försörjas, andra olyckliga familjeförhållanden av intellektuell eller moralisk art etc. kunna även bidra till att göra individen mindre livsduglig, alltså en ur samhällets synpunkt mindre önskvärd medlem, som är på väg mot ett akut eller kroniskt sjukdomstillstånd av någon art. Det är enligt min mening förenligt med både samhällets och individens intresse, att hithörande frågor lösas på ett sätt, som gagnar båda parterna.

Att förebygga en sjukdom är i regel lättare och billigare än att bota den, sedan den utvecklats sig. Semesterlagen är ett steg i den riktningen, men semestern är alldeles för kort, och samhället har icke skapat tillräckliga möjligheter att utnyttja den. Det borde därför finnas institutioner så utbyggda, att den i yrket hetsade och tröttkörde arbetaren, antingen verksamheten är intellektuell eller fysisk, eller den av rent personliga, ekonomiska eller äktenskapliga orsaker upprivna människan, när kroppens maskineri börjar krångla, krafterna svikta, arbetsledan inträder, nervositet och sömnlöshet inställer sig, kunde på den faran observerande läkares remiss där intagas för att koppla av från den vanliga miljön en tid. Dessa av samhället ägda institutioner, om vilkas värde åtskilliga vittnesbörd och erfarenheter i de flesta läkares verksamhet tala, skulle lämpligen kunna kallas *rekreationscentraler*. Här skulle bjudas vistelse i friska luften samt lätt sysselsättning, motion och vila i idealiskt avvägda proportioner. Är inte en dylik förebyggande vård bättre affär än att låta sjukdomen utveckla sig så att samhället får kosta på dyr sjukvård, ev. i sämsta fall för livstiden ta hand om en nedbruten individ?

De personer, som, remitterade av läkare, skulle kunna beredas plats på dessa rekreationscentraler, borde vara de, som visa påtagliga symtom på vissa akuta sjukdomar samt på begynnande nervositet förorsakad av överanstängning, arbetsleda eller personliga, ekonomiska eller äktenskapliga m. fl. skäl.

Rekreationscentralerna böra vara belägna på landet, gärna vid vattendrag och överhuvudtaget i natursköna trakter. De böra bestå av enheter, sammansatta av mindre celler, varvid uppmärksamhet bör ägnas önskvärdheten av att klientelet i varje cell inte blir alltför heterogent. Arbetet vid rekreationscentralerna bör kunna vara bl. a.: jordbruksarbete, trädgårdsskötsel, lätt industriellt arbete, kvinnliga arbeten, målning, fiske m. m. Härjämte bör även möjligheter till friluftsliv och idrott föreligga.

Rekreationscentralens ekonomi bör baseras på rationell drift under kvalificerad ledning vid tillräckligt stora enheter samt tillämpande av självhushållsprincipen. En rätt bedriven verksamhet vid dylika rekreationscentraler, vars hjälpmöjligheter riktigt tillvaratagas av läkare m. fl., skulle säkerligen kunna kraftigt bidra till att talrika individer, som annars hamna på sjukhus, vålla samhället ansevärd utgifter och eventuellt för all framtid bli endast partiellt arbetsföra, nu efter någon tid med återvunnen hälsa som fullgod arbetskraft kunna återinträda i sina vanliga arbetsuppgifter i samhällets näringsliv. Under alla omständigheter skulle det för den medicinska vetenskapen vara av utomordentligt värde att inom en försöksorganisation få praktiskt under verkliga förhållanden ingående studera betydelsen av ett organ av här antydd karaktär.

Om tröttheten, nervositeten och arbetsledan äga sin grund i rent personliga förhållanden i hemmet eller f. ö. är det emellertid inte säkert, att en tids lugn och tryggad vistelse under ändrade miljöförhållanden tillrättalägger problemen, även om man i ett flertal fall kan vänta att så sker. Orsaksmomentet finns nämligen kvar i många fall, då den omhändertagne återvänder hem. Rekreationscentralerna böra därför intimt samarbeta med kvalificerade kuratorer. Till dessa befattningar skola endast utses personer, som efter ingående arbetsprövning befunnits verkligt lämpade för sin ofta mycket stor finkänslighet krävande uppgift. De skola av samhället och organisationer inom detta, exempelvis företagar- och arbetarsammanslutningar, beredas möjligheter till rationellt ingripande av helt annan och effektivare art än som f. n. är tänkbart.

En del av de faktorer, som spela roll för hälsan och lyckan, kunna vi emellertid inte, alla förebyggande åtgärder till trots, bemästra. Det hjälper inte bara med ett väl utvecklat och kontrollerat arbetarskydd, med förstklassig närings-, bostads-, klädes- och mentalhygien. Olyckor och sjukdomar, som ej stå i samband med förslitningsproblemet, kunna ej uteslutas.

Det kommer alltid att finnas ett stort antal människor, som tidvis måste vårdas på sjukhus. När dessa människor hunnit genom det skede av sin sjukdom, då *centralsjukhuset* med alla medicinens diagnostiska och terapeutiska resurser behövs för deras vård, inträder ett nytt moment, i någon mån beslätat med den förebyggande vården. Det är den *rationella eftervården*, vilken säkerligen är synnerligen efterlängtd av de flesta praktiserande läkare och som, väl organiserad, skulle förkorta och därmed förbilliga vården på det dyra centralsjukhuset och samtidigt minska behovet av stora utrymmen där samt därjämte minska faran för

recidiv och uppkomst av partiell arbetsoförmåga. Eftervårdsinstitutionen borde vara så utbyggd, att konvalescenterna med *arbete och vila* i väl avvägda proportioner och under i övrigt gynnsamma hygieniska förhållanden kunde återvinna full eller partiell arbetsförmåga och sedan återgå till sin vanliga sysselsättning eller, omskolade för ett lämpligare yrke, övergå till detta.

Hur skall nu denna konvalescens-, rekreations- eller omskolningsvård ordnas för de från centralsjukhuset utskrivna?

De vårdbehövande kunna indelas i tre kategorier:

1. Sådana som återvinna full hälsa och arbetsförmåga efter sjukhusvården.
2. Sådana som bli partiellt arbetsföra.
3. Sådana som behöva sjukhusvård under återstående livstid.

För *grupp 1* behövs en rekreations- eller konvalescensplats, där patienterna under partiellt arbete återvinna full arbetsförmåga. Hit höra de, som genomgått akuta sjukdomar, vilka gå till full hälsa, och de, som råkat ut för sjukdomar, vilka ej efterlämna invaliditet. För denna kategori skulle idealet vara *väl ordnat lätt arbete ute på landet*.

För *grupp 2* behövs en kombination av sjukvårds- och läroanstalter, där patienterna genom lämplig omskolning kunna lära ett nytt yrke, i vilket den partiella arbetsförmågan bäst utnyttjas i produktivt arbete.

För *grupp 3* behövs vårdhem, där även den partiella arbetsförmågan utnyttjas huvudsakligast som terapiform, men där sjukvården är så högt utvecklad, att patienterna få den bästa tänkbara vården under sitt återstående liv.

Ingen samhällsmedlem skall således behöva känna sig onyttig. Var och en bidrar på bästa sätt med sin arbetsförmåga och efter måttet av sina krafter till produktionen. Arbetet torde i många fall ej bli av den omfattning, att produktionen blir lönande ur affärssynpunkt. Inte desto mindre torde den under förnuftiga former kunna kraftigt bidra till att sänka socialvårdskostnaderna och därmed även skatterna. Men med tanke på att arbete innebär lycka och välsignelse för individen och med hänsyn till att det sålunda är en terapiform får produktionen i detta sammanhang ej betraktas enbart ur lönsamhetens synvinkel. Ty målet för alla våra strävanden är, att varje samhällsmedlem skall få leva under så lyckliga existensförhållanden som möjligt.

De här skisserade riktlinjerna för en rationell eftervård, syftande bl. a. till ett rätt tillvaratagande av den partiella arbetskraftens kvarstående arbetsförmåga, kunna tjäna som lämpliga utgångspunkter vid ett närmare övervägande av frågan.

Under alla omständigheter torde det få betraktas som synnerligen värdefullt, om eftervårdsproblemet genom statens försorg inom en *försöksanläggning* finge grundligt utformas under verkliga förhållanden, så att definitiv klarhet kunde vinnas om dess lämpligaste lösning i större skala.

Stockholm den 18 oktober 1944.

Hjalmar Wide.

Leg. läkare,
läkare vid Stockholms stads
yrkesskolor.

Beträffande vikten av förebyggande vård och eftervård för å sjukhus intagna patienter, instämmer undertecknade och anser att utredning beträffande dessa förhållanden erfordras.

Stockholm den 3 november 1944.

Ernst Sahlgren.

Styresman för Södersjukhuset.

J. Tillgren.

Överläkare vid
Södersjukhuset.

G. Kahlmeter.

Överläkare vid
Södersjukhuset.

Bil. 16.

P. M.

angående städernas sociala och ekonomiska utveckling.

På anmodan av ingenjör Hjalmar Cederström har undertecknad utarbetat följande översikt över vissa ytterst betydelsefulla samhälleliga problem sammanhängande med den omisskännliga och svårartade desorganisationsprocess, som länge pågått i samhället men som alltmer accentuerats under det senaste seklet.

KAPITEL I.

Samhällets desorganisationsprocess.

Depressionen vid 1930-talets början bör ej betraktas såsom en tillfällig lågpunkt i en mellan toppunkter och dalar svängande konjunkturkurva. Den var *konsekvensen* av ett allvarligt sjukdomssymtom i samhällsorganisationen. Krisens övervinnande var däremot av mera tillfällig karaktär och berodde på ökningen av den krigsindustriella produktionen i ett flertal länder. Efter det nuvarande kriget komma samma världsekonomiska problem att kvarstå: exportsvårigheter för de på export inriktade industriländerna samt fortsatta avsättningssvårigheter inom dessa länder med åtföljande arbetslöshet och återverkningar på den agrara produktionen genom industribefolkningens minskade köpkraft.

Det är därför motiverat att till förnyad granskning upptaga de vid 30-talets början rådande förhållandena. Under denna period nåddes en punkt, där relationen mellan produktion och konsumtion råkat betydligt ur balans. Denna jämviktsrubbnings hade sina orsaker ej i specialisering, industrialisering, kapitalisering och rationalisering i och för sig utan i deras speciella utvecklingsformer. Specialisering, industrialisering och därmed följande rationalisering utgöra obestridligen grundvalen för vår civilisation och kultur, och kapitaliseringen är en nödvändig följd oberoende om det rör sig om privatkapital, statskapital eller båda delarna. För att karakterisera den nu-

varande utvecklingsformen av dessa för samhället ytterst viktiga ekonomiska faktorer kräves en historisk återblick, som dock inom ramen av denna framställning endast kan skisseras i stora drag.

Specialiseringens betydelse för allt framåtskridande är obestriddig. Den ledde till de medeltida städernas uppblomstring och är grundvalen för all industrialisering. Först i samband med industrialiseringens utveckling förvandlades den till ett faktum, som i sig inneslöt även *ödesdigra moment* för samhället. Därför komma vi att betrakta denna faktor i sammanhang med industrialiseringen.

I samhällets *industrialiseringsprocess* urskilja vi 3 utvecklingsperioder baserade på de *energikällor*, som företrädesvis kommit till användning, och dessa energikällor medförde specifika industriella former och förhållanden.

Såsom energikällor förfogade den *första industrialiseringsperioden* över människans och djurens fysiska krafter samt vind- och vattenkraft inom ramen av de dåtida mekaniska kunskaperna. Utvecklingsperioden omfattar flera årtusenden. Den byggdes in i samhället successivt och organiskt. Industrin var lokalt eller regionalt jämnt fördelad över den civiliserade delen av världen. Upptäckten av nya världsdelar och den därmed följande kolonisationen samt ökningen av handelsrelationerna hade förmodligen större inverkan på en del städers tillväxt än själva industrialiseringen. Industrialiseringen var närmast en följd härav. Först under dess senaste skede framträdde dess destruktiva tendens i det att den började utkonkurrera viss hemindustri. För den härigenom frigjorda arbetskraften erbjöd sig tillfällen till *emigration* till de nya världsdelarna med deras obegränsade möjligheter.

Ångkraftens upptäckt och utnyttjande samt kol som energikälla inledde *industrialiseringens andra period*. 1800-talets industriella uppsving är be-tecknande för denna utveckling, som knappt omfattar 100 år. Det gjordes fler epokgörande framsteg under denna tid än under den föregående tusen-åriga perioden, men dessa och deras följdfforeteelser kunde ej *assimileras av samhället*. Den industriella utvecklingens framsteg voro ej identiska med samhällets. Produktionsföremål under den föregående industriella utvecklingsperioden hade företrädesvis varit textil, glas och porslin samt produkter av trä och — i blygsam omfattning — av järn. Det blev bl. a. företrädesvis järn- och stålprodukter, som karakteriserade den andra industrialiseringsepoken. Typiskt för denna industriella utveckling var, att den var beroende av kol- och malmförekomsterna. Den koncentrerade sig följaktligen till platser, där riklig förekomst av dessa mineralier för oöverskådlig tid framåt säkerställde den industriella driften. Omkring denna s. k. tunga industri koncentrerade sig så småningom även förädlingsindustrin, den mekaniska industrin m. fl., som varit beroende av kraft och råmaterial, och som samtidigt i den tunga industrin hade en viktig konsument.

Till att börja med visade sig denna industrialiseringsepok vara identisk med ökat välstånd, åtminstone för vissa samhällsgrupper. Den nya epoken började i England, sedan följde Frankrike, Amerika och Belgien och sist Tyskland. Snart visade sig de lokala och nationella behoven tillfredsställda och för att kunna ytterligare expandera gällde det att erövra internationella och interkontinentala marknader. De nya samfärdsmedelns uppkomst — järnvägar och ångbåtar — gynnade denna nya världsekonomiska utveckling.

Men även från början kunna vi observera de *destruktiva moment*, som desorganiserade den hittills sunda, på biologisk, sociologisk och geografisk

grundval tämligen harmoniskt utvecklade samhällsstrukturen. Den genom kol- och malmförekomster betingade överkoncentrationen av industriell produktion medförde även en överkoncentration av befolkningen med mycket ensidig yrkesfördelning. De nya industrisambällena och deras befolkning visade sig bl. a. mycket känsliga för depressionsperioder, som förorsakades av mer eller mindre långvariga stockningar i distribution och avsättning av de industriella produkterna. Dessutom fälldes numera definitivt dödsdomen över småföretagen, som utvecklats under den föregående epoken, vissa hantverksyrken och hemindustrier. De inom dessa tidigare sysselsatta befolkningsgrupperna drogos till industriella centra eller emigrerade. För Sveriges del nådde emigrationen toppen under åren 1881—90. Under denna tioårsperiod utvandrade ca. 376 000 personer, d. v. s. 8,2 % av Sveriges dåtida totala befolkning. Karakteristisk för den andra industrialiseringsperioden är folkmängdstillväxten i städerna ej enbart inom de industrialiserade områdena utan även inom gamla kultur- och förvaltningscentra, residens- och hamnstäder. Denna berodde bl. a. på att de nya industristäderna ej voro särskilt trivsamma och ej heller ägnade för de stora företagens nödvändiga kontakt med affärsvärlden. Företagen förlade i många fall sina förvaltningskontor till mera representativa, i brännpunkten för den kontinentala eller transoceaniska handeln, som nu började utveckla sig till större dimensioner, belägna städer, i vilka storfinsansen hade etablerat sig eller där landets regering hade sitt säte. Den genom ångkraften revolutionerade trafikmekanismen gynnade ej enbart denna utveckling utan det överexpanderade trafiksystemet skapade i sina knutpunkter nya samhällen och de samhällen, som berördes av trafikådrorna, växte oproportionerligt i förhållande till de övriga områdena.

Betrakta vi samhällets karakteristiska drag vid denna industrialiserings-epoks slutetapp, få vi följande bild: överkoncentration av befolkningen främst i industristäderna och därefter i handels- och trafikcentra samt som motsats härtil i utveckling avstannade, avfolkade landsbygdsområden. Städernas snabba tillväxt kunde ej bemästras av myndigheter och stadsplanerare. De mest »optimistiska» prognoser för den närmaste framtiden överträffades av verkligheten. Tempot och omfattningen av utvecklingen utslöt planmässighet eller successiv organisk anpassning. Den i stort framskridande desorganisationsprocessen av samhället hade som logisk konsekvens även en desorganisation av samhällets alla delar och detaljer, t. ex. i de stora städerna. För trånga gator i citydistrikten, ödsliga och breda dylika i ytterområdena, hyreskaserner, trånga överbyggda gårdar, brandgavlar, järnvägsområden, lager och skjul, reklamatornordningar, skorstenar och gasklockor karakterisera den yttre bilden av de nya städerna. Påvisbara yttre framsteg i kulturellt och andligt hänseende saknas nästan helt i denna bild. Muséer, bibliotek, teatrar, konserthus m. fl. typiska kriterier på en högre andlig odling förekomma mera sällan. Framåtskridandet på detta område skedde i varje fall ej i samma omfattningen som på det materiella.

Den tredje industrialiseringsepoken, vår tids epok, kännetecknas av de nya energikällorna: elektricitet och olja. De ämnen, som företrädesvis komma till användning, äro fortfarande järn och stål. Därtill komma betong och glas och lättmetaller såsom aluminium, duraluminium m. fl. Trafiken är i färd med att erövra luftrummet och därmed öppnas nya perspektiv. De nya energikällorna, speciellt elektriciteten, binda ej längre den industriella produktionsapparaten i samma grad som förut var fallet med ångkraft-

ten vid vissa fåtaliga produktionscentra. Den mera utvecklade förädlingsindustrin betingar ej heller samma koncentration. Numera finnas tekniska och organisatoriska möjligheter att genom *decentralisering av produktionsprocessen* motarbeta den framskridande desorganisationsprocessen inom samhället. Likväl har den ytterligare fortskridande industrialiseringsprocessen begagnat sig av de under förra perioden uppkörda gamla hjulspåren även om vissa blygsamma tendenser i rätt riktning dock här och var äro skönjbara. Hastigheten av samhällets desorganisationsprocess har ytterligare ökats. Under den förra perioden hade den industriella produktionens *räntabilitet* ej behövt ifrågasättas, emedan de få produktionshuvudorterna — åtminstone i dess tidigare skede — disponerade hela världen som export- och avsättningsområde. De nya *energikällorna* och *produktionsföremålen* möjliggjorde uppkomsten av ytterligare produktionscentra. Agrarländerna, som hittills levererat sina produkter till industriländerna och importerat industriprodukter, igångsatte industriell produktion inom sina egna territorier. Det visade sig nämligen, att industriprodukternas prisnivå bestämdes av de få producenternas sammanslutningar, trustar, karteller och syndikat, medan det ej var möjligt att inom den agrara produktionen åstadkomma analoga organisationer på grund av denna produktionsgrens särart, det stora antalet producenter och sist men icke minst på grund av konservatism. Såsom en strävan att motverka passiv handelsbalans ter sig agrarstaternas steg mot en egen industriell produktion ytligt sett fullt motiverat, men likväl innebär det slutmomentet i samhällets desorganiseringsprocess. Följden var nödvändigtvis en beskärning av de gamla produktionshuvudorternas avsättningsområden. Sådana exportkriser förekommo som bekant även under den tidigare industrialiseringsepoken. De kunde emellertid elimineras genom successiva upptäckter av nya mera avlägsna avsättningsområden och genom att produkternas priser sänktes, vilket i sin tur medförde en sänkning av industriarbetarnas löner. Arbetskonflikter, marxismen och dess upplysningsverksamhet bland arbetarna och som följd härav *arbetarsammanslutningar såsom fackföreningar motverkade dock lönesänkningar*, åtminstone nämnvärt under ett existensminimum. Ur *humanitetens synpunkt är denna fackföreningarnas fruktbara verksamhet till förmån för en stor samhällsgrupp, arbetarna, förtjänt av allt erkännande*. I konkurrensen om marknader under den nuvarande industrialiseringsperioden blev sålunda vägen att förbilliga industriprodukterna genom lönesänkning mer eller mindre stängd. Producenten såg sig nödsakad att tillgripa andra metoder, och ökade insikter och kunskaper på teknikens och mekanikens område framskapade sådana. Bland dessa metoder må nämnas *rationalisering av produktionsprocessen* och dess följd: *massproduktion i hittills okänd skala*.

Rationalisering av produktionsprocessen betyder ävenledes en sänkning av lönekontot, men ej genom sänkning av den enskilde arbetarens timlön utan genom *minskning av arbetarnas antal*. Strävandena att konstruera arbetsbesparande maskiner: löpande bandet, paketeringsmaskiner, pressverktyg etc., ha nått mycket långt men likväl ännu ej uppnått det möjligas gräns. De nya rationaliserade produktionsmetoderna ha ytterligare påskyndat destruktionsprocessen inom samhället och skapat en ny permanent företeelse: *arbetslösheten*. Även om statistiken just för närvarande ej uppvisar några nämnvärda arbetslöshetssiffror existerar arbetslösheten i dag i minst lika stor utsträckning som under 30-talets början. Den är så

att säga latent men för ögonblicket dold bakom en skenkonjunktur förorsakad till en början av krigsrustningarna i ett flertal länder samt därpå av krigskonjunkturer och försvars- och beredskapstjänst. I enlighet med logikens ovedersägliga lag måste den framträda igen efter krigets slut, d. v. s. när den allmänna avrustnings- och pacificeringsprocessen kommit i gång.

Vad som ovan generellt anförts angående utvecklingen inom den industriella produktionen har internationell giltighet. Det gäller i lika stor utsträckning för Sverige som för de mera industrialiserade länderna, möjligen med den inskränkningen, att utvecklingen hos oss ej gått i samma tempo som annorstädes. Tendensen är dock tydligt skönjbar och desorganiseringen är även härstädes ett obestridligt faktum.

I de krigförande länderna är, ytligt sett, destruktionsen mera påfallande. Här har ej enbart såsom i övriga världen den andliga grundval och de principiella förutsättningar, på vilka samhället bygger, radikalt underminerats utan även såsom yttersta konsekvens samhällets materiella hölje: Städer och byar, lagts i grus, varförutom otaliga människoliv gått till spillo. Sverige, som hittills förskonats från denna sista konsekvens av samhällets destruktion — men knappast kommer att undgå dess efterdyningar — *har större förutsättningar* än flertalet andra länder att bidra till reorganisationsarbetet genom att ordna de *sociala förhållandena* inom landets egna gränser på ett sådant sätt, att det kan tjäna som mönster för den övriga världen.

I det följande framlägges en med uppgifter ur den officiella statistiken styrkt analys över de svenska förhållandena. Det är ej alls fråga om sensationella upptäckter och originella bevisföringar, utan analysen baserar sig enbart på en sammanställning av kända fakta. Utgångspunkten för denna analys är *människan och hennes förhållande till samhället*. Samhällets förändringar och serien av återverkningar, som de medföra, böra därför betraktas från de mest skilda aspekter.

En primärföreteelse, som i första hand bör belysas, är koncentrationen av befolkningen i städer, den s. k. urbaniseringsprocessen. Från 1800 till 1850 bodde ej fullt 10 % av rikets folkmängd i städerna. Procenttalet under hela denna period höll sig nästan konstant. År 1850 överskrider den något 10 %-talet, år 1880 är den ca. 15 %, år 1900 21.5 och närmar sig 1943 40 % av rikets totala folkmängd. Den har stigit absolut från 351 526 år 1850 till 2 602 441 år 1943, d. v. s. 744 %. Rikets totala invånarantal ökades under samma period från 3 482 541 till 6 522 827 eller ca. 87.5 %.

Betrakta vi Sveriges största stad Stockholm, finna vi en folkökning från 93 070 år 1850 till 634 179 år 1943 eller 680 %.

Diagrammet på sid. 222 visar grafiskt folkmängden i hela riket, i det egentliga Stockholm och Stockholm med omgivning inom en omkrets av 30 km. och 15 km.

Siffrorna och diagrammet visa tydligt hastigheten av urbaniseringsprocessen. Diagrammet visar dessutom svårigheterna att bereda utrymme för de nyinflyttade som uppstodo genom den ökade folktillströmningen till Stockholm.

Inom Stockholms stads gamla gränser funnos givetvis ej alltför stora möjligheter att hysa tillströmningen. Därför observera vi en procentuell större ökning i ytterområdena. Studiet av diagrammet och lagen om tillgång och efterfrågan låter oss ana den hastiga värdestegring tomtmarken

inom stadens gränser undergått. Diagrammen på följande sidor bekräfta detta antagande.

Vi få även ett begrepp om vilka möjligheter till tomtspekulationer, som förelegat och vilka vinster enskilda spekulanter kunnat tillskansa sig. Men detta är ej ett tecken på en god och sund konjunkturutveckling, utan utgör ett tydligt bevis på att samhällets desorganisationsprocess kommit i gång, eftersom lagstiftningen ej kunnat förhindra enskilda oproportionerliga vinster utan motsvarande produktiva eller allmännyttiga arbetsprestationer. Att numera staten och staden uppträda som markägare och därmed begränsa den enskildes möjligheter till tomtspekulation ändrar ej det faktum, att tomtspekulationen fortsätter och starkt belastar stadsbefolkningens levnadskostnader, se bl. a. diagram sid. 237. Det är dock ej enbart bostadshyra, som drabbas av denna belastning, utan även alla varor och livsmedel. Detaljhandlarens utgifter för butikshyra samt nödvändigheten av att ge de i resp. branscher anställda högre löner — på grund av deras högre utgifter för bostadshyra och skatter — inverka menligt på prisbildningen. Ehuru till följd härav levnadskostnaden i städerna starkt stegrats, fortsatte inflyttningen från landet. Det var först och främst ett större antal arbets- och förtjänstmöjligheter, som stimulerade denna tendens, även om den delvis kompenseras av de högre levnadskostnaderna. Vidare inverkade de större bekvämligheter, som städerna — visst ej gratis — kunde bjuda på. Härtill kommo de möjligheter till nöjesliv, som en på spekulation uppbyggd, tvivelaktig nöjesindustri kunnat skapa. Även de ökade undervisnings- och bildningsmöjligheterna, som teatrar, konserter, bibliotek och skolor erbjödo, verkade i viss utsträckning stimulerande på inflyttningsfrekvensen.

Vidare föreligger en häpnadsväckande skillnad mellan möjligheterna till kulturell och andlig bildning samt yrkes- och specialutbildning i städerna och på landsbygden. Landsbygden förmådde ej på långt när hålla jämna steg med utvecklingen i städerna, och vi stå inför det faktum, att nästan $\frac{2}{3}$ av svenska folket ej äga tillgång till undervisning i tillnärmelsevis samma utsträckning som den i städerna boende återstående, gynnade tredjedelen. Följande siffror belysa förhållandena:

Antal personer, som vid slutet av år 1930 avlagt studentexamen samt därpå baserade högre examina.

	<i>på landsbygden</i>	<i>i städerna</i>
män	13 991	42 334
kvinnor	2 425	8 626
totalt	16 416 = 0·40 % av bef.	50 960 = 2·55 % av bef.

Elementarbildning eller högre specialutbildning vid samma tidpunkt.

	<i>på landsbygden</i>	<i>i städerna</i>
män	46 905	92 652
kvinnor	39 557	112 422
totalt	85 462 = 2·06 % av bef.	205 074 = 10·3 % av bef.

Först vid folkskolans påbyggnader och den lägre specialutbildningen närma sig förhållandena på landet och i städerna varandra. Siffran är 3·09 % för befolkningen på landet och 4·77 % för befolkningen i städerna.

Diagram över folkmängdens ökning i Stockholm, dess omnejd och hela landet.

Diagrammet anger ökningen i % av folkmängden år 1880 och har ritats med stöd av uppgifter, som hämtats ur »Förslag till generalplan för Stockholms tätare bebyggda delar» uppgjort år 1928 av Albert Lilienberg.

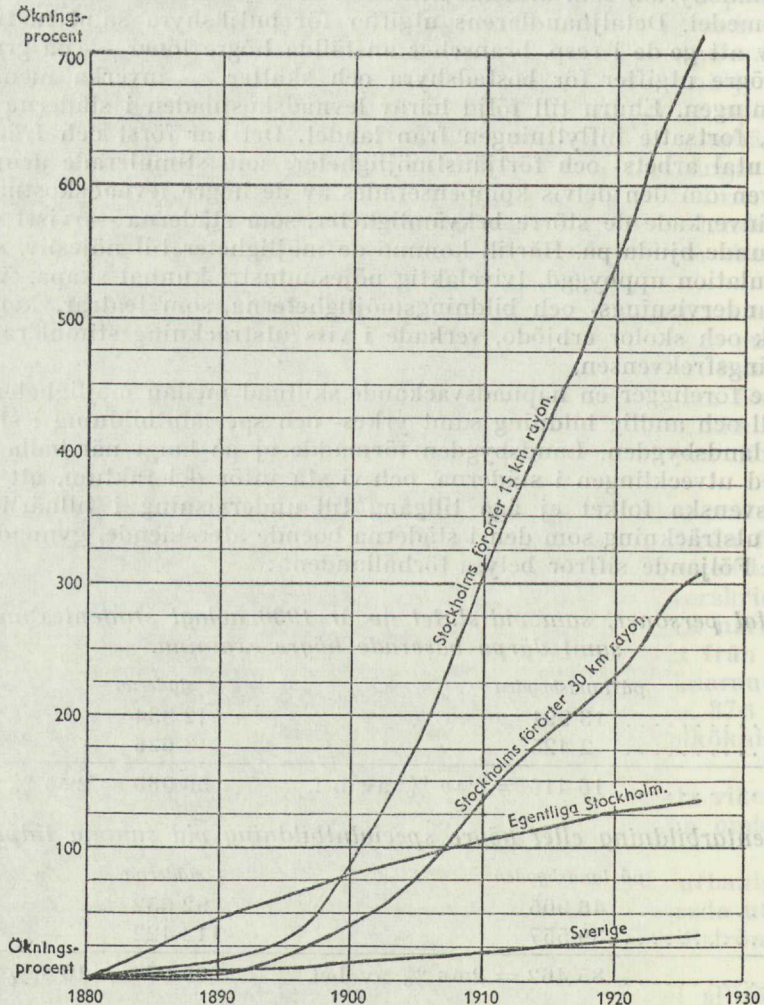

Diagram över
ökningen av taxeringsvärdet
 för några fastigheter.

enligt uppgifter ur »Svenska bostadskongressen» 1930.
 1: Drottninggatan 21
 2: » 13
 3: » 28
 4: » 33
 5: Drottninggatan 23
 6: » 45
 7: Hamngatan 17

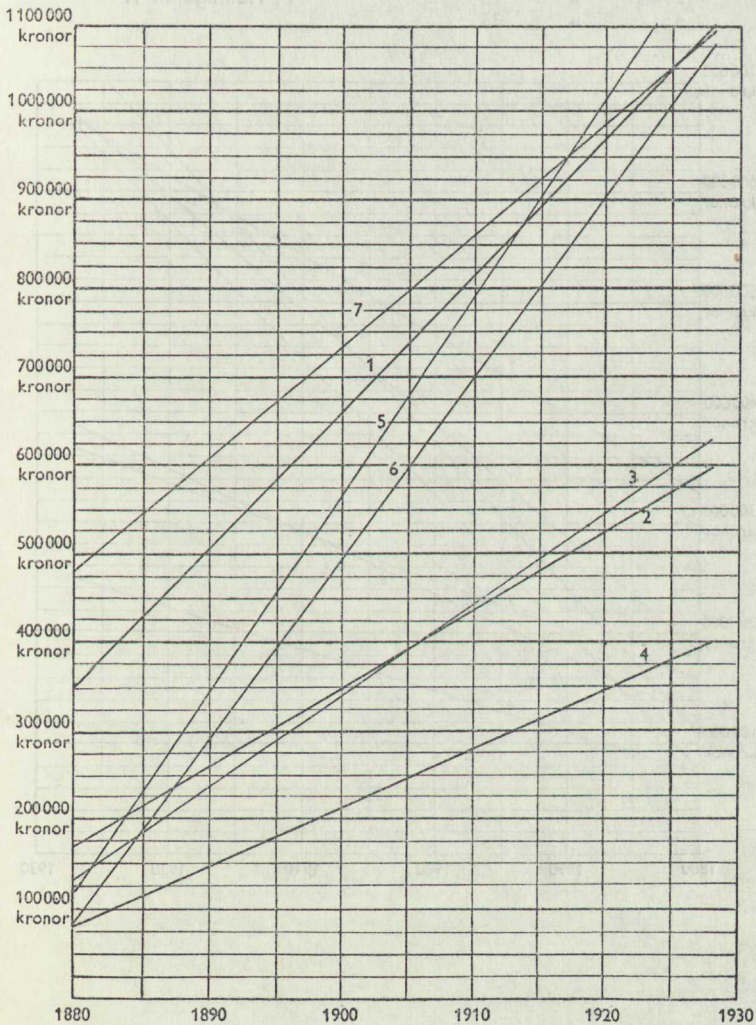
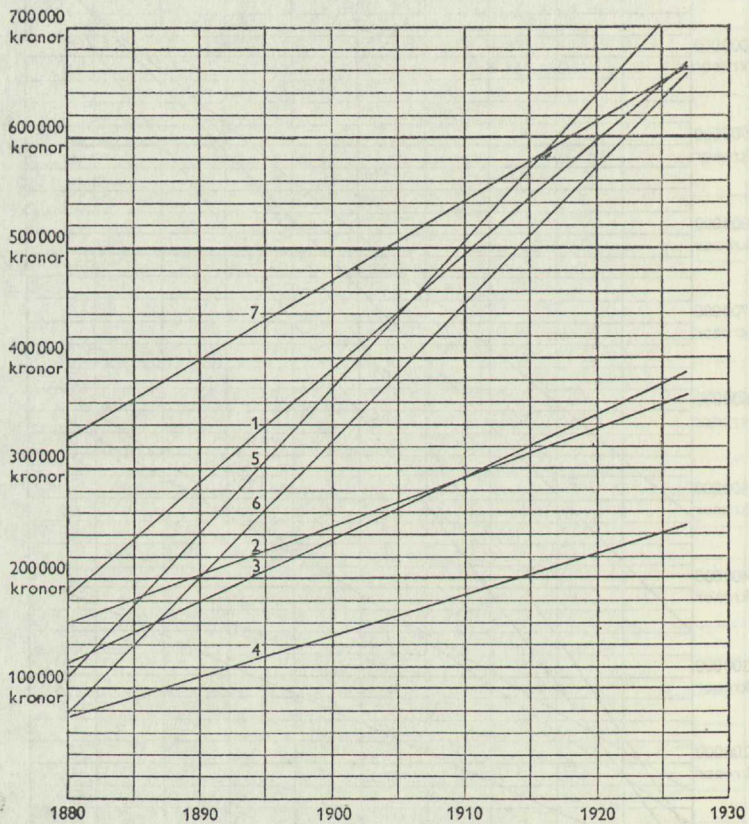

Diagram över ökningen av taxeringsvärdet för några fastigheter.

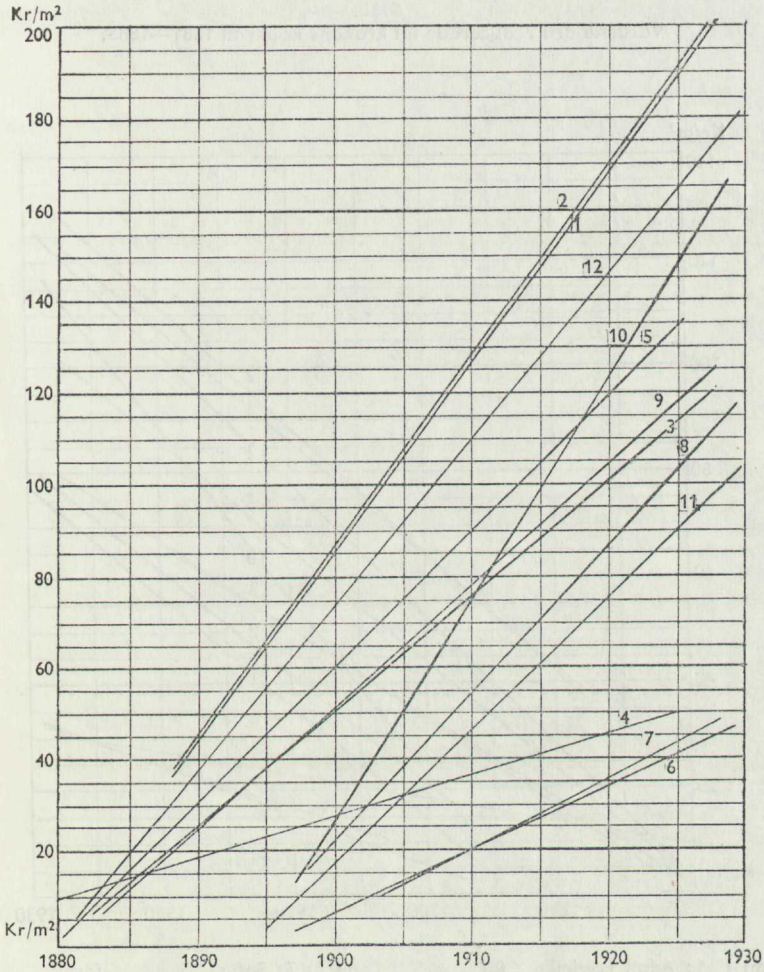
enligt uppgifter ur »Svenska bostadskongressen» 1930.
Värdena äro reducerade till kronans köpkraft år 1881—1885 och visar »den oför-
fjänta värdestegringen».

1: Drottninggatan 21	5: Drottninggatan 23
2: » 13	6: » 45
3: » 28	7: Hamngatan 17
4: » 33	

Exempel på värdeökningen av obebyggd tomtmark.

Stickprov tagna inom hela Stockholm enligt uppgifter ur »Svenska bostadskongressen»
1930.

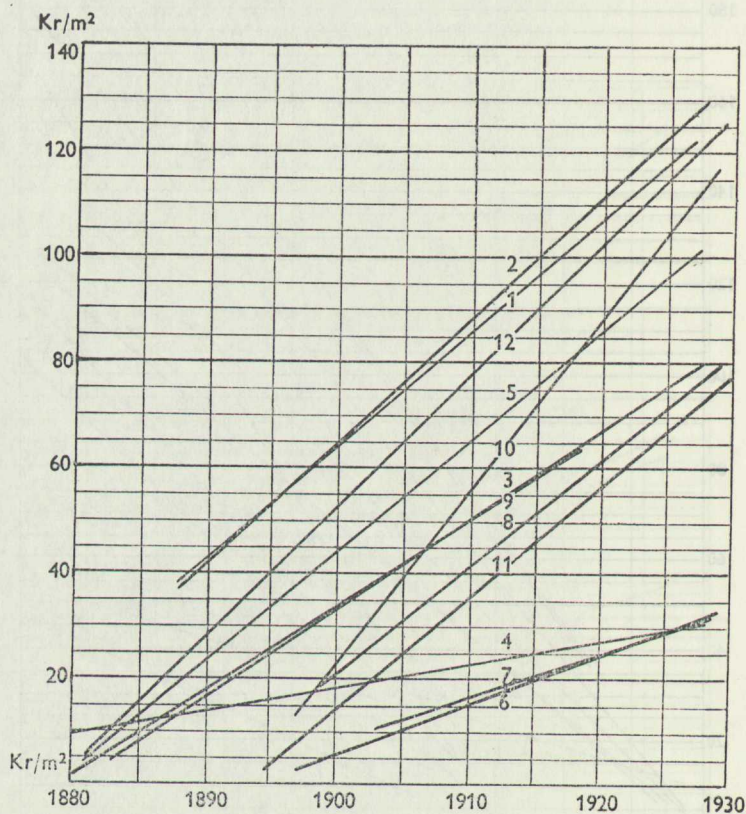

Tomt i 1: Adolf Fredriks förs.	Tomt i 7: Sofia förs.	
2: Kungsholms »	8: »	»
3: Gustav Vasa »	9: »	»
4: Hedvig Eleonora »	10: Katarina »	»
5: Oscars »	11: Högalids »	»
6: Sofia »	12: »	»

Exempel på verkliga värdeökningen av obebyggd tomtmark.

Stickprov tagna inom hela Stockholm enligt uppgifter ur »Svenska bostadskongressen»
1930.

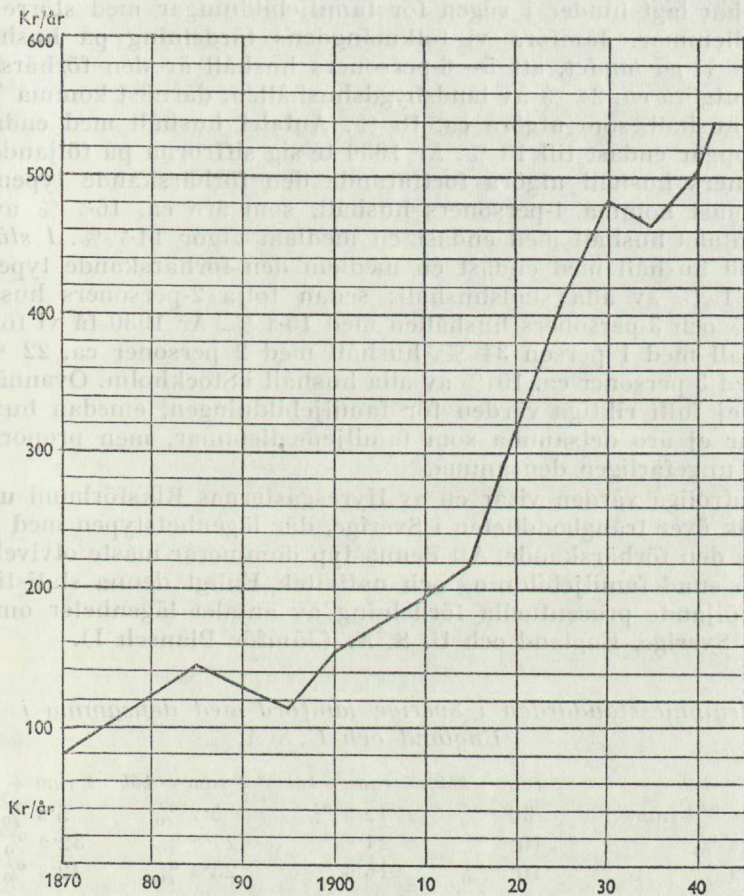
Värdena äro reducerade till kronans köpkraft 1881—1885.

Tomt i 1: Adolf Fredriks förs.	Tomt i 7: Sofia	förs.
2: Kungsholms »	8: »	»
3: Gustav Vasa »	9: »	»
4: Hedvig Eleonora »	10: Katarina	»
5: Oscars »	11: Högalids	»
6: Sofia »	12: »	»

Hysesstegringen per eldstad i Stockholm.

Värdena beräknade enligt uppgifter ur Statistisk årsbok för Stockholms stad.
Under sista decenniet ha även medräknats rum av storleksordningen ned till 6 m².

Siffrorna lämna naturligtvis ej en exakt bild av de verkliga förhållandena. Hänsyn bör tagas till att personer, som erhållit högre utbildning, i stor utsträckning söka sig till städerna. Att även landsbygden har behov av specialiserade och högkvalificerade fackmän har i viss mån förbisetts under städernas tillväxt- och utvecklingsperiod.

Familjerna i städerna uppnå ej samma storlek som på landet, och hushåll med större antal medlemmar äro mycket sällsyntare i städerna än på landsbygden. Detta förhållande får väl delvis tillskrivas tomtvärdestegringen och den osunda — ehuru icke lagstridiga — tomtspekulationen. Följden har varit, att ett alltför stort antal smärre lägenheter iordningstänkts (efterfrågan på större lägenheter har ej varit tillräckligt stor på grund av att hyrorna för dem äro för höga i förhållande till inkomsten) och detta har lagt hinder i vägen för familjebildningar med större antal familjemedlemmar. Jämföra vi folkmängdens fördelning på hushåll år 1860, finna vi på landet, att 5—6-personers hushåll är den förhärskande typen och utgöra ca. 24 % av landsbygdshushållen, därefter komma 7—10-personers hushåll, som utgöra ca. 18 %. Antalet hushåll med endast en medlem uppgår endast till 13 %. År 1930 te sig siffrorna på följande sätt. 5—6-personers hushåll utgöra fortfarande den förhärskande typen eller 20 %, därefter komma 4-personers hushåll, som äro ca. 16.5 % av hela antalet. Antalet hushåll med endast en medlem utgör 14.5 %. I städerna äro år 1860 hushåll med endast en medlem den förhärskande typen och omfattar 31 % av alla stadshushåll; sedan följa 2-personers hushållen med 16.8 % och 3-personers hushållen med 15.3 %. År 1930 få vi följande bild: hushåll med 1 person 34 %, hushåll med 2 personer ca. 22 % och hushåll med 3 personer ca. 19 % av alla hushåll i Stockholm. Ovannämnda siffror ge ej fullt riktiga värden för familjebildningen, emedan hushållsmedlemmar ej äro detsamma som familjemedlemmar, men proportionen torde vara ungefärligen densamma.

Nästan otroliga värden visar en av Hyresgästernas Riksförbund upprättad statistik över trångboddheten i Sverige, där lägenhetstypen med 1 rum och kök är den förhärskande. Att denna typ dominerar måste otvivelaktigt inverka på sund familjebildning och nativitet. Enligt denna statistik finner man följande procentuella fördelning av antalet lägenheter om 1—5 rum inom Sverige, England och U. S. A. (Jämför Plansch I).

*Utrymmesstandarden i Sverige jämförd med densamma i
England och U. S. A.*

	1 rum + kök	2 rum + kök	3 rum + kök	4 rum + kök	5 rum + kök
Sverige	46 % ¹ (max.)	30 %	12.5 %	5.7 %	5.3 %
England	4.5 %	10.3 %	24.8 %	27.3 %	32.9 % (max.)
U.S.A. ...	6.9 %	10.9 %	16.6 %	23.3 %	42.3 % ()
			för hela riket.....	38.7 %	
			» landsbygden...	34.0 %	
			» städerna	46.1 %	
			» Stockholm ...	53.5 %	
			» Göteborg.....	57.6 %	
			för städer under 30 000 inv.	36.1 %	
			» » med minst » »	49.4 %	

¹ Max.siffran för Sverige år 1936 är enligt den officiella statistiken

De utländska uppgifterna ha hämtats ur det material Hyresgästernas Riksförbund skaffat.

För att kunna leva i städerna med deras höga levnads- och hyreskostnader och de i många fall höga skatterna måste man vara i stånd att i största möjliga mån utnyttja de där befintliga arbets- och förtjänstmöjligheterna. Därför motsvarar flyttningsströmmen till sin struktur ej ett genomsnitt av landets totala befolkning utan är väsentligen sammansatt av andligt och fysiskt friska personer i sina ur prestationssynpunkt bästa åldrar (20—40 år). Vi finna också, att procenten av ogifta kvinnor, särskilt i giftas-åldern, är betydande. Frestelsen att utbyta det hårda, strävsamma livet på landet mot lättare arbete såsom hushållsbiträde i med moderna bekvämligheter utrustade stadshem eller mot det till 8 timmar begränsade fabriksarbetet är givetvis stor.

Å andra sidan förstår man även att partiellt arbetsföra, lytta och åldringar äro oförmögna att uppta konkurrensen om utkomstmöjligheterna och därför ej söka sig in till städerna. Men befolkningens naturliga struktur, den proportionella fördelningen på olika åldersklasser, på man- och kvinnokön, rubbas härigenom allvarligt, vilket följande siffror belysa.

Proportion mellan könen år 1943 i Sverige.

	landsbygden	städerna	Stockholm
män	2 019 263	1 221 363	285 005
kvinnor	1 901 118	1 381 078	349 174
totalt	3 920 381	2 602 441	634 179
kvinnor pr 100 män ¹	941 ²	1 131	1 222

¹ Riksmedelstal är 1 013 kvinnor pr 1 000 män.

² Siffran är lägst i Jämtland med 889 kvinnor pr 1 000 män.

För att kunna överskåda befolkningens åldersfördelning och jämföra förhållandena på landsbygden och i städerna återgives följande översikt:

Folkmängden i Sverige fördelad efter åldersgrupper år 1940.

åldersgrupp	landsbygden		städerna		Stockholm	
		%		%		%
0—15 år	900 617	22·5	400 597	16·8	80 935	13·7
15—50 »	2 083 529	52·0	1 420 853	60·4	364 350	61·5
över 50 »	1 006 374	25·5	559 462	23·2	145 218	24·8

Siffrorna i ovanstående tablå tala för sig själva. Vi observera, att barnantalet fortfarande är större på landet. Gruppen 0—15 år utgör 22·5 % av landsbefolkningen. I städerna är denna siffra endast 16·8 %, detta trots att åldersgruppen 15—50 år i städerna är större nämligen 60 % av befolkningen. Motsvarande siffra för landsbygden är 52 %. Gruppen över 50 år utgör på landsbygden 25·5 %, i städerna endast 23·2 %. För att erhålla en mera normal bild hur åldersgruppernas fördelning borde vara, böra vi betrakta 1850 års motsvarande siffror för hela riket, varvid dock bör hållas i minnet, att ökningen sedan dess av åldersgruppen över 50 år i viss mån får ses mot bakgrunden av det genom de medicinska vetenskapernas landvinningar sänkta dödlighetstalet under de senare decennierna.

Aldersgruppernas fördelning år 1850 för hela riket.

<i>åldersgrupp</i>	<i>folkmängd</i>	<i>% av totala folkmängden</i>
0—15 år	1 146 732	33
15—50 »	1 777 653	50·8
över 50 »	558 156	16·2

Det missförhållande i fråga om befolkningens åldersgruppering, som uppstått som en följd av urbaniseringsprocessen, inverkar givetvis på nativiteteten. Av de uppgifter ur översikten på föregående sida, som visa, att åldersgruppen 15—50 år är starkast representerad i städerna samtidigt som åldersgruppen över 50 år är mindre än på landet, skulle man kunna sluta sig till att födelsetalen pr 1 000 invånare är större i städerna än på landet. Statistiken visar dock, att födelsetalen pr 1 000 invånare åtminstone sedan 1911 varit deciderat lägre i städerna trots att åldersgruppen 15—50 år då är som störst där. Från och med 1941 kan emellertid ett större födelsetal observeras i städerna. Orsaken till den sistnämnda förändringen bör bl. a. sökas i den ivriga nativitetspropagandan, som snabbare inverkar på stads- än på landsbefolkningen. Bidragit har uppenbarligen även den »goda» krigskonjunkturen och dess inverkan på arbetsmarknaden som stimulerade giftermålsfrekvensen.

Ända sedan 1841 ha mortalitetsciffrorna varit vida högre i städerna än på landet och födelseöverskottet därför markant större på landsbygden än i städerna. Även härvidlag har emellertid en omsvängning ägt rum de allra sista åren.

Nativitetsöversikt.

Årligen	på 1 000 invånare						
	hela riket				Årligen	Stockholm	
	levande födda		överskott av födda			levande födda	överskott av födda
	<i>landsb.</i>	<i>staden</i>	<i>landsb.</i>	<i>staden</i>			
1841/50	31·28	29·39	11·69	0·56			
1851/60	32·81	32·56	12·24	1·34			
1861/70	31·19	32·95	11·86	6·78			
1871/80	30·21	32·13	12·89	8·08			
1881/90	28·65	31·07	12·29	11·33			
1891/00	27·16	27·07	11·05	9·70			
1901/10	25·74	25·87	10·86	10·98			
1911/20	22·70	20·53	8·09	7·08			
1921/30	18·76	14·72	6·29	3·56			
1931/40	15·28	12·89	3·14	2·10	1936/40	12·6	1·7
1940	15·21	14·82	3·26	4·23			
1941	15·51	15·77	3·63	5·55			
1942	17·31	18·23	6·84	9·27	1942	18·0	9·0
1943	18·54	20·33	7·80	11·10	1943	20·0	10·5

Nativitetens nära beroende av de rådande förhållandena inom näringslivet, av hög- eller lågkonjunktur, visa siffrorna under åren 1931/35. I städerna, som äro känsligast för dessa variationer, är nativitetssiffran 11·92.

År 1941 har siffran återigen snabbt stigit till 15·77. Generellt sett är nativitetens oavbrutna nedgång ett symptom på att samhällets desorganisationsprocess är i full gång, förorsakad av industrialiseringen. I samma mån som industrialiserings- och urbaniseringsprocessen fortskrider, röra sig födelsetalen nedåt. Den allmänna osäkerheten, de höga levnadskostnaderna, fruktan för arbetslösheten, som i städerna blir mer omfattande och på grund av de höga levnadskostnaderna till sina följder mer katastrofal, utgöra förklaringen till den sjunkande nativiteten. Att göra besparingar är återigen på grund av de höga levnadskostnaderna och skatterna mycket svårt och kräver åtminstone stora inkomster. Därtill komma storstädernas frestelser frammanade genom lyx- och nöjesindustrin, reklam och avbetalningssystem (en av industrins metoder att skapa nya avsättningsmöjligheter). De ständiga variationerna av betalningsmedlens köpkraft, som minskas vid högkonjunktur och ökas vid lågkonjunktur i samband med brist på betalningsmedel, äro faktorer, som ej stimulera sparatet. För att åskådliggöra penningmedlens varierande köpkraft hänvisas till omstående kurva över partiprisernas förändringar åren 1868—1944 (Karl Åmarks indextal. Se omstående sida).

Mellan 1860 och 1910 äro, som synes, variationerna tämligen små. Sedan avteckna sig förra världskriget och efterkrigsåren samt lågkonjunkturen i början av 30-talet mycket kraftigt. Betecknande är, att indextalet år 1933 ej föll mera än till 116 trots deflation (d. v. s. rådande brist på betalningsmedel och överflöd på material och arbetskraft). Sedan stiger kurvan igen på grund av krigsrustningar och det nya världskriget.

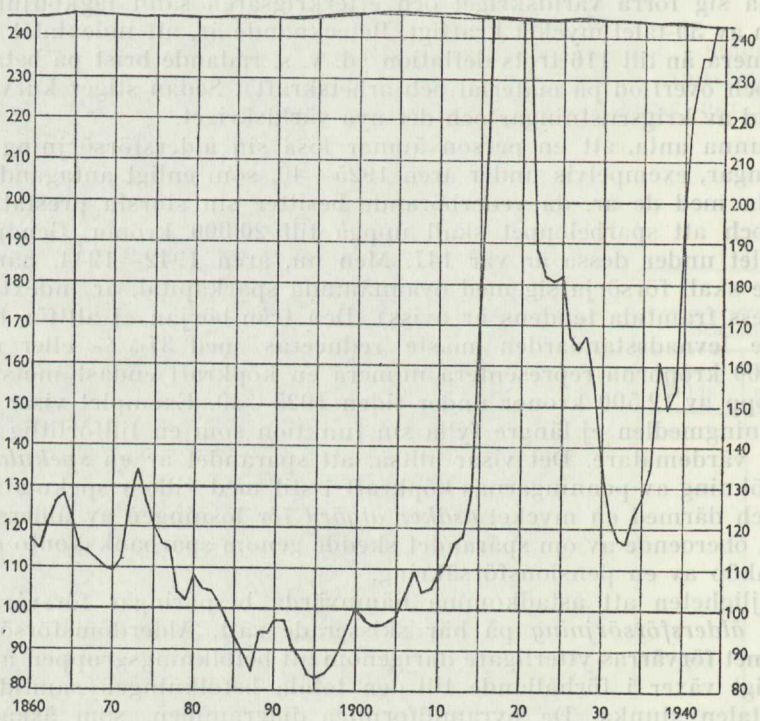
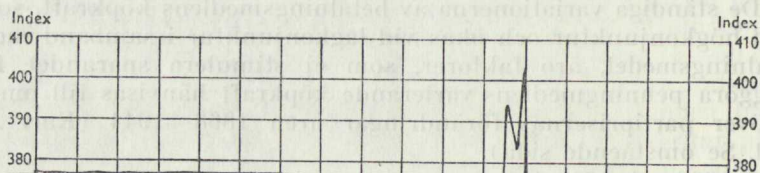
Vi kunna anta, att en person ämnar lösa sin åldersförsörjning genom besparingar, exempelvis under åren 1925—40, som enligt antagandet sammanfalla med de år, då vederbörande besitter sin största prestationsförmåga, och att sparbeloppet skall uppgå till 20 000 kronor. Genomsnittsindextalet under dessa år var 147. Men nu, åren 1942—1944, när vederbörande skall försörja sig med ovannämnda sparkapital, är indextalet 235 (och dess framtida tendens är oviss). Den från början ej alltför högt beräknade levnadsstandarderna måste reduceras med 37·5 % eller m. a. o. de 20 000 kronorna representera numera en köpkraft endast motsvarande ett belopp av 12 500 kronor under tiden 1925—40. Exemplet visar tydligt, att penningmedlen ej längre fylla sin funktion som en tillförlitlig och beständig värdemätare. Det visar alltså, att sparatet är en *spekulation* på en ev. ökning av penningarnas köpkraft i stil med vilken spekulation som helst och därmed en mycket *osäker åtgärd* för lösningen av åldersförsörjningen, oberoende av om sparatet skedde genom sparbankskonto eller genom inköp av en pensionsförsäkring.

Omöjligheten att åstadkomma nämnvärda besparingar försvårar således en *åldersförsörjning* på här skisserade sätt. Ålderdomsförsörjningsproblemet förvärras ytterligare därigenom att befolkningsgruppen åldringar oavlåttligt växer i förhållande till den totala befolkningen samtidigt som födelsetalen sjunka. De pyramidformiga diagrammen, som åskådliggöra denna s. k. »förgubbingsprocess», förutsättas som allmänt kända. (Jfr professor S. Wahlund: »Medan patienten väntar», Sthlm 1943, samt amanuensen Erland von Hofsten: »Den framtida befolkningsutvecklingen i Sverige» i Hj. Cederström: »Förslag till utnyttjande av överskottsproduktion, överlämnad enligt uppdrag till Statsrådet P. E. Sköld 11.7 1939). Förgubbingsprocessen och den sjunkande nativiteten äro ävenledes ett tyd-

Partiprisernas förändringar

åren 1860—1944.

Index för 1881—1885 = 100 (Karl Åmarks indextal). Kurvan åskådliggör även kronans köpkraftsvariationer.

ligt bevis för att samhällets desorganisationsprocess ständigt fortskrider. Förgubbningsproblemet är tillsammans med de partiellt arbetsföras problem ett *sanmanhängande speciellt och allvarligt samhällsspörsmål*, som väntar på sin lösning. Sådana utsikterna för närvarande te sig ser det ut, som om de arbetsföra årsklasserna skulle komma att belastas med en ständigt växande börda, genom att de bli tvungna att försörja såväl ett ökat antal åldringar som proportionsvis flera partiellt arbetsföra.

En yttre bild över städernas utseende under den andra industriella utvecklingsperioden har tidigare (sid. 227—228) tecknats. Bilden är under den tredje perioden i viss utsträckning fortfarande densamma. Visserligen har man börjat inrätta en eller annan kulturinstitution och i blygsam utsträckning ha även skapats grönområden och parker i städernas centrala delar eller åtminstone har man sökt bibehålla dylika anläggningar, som funnits sedan barocktiden, men betydelsefulla förändringar föreligga knappast.

En väsentlig skillnad i förhållandena har däremot uppstått genom trafikens lavinartade tillväxt, som skapat kaotiska tillstånd i våra befolkningscentra. Den tekniska utvecklingen inom produktionen av våra gängse trafikmedel såsom spårvagnar, bussar, drosk- och privatbilar etc. utgör ej en tillräcklig förklaring för det i städerna allmänt rådande »trafikeländet». Till stor del torde även stadsplanefackmän och stadsplanemyndigheter få anses ansvariga. Utgående från teoretiska spekulationer och för att skaffa ordning och reda ha de försökt skilja industriområden, järnvägs- och hamnområden från bostads- och affärsområden. Denna i och för sig förträffliga åtgärd medför emellertid en förlängning av vägen till arbetsplatsen och skapar dagliga olämpliga toppbelastningar på trafiken vid arbetets början och slut. Även förstädernas utveckling att bli »sovstäder» har bidragit till trafikkaos. Det finnes i storstäderna få människor, som bo så nära arbetsplatsen eller kultur- och nöjescentra, att de ej behöva dagligen anlita trafikmedel.

Gatornas trafikkapacitet utnyttjas i många fall t. o. m. utöver maximi-gränsvärden, åtminstone under de tider på dagen, då toppbelastningen inträffar. Oproportionerligt höga tomt- och fastighetsvärden förhindra trafikledernas *erforderliga* breddning. Trafiklederna bli därför ej tillräckligt breda för att kunna släppa fram den ständigt stegrade trafiken utan stockningar. I städernas *centrala delar* är förhållandet mest påfallande. Vi böra göra klart för oss, att dessa citybildningar i själva verket representera en »koncentration inom koncentrationen». Saknaden av sekundära centra i den perifera stadsbebyggelsen — våra stadsplanerare ha hittills ej kunnat åstadkomma sådana — medför trafikströmmens centripetala tendens, som en dag måste bli av sådana dimensioner, att den ej längre kan bemästras med de hittills vanliga medlen och regleringsanordningarna. Över takten av biltrafikens ökning ge oss följande siffror en bild.

Svenska bilproduktionen representerade år 1911 ca.

2 milj. årligen

1926/30	ca. 33	»	»
1938	ca. 133	»	»
1939	ca. 137	»	»

Värdet av bilimporten har stigit från 2 milj. kr. år 1911 till 61 milj. kronor år 1939. De i automobilregistret upptagna motorfordonen ha ökats från 159 083 år 1935 till 248 854 år 1939. Ökningen under dessa 4 år uppgår alltså till 56 %.

I detta sammanhang är det även av intresse att observera olycksfallsstatistiken.

Antal olycksfall.

	landsbygden	städerna	Stockholm
år 1943	2 353 = 0·60 ‰	5 621 = 2·16 ‰	2 822 = 4·40 ‰
år 1939	7 620 = 1·90 ‰	9 640 = 4·15 ‰	

4·4 olycksfall per 1 000 invånare i Stockholm mot 0·6 på landsbygden utgör ett kriterium på storstädernas trafiksvårigheter.

Det är ej enbart persontrafiken, som skapat rådande trafik kaos, utan även *stegringen i varuomsättningen*, den ökade handeln. I sammanhanget är det intressant att observera hur många personer, som leva på handel och samfärdsel (alltså omkostnader, som fördyra produkterna). För Stockholm utgöra dessa 36·3 % av befolkningen, en hög siffra jämförd med siffran för dem, som äro sysselsatta inom industriella, alltså produktiva, verksamheten, eller 35·8 %. Situationen belyses bäst genom följande tabell:

Antal personer i procent av totalbefolkningen, som år 1940 voro sysselsatta med handel och samfärdsel, industri, jordbruk.

	riket	landsbygden	städerna	Stockholm	Göteborg
handel o. samfärdsel ..	18·2	10·8	30·7	36·3	36·1
industri.....	35·7	30·1	45·1	35·8	45·1
jordbruk	31·9	49·1	3·0	0·9	0·9
övriga	14·2	10·0	21·2	27·0	17·9
	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0

Värdena för Stockholm och Göteborg äro dubbelt så höga som riksgenomsnittet (18·2 %), ett bevis för att handel och trafik i dessa städer såväl som i storstäderna överhuvudtaget tydligen äro överdimensionerade.

Urbaniseringsprocessen har även medfört en rad andra problem och olägenheter, många fler än som i ovanstående kunnat påvisas. Så är t. ex. dödligheten i tuberkulos större i städerna än på landet. (Om de nordligaste länen, Västernorrland, Jämtland, Västerbotten och Norrbotten, med deras på grund av klimatiska förhållanden relativt stora dödlighet i tuberkulos ej medräknas). Komma landsbygdens hittills försummade bostadshygien och otillfredsställande sjukvård, i synnerhet i fråga om profylaktiska åtgärder, upp till samma nivå som städernas, komma med all sannolikhet ytterligare förskjutningar i tuberkulosdödligheten att äga rum till landsbygdens favör. Stockholm ligger år 1943 med sina 0·76 % betydligt över riksgenomsnittet som är 0·68 %.

Demoralisering och kriminalitet äro mycket större i storstäderna, ungdomsbrottsligheten likaså. *Men det som är viktigast för samhällets väl, den sunda familjen*, finner i städerna varken tillräckligt utrymme eller lämplig närbotten.

KAPITEL II.

Målsättningen.

Sammanfattningsvis kan ovanstående undersökningsskiss betecknas som en bild av samhällets desorganisation under framhävandet av de tillfälliga impulser — ångkraften, dess utnyttjande och dess följd: industrialisering, folkkoncentration och spekulationsverksamhet —, som utlöste desorganisationsprocessen. Samhället har visserligen under historiens lopp kunnat kompensera sjukdomsföreteelser och organiskt assimilera utvecklingstendenser. Men orsakerna till den ovan beskrivna destruktionsprocessen inom samhället äro artificiella, och själva processen har antagit en sådan hastighet och sådant omfång, att den ej automatiskt kan kompenseras under utvecklingens gång. Det är mera sannolikt, att processen fortskrider enligt det minsta motståndets lag i den en gång inslagna riktningen för såvitt ej *medvetna planeringsåtgärder* tillgripas för att stimulera samhällets regeneration.

Åtgärderna måste bestå i försök att *luckra upp befolkningens överkoncentration* i våra städer. En sanering av städerna kan ej verkställas, innan saneringen av landsbygden delvis är genomförd och inflyttningen från landet till städerna härigenom avstannat, ja, till och med ändrat riktning. De faktiska förhållandena på landsbygden ha varit föremål för ingående undersökningar (jämför bilaga nr 22 av dr. Gunnar Ringborg, bilaga nr 25 av frkn. A. M. Öhnell, bilaga nr 23 av lantmätare Gerhard Larsson och bilaga nr 24 av lantmästare Torgny Larsson). Utredningarna visa behovet av en genomgripande sanering av livsbetingelserna och en rationalisering av jordbruket. Av dr. Ringborgs utredning framgår även att inom jordbruket ej finnas sysselsättningsmöjligheter för flera människor, i synnerhet om det rationaliseras, utan antalet personer, som skola sysselsättas inom detsamma bör tvärtom minska. Enligt statistiken i kap I, sid. 247, lever 31.9 % av Sveriges befolkning på jordbruk och dess binärningar, och det är uppenbart, att belastningen på denna produktionsgren är för stor för att kunna garantera utövare av dessa näringsfång en tillfredsställande levnadsstandard. Samtidigt visar tabellen, att 30.1 % av landsbefolkningen livnära sig genom industrin. I de flesta fall sker detta förmodligen på så sätt, att de industriellt anställda arbeta i en industri, som förlagts till en för ändamålet ägnad tätort, och resa till och från arbetet. En ytterligare utplacering på landsbygden av lämplig industri — en *decentralisering av industriproduktionen* — skulle dels ge arbete åt dem, som ej längre kunnat erhålla sysselsättning inom ett rationaliserat jordbruk, dels bereda möjlighet för stadsbefolkningen att återvända till landet och där finna både arbete, bostad och hälsosammare livsbetingelser.

Docent Ringborgs utredning visar nämligen, att en rationalisering av jordbruket och en sanering av landsbygden ej äro tänkbara utan större omorganisationsåtgärder. Den under förra århundradet genomförda decentraliseringen av jordbruket genom övergång från det gamla byalagssystemet till ett system med företrädesvis ensamliggande smärre och medelstora gårdar omöjliggör delvis, att rationella jordbruksmetoder samt mekanisering och elektrifiering av driften införas. Den utgör även ett hinder för införandet av vatten- och avloppsledningar, centralvärme m. m.,

kort sagt för den sanitära och hygieniska komfort, som städerna uppvisa. Den övervägande på handarbete uppbyggda jordbruksdriften (beroende på storleken av brukningsenheterna) kan ej amortera större rationaliseringsåtgärder, ej heller de önskvärda sanitära anläggningarna. Var det den industriella produktionen, som förorsakade *överkoncentrationen* i städerna, så är det utvecklingen av jordbruksproduktionen under förra århundradet, som medförde *överdecentraliseringen* på landsbygden, alltså den motsatta ytterligheten. Den eljest så lovordade gyllene medelvägen har ej anlåtats i någotdera fallet. Orsaken därtill vore ej fattbar om man ej kunnat hänvisa till den i kap. I skisserade historiska förklaringen och till de inrotade föreställningar om landsbygden och dess befolkning, som den alltid styrande stadsbefolkningen hyser.

Det finnes ingen giltig anledning, varför livsbetingelserna på landsbygden skola vara sämre än i städerna. De eljest så ofta återopade »demokratiska principerna» böra framförallt utnyttjas som argument, då det gäller att få stöd för en strävan att utplåna skillnaden mellan stadsbefolkningens och landsbefolkningens levnadsstandard.

Detta kan dock ej uppnås på annat sätt än genom att landsbygden *industrialiseras* i ordets modernare mening, d. v. s. erhåller möjligheter att mottaga en *decentraliserad industriell produktion*, som bedrivs parallellt med en mera *intensifierad och mekaniserad jordbruksproduktion*. Åtgärden är genomförbar enbart tack vare utvecklingen av de moderna industriella produktionsmetoderna, tack vare den elektriska energin, som kan tillhandahållas överallt, där den är behövlig, tack vare bensin och olja samt tack vare bilismens utveckling. Den måste planläggas på lång sikt, och varje mera detaljerad regionalplanering måste utformas med hänsyn till huvudmålet: *utjämning av motsättningarna mellan stad och land* och såsom följd därav en utjämning av bebyggelsetätheten. Genomförandet av industrins decentralisering innebär således, att viss industriell produktion vid större städer och tätorter etappvis nedlägges och efter väl genomtänkta planer förflyttas till sådana landsbygdsdistrikt, som ur samhällspolitisk synpunkt äro i behov av denna komplettering.

Även ur industriföretagarens synpunkt innebär åtgärden många fördelar. Han besparas hyror eller ränta och amortering för dyrbara industritomter i städerna; vidare kan han, utan att arbetarnas materiella förmåner försämras utan kanske tvärtom, sänka omkostnadskonton på grund av de vida lägre levnadskostnaderna på den sanerade landsbygden.

Städernas tomtägare, tomtspekulanter och hypoteksägare komma givetvis att i det längsta opponera sig mot den ovan skisserade utvecklingen, men dessa fåtaliga medborgargrupperns individuella intressen få inte under några omständigheter bli normgivande för de stora medborgarmassornas förhållanden, utan böra stå efter samhällets. I detta sammanhang bör man ha i minnet, att omgrupperingen måste försiggå i mycket långsamt tempo, och skulle den likväl åstadkomma ekonomiska rubbningar för ett fåtal personer, ankommer det på statsmakterna att eventuellt lämna skälig kompensation.

Den uppgift, som nu åvilar ledarna av den samhälleliga utvecklingen är ingenting mindre än att söka ernå ovanstående skisserade huvudmål utan att dock behöva principiellt ändra på samhällets styrelseskick eller beskära den individuella friheten. Med de stora huvudmålen som bakgrund är det nödvändigt att angripa en rad överhängande delproblem, som ej kunna få

en tillfredsställande lösning på grund av samhällets nuvarande tillstånd; det nuvarande samhällsskicket är i själva verket upphov till att problemen i fråga existera. De berördes redan i första kapitlet och voro:

De överårigas försörjningsproblem;
de partiellt arbetsföras (eftervårdsklientelet) försörjning.

I analysen påvisades speciellt, att den första befolkningskategorin ständigt ökade och att dess försörjningsproblem samtidigt försvåras.

Hur föga våra sociala myndigheter och inrättningar äro rustade att rätt möta den nya arbetsbelastningen visa de undersökningar, för vilka redogöres i avsnittet »Kuratorsväsendet» i detta betänkande. (Sid. 38 ff).

KAPITEL III.

Regionalplaneringens metodik.

Med första delen av denna undersökning har avsetts att åstadkomma en analytisk skiss över samhället, baserad på den säkra grunden av faktiska förhållanden och empiriska erfarenheter. Andra delen, »målsättningen», sammanfattar de ur analysen dragna slutsatserna. Tredje delen, som skall ange riktlinjerna för regionalplaneringens »metodik», står däremot på en tämligen osäker grund, emedan tillräckliga empiriska erfarenheter f. n. saknas. Detta avsnitt bör dock påvisa nödvändigheten av att dessa felande erfarenheter införskaffas som ett inledande moment, ingående i metodiken. Liksom medicinaren genom försök och experiment söker erhålla bekräftelse för varje teoretiskt resultat, innan han vågar tillämpa metoder och läkemedel i större skala, borde det vara ofrånkomligt för den aktiva sociologin att i mindre men dock lämplig skala söka utexperimentera de åtgärder, som i viss utsträckning komma att influera samhällets struktur, samt att studera och registrera deras verkningsätt.

Begreppsbestämning.

Regionalplanering är samhällsplanering regionsvis, d. v. s. planering av områden, som ur geografisk, geologisk, etnografisk, klimatologisk, demografisk och ekonomisk synpunkt kunna betraktas såsom i stort sett enhetliga. Om regionerna vid en dylik planering inom vårt land skola komma att sammanfalla med våra län eller landskap eller med delar av dessa bör i varje särskilt fall göras till föremål för både undersökningar och försök. »Regionen» är således ett operativt begrepp för regionplaneraren liksom »staden» har varit det för stadsplaneraren. Regionen är i viss mån motsatsen till storstaden; den är provinsen, länet, landskapet, *samhällslivets naturliga basis från begynnelsen*, innan industrialismen och den internationella handeln skapat storstadsliknande folkkoncentrationer. Denna naturliga basis tas numera ånyo till utgångspunkt. Regionalplanering innebär således en *samhällsplanering* med alla dess olika aspekter, såsom administrativa, ekonomiska, trafiktekniska, kulturella m. fl. faktorer, som utgångspunkt.

Med samhällsplanering avses här sålunda ej en trångsynt skrivbordspla-

nering, som har föga utsikt att resultera i annat än en »tvångströja», i vilken samhällslivets naturliga utvecklingsmöjligheter kvävas, utan här åsyftas närmast en planering av erforderliga skyddsåtgärder för att undvika uppenbarligen farliga utvecklingstendenser. Vidare bör denna planering stå i intimaste kontakt med *verkligheten* dels genom de nedan omtalade praktiska försöken, dels genom samarbete med de lokala myndigheterna och alla berörda institutioner.

Exempel ur verkligheten.

För att närmare klargöra begreppet »regionalplanering» skall ett amerikanskt exempel här nedan skildras.

Inom Förenta Staterna finns nämligen ett område, som varit föremål för en mycket genomgripande samhällsplanering, den tidigare efterblivna och försummade trakten utefter *Tennessee River*. Orsaken till att området råkat in i ett dylikt beklagligt tillstånd var följande:

De amerikanska farmarna försökte på sin tid lägga så stora ytor som möjligt under plogen; deras jordbruksmetod var mycket extensiv under den epok, då folkkoncentrationen i de gamla och nya städerna i samband med industrialiseringen nådde en sådan omfattning, att städernas försörjningsområden utvidgades att omfatta förutom de gamla, naturliga regionerna även långt avlägsna områden. De stora förtjänstmöjligheter, som härigenom erbjödo sig, lockade till ett dylikt förfaringssätt, och när avkastningen inom ett område till följd av föregående skövling och rovdrift minskades till den grad, att brukningen efter extensiva metoder ej längre lönade sig, övergav man helt enkelt trakten för att efter samma metoder lägga nya, jungfruliga områden under plogen. Med detta system fortsatte man så länge »nya områden» funnos att tillgå. Först när så ej längre var fallet, såg man sig nödsakad att övergå till mera intensiva brukningsmetoder men måste då konstatera, att inom vissa områden stora delar av förut brukbar mark blivit fullständigt oanvändbara för odlingsändamål på grund av den genom skogsskövlingen framkallade erosionen. Den befolkning, som stannat kvar, förde ett mycket fattigt liv. Dess levnadsstandard var synnerligen låg, och hela områden voro nästan helt förgättna och försummade.

För att nämnda område utefter *Tennessee River* skulle kunna återställas i bördigt skick och befolkningens levnadsstandard höjas gjorde amerikanerna i början av 1930-talet en kraftansträngning. Den ledande själen i detta stora företag var advokaten David E. Lilienthal. År 1934 beviljade kongressen ett belopp av 745 milj. dollars för ändamålet. The Tennessee Valley Authority (TVA) bildades och började efter erforderliga undersökningar realisera projektet. Genom tillmötesgående från amerikanska legationen i Stockholm kunna följande uppgifter om detsamma lämnas:

Området omfattar delar av följande 7 stater: Tennessee, Kentucky, Alabama, Mississippi, Georgia, North Carolina och Virginia. Det gällde först och främst att plantera ungskog (110 milj. unga träd utplanterades) och att göra *Tennessee River* segelbar. Nya kraftverk byggdes utefter floden med en kapacitet av 1 640 000 kw timmar. Dessutom byggdes konstgödsel-fabriker, särskilt fosfatverk, för att de egentliga markförbättringarna skulle kunna genomföras bl. a. med från dessa fabriker hämtade produkter. En del av de amerikanska arbetslösa fördes till trakten och kunde sålunda produktivt sysselsättas vid realiserandet av den väldiga planen.

Tennessee Valley-företaget utgör emellertid en väsentlig förenkling av den samhällsplanering, vilken upptagits till diskussion i samband med utarbetandet av denna P. M. Företaget syftade nämligen i första hand endast till en sanering av *grovt försummade områden* och samtidigt till produktiv sysselsättning av arbetslösa. Men en regenerering av samhället av den typ, som ifrågasatts i samband med denna P. M., har tydligen ej varit medtagen i programmet. Inte desto mindre måste Tennessee Valley-företaget betraktas som en storstilad samhällsplanering, som inom gränsen för sin målsättning — såvitt nu kan bedömas — infriade förväntningarna.

Tennessee Valley-planen och dess förverkligande har intresse för här framlagda betraktelser, emedan den för det första visar, att det kan vara både möjligt och nyttigt att vidtaga så ingripande åtgärder och för det andra det principiella förfaringssättet. Den visar, att man *ej genomför samhällsplanering genom att tillsätta en regionalplanerare*, utan den kräver en *planerande myndighet* (authority) eller, såsom ingenjör Hjalmar Cederström föreslår i sitt till regeringen överlämnade förslag angående ett produktivt socialväsen, ett *permanent forsknings- och försöksorgan*, som i så fall bör utrustas med en myndighets befogenhet.

Våra ordinarie myndigheter sakna i *allmänhet konstruktiva avdelningar*. De äro högt kvalificerade och lämpade för att genomföra — varje myndighet på sitt begränsade område — förvaltningstekniskt detaljarbete. De äro fullt kompetenta att styra ett sunt samhälle av den typ, som var vanlig före industrialiseringens genombrott. Men det nuvarande degenererade samhället med de påvisade katastrofbetonade utvecklingstendenserna kräver en *komplettering, en utökning av den organisatoriska förvaltningstekniska styrelsemekanismen med organisatoriskt konstruktiva organ*, d. v. s. den ovan nämnda »planerande» myndigheten eller vad som i detta sammanhang kan vara detsamma, nämligen en permanent forsknings- och försöksorganisation. Inom forsknings- och försöksorganisationen bör erforderlig yrkesmässig sakkunskap, representerad av *sociologer, regionalplanerare, ingenjörer, representanter för finans, handel och industri samt fackföreningar, jordbrukssakkunniga, förvaltningssakkunniga, läkare m. fl.*, vara för handen, ty *samhällsplanering* är ett *kollektivt arbete* inom skilda områden och icke ett experimentalfält för *politiskt allvetande*.

Första organisatoriska steget i det i denna P. M. ifrågasatta saneringsarbetet är alltså att tillsätta en »planerande» myndighet, den permanenta, koordinerande forsknings- och försöksorganisationen för samhällsproblem. För dess arbetsmetod och arbetsområde måste givetvis en viss preliminär och allmän instruktion fastställas. Här nedan följa några punkter, som till en början kunna innefattas i densamma:

- 1) kontinuerlig analytisk samhällsforskning på mycket bred basis och i intimt samarbete med förefintliga institutioner och näringslivet;
- 2) distinkt målsättning med hjälp av det samlade materialet;
- 3) landets indelning i regionala områden (försöksvis och med hänsyn till befintlig indelning) och *generalplaner* för landets industriella och agrara produktion samt socialväsendet;
- 4) en regions indelning i subregioner samt *generalplaner* för en regions och en subregions industriella och agrara produktion, socialväsende, sjuk- och hälsovård, förvaltning m. m.;

- 5) en subregions teoretiskt genomförda planering och indelning i socknar;
- 6) *en sockens planering* med hänsyn till hela regionens teoretiska planering;
- 7) *första experimentet* utfört i en eller flera försökssocknar och en eller flera stadsförsamlingar;
- 8) *andra* » utfört i en eller flera försökssubregioner;
- 9) *tredje* » utfört i en försöksregion;
- 10) *fjärde* » successivt genomförande;
- 11) permanent observation.

En integrerande del av den fortsatta utredningen äro de under *punkt 3 och 4 upptagna generalplanerna*. Att utarbeta en generalplan för den agrara produktionen är teoretiskt möjligt. Hela den inhemska konsumtionen låter sig tillräckligt exakt beräknas. Landet bör även efter kriget inställa sig på att i större utsträckning göra sig oberoende av import av jordbruksprodukter. Någon nämnvärd export är knappast tänkbar — möjligen tillfällig dylik under tiden närmast efter kriget men däremot ingen på längre sikt. Sedan gäller undersökningen jordbrukets fördelning och särskilt specialodlingens fördelning på de olika regionala områdena med hänsyn bl. a. till en strävan att undvika onödigt långa transporter. Den f. n. rådande planlösheten, beroende på att försörjningsområdena befinna sig onödigt avlägset från konsumtionsområdena, ett faktum, som belastar trafik- och transportapparaten över hövan, bör därvid undvikas. För det regionala systemet gäller sålunda formeln:

produktionsområde bör i görligaste mån vara identiskt med konsumtionsområde.

Att utarbeta en generalplan för den industriella produktionen är å andra sidan en långt svårare uppgift. Även om landets årliga konsumtion i likhet med den agrara konsumtionen kan beräknas, återstår dock exporten som en tämligen okänd och i varje fall högst variabel faktor. Över storleksgraden av denna faktor kunna vi dock f. n. göra oss en viss föreställning genom följande siffror:

Fabrikernas tillverkningsvärde i Sverige år 1928 = 6 672 360 000 kronor.

Export år 1938 av:

Värde kronor:

mejeriprodukter	58 577 000
malen spannmål	991 000
harts, gummi och garvningsämnen	3 059 000
fett, oljor, vaselin	12 306 000
livsmedelsind.	15 443 000
mineraliska och fossila ämnen	265 987 000
kemiska produkter	51 071 000
hudar, skinn, päls och arbeten därav	29 520 000
kautschuk m. m. arbeten därav	1 603 000
trävaror, kork och arbeten därav	199 615 000
papper, pappersmassa	473 242 000

Trpt 1 111 414 000

	Trpt 1 111 414 000
spånadsämnen	25 469 000
hattar, skor m. m.	3 770 000
arbeten av sten, lergods och glas	14 163 000
arbeten av ädla metaller	840 000
arbeten av oädla metaller	316 780 000
maskiner, apparater	176 882 000
transportmedel	79 666 000
instrument	13 052 000
vapen, ammunition	38 858 000
diverse	2 460 000
	Summa export 1 783 354 000

= 26.5 % av den totala produktionen.

Enligt ovanstående uppställning motsvarar exporten 26.5 %, alltså ca. en fjärdedel, av landets totala industriella produktion. En mycket stor del därav faller på förädlingsindustrin. På längre sikt måste man nog räkna med att denna del av exporten kommer att minska väsentligt, så att exporten huvudsakligen kommer att omfatta råvaror, hämtade från Sveriges naturtillgångar. Mot ett dylikt påstående kommer förmodligen kraftig opposition att anföras. Sverige strävar ju framgångsrikt och målmedvetet att höja värdet av sina naturtillgångar genom att exportera dem i förädlad skick. Under de närmaste decennierna kommer säkerligen denna strävan även att krönas med framgång. Men det torde dock ej dröja så länge förrän många länder själva önska verkställa förädlingen av råvarorna för att kunna fullt sysselsätta sin arbetskraft för den inhemska marknadens behov och att en sänkning av exporten av förädlade varor därvid kan tänkas är högst sannolik. Man gör under alla omständigheter klokast i att räkna med en dylik eventualitet i samband med planering för ett par eller flera decennier fram i tiden. En noggrann konjunkturundersökning omedelbart efter krigets slut skulle kunna ge värdefulla resultat och anvisningar. Kommer exporten företrädesvis att bestå av råämnen, behöver man vid den regionala planeringen för den industriella produktionsapparaten endast i ringa utsträckning ta hänsyn till densamma. Vid sidan av de ekonomiska och transporttekniska synpunkterna böra därför för *första gången rent sociologiska synpunkter och samhällliga krav tillåtas kraftigt inverka på industrins lokaliseringsfråga.*

Det är givet, att den här förordade forsknings- och försöksorganisationen för samhällsplanering, vilken måste betraktas som en *nödvändig institution* för att den blivande utvecklingen skall ledas in i förnuftiga och *mänskligheten* gagnande fåror, inte omedelbart och på en gång kan ägna sig åt samtliga ovannämnda arbetsuppgifter. Det skulle fordra en alltför stor, tungarbetad och personalkrävande apparat. Forsknings- och försöksorganisationen bör »habilitera» sig, d. v. s. *klarlägga sitt ofrånkomliga existensberättigande*, genom att *i första hand lösa en begränsad arbetsuppgift*, bestående i en fullständig och detaljerad utredning angående punkt 7 i det nyss framlagda instruktionsförslaget, nämligen angående att utföra ett *praktiskt försök* gällande en eller flera *försökssocknar* kombinerade med en eller flera lämpliga *försöksstadsförsamlingar*. Det gäller att i dessa försökssocknar — hela tiden med huvudmålet för ögonen: att

motverka den ödesdigra, nu hastigt fortskridande desorganisationsprocessen i samhället — noga planlägga sådana åtgärder (rationalisering av jordbruket, sanering av såväl byggnadsbeståndet och därmed sammanhängande faktorer som av de allmänna existensförhållandena, inplantering bl. a. av lämplig industriell produktion, förbättring av trafikmöjligheterna samt hälso- och sjukvård), att jordbrukets lönsamhet ökas och den allmänna trivsamheten på landsbygden blir tillfredsställande. Härigenom bör förbättrad utkomst kunna beredas såväl den redan på landsbygden boende fullarbetskraften som i städerna förekommande eventuellt överflödig fullarbetskraft, d. v. s. förutsättningar uppstå för att flyttningsströmmen skall byta riktning. I samma mån som de *produktivaste årgångarna hållas kvar eller kunna förmås att återvända till landsbygden*, d. v. s. stegras till numerären, ökas förutsättningarna att skapa draglig tillvaro för partiellt arbetsföra och åldringar, vilken sistnämnda grupp är proportionsvis betydligt talrikare på landsbygden än i städerna (se tabell på sid. 241 samt Statistisk Årsbok årg. 1944, tab. 8, sid. 9). Vidare bör härigenom en viss befolkningsgrupp inom ett begränsat storstadsdistrikt — försöksförsamlingen —, nämligen socialvårdsklientelet, partiellt arbetsföra och åldringar, vilket utan gensägelse är den *medborgargrupp*, som på grund av *storstadsbildningens avigsidor råkar i svåraste försörjningsläget*, kunna stimuleras, om de allmänna existensförhållandena i avseende på bekvämligheter och förströelser m. m. göras i stort sett likvärdiga med vad som är för handen i städerna, att söka sig till landsbygden. Speciellt bör en sådan önskvärd utveckling kunna åstadkommas under förutsättning, att *generalplaneringen* för försökssocknar ävenledes tar bestämt sikte på att skapa nationalekonomiskt nödvändiga sysselsättningsmöjligheter, inom vilka de partiellt arbetsföra och åldringarnas kvarstående arbetsförmåga tillvaratas för produktivt, för socialväsendet avsett arbete och de själva därigenom beredas tillfälle att väsentligt bidra till sin egen försörjning, som på så sätt kan bli vida bättre än den, som f. n. med nuvarande understödssystem kan bjudas dem framför allt i staden men även på landsbygden.

Stockholm den 31 oktober 1944.

Hermann Imhäuser.

Arkitekt.

Bil. 17.

P. M.

angående landsbygdens sociala och ekonomiska förhållanden och möjligheter.

Inledning.

I de riktlinjer för ett effektivt socialväsende, vilka ingenjör Hjalmar Cederström uppdragit, ingår som ett betydelsefullt moment en sanering av förhållandena på landsbygden. Undertecknad har såsom sakkunnig på

jordbruksområdet fått i uppdrag att handhava det avsnitt i planeringen, som berör jordbruket. Det torde emellertid icke ankomma på mig att i detalj utveckla anledningarna till, varför en i såväl kulturellt som materiellt hänseende blomstrande landsbygd synes vara en av de *grundpelare*, på vilka ett i sin helhet sunt samhälle bör vila. Likväl må framhållas, att ett ekonomiskt starkt jordbruk är en utomordentligt viktig avnämning för industriprodukter av de mest skiftande slag. Denna omständighet bör därför vara utgångspunkten för de strävanden som åsyfta *full sysselsättning inom näringslivet* i dess helhet *samt en tillfredsställande försörjning av partiellt arbetslösa och överåriga*. Andra bevekelsegrunder, som beröras i annat sammanhang, tala för att landsbygdens befolkning bör vara stor. Det senare får dock ej tolkas så att en ökning av jordbruksbefolkningens numerär skulle under alla förhållanden vara behövlig. Inom varje företag och näringsgren, som bedrivs med framgång, söker man begränsa antalet medarbetare till den mängd, som vid rådande lönenivå med ekonomisk fördel kan sysselsättas. Samma princip måste gälla i ett framgångsrikt jordbruk. Så länge jordbrukets produktionsbas i vårt land är tämligen oföränderlig till sin storlek skulle det därför vara inkonsekvent att eftersträva en utökning av antalet i jordbruket sysselsatta personer. Först om de inkomster, som flyta till jordbruket, icke behöva delas mellan ett allt för stort antal personer kunna dessa räkna med löner av samma höjd som betalas exempelvis inom industrien. Ledstjärnan för näringspolitiken borde sålunda vara *dels att jordbruket rationaliseras* så att dess behov av arbetskraft kunde minskas, *dels att näringslivet i övrigt på landsbygden utvecklades i största möjliga utsträckning*.

Klagomålen över bristen på arbetskraft i jordbruket äro emellertid allmänna, men — som längre fram närmare skall motiveras — endast i visst avseende fullt berättigade. Kanske mera omfattande undersökningar än de som nu komma att refereras vore erforderliga innan ett mera generellt omdöme fälldes. Författaren vågar likväl redan på sakens nuvarande ståndpunkt uttala förmodan att verkligt underskott på folk f. n. ej föreligger inom jordbruket i dess helhet, utan att det snarare är i folkets fördelning på brukningsenheter av olika storlek som bristerna äro att finna. Om icke lämpliga åtgärder vidtagas, löper man dock risken, att jordbruket och även övriga på landsbygden bedrivna näringar avfolkas till den grad, att samhället i sin helhet lider obotlig skada. Vad som i första hand fordras för att avvärja en sådan hotande utveckling är, att *jordbruket göres lönande och att trivseln på landsbygden förbättras* så att stadens lockelse i detta avseende neutraliseras. Man skulle med andra ord kunna säga, att en effektiv uppräckning av jordbruket och landsbygdens förhållanden skulle kunna utgöra en önskvärd och nödvändig motvikt mot den utveckling inom samhället, vilken närmare skildrats i kapitlet »Samhällets desorganisationsprocess».

Jordbruksekonomiska förhållanden i vissa Upplands-socknar.

För att erhålla ett ur verkligheten själv hämtat underlag för bedömning av de åtgärder till landsbygdens förkovran, som synas lämpliga, ha dels tvenne intill varandra belägna socknar I och II, i Uppland, dels en annan i samma landskap isolerat belägen socken A inventerats ur olika ekono-

miska, kulturella och sociala synpunkter. En del i samband med denna inventering insamlade uppgifter återfinnas i bilagorna 23—25. Här skola de jordbruksekonomiska förhållandena inom dessa socknar tagas upp till en kort, schematiserad behandling.

Jordens fördelning på brukningsdelar.

Jordens fördelning på brukningsdelar i dubbelsocknen, (d. v. s. socknarna I och II), såsom den framgått vid inventeringen, redovisas i följande tab. 1.

Tab. 1. Brukningsdelar och jordbruksareal.

Storleksgrupp	Hektar åker pr brukningsdel	Antal brukningsdelar	Ha jordbruksjord ¹ inom varje storleksgrupp
0.....	0 — 2·0	16	32·2
I.....	2·1— 5·0	23	91·4
II.....	5·1— 10·0	55	387·8
III.....	10·1— 20·0	75	1 124·5
IV.....	20·1— 30·0	31	742·7
V.....	30·1— 50·0	18	697·2
VI.....	50·1—100·0	4	298·0
VII.....	100·1—	4	763·0

¹ Med jordbruksjord förstås åkerarealen ökad med ängs- och betesarealen, sedan den senare med hänsyn till sin bördighet reducerats till att motsvara åker. I de undersökta socknarna är ängs- o. betesarealen så liten att någon mera väsentlig skillnad mellan arealen av åker och av jordbruksjord ej föreligger.

Enligt nutida uppfattning äro de flesta av områdets brukningsdelar för små för att medgiva ett bärkraftigt jordbruk. Detta gäller utan inskränkning för de tre minsta storleksgrupperna 0, I och II samt i stor utsträckning även för grupp III.

Beträffande den minsta lämpliga storleken på ett självständigt jordbruk ha åtminstone två utredningar publicerats i vårt land, nämligen av prof. L. Nannesson (bil. till 1936 års egnahemsutredning) och av förf. (Ringborg: Untersuchung über die zulässige Mindestgrösse eines landwirtschaftlichen Betriebes in Süd- und Mittelschweden, Stockholm 1935). Bägge dessa utredningar ha satt som sitt mål att ge anvisning om familj jordbrukets lämpliga omfång. Med ett familj jordbruk förstås ett jordbruk, som utan nämnvärt anlitande av lejd arbetskraft kan skötas av en normalfamilj. Det så beskrivna familj jordbruket kan sägas ha utgjort riktpunkten för svensk jordpolitik åtminstone under 1930-talet och åren närmast dessförinnan. Vid fastställandet av familj jordbrukets lämpliga storlek har man sökt ett någorlunda effektivt utnyttjande av samtliga produktionsfaktorer. Det har härvid också mer eller mindre tydligt förutsetts, att husmodern i familjen i viss utsträckning skulle deltaga i gårdens skötsel. En sådan anordning är tydligtvis ägnad att öka familjens

arbetsinkomst och kan i så måtto bidra till att förbättra familjens standard rent *penningmässigt* räknat.

Då i inledningen antyddes, att klagomålen över folkbrist i jordbruket i visst avseende ej vore fullt befogade, gjordes ingen åtskillnad mellan män och kvinnor. Ett välkänt förhållande, som också framgår av sockeninventeringarna, är dock, att underskott på kvinnor föreligger inom jordbruket. Detta är i grund och botten ett så allvarligt missförhållande, att strävan efter dess avhjälpande också bör sätta sin prägel på jordpolitiken. (Se närmare bilaga 20 av lanthushållslärarynningen Anna Maria Öhnell.)

Icke inom någon näringsgren förutom jordbruket torde det vara regel, att småföretagarens hustru deltagar i rörelsens skötsel. Hantverkarhustrun t. ex. brukar odelat kunna ägna sig åt hemmet. Bondhustruns arbetsbördan blir i jämförelse härmed i hög grad förstörd genom att hon även måste åtaga sig arbete i lantbrukets tjänst. Detta torde i väsentlig grad medverka till att landsbygdens unga flickor så allmänt vända jordbruket ryggen. Då det förefaller, *som om en förbättring av lantbrukarhustrurnas ställning vore en samhällsvårdande angelägenhet av första ordningen*, böra redan brukningsdelarnas storlek tillmätas så, att hemmets skötsel å ena sidan och lantbruksarbetet å den andra kan uppdelas på särskilda personer. Härvid måste en avvikelse göras från familjejordbruket i dess förut skisserade omfång. Husmoderns arbetsbördan kan lättas antingen genom att gården göres mindre, så att de övriga familjemedlemmarna helt kunna tillgodose lantbrukets krav på arbete, eller genom att gården göres så stor, att *två* familjer med var sin från lantbruksarbete fri husmoder där kunde få sin bärning. Den senare utvägen synes vara att föredraga, ty de något större brukningsdelarna ställa sig ur skilda driftsekonomiska synpunkter avsevärt förmånligare.

Hur de två familjer, som borde finnas på en gård, skola anses vara normalt sammansatta, är vanskligt att avgöra. Med hänsyn till det önskvärda i att jordbruksgårdarna friktionsfritt skola kunna övergå från en brukargeneration till en annan, kan man dock tänka sig sammansättningen ungefär på följande sätt. — Den ena familjen skulle bestå antingen av två yngre makar med sina barn eller av två äldre makar, vars barn redan i huvudsak lämnat föräldrarnas hushåll. Den andra familjen skulle bestå av ett par medelålders makar med exempelvis ett vuxet eller ett par halv vuxna barn kvar i hemmet. — Om bägge husmödrarna ägna sig åt hemmets skötsel, borde dessa bägge familjers arbetskraft i övrigt, som närmare skall klargöras längre fram, vara lagom för skötseln av en mellansvensk gård på ungefär 25 ha jordbruksjord. Den till lantbrukets disposition stående arbetsstyrkan skulle motsvara ungefär 3 vuxna mäns arbetskraft. På varje gård skulle i regel finnas 4—5 vuxna personer och ett antal barn under 18 år. I den mån familjernas sammanlagda arbetskraft understeg här angivet omfång, finge den kompletteras genom anställda arbetare.

Jordbruksbefolkningens inkl. överåriga och partiellt arbetsföra fördelning på brukningsdelar.

Jordbruksbefolkningens fördelning på brukningsdelar enligt dubbelsocknens mantalslängder framgår av följande tabell 2.

Tab. 2. Jordbruksbefolkningen.

Storleksgrupp	Hektar åker pr brukningsdel	Antal bruknings- delar	Antal personer i olika åldersgrupper					
			0—18 år		18—60 år		Över 60 år	
			Män	Kvin- nor	Män	Kvin- nor	Män	Kvin- nor
0.....	0 — 2.0	16	4	2	10	15	9	4
I.....	2.1— 5.0	23	23	14	23	24	5	5
II.....	5.1— 10.0	55	29	33	49	50	14	11
III.....	10.1— 20.0	75	44	36	108	88	29	28
IV.....	20.1— 30.0	31	21	21	69	59	19	15
V.....	30.1— 50.0	18	11	11	26	15	4	3
VI.....	50.1—100.0	4	5	6	10	8	1	1
VII.....	100.1—	4	40	47	48	39	8	9

Ovan har framhållits, att gårdarna i grupperna 0—II vore alltför små för att medgiva ett bärkraftigt jordbruk. Detsamma skulle vara fallet med de flesta gårdarna i grupp III. En gård på 25 ha jordbruksjord har enligt ovan fört resonemang ansetts vara en lämplig minimistorlek för jordbruksgårdar. På en sådan gård borde normalt finnas 4—5 vuxna personer och ett antal barn under 18 år. Läger man nu samman den areal jordbruksjord, som hör till grupperna 0—III och delar upp denna på enbart 25-hektarsgårdar, finner man att 65 nya sådana skulle rymmas inom dubbelsocknen. De 65 nya gårdarna med ett sammanlagt antal vuxna bebyggare på högst 325 personer skulle ersätta 169 tidigare brukningsdelar med 472 vuxna personer. Det synes därför uppenbart att en överbefolkning inom området f. n. föreligger i det mindre jordbruket. Denna slutsats kan ej väsentligt påverkas av att åtskilliga personer, särskilt bland de tre minsta storleksgruppernas bebyggare, söka sig förtjänstarbete utanför den egna gården eller av att bland de nämnda 472 personerna finnas ett antal endast partiellt arbetsföra eller helt arbetsoförmögna.

Överbefolkning kan möjligen också sägas föreligga inom storleksgrupp IV. Enligt de här begagnade beräkningsreglerna skulle denna grupp på 31 brukningsdelar kunna rymma 155 vuxna personer, jämfört med de faktiskt befintliga 162.

I de tre största storleksgrupperna är däremot den på gården boende arbetsstyrkan utan tvivel för liten för att motsvara lantbrukets hela krav. Särskilt gäller detta grupperna V och VI. Här gör sig med andra ord jordbrukets brist på folk verkligen gällande. Medan det räknats med normalt c:a en vuxen person på 5 ha jordbruksjord på 25 hektarsgårdarna kommer i grupp V, VI och VII knappt en vuxen person per 10 ha jordbruksjord. Om den övertaliga arbetskraften inom de fyra minsta storleksgrupperna kunde överföras till de större gårdarna efter det att jordens uppdelning på fastigheter rationaliserats, skulle lantbrukets totala behov av arbetskraft med stor sannolikhet vara tillgodosett. Alltefter som arbets-

tekniken och mekaniseringen gör framsteg kunde säkerligen socknarnas jordbruksbefolkning ytterligare minskas utan att produktionsvolymen rönte någon ofördelaktig påverkan.

Den här skisserade utjämningen av arbetartillgången i jordbruket skulle säkerligen ej vara tillräcklig för att åstadkomma den idealiska arbetsbalansen för jordbrukets folk. Jordbruksarbetet är i hög grad säsongbetonat. *Särskilt under vinterhalvåret kan därför mycket arbetskraft frigöras från jordbruket.* Om det sörjes för att denna arbetskraft på ett effektivt sätt kan utnyttjas i skogsbruk, *i till landsbygden förlagd småindustri eller s. k. decentraliserad industri*, eller i vilken produktiv verksamhet som helst, skulle den arbetsinkomst, som eljest måste direkt tillgodoräknas jordbrukets folk för arbetet i själva jordbruket, kunna minskas. Resultatet härav skulle bli att samhället i sin helhet under oförändrad inkomststandard för jordbrukets folk kunde tillgodonjuta lägre livsmedelspriser. Å andra sidan skulle ett bättre utnyttjande av arbetskraften även kunna leda till bättre inkomster för jordbruksbefolkningen vid oförändrade produktpriser. Det borde sålunda vara ett verkligt samhällsintresse att, å ena sidan, på landsbygden sysselsättningsmöjligheter skapades, som löpte parallellt med befolkningens huvudsysselsättningsområde, jordbruket, och å den andra, att städernas fortsatta ansvällning förhindrades.

Gårdarnas arrondering.

Jämte brukningsdelens omfång är även dess arrondering (d. v. s. de enskilda fältens storlek, form och läge i förhållande till åbyggnaderna) av stor betydelse för jordbrukets driftsresultat. På 40 proc. av de undersökta gårdarna har arronderingen kunnat bedömas som god, på 41 proc. som medelgod och på 19 proc. som dålig. En dryg tredjedel av de dåligt arronderade gårdarna tillhöra storleksgrupperna IV—VII. Den omfördelning av jorden, som är nödvändig för att effektivisera jordbruket i de mindre storleksklasserna, kan sålunda i viss grad behöva utsträckas även till större brukningsdelar.

Driftens organisation och jordbrukets tekniska standard.

God organisation av jordbruksföretaget samt god teknisk standard äro liksom lämplig fastighetsindelning, god arrondering och välavvägd arbetartillgång viktiga förutsättningar för ett effektivt jordbruk. Även i fråga om organisation och teknik lämna de undersökta socknarna rum för erinringar.

Påfallande äro bristerna i ordnandet av kreaturens sommarutfodring. Det torde stå utom all diskussion, att det för djuren mest hälsosamma fodret (vilket återverkar på mjölkkvaliteten) bjudes under betesgång och att bete från permanenta vallar är det i framställning billigaste fodret. Icke dessmindre ha 77 proc. av jordbrukarna vid tillfrågan framhållit, att brist på bete föreläge för deras del. Av verklig betesmark finnes inom socknarna endast 136,1 ha betesvall anlagd på åkerjord och 401,7 ha hagmark. Tillsammans kan detta beräknas motsvara något mindre än 300 ha jordbruksjord eller knappt 8 proc. av hela arealen sådan jord. För att med bete i allt väsentligt tillfredsställa djurens näringsbehov under fyra månader årligen torde ungefär 20 proc. av jordbruksarealen böra ligga i be-

tesvall. Resultatet av de skildrade förhållandena måste bli, att sommarfoder till djuren i stor utsträckning får hämtas från den under plog ligande arealen. Detta är icke något för de undersökta socknarna enastående utan torde närmast vara en regel. Överförandet av lämplig åkerareal till bete synes kunna bjuda påtagliga fördelar. Åtgärden skulle minska jordbrukets arbetsbehov. Detta kanske icke har så stor betydelse så länge icke annan avnämning för befolkningens arbetskraft finnes. I och med det samma som tillgången på folk blir knapp eller sysselsättningsmöjligheter utanför jordbruket öppnas, borde det vara självklart, att betesarealen ökades på åkerns bekostnad.

En planmässig avel och en riktig utfodring av nötkreatur kan knappast tänkas för så vitt icke djurens mjölkavkastning systematiskt kontrolleras. Av dubbelsocknens 226 brukningsdelar voro endast 12 anslutna till kontrollförening. Förbrukningen av oljekaksfoder eller däremot svarande hemodlat foder synes i normala tider hålla sig ungefär vid 60 proc. av den mängd, som förefaller kunna vara befogad. För en rationell utfodring av särskilt nötkreaturen är tillgång på rotfrukter av stort värde. På knappt 60 proc. av alla brukningsdelarna förekommer rotfruktsodling. Rotfruktsarealen uppgår till mindre än 1 proc. av arealen öppen jord, trots att en areal motsvarande åtminstone 3 å 5 proc. av denna värdefulla och rikt givande gröda utan svårighet borde kunna skötas om vilja verkligen funnes. Den av brukarna uppgivna sammanlagda förbrukningen av konstgödsel i normala tider uppgår till ungefär hälften av den mängd, som förefaller befogad. Betning av utsäde till stråsäd, som borde vara en självklar åtgärd till skydd mot angrepp av parasitsvampar förekommer endast på 80 proc. av gårdarna. På 41 proc. av dessa betas endast höstsäden. Uraktlåtenhet att beta förekommer inom alla storleksgrupper utom den högsta. Beträffande produkternas avsättning må nämnas, att trots att dubbelsocknen utgör ett ganska koncentrerat och väl avgränsat område, levereras mjölk till icke mindre än 6 olika mejerier. Mjolktransporterna följa ej sällan samma vägar, ehuru de ske i olika färdriktningar.

Byggnadernas beskaffenhet.

Byggnadernas skick har vid inventeringen bedömts efter en 6-gradig skala. Den procentuella fördelningen på olika godhetsklasser av viktigare byggnadskategorier framgår av följande sammanställning.

Bostadshus.

Storleksgrupp	Utmärkt	Gott	Tämligen gott	Tämligen dåligt	Dåligt	Undermåligt	Summa
0	—	7	72	14	—	7	100
I	—	12	52	28	4	4	100
II	—	17.5	45	20	17.5	—	100
III	3.5	19.5	54	17	3.5	2.5	100
IV	6	13	59	16	3	3	100
V	8	21	42	13	12	4	100
VI	—	50	—	—	50	—	100
VII	—	66	—	17	17	—	100
Hela materialet ..	2	26	40.5	16	13	2.5	100

Ladugårdar.

Storleksgrupp	Utmärkt	Gott	Tämligen gott	Tämligen dåligt	Dåligt	Undermåligt	Summa
0.....	—	—	38	23	31	8	100
I.....	4	13	39	22	18	4	100
II.....	9	9	29	22	27	4	100
III.....	8	12	36	29	12	3	100
IV.....	—	10	40	30	17	3	100
V.....	—	22	28	22	22	6	100
VI.....	—	25	—	—	50	25	100
VII.....	—	25	75	—	—	—	100
Hela materialet ..	5	12	35	24	20	4	100

Logar.

Storleksgrupp	Utmärkt	Gott	Tämligen gott	Tämligen dåligt	Dåligt	Undermåligt	Summa
0.....	8·5	8·5	42	25	8·0	8·0	100
I.....	5	20	37·5	15	12·5	10	100
II.....	7	12	51	12	11	7	100
III.....	3·5	29	53	9	5·5	—	100
IV.....	—	8·5	52	23	12·5	4	100
V.....	—	23	70	7	—	—	100
VI.....	—	—	50	—	—	50	100
VII.....	—	—	37·5	25	37·5	—	100
Hela materialet	3	11·0	55·0	12·0	10·0	9·0	100

I de fall en byggnads beskaffenhet betecknats som undermålig erfordras omedelbar ombyggnad. Dåligt skick antyder att ombyggnad borde utföras inom snar framtid. Byggnader i tämligen dåligt skick äro visserligen användbara men motsvara ej nutida krav på hygien och arbetsbekvämlighet. Även om blott ganska blygsamma krav på byggnadernas standard skola uppfyllas böra därför även de som tämligen dåliga betecknade byggnaderna ersättas eller genomgripande renoveras.

Maskin användningen.

Maskin användningens ekonomi blir självfallet i avsevärd grad lidande på jordens stora uppsplittring på brukningsdelar. Följande sammanställning visar för de fyra vanligaste maskinslagen:

1. det nuvarande antalet maskiner i socknen,
2. det antal maskiner, som efter ovan skisserade omfördelning av jorden skulle krävas under förutsättning, att gemensam användning av maskiner bedrivs i samma omfattning som f. n. samt
3. det antal maskiner, som uppskattas vara erforderligt efter omfördelning av jorden och vid konsekvent genomförd gemensam maskin användning.

	Nuvarande antal	Efter omfördelning av jorden o. vid nuv. grad av gemensam maskin-användning	Efter omfördelning av jorden o. konsekvent genomfört samgående vid maskinanvändningen
Radsåningsmaskiner.....	193	104	78
Slåttermaskiner.....	198	107	72
Självbindare.....	134	72	55
Tröskverk.....	55	30	19

Storleken av det inom området erforderliga maskinkapitalet skulle icke kunna minskas i samma grad som antalet maskiner, ty av vissa maskin-slag skulle efter omorganisationen fordras större och något dyrbarare enheter. Att högst betydande besparingar äro möjliga är dock uppenbart. Efter omfördelningen av jorden skulle nämligen antalet bruksenheter ha minskats från 226 till 122.

Maskin användningen inom socknarna lär också ställa sig dyrbarare än behövt till följd av den stora splittringen på olika maskinfabrikat. F. n. finnas av de fyra ovan behandlade maskin-slagen samt av traktorer följande antal fabrikat representerade:

Radsåningsmaskiner.....	14
Slåttermaskiner.....	11
Självbindare.....	12
Tröskverk.....	7
Traktorer.....	9

Splittringen måste ha till följd, att reservdelsanskaffningen och därmed underhållskostnaderna stegrats. Det skulle uppenbarligen vara till fördel med en mera enhetlig maskinpark. Utvecklingen synes emellertid automatiskt leda till ett visst förenhetligande. Ett mycket stort antal av de maskinfabrikat, som medräknats härövan, ha nämligen redan försvunnit ur marknaden och finnas nu endast kvar i enstaka exemplar inköpta för lång tid sedan. Om man håller sig till radsåningsmaskiner, slåttermaskiner och självbindare, har marknaden redan ganska fullständigt begränsat sig till tre fabrikat. Under förutsättning av full inbördes konkurrens med avseende på kvalitet och pris mellan dessa tre fabrikat, vore det säkerligen för svenskt jordbruk lyckligt att man hölle sig till dessa och icke onödigtvis gav spridning åt ytterligare typer.

Skisser till jordbrukets omorganisation i socknen A.

Att avhjälpa alla de påtagliga brister hos jordbruket, som ovan berörts, ävensom åtskilliga andra här icke nämnda svagheter, är ett synnerligen omfattande arbete. Då man söker efter lösningen på den mångfald av problem, som uppstålla sig, synes det därför nödvändigt att till en början begränsa arbetsfältet till ett område, där det finnes verklig möjlighet att överblicka förhållandena och där planeringsarbetet icke behöver komma i konflikt med den mångfald av stridiga viljor, som rymmas inom sådana socknar som I och II, vilka bägge i huvudsak tillhöra självägande bönder. Den tredje av de inventerade socknarna, A, har synts bjuda ett lämpligt försöksfält. De erfarenheter, som där kunna vinnas vid praktiska försök,

borde kunna tjäna till ledning vid reformeringsarbeten i länet och i hela riket. Socknen A äges av en enda familj, vilket underlättar en omreglering av jordens fördelning på brukningsdelar. Antalet brukningsdelar, 27 st., är litet. 25 av dessa ligga väl samlade inom ett tydligt avgränsat jordbruksområde. Detta innehåller, sedan viss areal undantagits för särskilda ändamål, 634 ha åker och 131,5 ha naturlig betesmark. Tillhopa beräknas denna areal motsvara 687 ha jordbruksjord.

Inom socknen A är jordens fördelning på brukningsdelar redan nu någorlunda tillfredsställande. Endast smärre gränsjusteringar äro mera omedelbart behöfliga. *De svåraste bristerna vidlåda byggnaderna*, varför en omfattande byggnadsverksamhet är av nöden. I de fall hela gårdar behöva ombyggas *bjudas osökta tillfällen till en radikal omgruppering av brukningsdelarna*. Omgrupperingen kan ske med två syftemål, 1) att höja jordbrukets effektivitet och 2) att öka jordbruksbefolkningens trivsel.

Av gammalt var bebyggelsen på Sveriges landsbygd uppdelad i byar. Framförallt genom laga skiftet under senare hälften av 1800-talet sprängdes byarna och det nu förhärskande *ensamgårdssystemet* kom till stånd. Skiftningen av byarna medförde en betydande effektivisering av jordbruket och var i så måtto till stor ekonomisk välsignelse. *Den gamla gemenskapen byborna emellan gick emellertid i stor utsträckning förlorad*. Detta beklagas numera icke så sällan. Ensamgårdarnas befolkning blir ofta isolerad, varigenom städernas lockelse känns starkare, särskilt för ungdomen. Möjligheterna till samgående gårdarna emellan vid elektrifiering, maskinanskaffning, uppförande av vissa byggnader, anläggning av vatten- och avloppsledningar m. m. påverkas synbarligen ogynnsamt av att gårdarna äro utspridda över landskapet. Åtskilliga synpunkter tala sålunda för att ett återuppväckande av bysystemet har ett visst fog för sig.

Under senare år har en livlig diskussion förts om lämpligheten av gemensamma ladugårdar. Dessa s. k. andelsladugårdar skulle ha sitt egentliga berättigande dels i att de avlyfte all omsorg om nötkreaturen från bondhustrun, dels i att byggnadskostnaderna beräknades bli mindre om man byggde *en stor* i stället för ett flertal mindre ladugårdar. Det är dock tvivel underkastat om den senare beräkningen håller streck. Först om *samtliga ekonomibyggnader* på delägarnas gårdar fördes samman i en byggnad synes man med större säkerhet kunna räkna med verklig byggnadskostnadssänkning. Om blott ladugården brytes ut från de enskilda gårdarna måste ju var och en av dessa alltjämt hålla sig med häststall, loge, magasin och redskapslider m. m.

Andelsladugårdarna borde ju i främsta rummet höra samman med bebyggelsen i byar. Drager man nu till sina yttersta konsekvenser ut tanken på sådan bebyggelse och på andelsladugårdar, kommer man fram till att allt jordbruk inom det område, som beröres av planerna, borde förenas i ett enda företag. Då i det följande *tre alternativa sätt* att organisera bebyggelse och jordbruk i socken A — *ensamgårdar, byar och storgård* — toges upp till behandling i driftskalkyler, är avsikten endast att få problemerna belysta ur driftsekonomisk synpunkt. Alla tre alternativen utgå från en och samma areal.

I alternativet med ensamgårdar räknas med ett storbruk med samma omfattning som f. n. gäller i verkligheten (215 ha jordbruksjord) samt med 16 bondebruk med arealer växlande mellan 22,6 och 41,3 ha jordbruksjord. Alternativet med byar omfattar dels det nyssnämnda storbru-

ket i oförändrad form, dels 16 bondebruk fördelade på tre byar, K, L och M om resp. 6, 5 och 4 gårdar samt en ensamgård, som på grund av topografiska skäl ej lämpligen kunnat inordnas i någon by. I storgårdsalternativet ligger hela arealen i ett bruk. Jorden till den under föregående alternativ omnämnda ensamliggande bondgården lägges liksom åtskillig annan för maskindrift mindre väl lämpad jord till bete. Kartbilagorna sid. 288—290 till denna P. M. ge en schematiserad bild av gårdarnas och jordens fördelning i de tre alternativen.

Åkerjorden tänkes i samtliga alternativ bli utnyttjad efter *i princip samma system* med en växtföljd av följande utseende: 1) helträda och grönfoder, 2) höstsäd, 3) rotfrukter, potatis, trindsäd och vårsäd, 4) vårsäd, 5) vall, 6) vall, 7) höstsäd, 8) vårsäd. Arealen av grönfoder, rotfrukter och potatis har på bondgårdarna tillmätts med ledning av uppgifter från med hänsyn till läge och storlek liksituerade brukningsdelar enligt »Räkenskapsresultat från svenska jordbruk». På storbruken ha motsvarande arealer avpassats för att passa in i gårdarnas samfällda organisation. Arealen betesmark för varje gård har tillmätts så att den tillsammans med tillgänglig reserv av grönfoder förslår att sommarföda det antal djur, som bör hållas för att ekonomiskt utnyttja tillgängligt bättre grovfoder skördat för vinterbehov. — Hektarskörden för alla grödor har liksom mjölkavkastningen per ko räknats lika i alla alternativ. Vid beräkning av såväl inkomster som kostnader har för varor räknats med en prisnivå, som ligger 15 % över 1938/1939 års. Ersättningen för manuellt arbete har räknats till 1 kr. per manstimme.

Driftens ekonomi vid olika organisationsformer.

Att differentiera storleken av den bruttoavkastning, som inflyter vid olika alternativ och gårdsstorlekar möter inga större svårigheter. Bestämmandet av driftskostnaderna är avsevärt mera vanskligt. Det senare problemet torde därför fordra en närmare kommentar i texten.

Det mänskliga arbetet. Beträffande ersättningen för arbete i driftsledningen har i samtliga fall räknats ett och samma belopp per hektar jordbruksjord.

Med avseende på det manuella arbetet är en mera i detalj gående differentiering oundgängligen nödvändig. Med hjälp av vissa normaltal (se Ringborg: Arbetsförbrukning och rationalisering i jordbruket, Kgl. Lantbruksakademiens tidskrift 1942) för arbetsbehovet per hektar för olika grödor m. m. och per husdjur kan man beräkna ett jordbruksföretags behov av arbetskraft under skilda driftsformer. Det visar sig emellertid att den i praktiken faktiskt förbrukade arbetsmängden per gård på ett tämligen lagbundet sätt avviker från det beräknade normalbehovet. På små gårdar överskrides sålunda det beräknade behovet i hög grad, medan det på större gårdar underskrides. I fig. 1 visas hur enligt »Räkenskapsresultatet från svenska jordbruk» för bokföringsåren 1940/41 och 1941/42 den faktiska arbetsförbrukningen uttryckt i procent av den beräknade förhållit sig på gårdar av olika storlek.

Sedan brukningsdelens storlek nått upp till något mera än 30 ha åker skulle man enligt figuren icke normalt ha att räkna med någon mera betydande förbättring i arbetskraftens utnyttjande. Detta innebär dock tro-

ligtvis ingen generell sanning utan beror sannolikt på brister i det statistiska underlaget. Antalet i »Räkenskapsresultat» representerade större gårdar är nämligen förhållandevis litet.

För samtliga i de olika alternativen ingående gårdarna har behovet av arbete exklusive djurskötseln beräknats med hjälp av nyssnämnda normaltal, varefter resultaten justerats i olika riktningar allteftersom förutsättningarna på de olika gårdarna kunnat förändras. Sålunda har i vissa fall räknats med en i högre grad än vanligt rationaliserad och mekaniserad sädesskörd och inläggning av AIV-foder. På »storgården» har ungefär halva sädesskörden tänkts bli tagen med skördetröska (varvid halmen tillspilogives) och andra hälften genom stationär tröskning utan fälttorkning. Den förra metoden beräknas spara omkring 30 mans- och 10 reducerade hästtimmar per hektar. Motsvarande för den andra metoden skulle vara ungefär 20 mans- och 10 hästtimmar. På det storbruk, som ingår i såväl by- som ensamgårdsalternativet, skulle större delen av sädesskörden tagas med skördetröska, medan resten bärgades på vanligt sätt för att lagras i lada och på vintern tröskas med hjälp av hyrt tröskverk. En del skördetröskad halm måste här tillvaratagas. På ensamgårdarna skulle säden helt och hållet bärgas i vanlig ordning för att på vintern tröskas med ett andelströskverk. De olika byarna ha tänkts ha var sin gemensamma tröskkloge inrättad för stationär tröskning utan fälttorkning. Här skulle ungefär halva skörden tröskas genast vid inkörningen, medan resten tröskades på vintern efter lagring i lada. Vid skördetröskning samt i de övriga fall, då fälttorkning bortfaller, fordras tillgång till spannmålstork. Man bör kunna räkna med att torken under ogynnsamma skördeförhållanden har möjlighet att rädda så stora värden, att torkningskostnaderna redan därigenom bli till största delen betalda. Det har därför i kalkylerna ej ansetts rättvist att belasta driften med mera än en mindre kostnad för torkens amortering och underhåll.

På »storgården» och storbruket i de bägge andra alternativen har ungefär $\frac{1}{4}$ av vallarealen tänkts bli skördad till AIV-foder, varvid lastning och inläggning mekaniserats. Detta har i jämförelse med höberedning beräknats spara 10 manstimmar per hektar till AIV-foder skördad vall.

Utöver den ovan kort skildrade justering av det beräknade arbetsbehovet, som företagits med hänsyn till arbetsmetoderna, är justering också påkallad med hänsyn till de alternativen emellan växlande avstånden mellan gårdarna och fälten samt med hänsyn till gårdarnas storlek. Den sistnämnda justeringen har företagits med ledning av kurvan i fig. 1. Med avseende på avståndet mellan fält och gård är följande att märka. De minsta avstånden förekomma vid ensamgård-systemet, därefter kommer alternativet med byar och sist storgården, med de längsta avstånden. En samgårdarna och by-gårdarna påminna i de flesta avseenden om varandra. Deras enda väsentliga skillnad ligger i de växlande avstånden. Det är därför tydligt, att arbetsåtgången under i övrigt lika förhållanden borde bli större i byarna än för ensamgårdarna. För storgårdens del uppträda vissa beaktansvärda faktorer, som verka neutraliserande på avståndsökningens ofördelaktiga följder. Genom att varje skifte blir större minskas tidsförlusten på grund av vändningar m. m., varjämte arbetarna mindre ofta behöva spilla tid vid byte av syssla. Stordriften ger också möjlighet till användande av större enheter av maskiner och redskap, vilket i sin tur verkar sänkande på arbetsbehovet. Den sammanlagda verkan av nämnda fak-

Diagram över den relativa arbetsförbrukningen vid gårdar med växlande åkerareal.

Den faktiska arbetsförbrukningen uttryckt i procent av den beräknade.

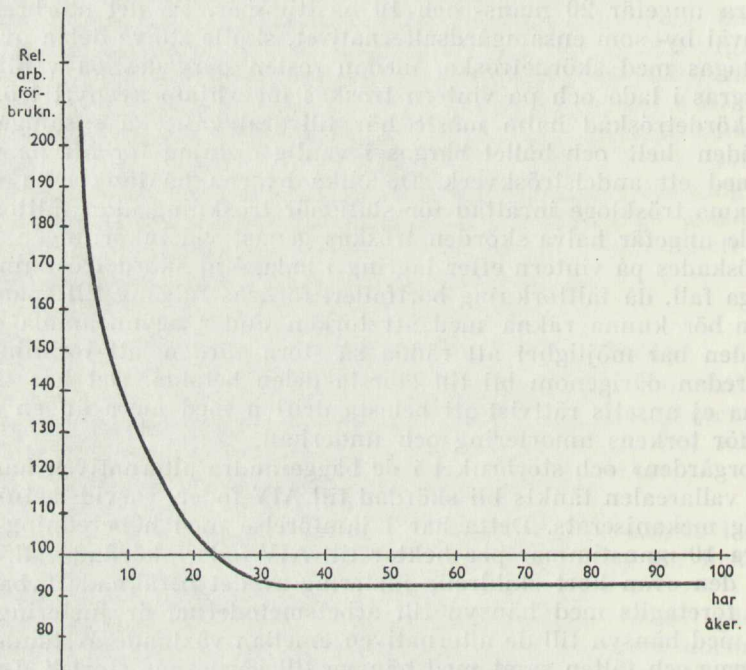

Fig. 1.

torer har uppskattats vara så stark, att någon på grund av avståndsökningen inträdd förstoring av arbetsåtgången på storgården ej behöver tagas med i beräkningarna. Den förstoring av arbetsåtgången, som inträder vid övergång från ensamgård till by, har med hänsyn till antalet behövliga förflyttningar beräknats till 1·2 à 1·4 manstimmar och ungefär 1·9 hästtimmar pr hektar och 100 m ökad väglängd. Avståndet från gård till fält har i medeltal beräknats öka med 220 meter.

Arbetsbehovet i djurskötseln har för bondgårdarnas del — där personal, som uteslutande ägnar sig åt djuren, ej lämpligen kan avdelas — beräknats med ledning av ett normaltal per s. k. nötkreatursenhet. På storbruken har räknats med ett så stort antal djurskötare, som erfarenhetsmässigt borde vara tillräckligt för resp. besättningar. Då djurskötseln kräver mindre arbete under betestiden än under stallfoderperioden kunna vissa djurskötare på sommaren överföras till arbetet i växtodlingen.

Vid kalkyler över jordbrukets arbetsbehov är det framförallt två värden, som äro av intresse, nämligen arbetsbehovet under den mest arbetsbelastade perioden av året och under året i sin helhet. Den förstnämnda myckenheten bestämmer det minsta antal arbetare, som på varje gård eller varje större område vid viss tid måste finnas tillgängligt. Den kan sålunda också sägas bestämma antalet behövliga bostäder.

I tabellbilagorna 1 a, b och c sid. 291 redogöres för brukningsdelarnas storlek, totala arbetsbehov och lanthushållningen, arbetsbehov under den mest arbetsbelastade månaden samt antalet erforderliga reducerade manliga fullarbetare (r. m.) under denna månad. Vid lika areal på gårdarna visar by-alternativet trots de längre avstånden mellan gård och fält obetydligt lägre årligt arbetsbehov än ensamgård-alternativet. Beträffande arbetsbehovet under toppmånaden är skillnaden till byns fördel rel. större. Byns överlägsenhet sammanhänger i fråga om kräven på antalet arbetare med att den arbetsbesparande direkttröskningen av säden utan fälttorkning tänkts kunna tillämpas där. Byalternativet gynnas även av en ur arbetsförbrukningssynpunkt mera fördelaktig fördelning av brukningsdelarna på olika storleksklasser. — Det är tabellbilagorna 1 a och b, som ligga till grund för den tidigare uttalade satsen att en arbetsstyrka på c:a 3 r. m. i lantbrukets tjänst skulle vara lagom för brukningsdelar på ungefär 25 ha jordbruksjord.

De i tabellerna angivna arbetsstyrkorna äro erforderliga under toppmånaderna. På grund av arbetsbehovets säsongvariationer i jordbruket kunna dessa arbetsstyrkor dock icke finna produktivt arbete i lantbruket varje dag året runt. Till de konsekvenser, som följa härav, återkomma vi längre fram.

Varuförbrukning. Utgifterna för utsäde ha i samtliga fall beräknats i direkt proportion till de odlade arealerna. Konstgödsel-förbrukningen har upptagits till en kostnad av 25 kr. per ha jordbruksjord. Förbrukningen av inköpta fodermedel har bestämts med hänsyn till näringsbehovet hos den tänkta djurstocken och tillgången på hemodlat foder.

Underhåll och amortering. För alla arbetshästar har räknats med en amorteringskostnad av 75 kr. per år. Beträffande byggnader har först gjorts en schematisk kostnadsberäkning för nyuppförandet av alla de ekonomibyggnader och bostäder, som äro erforderliga för jordbruksdrif-

ten. 2-5 proc. av den så för varje gård erhållna summan har ansetts motsvara kostnaden för amortering och underhåll (exkl. av gårdens eget folk utfört reparationsarbete). För såväl döda inventarier som grundförbättringar har räknats med en enhetskostnad av resp. 25 och 4 kr. per hektar. Mot detta tillvägagångssätt kan beträffande döda inventarier göras den invändningen, att inventariet per hektar är väsentligt större på bondgårdarna än på storbruken och att de senare därför borde ha mindre kostnad per hektar. Emellertid har varje maskin på storbruken längre årlig användningstid och därmed större förslitning. Denna omständighet har förmodats till sådan grad motverka inflytandet av det per hektar lägre kapitalet, att totalkostnaden för underhåll och amortering bör kunna räknas lika för alla gårdar.

Övriga kostnader. I de ovan behandlade kostnaderna för underhåll och amortering av döda inventarier ha några särskilda kostnader för traktorer ej inberäknats. Traktorsarbetets andel i driftskostnaderna redovisas i stället under »övriga kostnader». I alternativet I med ensamgårdar har antagits att de 16 bondgårdarna gemensamt utnyttja två traktorer, vilka på så sätt få en årlig användningstid av c:a 300 timmar vardera. Timkostnaden har härvid beräknats till 4-10 kr. I alternativet II med byar ligger det nära till hands, att byn bildar en enhet, som mindre gärna bebländar sig med omgivningen. Det har därför antagits, att de tre byarna hålla var sin särskilda traktor. Användningstiden per traktor minskas härigenom, med resultat att den genomsnittliga timkostnaden stiger. Den ensamliggande bondgård, som ingår i by-alternativet, anses ha traktor gemensamt med byn M. Traktorns årliga användningstid i timmar har beräknats till ungefär 150 i K, 350 i L och 70 i M. Timkostnaden beräknas bli resp. 5-50, 4-00 och 8-30 kr. Det i alternativen I och II ingående storbruket skulle förbruka ungefär 1 260 traktortimmar per år, vilket vid fördelning på två traktorer räknas ge en timkostnad på 3-35 kr. I alternativ III, storgården, beräknas förbrukningen av traktortimmar uppgå till 4 000. Fördelat på fem traktorer beräknas detta ge en timkostnad på 3-30 kr.

Kostnaden för bindgarn räknas till 3-40 kr. för varje hektar stråsåd, som avsetts skola skördas med självbindare. För betningsmedel, AIV-vätska etc. samt allmänna omkostnader och skatter räknas med resp. 3, 6 och 10 kr. per hektar jordbruksjord i samtliga fall. Kostnaderna för kraft och lyse visa normalt någon tendens att stiga med ökande egendomsstorlek. Här ha de anslagits till 8 kr. på storbruken samt till 6 kr pr ha på de största och 5 kr. pr ha på övriga bondebruken.

Specialkostnader för hästar och för nötkreatur ha i samtliga fall räknats till samma belopp per enhet eller resp. 50 och 35 kr.

Kostnaderna för försäkringar ha differentierats med hänsyn till sammanlagda värdet pr hektar av inventarier och byggnader.

Utöver nu behandlade kostnadsposter ha bondgårdarna, som ej räknats hålla tjur, men däremot bedriva svingödning, belastats med en betäckningskostnad om 20 kr. per ko och en kostnad för smågris etc., om 30 kr. per färdiggött svin.

I jordbruket investerat kapital. Det i jordbruket investerade kapitalet kan i detta samband uppdelas på grupperna: jord, byggnader, inventarier och förråd. Gruppen förråd är liktydig med det egentliga rörelsekapitalet.

Dess storlek kan beräknas motsvara 30 % av driftskostnaden. Vid rationell prisbildning borde en jordbruksfastighets jordvärde bestämmas av den avkastning, vilken jorden som sådan lämnar. Prisbildningen på jordbruksfastigheter är dock i hög grad irrationell, vilket bl. a. sammanhänger med att gemene man ej drager någon egentlig gräns mellan fastighetens jordvärde och dess byggnadsvärde. Jordens egentliga värde, d. v. s. dess avkastningsvärde, framkommer sedan samtliga driftskostnader jämte insatserna av kapitalgrupperna byggnader, inventarier och förråd fått sin betalning. Byggnadsvärdet kan någorlunda säkert beräknas om blott utgångspunkterna äro kända.

I tabellbilagorna 2 a, b och c redogöres först för den vid 1944 års prisnivå beräknade kostnaden för nyuppförande av hela det byggnadsbestånd, som borde krävas för jordbrukets drift i de olika alternativen. Denna kostnad reduceras sedan dels till tidigare omnämnda prisnivå (nämligen 1938/39 års + 15 %) och dels till 60 % av den så reducerade kostnaden. Det sist framkomna värdet skulle representera ett genomsnittligt *nuvärde* av byggnadsbeståndet, lämpligt att lägga till grund för beräkningen av ränteanspråken på investerat kapital. För bondgårdarnas del har räknats med samma bostadsvolym, oavsett gårdens omfång. Den variation i de erforderliga arbetsstyrkornas omfång som förekommer har nämligen ej bedömts vara större än att kraven på utrymme i samtliga fall kunna tillgodoses med anlåtande av samma bostadstyper.

I tabellbilaga 3 redogöres för tänkt sammansättning och inköpsvärde hos inventarietkapitalet enligt 1938/39 års prisnivå + 15 %. För de fortsatta beräkningarna har de döda inventariernas värde liksom byggnadernas reducerats till ett *nuvärde* motsvarande 60 % av nyvärdet.

Lanthushållningens ekonomiska resultat. I tabellbilagorna 4, 5 och 6 redogöres i sammandrag för bruttoavkastningens och driftkostnadernas storlek och sammansättning samt för nettoavkastningen i de olika alternativen.

Nettoavkastningen är det belopp, som står till förfogande för förräntning av investerat kapital. Som framgår av tabellbilaga 6 är nettoavkastningen för de mindre brukningsenheter negativ. Detta dåliga resultat beror i stor utsträckning på att den för underhåll och amortering av byggnader upptagna driftskostnaden är avsevärt högre än det belopp till vilket motsvarande post normalt beräknas. Utgår man från byggnadskostnader av den höjd, som här begagnats (d. v. s. 1938/39 års priser + 15 %) och en amorteringstid på c:a 60 år, lär det dock icke rent räknemässigt gå att komma under de i här framlagda kalkyler använda värdena, trots att dessa äro 2 å 3 gånger högre än de som »normala» betecknade. Det borde därför vara tydligt att det särskilt för det något *mindre jordbruket är ett absolut livsvillkor att byggnadskostnaderna sänkas.*

I tabellbilaga 7 återfinnes bl. a. en sammanställning av det totala byggnads-, inventarie- och förrådskapital, som i de olika alternativen skall förräntas. Vidare angivas ränteanspråken efter 4 % på nämnda kapital samt det belopp av nettoavkastningen, som efter tillfredsställande av dessa anspråk skulle återstå för betalning av ränta på jordkapitalet. I såväl ensamgårds- som byalternativet (I och II) är denna återstod negativ, d. v. s. *jorden skulle icke ha något som helst värde.* Endast i storgårdsalternati-

vet (III) skulle jorden ha ett verkligt avkastningsvärde. Icke ens det i alt. I och II ingående storbruket når upp till en nettoavkastning lika hög som ränteanspråken efter 4 % på byggnads-, inventarie- och förrådskapitalet. Det omnämnda storbruket har samma bruttoavkastning per hektar som storgården, men 5 % högre driftskostnader och 5 % högre kapitalbelastning per hektar.

I mindre jordbruksföretag, där ägaren och hans familj själva svara för arbetet och där skuldräntor och arrendeavgifter måste betalas, går en bristande lönsamhet ut över levnadsstandarden. Företaget kan här ej betala normal lön till sina medarbetare. För att belysa i vilken mån den normala arbetslönen kan betalas eller ej har begreppet räntabel arbetslön införts. Med någon våldföring på det vedertagna begreppet förstås här med räntabel arbetslön den lön, som kan betalas med hjälp av driftsöverskottet, sedan alla driftskostnader samt ränta på byggnads-, inventarie- och förrådskapital blivit betalda.

Den räntabla arbetslönen skulle enligt kalkylerna i de olika alternativen ha följande relativa storlek:

Alt. I, ensamgårdar	72 %	av normal arbetslön		
Alt. II, byar	78 %	»	»	»
Alt. III, storgårdar	110 %	»	»	»

Att Alt. II visar något företräde framför Alt. I sammanhänger med den något lägre arbetsförbrukningen. Denna förklaras i sin tur av att i Alt. II dels ett större antal gårdar ligga inom de med hänsyn till arbetsförbrukningen gynnsammare ställda storleksgrupperna, dels en viss arbetsbesparing räknats kunna åstadkommas genom rationalisering av sädesskörden.

En allmän regel är att med avtagande storlek hos ett jordbruksföretag följer ett ökat inventarievärde per hektar. Beträffande döda inventarier är detta en direkt nackdel, som kommer till uttryck även i tabellbilaga 3. Om värdet per hektar av döda inventarier sättes till 100 för storgården blir det 110 för storbruket i Alt. I och II, 121 för ensam-bondgårdarna och 139 för by-gårdarna. För det något mindre jordbruket finns det sålunda särskild anledning att gestalta maskinanvändningen gynnsammare. Härvid borde målet vara dels att nedbringa inventariekapitalets storlek, dels att öka redskapens och maskinernas effektivitet, så att även behovet av mänskligt arbete kunde sänkas.

Gemensam maskinanvändning under de organisationsformer, som hittills begagnats i vårt land, ha utan tvivel bidragit både till att hålla kapitalbelastningen nere och till att göra vissa mera dyrbara maskiner tillgängliga för det mindre jordbruket. Det förefaller dock, som om *den gemensamma maskinanvändningen skulle kunna göras mera fullständig än nu* samtidigt som stordriftens fördelar utnyttjades i större utsträckning. Härvid skulle man från att, som hittills, i regel hyra eller låna en enstaka maskin samt ev. skötare, övergå till att sätta bort hela arbetet på entreprenad. En maskinägare skulle då t. ex. åtaga sig att med traktor, harvar, vält, såningsmaskin och konstgödselspridare, som alla tillhörde honom, mot viss ersättning tillbruka och beså en överenskommen areal. Jordägaren skulle endast biträda vid arbetet. Det är troligt att *väl organiserade sådana maskinkolonner* skulle kunna utföra många arbeten både snabbare och billigare än vad de mindre jordbruket f. n. ha att räkna med.

Slutomdöme om de olika alternativen. Vid genomförandet av de ovan relaterade kalkylerna har strävan varit att behandla de olika alternativen *fullkomligt förutsättningslöst*. När kalkylernas utslag visar ett visst drifts-ekonomiskt företräde för storgårdsalternativet framför resp. bebyggelse i byar och ensamgårdssystemet, finnes anledning förmoda, att samma förhållande skulle inträffa i praktiken. Med skärpa måste dock framhållas, att den differentiering, som företagits mellan olika stora bruksenheter framförallt beträffande åtskilliga kostnadsposter, i väsentlig utsträckning *bygger på abstrakta beräkningar, för vilka direkt försöksmässigt eller statistiskt underlag saknas*. Det är inget tvivel underkastat, att detta innebär en svaghet hos kalkylerna lika väl som *det blottar en avsevärd brist i vårt jordbruksekonomiska vetande*. För ett fortsatt utrednings- och planeringsarbete med syfte att sanera jordbruket i stort läser det knappast vara lämpligt att röra sig på så rel. löslig grund. *Praktiska försök i full skala, där olika system för bebyggelse samt inverkan i olika driftsekononiska hänseenden av växlande egendomsstorlek och avstånd till fälten kunde prövas, borde vara utgångspunkt för en i bästa mening konstruktiv jordpolitik och jordbrukspolitik.*

Även om man efter noggrannare undersökningar skulle vidbli den uppfattningen att stora företag i stil med den skisserade storgården hade ett driftsekononiskt företräde, vore det *orimligt* att förutsätta att all landets jord bleve samlad i sådana stor-jordbruk. På många ställen skulle redan de topografiska förhållandena förbjuda något sådant.

Av åtskilliga skäl, som tidigare antytts, innebär en stor landsbygdsbefolkning många indirekta fördelar för samhällsekononien. Det skulle då också vara fördelaktigt med en tämligen stor jordbruksbefolkning, för så vitt denna kunde beredas tillfredsställande utkomstmöjligheter. Storbruket har alltid visat sig ha stort värde *som föregångare och vägledare* på jordbruksteknikens område. Ett lämpligt antal storbruk bör därför alltid finnas. I övrigt tyckes dock jorden *böra uppdelas på så många bärkraftiga enheter som möjligt*. Jordbrukspolitiken borde då icke alltför mycket låsa fast sig vid en rationalisering i form av längre gående utökning av det enskilda företagets omfång utan också med all kraft söka *röja nya vägar för åtminstone det medelstora jordbrukets konsolidering i lönsamhetshänseende*. En fördel, som det något mindre jordbruket lär ha jämfört med det utpräglade storbruket, är att det förra har rel. stora möjligheter att sysselsätta icke helt fullvärdig arbetskraft, alltså barn, äldre personer och partiella invalider. På ett jordbruk i stil med den skisserade storgården kommer driften att vara i hög grad industrialiserad. Alla de mer eller mindre invecklade mekaniska hjälpmedel och den strikta arbetsorganisationen, som därvid användes, skulle knappast komma till sin rätt, om ej även den mänskliga arbetskraften vore verkligt fullvärdig.

Jordbruksbefolkningens jämna sysselsättning.

Redan tidigare har framhållits, att arbetet i jordbruket är i *hög grad säsongbetonat*. Diagrammet i fig. 2 sid. 261 belyser hur arbetet enligt de begagnade normaltalet för arbetsbehovet skulle fördela sig på ensamgårdarna 1, 11, 13 och 16. För skötseln av dessa gårdar skulle under den mest arbetsbelastade månaden (augusti) krävas 3·2 r. m. En sådan arbetsstyrka skulle per år kunna prestera 7 680 manstimmar. Hela skötseln

av resp. gårdar kräver dock normalt endast 6 032 manstimmar. En brist i tillgången på arbete motsvarande 1 648 manstimmar per gård föreligger alltså. Den övre trappstegslinjen i diagrammet anger hela arbetsstyrkans sammanlagda arbetskapacitet månad för månad. Att linjen icke är rät utan går i trappsteg sammanhänger med arbetsdagens under olika årstider växlande längd, m. m. Området emellan denna linje och de streckade staplarnas överkant motsvarar förutnämnda 1 648 manstimmar.

För att fylla den lucka, som skulle finnas mellan det nödvändiga antalet arbetares prestationsförmåga och jordbrukets arbetsbehov bör, som tidigare framhållits, *finnas tillgång på andra arbetstillfällen*. Bland dylika ligger skogsbruket närmast till hands. Socknen A är tämligen skogrik. Till det parti av socknen, som innefattats i de ovan framlagda kalkylerna kan räknas höra c:a 980 ha skogsmark. Enligt undersökningar utförda genom 1936 års skogsutredning kan man räkna med en virkesproduktion av c:a 1·5 kubikmeter per dagsverke, som utförts i skogsbrukets tjänst. Uppskattas den årliga tillväxten till 3·3 m³ per ha skulle för en areal av 980 ha fordras 2 156 dagsverken eller c:a 17 000 manstimmar per år. Hur arbetsbehov och arbetstillgång under dessa förutsättningar ställa sig i de olika alternativen framgår av följande sammanställning.

Alternativ	Maximi- antalet erforderliga manuella arbetare, r. m.	M a n s t i m m a r			
		Av maximi- arbetsstyrkan presterat per år	I lanthus- hållningen	I skogs- bruket	Rest att utnyttjas i annan syssel- sättning
I. Ensam gård.....	68·2	163 680	132 061	17 000	14 619
II. Byar.....	63·9	153 360	129 346	17 000	7 014
III. Storgård.....	46·0	110 400	97 220	17 000	— 3 820

För att säkra tillgången på arbetstillfällen för jordbruksbefolkningen skulle sålunda i Alt. I och II krävas att i socknen förutom jord- och skogsbruk bedrevs *även någon annan näring*, som tidvis kunde suga till sig överskottet på arbetskraft. Mest utpräglat är behovet av sådan ytterligare sysselsättningsmöjlighet i Alt. I med ensamgårdar. Då ensamgårdssystemet förhärskar i vårt land ger sammanställningen en fingervisning om att breda lager av jordbruksbefolkningen f. n. *sakna möjlighet* att effektivt realisera sin arbetskraft. — I det för svenskt jordbruk främmande storgårds-alternativet skulle toppbehovet av arbete i jordbruket vara så nedpressat, att den erforderliga arbetsstyrkans årliga arbetskapacitet ej skulle räcka till att motsvara både jordbrukets och skogens krav på arbete. Viss särskild skogspersonal måste med andra ord anställas. Storgården skulle alltså ställa sig fördelaktigast både ur driftsekonomisk synpunkt och med hänsyn till den jämna sysselsättningen. Icke minst sociala skäl tala dock för att tanken på »storgården» bör anammas med försiktighet och att *kravet på jämn sysselsättning tillfredsställes på annat sätt*.

Om socknen A finge användas som *försöks-fält* borde finnas möjlighet att inom dess ram *samtidigt* tillämpa såväl ett *ensamgårds-* som ett *by-* och ett *storbruksalternativ*. Vissa bondgårdar skulle kunna föras samman till en by, andra kunde bli kvar som ensamgårdar och det i de behandlade alternativen I och II ingående storbruket kunde tjänstgöra som exponent

Diagram över arbetskraftsbehov och arbetskraftstillgång

i jordbruket vid gårdar om 28 hektar jordbruksjord.

Normalt arbetskraftsbehov i jordbruket under årets olika månader (streckade staplarna) samt tillgång på arbetskraft vid normal dagsverkslängd i jordbruk under förutsättning att året runt samma antal arbetare är tillgängligt, som behövs för att täcka det maximala arbetsbehovet per månad (övre trappstegslinjen).

— Se text sid. 284 —

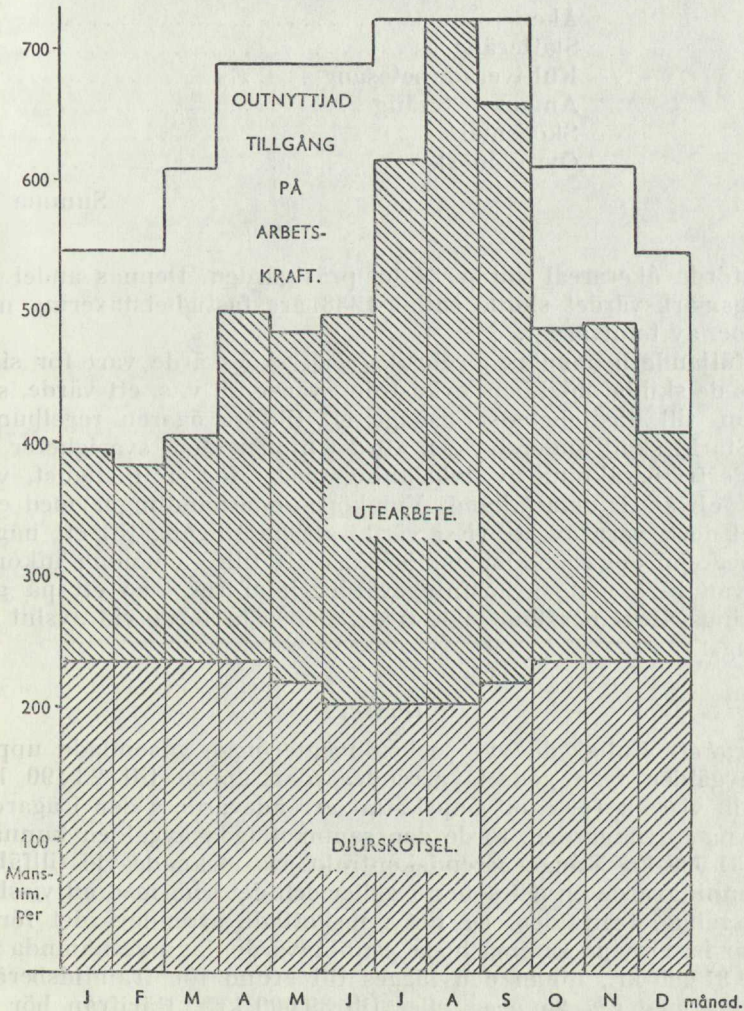

Fig. 2.

för det stora jordbruket. I fråga om det senare skulle icke det omfång på företaget, som var utmärkande för storgården, på långt när uppnås. Icke dess mindre skulle man ha att göra med en gård av utpräglad storbrukskaraktär.

Uppskattning av jordbruks- och skogsvärde inom socknen A.

All inom socknen A befintlig jordbruks- och skogsmark med tillhörande anläggningar är uppdelad på endast två ägare. Den långt övervägande huvudparten tillhör ett gods, medan återstoden tillhör socknens prästgård.

Enligt 1937 års jordbruksräkning skulle socknen innehålla följande arealer av olika ägoslag.

Åker	774 ha
Slätteräng	10 »
Kultiverad betesäng	— »
Annan betesäng	286 »
Skogsmark	1108 »
Övrig mark	453 »
	<hr/>
	Summa 2631 »

Av anförda åkerareal tillhör 34 ha prästgården. Dennas andel i skogs- och skogsmarksvärdet skulle enligt 1938 års fastighetstaxering motsvara c:a 8 proc. av totalvärdet.

I det följande behandlas jordbruks- och skogsvärde vart för sig. Först beräknas de skilda objektens avkastningsvärde, d. v. s. ett värde, som står i relation till fastighetens förmåga att tillföra ägaren regelbunden inkomst. Starkt skall understrykas, att det hujder stora svårigheter att göra en klanderfri beräkning av avkastningsvärdet för en fastighet, vars förvaltning ej är i detalj känd. Vid köpe-underhandlingar med en ägare torde det dock vara av ett visst värde att ha tillgång till ett någorlunda säkert begrepp om egendomens förmåga att tillföra honom inkomst. Det enligt ovan beräknade avkastningsvärdet jämföres med ett på grundval av taxeringsvärdet beräknat saluvärde. Det sista torde vid avslut om köp väga tyngst.

Godset.

Jordbruket. Enligt de vid sockeninventeringen insamlade uppgifterna skulle avgälden från godsets arrendegårdar uppgå till 23 190 kr. Läggas härtill vissa hyror samt uppskattat arrendevärde å den i ägarens egen regi drivna huvudgården, torde den sammanlagda avgälden kunna beräknas till 31 000 kr. Många arrendekontrakt äro tecknade vid tillfällen med högre penningvärde än det som nu gäller och det som med all visshet kommer att gälla i framtiden. Då det uppskattade arrendevärdet för huvudgården är baserat på samma höga penningvärde, lär nyssnämnda avgäldssumma, 31 000 kr., innan den lägges till grund för framtidsberäkningar böra höjas med c:a 25 proc. eller till 39 000 kr. Härifrån bör för förvaltning samt viss amortering och underhåll av byggnader göras avdrag med minst 9 000 kr., varefter som netto återstår 30 000 kr. Sistnämnda

belopp, kapitaliserat efter 3·5 proc., ger ett avkastningsvärde hos jordbruksegendomen på 860 000 kr.

Emellertid är att märka, att byggnadsbeståndet på godset i många stycken är bristfälligt. På grundval av lantmätare G. Larssons gårdsbeskrivningar samt egna gårdsbesök har jag till 350 000 kr. uppskattat de byggnadskostnader, vilka inom närmaste framtiden måste nedläggas på godset för att ovan angivna avgäldssumma skall kunna försvaras. I ägarens hand torde därför den del av godset, som ligger till grund för jordbruksdrift i egen regi eller på arrendegårdar kunna tillmätas ett värde på endast 860 000 — 350 000 = 510 000 kronor.

Enligt 1938 års fastighetstaxering hade godset ett jordbruksvärde (skogsmarken oräknad) på 726 000 kr. Vid försäljning i fria marknaden betinga jordbruksfastigheter normalt ett pris, som ligger över taxeringsvärdet. Enligt undersökningar utförda av statistiska centralbyrån lågo köpeskillingarna för jordbruksfastigheter med den relativa skogstillgång, som här gäller, under åren 1943 och 1944 c:a 50 proc. över taxeringsvärdena. Beräknat genom motsvarande höjning av det taxerade jordbruksvärdet skulle saluvärdet å godsets jordbruksjord med byggnader bli 1 090 000 kr. Då statistiska centralbyrån arbetat med ett stort antal försålda fastigheter, måste man förutsätta, att det vid undersökningarna framkomna »medel-överpriset» hänför sig till fastigheter med medelgott byggnadsbestånd. Denna förutsättning motsvaras ej av förhållandena på ifrågavarande gods, ty enligt vad som ovan framhållits skulle byggnadsbeståndet där ha en aktuell brist, vars avhjälpande skulle kosta c:a 350 000 kr. Med hänsyn till köparens ofta ådagalagda benägenhet att underskatta den ekonomiska betydelsen av brister i byggnadsbeståndet lär dock f. n. ett skäligt saluvärde kunna uppskattas till 850 000 kronor.

Skogen. Enligt uppgift skulle det normala virkesuttaget från godsets skogar f. n. uppgå till c:a 3 500 fm³ per år. Det har också uppgivits att avsevärda arealer god ungskog finnas och att därför uttaget efter hand kommer att kunna ökas. Utan att vare sig räkning eller närmare besiktning av skogen utförts torde man likväl våga uppskatta det möjliga framtida virkesuttaget vid uthålligt skogsbruk till 4 000 fm³ per år med ett rotvärde — förvaltnings- och kulturkostnader frändragna — på 5·50 kr. per fm³. Års-produktionen skulle sålunda ha ett nettovärde på 22 000 kr., vilket kapitaliserat efter 3·5 proc. ger ett avkastningsvärde hos skogen på c:a 630 000 kr. I detta fall torde avkastnings- och saluvärde få sättas lika.

Prästgården.

Jordbruket. Prästgården inbringar f. n. en arrendeavgäld på 1 846 kr. per år. Större höjning än till 2 000 kr. torde ej kunna väntas ens efter uppförande av nytt bostadshus. Den nuvarande arrendatorsbostaden måste nämligen utdömas och ersättas med nytt hus. Härför beräknas en kostnad på 23 000 kr. För förvaltning samt underhåll och amortering av ekonomibyggnaderna lär få dragas av c:a 500 kr. per år. Som netto återstår härefter 1 500 kr. Avkastningsvärdet hos jordbruksjord och byggnader skulle, om angivna netto kapitaliseras efter 3·5 proc., uppgå till 43 000 kr. Efter avdrag för nybyggnadskostnaderna skulle värdet för ägaren f. n. alltså vara endast 20 000 kronor.

1938 uppgick det taxerade jordbruksvärdet till 25 000 kr. Ett saluvärde beräknat genom höjning av denna summa med 50 proc. skulle belöpa sig på 37 500 kr. varvid förutsattes att byggnadsbeståndet är medelgott. Denna förutsättning torde i stort sett föreligga vid prästgården, enär ekonomi-byggnaderna äro i gott skick.

Skogen. Då skogens produktionsförmåga och värde på godset och på prästgården böra förhålla sig till varandra som de taxerade skogsvärdena, kan prästgårdens skogsvärde beräknas till 55 000 kronor. Då varken areal eller avkastningssiffror för prästgårdsskogen varit tillgängliga för mig, måste dock stor försiktighet iakttagas med avseende på den senast anförda summan.

Hela socknen.

De saluvärden som härovan framlagts lära för godsets del ha en ganska hög grad av giltighet, men för prästgården vara mera osäkra. Vid mitt besök i socknen var marken snötäckt, varför något bedömande av markens godhet ej kunde ske. Detta torde för godsets del spela mindre roll, enär de variationer, som där förekomma, taga ut varandras verkningar, så att det hela samlas omkring ett normalt medelvärde. För prästgården däremot kan något omdöme, som gör anspråk på större säkerhet, ej avgivas utan grundligare besiktning. — Preliminärt kan dock hela socknens jordbruks- och skogsvärde uppskattas till följande belopp.

	Avkastnings- värde, kronor	Saluvärde, kronor
Jordbruk, godset	510 000	850 000
prästgården	20 000	37 500
Skog, godset	630 000	630 000
prästgården	55 000	55 000
	<hr/>	<hr/>
	S:a kronor 1 215 000	1 572 500

Samtidigt meddelar jag den kostnad, som enligt olika alternativ uppförandet av alla för jordbruksdriften nödiga byggnader skulle draga, om man följer de av mig ovan uppdragna linjerna för jordbrukets omorganisation i socknen.

Alt. I Ensamgårdar	2 000 000 kr.
Alt. II Byar	2 030 000 »
Alt. III Storgård	1 560 000 »

Troligtvis kunna de angivna kostnaderna underskridas alldenstund vissa utrymmen och viss materiell i de nuvarande husen även i framtiden skulle kunna komma till nytta.

Sammanfattning.

Med hänsyn till vad som anförts dels i denna redogörelse med bilagor och dels i avsnittet »P. M. angående städernas sociala och ekonomiska utveckling» av arkitekt H. Imhäuser, samt slutligen även till vad som är allmänt känt om landsbygdens förhållanden, torde det få anses ofrånkomligt, att ganska radikala åtgärder snarligen böra vidtagas på den svenska landsbygden för att åstadkomma en ny, för landets och befolkningens allmänna utveckling önskvärd tendens i levnads- och existensförhållandena. Förslag av bestående värde till dessa åtgärder — i första hand inriktade på en i flera olika hänseenden genomgripande rationalisering av jordbruket och därmed syftande till att bilda en verkligt fast grundval för en sund landsbygd — kunna emellertid tänkas framkomma endast efter praktiska försök i olika alternativ, varigenom närmare kännedom kan vinnas om anläggnings- och driftskostnaderna för omdaningen samt effekten av densamma. Först sedan klarhet angående dessa viktiga spörsmål vunnits inom ett försöksorgan kan man, stödd på dess praktiska erfarenheter och med försöksorganets landsbygdsområde som ett efterföljansvärt föredöme, skrida till en mera omfattande aktion.

Jämsides med jordbruksförsöken och oundvikligt koordinerade med dessa, eftersom jordbruksfrågorna aldrig kunna riktigt tillrättaläggas om de lösryckas ur sitt samhällsorganiska sammanhang, kunna även andra betydelsefulla sociala och ekonomiska försök bedrivas. Nya och lämpliga sysselsättningar för den del av landsbygdsbefolkningen, som inte är verksam i jordbruket, samt för jordbrukets folk under sådana perioder, då arbetskraftsbehovet inom jordbruket är mindre, kunna här utprövas och bl. a. innebära praktiska försök att åstadkomma s. k. decentraliserad industri. Dessa försök kunna även inriktas på en målmedveten strävan att skapa nya sysselsättningar och full försörjning inte bara för jordbrukets och landsbygdens partiellt arbetsföra och överåriga utan även för sådana medborgarkategorier, som eventuellt vilja vända städerna ryggen och söka sin utkomst på landsbygden. Teoretiskt ha vid tidigare tillfällen förslag framlagts till åtgärder, vilka möjligen kunnat åstadkomma en utveckling av sådan karaktär, som här sagts. Men det säger sig självt, att det är otänkbart att med full visshet avgöra, huruvida dylika teoretiska förslag äro av praktiskt värde, förrän de prövats, något som bör ske i begränsad skala inom en försöksorganisation. Teorin har i detta fall sitt berättigande, därför att den kan framkonstruera utgångspunkter för försök, vars resultat sedan kunna läggas till grund för lagstiftnings- eller andra åtgärder.

Förhållandena i vårt land äro synnerligen olikartade i skilda landsdelar. Ett försöksorgan i ett län kan därför givetvis icke skapa även för alla andra län i alla hänseenden tillämpbara normer. Visar sig det första försöksorganet kunna gå i spetsen för en önskvärd utveckling inom det län, där det är beläget, förefaller det lämpligt, att snarlika organ skapas även på andra håll i landet efter de riktlinjer och det mönster, som efter noggrann praktisk prövning befunnits lämpligast inom det i här framlagda redogörelse åsyftade försöksområdet.

Stockholm den 30 september 1944.

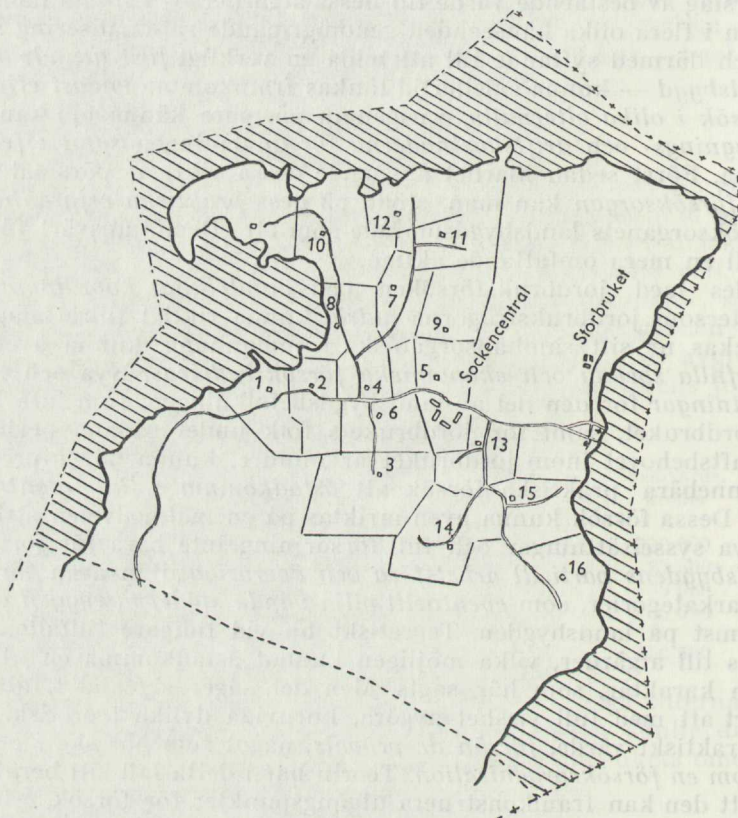
Gunnar Ringborg.

Docent i lantbruksekonomi vid
lantbrukshögskolan.

Socknen A.

Alternativ I: Ensamgårdar.

omfattande ett storbruk om 215 hektar samt 16 bondebruk med arealer växlande mellan 22,6 och 41,3 hektar jordbruksjord. (Jfr sid 271.)

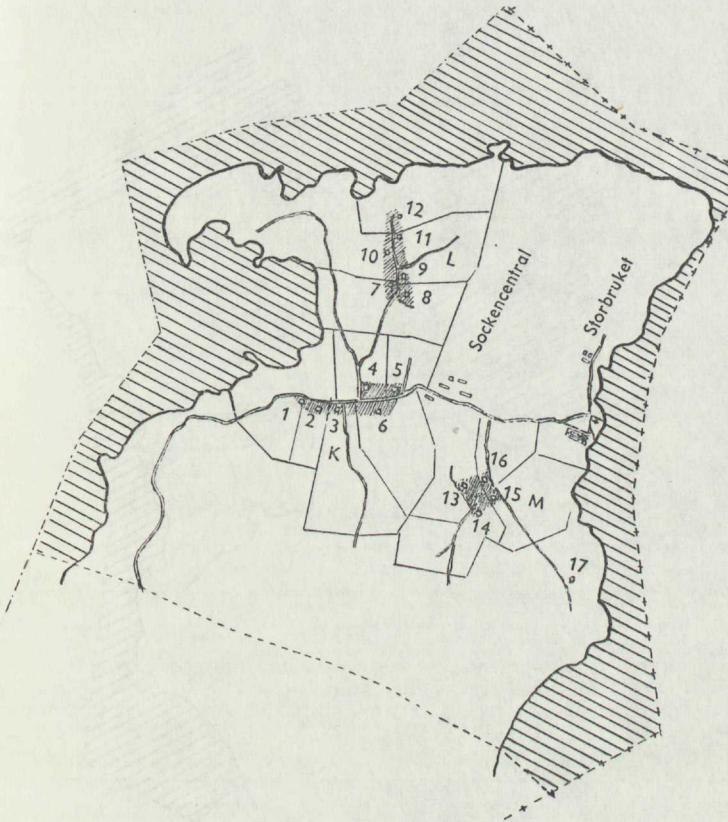

Kartbilaga 1.

Socknen A.

Alternativ II: Byar.

omfattande ett storbruk samt 16 bondebruk, fördelade på tre byar, K, L och M om resp. 6, 5 och 4 gårdar samt en ensamgård. (Jfr sid. 271.)

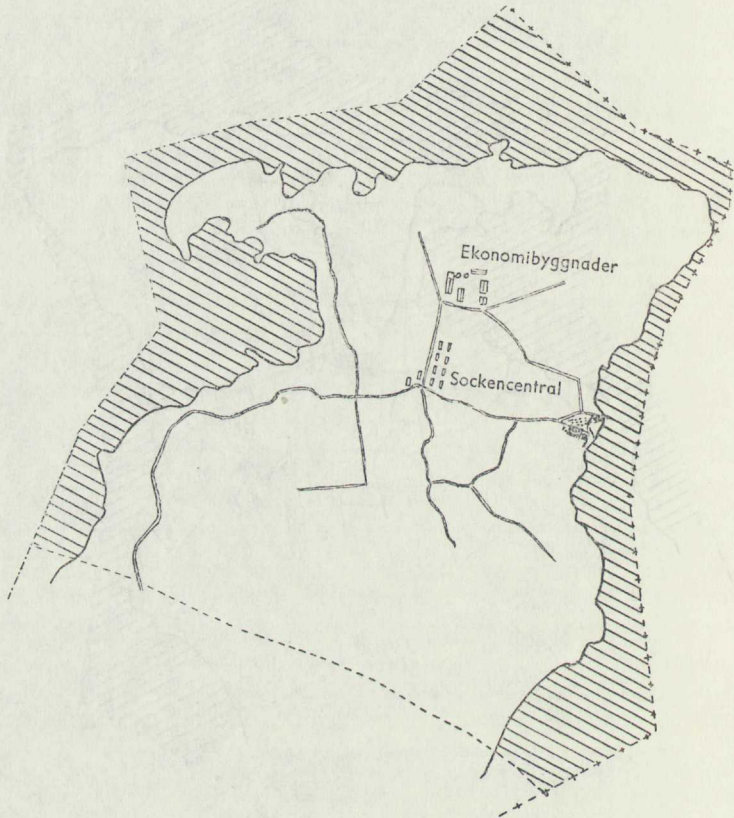

Kartbilaga 2.

Socknen A.

Alternativ III: Storgård.

med hela socknens areal i ett bruk samt bebyggelsen koncentrerad till en »socken-central» (Jfr sid. 271.)

Kartbilaga 3.

Tabellbilaga 1.

Brukningsdelarnas areal och arbetsbehov samt för skötseln erforderliga reducerade manliga fullarbetare (r. m.).

a) Alternativ I, ensamgårdar:

Gårdens nr	4 o. 12	8	5 o. 15	6	14	1, 11, 13 o. 16	2	9	3, 7 o. 10	Stor- bruk
Åker, ha	18·0	19·0	19·8	20·6	21·5	22·4	23·9	28·0	33·0	175·0
Betesvall, ha	4·6	4·7	5·0	5·2	5·4	5·6	6·0	7·0	8·3	40·0
Jordbruksjord, ha	22·6	23·7	24·8	25·8	26·9	28·0	29·9	35·0	41·3	215·0
Manstimmar pr år i lanthushålln.	5 549	5 650	5 780	5 834	5 874	6 032	6 300	6 697	7 640	32 000
D:o under toppmånaden	654	666	690	692	697	716	744	800	922	3 375
För gårdens skötsel erforderliga r. m.	2·9	3·0	3·1	3·1	3·1	3·2	3·3	3·6	4·1	15·0
Summa 63·2 r. m.										

b) Alternativ II, byar (storbruk lika som i alt. I).

Gårdens nr	B y n K					B y n L				
	2	3	4 o. 5	6	1	12	8	10	7	9
Åker, ha	18·0	21·2	22·9	23·7	25·3	22·2	27·1	29·8	31·3	33·8
Betesvall, ha	4·6	5·4	5·8	6·0	6·4	5·5	6·7	7·3	7·8	8·5
Jordbruksjord, ha	22·6	26·6	28·7	29·7	31·7	27·7	33·8	37·1	39·1	42·3
Manstimmar pr år i lanthushålln.	5 504	5 803	6 005	6 050	6 327	5 960	6 565	6 905	7 124	7 696
D:o under toppmånaden	614	658	675	678	710	670	734	779	818	891
För gårdens skötsel erforderliga r. m.	2·7	2·9	3·0	3·0	3·2	3·0	3·3	3·5	3·6	4·0

Gårdens nr	B y n M				Ensamgård
	13	15	16	14	11
Åker, ha	15·0	16·8	22·2	22·9	22·4
Betesvall, ha	3·7	4·1	5·5	5·8	5·6
Jordbruksjord, ha	18·7	20·9	27·7	28·7	28·0
Manstimmar pr år i lanthushålln.	5 028	5 195	5 960	6 013	6 032
D:o under toppmånaden	558	582	670	673	716
För gårdens skötsel erforderliga r. m.	2·5	2·6	3·0	3·0	3·2
Summa 64·5 r. m.					

c) Alternativ III, Storgård.

Åker, ha.	550
Betesvall, ha.	137
Jordbruksjord, ha.	687
Manstimmor pr år i lantushållningen.	97 220
D:o under toppmånaden.	10 350
För gårdens skötsel erforderliga r. m.	46

Tabellbilaga 2 a.

Byggnadsbestånd vid Alt. I, ensamgårdar.

A) Bondgårdar.

Bostäder: 16 hus om 4 r. o. k., alla bekvämligheter (å 25 000).....	400 000
16 » » 3 » » » » (å 20 000).....	320 000

Ekonomibyggnader:

Gård nr:	Antal kor	Kr pr ko för ladugård, stall, svinhus, loge, magasin:	S:a
4.	8	4 200	33 600
12.	8	4 200	33 600
8.	8	4 200	33 600
5.	9	4 100	36 900
15.	9	4 100	36 900
6.	9	4 100	36 900
14.	9	4 100	36 900
1.	10	4 000	40 000
11.	10	4 000	40 000
13.	10	4 000	40 000
16.	10	4 000	40 000
2.	11	3 900	42 900
9.	12	3 800	45 600
3.	15	3 550	53 250
7.	15	3 550	53 250
10.	15	3 550	53 250
Lider, verkstad etc. 6 000 kr pr gård.			96 000
			<u>752 650</u>

B) Storbruk.

Bostäder: driftsledare 5 r. o. k.	30 000
befallningsman 3 r. o. k., gästrum, 3 kontorsrum.	35 000
15 arbetarbostäder om 2 å 3 r. o. k., v. o. v., wc. å 17 000	255 000
	<u>320 000</u>

Ekonomibyggnader:

Stall, ladugård, foderutrymme, tröskplats, spannmålstork, (1 ton/tim), liten loge	
2 300 kr per ko, 70 kor	161 000
Verkstad, lider, maskinhall.	18 000
Uthus för personal 17 × 1 500 kr	25 500
	<u>204 500</u>
Summa kronor vid 1944 års priser	1 997 150
Reducerat till 1938/39 års prisenivå + 15 % ¹	1 698 000
D:o reducerat till nuvärde å 60 %	1 020 000

¹ 1944 års priser räknas ligga 35 % över 1938/39 års.

Tabellbilaga 2 b.

Byggnadsbestånd vid Alt. II, byar.

Bondgårdar.

Byn K. Bostäder: 6 hus om 4 r. o. k. à 25 000.....	150 000	
6 » » 3 » à 20 000.....	120 000	270 000

Ekonomibyggnader:

Gård nr	Antal kor	Kr per ko för ladugård, stall och svinhus samt litet magasin och liten loge	
2.....	8	3 810	30 500
3.....	9	3 720	33 500
4.....	10	3 630	36 300
5.....	10	3 630	36 300
6.....	10	3 630	36 300
1.....	11	3 540	38 900
Gemensam tröskloge, magasin och tork (1 ton/tim).....			32 000
Lider, verkstad, etc. 6 000 kr/gård.....			26 000
			279 800

Byn L. Bostäder: 5 hus om 4 r. o. k. à 25 000.....	125 000	
5 » » 3 » à 20 000.....	100 000	225 000

Ekonomibyggnader:

Gård nr	Antal kor	Kr per ko för ladugård, stall och svinhus samt litet magasin och liten loge	
12.....	10	3 630	36 300
8.....	12	3 450	41 400
10.....	13	3 360	43 700
7.....	14	3 300	46 200
9.....	15	3 230	48 400
Gemensam tröskloge, magasin o. tork (1 ton/tim).....			33 500
Lider, verkstad, etc. 6 000 kr/gård.....			30 000
			279 500

Byn M. Bostäder: Bostäder: 4 hus om 4 r. o. k. à 25 000.....	100 000	
4 » » 3 » à 20 000.....	80 000	180 000

Ekonomibyggnader:

Gård nr	Antal kor	Kr per ko för ladugård, stall och svinhus samt litet magasin och liten loge	
13.....	7	3 900	27 300
15.....	7	3 900	27 300
16.....	10	3 630	36 300
14.....	10	3 630	36 300
Gemensam tröskloge, magasin o. tork (1 ton/tim.).....			26 000
Lider, verkstad, etc. 6 000 kr/gård.....			24 000
			177 200

Ensamgård. Bostäder: 1 hus om 4 r. o. k.	25 000	
1 » » 3 »	20 000	45 000

Ekonomibyggnader:

Ladugård, stall, svinhus, magasin och loge à 4 000 kr/ko, 10 kor.....	40 000	
Lider, verkstad, etc.	6 000	46 000

3) Storbruk.		
Lika som i alt. I.	524 500	524 500

Summa kronor vid 1944 års priser 2 027 000

Reducerat till 1938/39 års prislivå + 15% ¹	1 723 000	
Reducerat till nuvärde à 60%	1 034 000	1 034 000

Tabellbilaga 2 c.

Byggnadsbestånd vid Allt. III, Storgård.

Bostäder:

Förvaltare, 8 r. o. k.....	50 000	
Inspektör, 4 »	25 000	
Befallningsman 3 r. o. k., kontor, gästrum 4 rum.....	38 000	
Arbetarbostäder, 46 hus å 2—3 r. o. k., v. o. v., wc å 17 000.....	782 000	895 000

Ekonomibyggnader:

Ladugård, stall, loge, magasin och tork (2 ton/tim) å 2 200 kronor/ko, 240 kor.....	528 000	
Verkstad, lider, maskinhall.....	56 000	
Uthus för personal 49 × 1 500.....	73 500	657 500
Summa kronor vid 1944 års priser.....		1 552 500
Reducerat till 1938/39 års priser + 15 % ¹		1 320 000
Reducerat till nuvärde å 60%.....		792 000

¹ 1944 års priser beräknas ligga 35 % över 1938/39 års.

Tabellbilaga 3.

Inventariet kapital i olika alternativ.

Alternativ	I				II						III	
	Storbruk		Bondgårdar		Byn						Storgård	
					K		L		M jämte ensamgård			
	St.	Kr	St.	Kr	St.	Kr	St.	Kr	St.	Kr	St.	Kr
Hästar.....	8	5 600	32	22 400	12	8 400	10	7 000	10	7 000	28	19 600
Jurar.....	2	3 600	—	—	—	—	—	—	—	—	4	7 200
Kor.....	70	42 000	168	100 800	58	34 800	64	38 400	44	26 400	240	144 000
Engnöt.....	40	16 000	100	40 000	34	13 600	38	15 200	26	10 400	144	57 600
Vin.....	—	—	113	6 780	41	2 460	38	2 280	29	1 740	—	—
		67 200		169 980		59 260		62 880		45 540		228 400
Utdragsmaskiner.....	2	1 250	16	7 200	6	2 700	5	2 250	5	2 250	4	4 000
Ättorvar.....	2	180	16	1 440	6	540	5	450	5	450	5	450
Gräscharvar.....	2	170	16	1 360	6	510	5	425	5	425	5	425
Dealsladdar.....	3	300	16	1 520	6	570	5	475	5	475	8	800
Kultivator, traktor.....	1	800	—	—	—	—	1	600	—	—	3	2 400
Häst.....	1	130	4	520	1	130	—	—	1	130	—	—
Fästhackor.....	1	125	16	800	2	250	2	250	2	250	3	375
Fästplogar.....	4	560	16	2 240	6	840	5	700	5	700	14	1 960
Traktorplogar.....	2	2 000	2	2 000	1	1 000	1	1 000	1	1 000	5	5 000
Ambridgevältar.....	2	800	16	2 560	6	960	5	800	5	800	5	2 080
Ättermaskin, häst.....	2	900	16	7 200	6	2 700	5	2 250	5	2 250	2	900
Traktor.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	725
Ästräfsor.....	2	460	16	3 200	6	1 200	5	1 000	5	1 000	5	1 150
Äpräfsor.....	2	150	16	1 200	6	450	5	375	5	375	5	375
Ummihjulsvagnar.....	6	4 800	32	25 600	12	9 600	10	8 000	10	8 000	21	16 800
Älvbindare.....	1	1 600	6	9 600	2	3 200	2	3 200	2	3 200	2	3 200
Kördetröskor.....	1	5 500	—	—	—	—	—	—	—	—	3	16 500
Ätterlastare.....	1	2 000	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2 000
Insleringsapparater.....	1	1 000	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1 000
Tröskverk.....	—	—	1	4 000	1	4 000	1	4 000	1	4 000	1	7 000
Motor.....	—	—	—	1 100	—	1 100	—	1 100	—	1 100	—	1 350
Almfläkt.....	—	—	1	700	1	700	1	700	1	700	1	800
Traktorer.....	2	12 000	2	12 000	1	6 000	1	6 000	1	6 000	5	30 000
Allgödselspridare.....	2	2 000	—	—	—	—	—	—	—	—	5	5 000
Östgödsel 2.5 m.....	—	—	5	1 500	—	—	2	600	1	300	—	—
Spridare 3 m.....	2	700	—	—	1	350	—	—	—	—	5	1 750
Jölkkningsmaskiner.....	1×5	2 750	13×2	14 300	5×2	5 500	5×2	5 500	3×2	3 300	1×15	8 250
Öv. invent. à 50 kr/ha.....	—	10 750	—	23 600	—	8 400	—	9 000	—	6 200	—	34 350
	—	50 925	—	123 640	—	50 700	—	48 675	—	42 905	—	148 640
Reducerat till 60 %.....	—	30 555	—	74 180	—	30 420	—	29 205	—	25 740	—	89 185
Summa s:m.....	—	97 755	—	244 160	—	89 680	—	92 085	—	71 280	—	317 585

Tabellbilaga 4.

Bruttoavkastning.

Alternativ I, ensamgårdar.

Gårdens nr	4 o. 12	8	5 o. 15	6	14	1, 11, 13 o. 16	2	9	3, 10 o. 7	Stor- bruk
Växtprodukter....	3 656	3 866	3 935	4 090	4 461	4 451	4 673	5 816	6 769	43 265
Djurprodukter....	6 274	6 460	7 026	7 119	7 119	7 750	8 420	9 226	11 173	45 131
Hyra för bostad..	900	900	900	900	900	900	900	900	900	7 100
Summa kronor	10 830	11 226	11 861	12 109	12 480	13 101	13 993	15 942	18 842	95 496
Summa s:m	315 558									

Alternativ II, byar (storbruk lika som i Alt. I).

Gårdens nr	Byn K					Byn L				
	2	3	4 o. 5	6	1	12	8	10	7	9
Växtprodukter....	3 656	4 374	4 661	4 935	5 175	4 355	5 421	6 227	6 541	7 285
Djurprodukter....	6 337	7 119	7 750	7 750	8 420	7 750	9 039	9 883	10 514	11 263
Hyra för bostad..	900	900	900	900	900	900	900	900	900	900
Summa kronor	10 893	12 393	13 311	13 585	14 495	13 005	15 360	17 010	17 955	19 358

Gårdens nr	Byn M				Ensamgård
	13	15	16	14	11
Växtprodukter	2 836	3 594	4 355	4 710	4 451
Djurprodukter	5 086	5 458	7 750	7 750	7 750
Hyra för bostad	900	900	900	900	900
Summa kr	8 822	9 952	13 005	13 360	13 101
Summa s:m	314 412				

Alternativ III, Storgård.

Växtprodukter.....	130 440
Djurprodukter.....	154 760
Hyra för bostäder.....	20 400

Summa kr **305 600**

Tabellbilaga 5.

Driftskostnader.

Alternativ I, ensamgårdar.

Gårdens nr	4 o. 12	8	5 o. 15	6	14	1, 11, 13 o. 16	2	9	3, 7 o. 10	Stor- bruk
Arbetskostn.	6 227	6 361	6 524	6 608	6 681	6 872	7 197	7 747	8 879	38 450
Varuförbrukn.	1 117	1 085	1 185	1 173	1 180	1 292	1 371	1 496	1 809	8 629
Underhåll o. amort.	2 603	2 636	2 737	2 766	2 799	2 896	3 013	3 218	3 563	18 985
Övriga kostn.	1 726	1 831	1 912	1 971	2 017	2 119	2 267	2 638	3 258	14 846
Summa kr	11 673	11 913	12 358	12 518	12 677	13 179	13 848	15 099	17 509	80 910
Summa s:m	300 270									

Alternativ II, byar (storbruk lika som i Alt. I).

Gårdens nr	Byn K					Byn L				
	2	3	4 o. 5	6	1	12	8	10	7	9
Arbetskostn.	5 504	5 803	6 005	6 050	6 327	5 960	6 565	6 905	7 124	7 696
Varuförbrukn.	1 117	1 168	1 254	1 259	1 367	1 285	1 500	1 631	1 740	1 810
Underhåll o. amort.	2 628	2 824	2 956	2 990	3 108	2 917	3 228	3 386	3 504	3 659
Övriga kostn.	1 745	2 050	2 199	2 242	2 430	2 118	2 486	2 841	3 111	3 365
Summa kr	10 994	11 845	12 414	12 541	13 232	12 280	13 779	14 763	15 479	16 530

Gårdens nr	Byn M				Ensamgård
	13	15	16	14	11
Arbetskostnader	5 028	5 195	5 960	6 013	6 872
Varuförbrukning	916	950	1 285	1 252	1 292
Underhåll och amortering	2 466	2 540	2 969	3 003	2 896
Övriga kostnader	1 342	1 545	2 216	2 277	2 212
Summa kr	9 752	10 230	12 430	12 545	13 272
Summa s:m	285 410				

Alternativ III, Storgård.

Arbetskostnader	117 830
Varuförbrukning	27 120
Underhåll och amortering	56 630
Övriga kostnader	45 155

Summa kr **246 735**

Tabellbilaga 6.

Nettoavkastning.

Alt. I, ensamgårdar		Alt. II, byar		Alt. III, storgård
Gårdens nr	Nettoavkastn. kr	Gårdens nr	Nettoavkastn. kr	Nettoavkastn. kr
4 o. 12.....	- 843	2.....	- 101	58 865
8.....	- 687	3.....	548	
5 o. 15.....	- 497	4 o. 5.....	897	
6.....	- 409	6.....	1 044	
14.....	- 197	1.....	1 263	
1, 11, 13 och 16.....	- 78	Hela byn K.....	4 548	
2.....	145	12.....	725	
9.....	843	8.....	1 581	
3, 7 o. 10.....	1 333	10.....	2 247	
Storbruk.....	14 586	7.....	2 476	
		9.....	2 828	
		Hela Byn L.....	9 857	
		13.....	- 930	
		15.....	- 278	
		16.....	575	
		14.....	815	
		Hela Byn M.....	182	
		11 (ensamgård).....	- 171	
		Storbruk.....	14 586	
Total nettoavkastning i olika alternativ	kr 15 288		29 002	58 865

Tabellbilaga 7.

Kapitalinvestering, ränteanspråk m. m.

	Alt. I ensamgårdar	Alt. II byar	Alt. III storgård
<i>Byggnadskapital</i>			
Nuvärde enligt 1938/39 års prisnivå + 15 % (tabellbil. 2 a, b och c).....	1 020 000	1 034 000	792 000
<i>Inventariet kapital</i>			
Nuvärde enligt 1938/39 års prisnivå + 15 % (tabellbil. 3)	341 915	350 800	317 585
<i>Förrådskapital</i>			
30 % av driftskostnaderna (enl. tabellbil. 5).....	92 910	88 450	76 040
Summa	1 454 825	1 473 250	1 185 625
Ränteanspråk å 4 % på angivet kapital, kr.....	58 193	58 930	47 425
Efter avdrag för angivna ränteanspråk återstår av netto- avkastningen till förräntning av jordkapitalet.....	- 42 905	- 29 928	11 440
Jordens kapitaliserade värde efter 3 %, kr.....	- 1 430 200	- 997 600	381 300

Bil. 17 a, 18, 19, 19 a och 20.

Formulär till gårdsbeskrivning, Beskrivning över socknen A av lantmätare Gerhard Larsson, Beskrivning över socknen n:r 1 av lantmästare Torgny Larsson, Elektrifiering i d:o av teknolog Sune Ericson, P. M. angående arbets- och levnadsförhållanden på landsbygden av lanthushållslärinnan Anna Maria Öhnell med instämmande av inspektrisen för Sveriges lantbrukshushållsskolor Ingrid Osvald. (Samtliga ej tryckta.)

Bil. 21.

Protokoll fört vid sammanträde å Folkets Hus i Stockholm tisdagen den 3 oktober 1944 med styrelserna i de till Stockholms Byggnadsfackföreningars Samorganisation anslutna fackföreningarna.

§ 1.

Ordföranden i Stockholms Byggnadsfackföreningars Samorganisation Gustav Carlsson förklarade sammanträdet öppnat och föredrog förslag till dagordning, som godkändes.

§ 2.

Till ordförande att leda dagens förhandlingar utsågs herr Gustav Carlsson samt till sekreterare undertecknad, Gustaf Witting. Att justera dagens protokoll utsågs jämte ordföranden ombudsman Folke Tiderman.

§ 3.

Ingenjör Hjalmar Cederström redogjorde i ett anförande för syftet med dagens möte och framförde härvid en önskan att de närvarande fackföreningsstyrelserna måtte stödja en framställning från hans sida till statsmakterna om fortsatt utredning angående vissa angelägna sociala och tekniska spörsmål, vilka närmare framgå av den i § 5 här nedan införda resolutionen.

§ 4.

Herr Knuth Svensson, medlem av styrelsen för Svenska Metallindustriarbetareförbundets avdelning, Stockholm, vilken särskilt inbjudits att övervara mötet, redogjorde för sin medverkan i en under ingenjör Cederströms ledning företagen social undersökning å Södermalm i Stockholm belysande de sociala förhållandena härstädes.

§ 5.

Herr Ordföranden föredrog ett förslag till resolution, vilket förslag efter diskussion i följande formulering enhälligt antogs av de närvarande:

»Den av Kungl. Maj:t den 15 oktober 1943 tillsatta Kommittén för partiellt arbetsföra, till vilken ingenjören Hj. Cederström kallats som ledamot, har, enligt regeringens direktiv, även erhållit i uppdrag att

närmare utreda ett av Cederström för regeringen framlagt förslag om skapandet av ett produktivt socialväsen, vilket, rätt genomfört, skulle innebära en lösning inte bara av invalid- och ålderdomsförsörjningsproblemet i vårt land utan även av ett flertal härmed sammanhängande, angelägna sociala spörsmål. Undertecknade styrelser för till Stockholms Byggnadsfackföreningars Samorganisation anslutna fackföreningar ha beretts tillfälle att ta del av några preliminära utredningsresultat, till vilka Cederström kommit, sedan nyssnämnda kommitté åt honom uppdragit att närmare klargöra sitt för regeringen framlagda förslag.

Erfarenheten har tydligt visat, att de partiellt arbetsföra och överåriga ej kunna erhålla en tillfredsställande försörjning, om de skola betraktas såsom medlemmar icke av yrkessammanslutningar utan av särskilda befolkningsgrupper och om försörjning av dem enbart baseras på penningunderstöd. En klar och därför skrämmande bild av de existensförhållanden, under vilka dessa samhällets vanlottade, representerande alla medborgarkategorier men främst arbetarklassen, tvingas leva, har framkommit i samband med en under sommaren 1944 av ingenjör Cederström företagen och av Stockholms stad delvis bekostad social undersökning å Södermalm i Stockholm. I denna undersökning medverkade ett antal av skilda fackföreningsstyrelser utsedda representanter. Av undersökningen framgår bl. a. att våra partiellt arbetsföra och överåriga kamrater hellre önska leva under antydiga eländiga, icke människovärdiga förhållanden än de uppge sin frihet för att bli omhändertagna på anstalter samt att de även starkt hålla på rätten att få arbeta som fria medborgare men i mån av krafterna och utan att som nu berövas frukterna av ett eventuellt handtag här och där. Att med nuvarande samhällsorganisation tillmötesgå dessa rimliga önskemål låter sig ej göra, men enligt vår uppfattning är det ofrånkomligt, att åtgärder snarast vidtagas för att åstadkomma en radikal ändring härvidlag. En grundlig och fullständig utredning angående ingenjör Cederströms förslag om ett produktivt socialväsen — ett nytt, hittills helt saknat samhällselement — skulle, enligt vår mening, otvivelaktigt leda till att sunda riktlinjer för en dylik radikal omändring på socialväsendets område framkommo.

Med anledning dels av att ingenjör Cederström tidigare samarbetat med Stockholms byggnadsfackföreningar, som kraftigt stött strävandena att få till stånd en kunglig kommitté för utredning angående de partiellt arbetsföras och överårigas förhållanden, dels av att Stockholms Grovarbetarfackförening föreslagit, att dessa frågor snarast skola behandlas av Samverkande Byggnadsfackförbundens Centralråd och hemställt om kallelse till dagens möte, samt dels slutligen av att byggnadsfrågan är ett av socialväsendets viktigaste problem, vilket tydligt framgår av nyssnämnda sociala undersökning, som ådagalagt, att partiellt arbetsföra och överåriga, d. v. s. huvudsakligen folkpensionärer av olika kategorier, tvingas att bo i samhällets uslaste, ofta utdömda bostäder, vilja vi uttala vårt starka intresse för att oförbehållsamt stödja ingenjör Cederströms förslag om en fullständig, i huvudsak av staten bekostad och med statens bemyndigande företagen utredning om ett produktivt socialväsen. I sammanhanget vilja vi framhålla, att vid ett sammanträde den 22/8 1944 i Stockholms Fol-

kets Hus, till vilket kallelse utfärdats av Stockholms Byggnadsfackföreningars Samorganisation och vid vilket styrelserna för samtliga byggnadsfackföreningar samt för de övriga fackföreningar, som varit representerade i den sociala undersökningen å Södermalm, deltog, en resolution enhälligt antogs. I denna krävdes, att Kungl. Kommittén för partiellt arbetsföra skulle låta fortsätta det av ingenjör Cederström påbörjade utredningsarbetet samt i detta sammanhang inleda samarbete med fackföreningarna för undersökning pr bransch om möjligheterna att i ett produktivt socialväsen rätt omhändertaga partiellt arbetsföra och överåriga och samtidigt lösa övriga härmed förenade sociala problem. Resolutionen har sedermera enhälligt godkänts vid särskilda styrelsesammanträden med samtliga vid mötet den 22/8 1944 närvarande 18 fackföreningar.

Samtidigt med att styrelserna för Stockholms byggnadsfackföreningar, anslutna till Stockholms Byggnadsfackföreningars Samorganisation, eftertryckligt instämma i kravet på att utredningen snarast och efter här antydda riktlinjer fortsättes och avslutas, vilja vi på grund av byggnadsfrågans, särskilt bostadsfrågans, vikt för socialväsendet uttryckligen uttala vår vilja att medverka till ett gynnsamt resultat av utredningsarbetet, främst vad det gäller en *sänkning av byggnadsindustrins produktions- och montagekostnader samt ett nedbringande av modellantalet*, om allt detta sker genom rationalisering utan att inkomsterna för arbetarna minskas. Genom att denna undersökning även syftar till att gagna det i *byggnadshänseende mycket försummade jordbruket*, skulle densamma vara av största värde för landsbygden och därmed även för dess partiellt arbetsföra och överåriga. Den krävda undersökningen avser sålunda att åvägabringa en sådan *koordination* av byggnadsindustrins såväl tekniska som sociala problem som hittills icke förekommit i vårt land.

I sammanhanget vilja vi framhålla, att vi — som redan torde ha framgått av denna resolution — äro fullt medvetna om att vårt land har ett ytterst trängande behov av billigare och rymligare bostäder. En undersökning har gett vid handen, att mer än 46 % av Sveriges befolkning bor i ett rum och kök, medan motsvarande siffra för Amerika är 6,9 %. Ännu ofördelaktigare blir jämförelsen, om man hämtar de svenska siffrorna från Norrköping, där inte mindre än 81 % av befolkningen bor i ett rum och kök. Kan en kraftig sänkning av byggnadskostnaderna genomföras med bistånd av fackföreningarna men utan att byggnadsarbetarnas ekonomiska ställning försämras, kan säkerligen även en omfattande byggnadsverksamhet, som rättar till här påtalade sociala missförhållanden, åstadkommas. En dylik ökad byggnadsverksamhet kommer i sin tur att ha ytterst gynnsam återverkan på arbetstillgången inte bara inom byggnadsindustrin utan även inom ett flertal andra industrigrenar, och skulle alltså vara till gagn för hela riket.

Med anledning av alla de omständigheter, som här anförts, förklara vi oss beredda att i samverkan med storindustrins laboratorier och experter inom en försöksanläggning, för vilken alla kostnader bestridas av staten, vilja medverka till att få fram helt nya byggnadsmaterial och helt nya byggnadsmetoder, om industrin själv bekostar såväl material som sin expertis. Men för att pröva dessa nya material och

metoder utfästa vi oss att ställa nödig arbetskraft till förfogande, vilken avstår från att arbeta efter nu gällande ackordssystem, vilket för övrigt icke är tillämbart, eftersom inga gällande ackordprislistor finnas för de nya metoderna, men i stället mot förhöjd timpenning motsvarande ortens medelackordsförtjänst. Förutsättningen för att vi skola infria denna utfästelse är dock, att de experimentbyggnader, som skola uppföras, helt skola ägas av det allmänna, samt att uppförandet av desamma och vår medverkan i arbetet tills vidare endast får betraktas såsom laboratorieförsök. Experimentet skall vidare sammankopplas med fullständig undersökning dels angående möjligheterna att skapa *kontinuerlig drift* inom byggnadsverksamheten, varigenom säsongarbetslösheten elimineras, dels angående möjligheten att lösa byggnadsindustrins största sociala problem, nämligen skapandet av en högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning åt alla byggnadsindustrins anställda.

Sedan vi på detta sätt för myndigheterna tillkännagivit vår vilja att — i känslan av vårt samhälleliga ansvar — med en betydande insats från vår sida söka tillrättalägga här berörda viktiga samhällsproblem framföra vi ännu en gång kravet på att den av ingenjör Cederström inledda undersökningen om ett produktivt socialväsen ofördörligen måtte med statens fulla medverkan komma till stånd.

Bakom denna resolution och helt stödjande de i densamma framförda kraven stå här nedan uppräknade fackföreningar med angivna antal medlemmar:

Grovarbetarefackföreningen	9 108
Murarefackföreningen	2 354
Målarefackföreningen	2 658
Timmermansfackföreningen	2 621
Byggnadssnickarefackföreningen	2 007
Elektrikerfackföreningen	1 902
Bleck- och plåtslagarefackföreningen	925
Parkettläggarefackföreningen	172
Hissmontörfackföreningen	270
Stenhuggarefackföreningen	247
Metallarbetarefack:s rör och smidessektioner	3 300
Stuckatörfackföreningen	40
Glasmästarefackföreningen	190
Antal medlemmar i Stockholms Byggnadsfackföreningars Samorganisation i mars 1944 .. 25 794»	

§ 6.

Sedan ingenjör Cederström framfört sitt tack för det kraftiga stöd Stockholms byggnadsfackföreningar i och med dagens beslut lämnat honom i hans sociala strävanden förklarade ordföranden sammanträdet avslutat.

Vid protokollet:

Gustaf Witting

Justeras:

Folke Tiderman

Gustav Carlsson

Utdrag ur protokoll fört vid sammanträde å Folkets Hus i Sundsvall den 24/10 1944 med styrelserna i de till Samverkande Byggnadsfacken i *Sundsvall* anslutna fackföreningarna.

§ 1.

Ordförande Carl Söderqvist förklarade sammanträdet öppnat och föredrog förslag till dagordning vilken godkändes.

§ 2.

Till ordförande att leda dagens förhandlingar utsågs Carl Söderqvist samt till sekr. undertecknad Artur Johnsson. Att justera dagens protokoll utsågs jämte ordf. Emil Hallberg och Sven Melin.

§§ 3 och 4.

§ 5.

Ombudsman Wiklander föredrog en skrivelse från ingenjör Hj. Cederström rörande Kungl. Maj:ts kommitté för partiellt arbetsföra hemställen om medverkan från Samverkande Byggnadsfacken i Sundsvall vid utredning i tillhörande frågor. Talaren redogjorde för kommitténs arbete och resultatet av dess liknande framställning till Stockholms Byggnadsfackföreningars Samorganisation och styrelserna för Stockholms byggnadsfackföreningar.

§ 6.

Ordföranden föredrog förslag till resolution vilket förslag efter diskussion i följande formulering enhälligt antogs.

Samverkande Byggnadsfackförbundens Platsorganisation i Sundsvall, har vid sammanträde den 24/10 1944, enhälligt beslutat instämma i den av Stockholms Byggnadsfackföreningars Samorganisation och styrelserna för Stockholms byggnadsfackföreningar, vid sammanträde den 3/10 1944, antagna resolutionen.

Vidare förklara vi oss villiga att, om försöksverksamheten kommer till stånd, noggrant följa densamma och, därest goda resultat vinnas, stödja tanken på att en liknande försöksverksamhet även måtte igångsättas i Sundsvall genom samarbete mellan Sundsvalls stads myndigheter och statsmakterna, Fackföreningar och industrins laboratorier och expertis. Vi uttala dessutom som vårt önskemål att Sundsvall, om denna försöksverksamhet kommer till stånd, måtte komma i åtanke före Malmö enär vi på goda grunder våga påstå att denna verksamhet är ännu mer behöflig att komma till stånd med snaraste för Norrlands vidkommande.

Sundsvall dag som ovan.

Justeras:

A. Johnsson.

S. Melin.

Emil Hallberg.

Samverkande Byggnadsfackförbundens Platsorganisation i Göteborg, har vid sammanträde den 30/10 1944 beslutat instämma i den av Stockholms Byggnadsfackföreningars Samorganisation och styrelserna för Stockholms byggnadsfackföreningar vid sammanträde den 3/10 1944 antagna resolutionen.

Vidare förklara vi oss villiga att, om försöksverksamheten kommer till stånd, noggrant följa densamma och, därest goda resultat vinnas, stödja tanken på att en liknande försöksverksamhet även måtte igångsättas i Göteborg genom samarbete mellan Göteborgs stads myndigheter och statsmakterna, Fackföreningar och industrins laboratorier och expertis.

Göteborg den 30/10 1944.

Samverkande Byggnadsfackförbundens
Platsorganisation

Göteborg

I denna resolution instämma följande fackföreningsstyrelser:

Grov- & Fabriksarbetareförbundet	avd. 49	med 3 334 medl.
Byggnadsträarbetareförbundet	» 24	» 2 607 »
»	» 150	» 36 »
»	» 56	» 82 »
Murareförbundet	» 7	» 898 »
Rörarbetarnas Yrkesklubb	» 8	» 1 000 »
Bleck- & Plåtslageriarbetareförbundet	» 16	» 298 »
Elektriska Arbetareförbundet	» 2	» 915 »
Stenindustriarbetareförbundet	» 25	» 132 »
		<hr/> 9 302 medl.

Bil. 22.

Beträffande fattigvårdskostnader.

Enligt uppdrag framlägges härmed visst material om Fattigvårdsnämndens i Stockholm verksamhet. Den i det följande intagna staten är för innevarande år och har beräknats tämligen exakt; det kan naturligtvis på den ena eller andra posten sedermera skilja något vid slutredovisningen. Övriga statistiska uppgifter avse år 1941; senare uppgifter äro ännu icke tillgängliga. De bifogade exemplen på uppbyret understöd äro beräknade t. o. m. år 1943, men samtliga hjälpsökande ha fortfarande fattigvårdsunderstöd.

Stockholm den 5 nov. 1944.

Karna Nilsson

assistent

Fattigvårdsnämndens stat för år 1944.

Den centrala förvaltningen (öppna fattigvården).

Administrationskostnader:

Löner	2 191 200:—
Allmänna kontorskostnader	195 460:—
Inventarier, årliga	11 000:—
» , engångs	4 000:—
Lokalkostnader	451 900:—
Diverse kostnader	83 200:—
Pensionsavgifter	224 004:—
Summa	<u>3 160 764:—</u>

Understödsverksamheten:

Utdelat hemunderstöd	12 500 000:—
Kommunala pensionstillskott	6 356 000:—
Begravningskostnader	11 000:—
Sjukvårdskostnader (tandvård m. m.)	145 600:—
Summa	<u>19 012 600:—</u>

Utgifter	<u>22 173 364:—</u>
----------	---------------------

Inkomster:

Ersättningar för natura	2 650:—
Skatter och rättigheter	25 600:—
Statsbidrag	138 141:—
Bidrag och ersättning för särskilda kostnader	7 578 900:—
Räntor	13 050:—
Summa	<u>7 758 341:—</u>

Sammandrag:

Årliga utgifter	22 169 364:—	
Engångsutgifter	4 000:—	22 173 364:—
Inkomster		<u>7 758 341:—</u>
Överskjutande utgifter		<u>14 415 023:—</u>

Anstaltsvården:

Lönekostnader	3 231 700:—
Allmänna kontorskostnader	41 900:—
Inventarier, årliga	197 250:—
Engångskostnader, Rosenlunds Åh.	28 900:—
» Högalids Vh.	8 700:—
» Stureby Vh.	22 950:—
Fastighets- och lokalkostnader	720 541:—
Årligt underhåll	76 100:—
Engångskostnader, Högalids Vh.	2 300:—
Trpt	<u>4 330 341:—</u>

	Trpt	4 330 341:—	
Engångskostnader, Stureby Vh.		90 600:—	
Sjukvårdskostnader		199 455:—	
Kosthåll		2 046 930:—	
Understöd		468 450:—	
Driftskostnader		862 460:—	
Övriga driftskostnader, utredningar och diverse, årligen		750 281:—	
Anordnande av anstaltsreserver		140 000:—	
Räntor		576 295:—	
Avskrivningar		559 403:—	
Pensionsavgifter för tjänstepersonal		159 925:—	
» » avtalspersonal		188 643:—	
» till statens pensions- anstalt		11 280:—	
	Summa	10 384 063:—	

Inkomster:

Ersättning för naturaförmåner	303 937:—	
Statsbidrag	156 800:—	
Bidrag och ersättning för särskilda kostnader	2 435 820:—	
Hyror och arrenden	4 900:—	
Inkomster av rörelse	1 404 450:—	
Diverse inkomster	29 560:—	
Räntor	4 500:—	
	Summa	4 339 967:—

Sammandrag (anstaltsvården):

Årliga utgifter	10 090 613:—	
Engångsutgifter	293 450:—	10 384 063:—
Inkomster		4 339 967:—
Överskjutande utgifter		6 044 096:—

Övriga utgifter:

Bidrag och ersättning till utomstående inrättningar	1 590 627:—	
Pensionärshem	191 900:—	
	Summa	1 782 527:—

Övriga inkomster:

Statsbidrag	408 100:—	
-------------------	-----------	--

Sammandrag för hela fattigvårdsförvaltningen:

Årliga utgifter	34 042 504:—	
Engångsutgifter	297 450:—	34 339 954:—
Inkomster		12 506 408:—
Överskjutande utgifter		21 833 546:—

Makar, mannen född 1887, hustrun född 1893, 6 barn födda under åren 1918—1931.

Mannen lider av sviter efter benbrott samt tbc.

Sedan 1926 har familjen varje år haft fattigvårdsunderstöd för längre eller kortare perioder.

Fattigvårdsunderstöd har utbetalats med sammanlagt	14 256:—
Mannen har folkpension sedan 1939	1 800:—
» » barnbidrag sedan 1939	4 000:—
Summa utgifter	20 056:—

Tillkommer utgifter för skolbespisning och skolbeklädnad för senare år.

Makar, mannen född år 1890, hustrun född år 1897, gifta år 1923, har 11 barn födda åren 1919—1936.

Mannen har klen kroppsbyggnad, tbc. m. m., är alkoholist.

Familjen inflyttade till Stockholm från landsorten år 1933 och har haft fattigvård här oavbrutet. Har tidigare under många år haft fattigvård i olika landskommuner.

Fattigvård har sammanlagt utbetalats med 29 134:—.

Sjukvård för mannen 3 mån. år 1934, 10 dagar 1936. Hustrun 8 dagar år 1934 och 17 dagar 1937. 1 m. å. barn 3 månader 1939—1940.

Asylvård för 5 m. å. barn 9/2—20/4 1934; för 6 m. å. barn 27/10—17/12 1936; för 1 m. å. barn 27/10—27/11 1936; för 1 m. å. barn 16/12—10/1 1937.

Samhällsvård för 1 m. å. barn 21/1—26/2 1942; för 5 m. å. barn 21/1—19/3 1942.

Mannens anstaltsvård: straffarbete 7/11—7/12 1927; arbetshem år 1932 och 1933; Svartsjö 22/9 1933—28/2 1934; Svartsjö 13/3 1936—12/3 1937; Alkoholisthem 9/2 1938—3/4 1941; Svartsjö från februari 1943 och fortfarande.

Makar, mannen född år 1898, hustrun född år 1903, gifta år 1931, 4 barn födda år 1929, 1932, 1933 samt 1 barn, fött 1935 — dött 1939.

Mannen lider av epilepsi + magsår, hustrun frisk.

Fattigvård har utbetalats sedan 1928 med sammanlagt 26 931:—.

Mannen har för några dagar varit intagen på sjukhus 33 ggr. sedan 1924.

Kortare sjukvård för hustrun 1933, för 3 barn 1932, för 1 barn 1938.

Bil. 23.

Beträffande byggnadsforskning.

Till

K o n u n g e n.

Ingenjör Hjalmar Cederström, chefsarkitekt vid Södersjukhuset, Stockholm, här i skrivelse av den 3 januari 1942 anhållit om att Sveriges Standardiseringskommission (SIS) måtte stödja hans framställning till statsmakterna att en allsidig utredning kommer till stånd rörande en högvär-

dig invalid- och ålderdomsförsörjning. I en till skrivelsen fogad tryckt bilaga, »En högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning» daterad september 1941, har ingenjör Cederström närmare utvecklat sina synpunkter på dessa problem.

Större delen av det komplexa frågor som behandlas av ingenjör Cederström ligger utanför kommissionens verksamhetsområde och kan alltså icke sakkunnigt bedömas av denna, medan *en del behandlar sådana problem som standardisering och teknisk forskning särskilt inom byggnadsområdet*, vilket mera direkt berör kommissionens arbetsuppgifter.

I den allsidiga utredning som ingenjör Cederström önskar få till stånd rörande socialvården, måste möjligheterna för byggnadsindustriens rationalisering ingående prövas. För nedbringande av byggnadskostnaderna torde en strängt genomförd standardisering vara ett av de bästa hjälpmedlen. Inom alla tekniska områden har det nämligen visat sig, att en riktigt utförd standardisering verksamt bidrager till produktionens förbilligande. Standardiseringsarbete måste emellertid kombineras med teknisk forskning för att man skall kunna övertyga sig om, att ändamålsenliga konstruktioner komma till användning, ävensom att för varje behov det lämpligaste materialet brukas. I nuvarande stund kan med fog framhållas, att både standardisering och forskning inom byggnadsområdet blivit i alltför hög grad eftersatta.

Sveriges Standardiseringskommission har haft tillfälle att taga del av det forsknings- och standardiseringsarbete, som ingenjör Cederström lett inom Södersjukhusets byggnadskontor. *Den organisationsform, som ingenjör Cederström där tillämpat för erhållande av goda, tekniska lösningar, synes kommissionen föredömlig* och i hög grad ägnad att leda till uppkomsten av standardiseringsresultat. Att så är förhållandet framgår bland annat därav att kommissionen redan i viss grad kunnat draga nytta av ingenjör Cederströms metodik och av den forskning, som bedrivits inom byggnadskontoret under ingenjör Cederströms ledning. Sålunda har kommissionen kunnat fastställa som svensk standard vissa modeller av sanitetsporslin och en hel serie av olika typer av armatur, vilka standard framkommit som följd av verksamheten inom Södersjukhusets byggnadskontor, givetvis under medverkan av sakkunniga från kommissionen.

Utän att taga närmare ställning till de sociala problem, som ingenjör Cederström vill ha utredda, vill Sveriges Standardiseringskommission under hänvisning till ovan anförda synpunkter framhålla önskvärdheten av att i den allsidiga utredning rörande bildandet av en hela landet omfattande forsknings- och standardiseringsorganisation för byggnadsindustrin, som pågår eller som snarast måste komma till stånd, ingenjör Cederströms synpunkter på huru forsknings- och standardiseringsarbeten inom byggnadsområdet böra organiseras och bedrivas bliva beaktade.

Stockholm den 3 mars 1942.

Underdånigst

SVERIGES
STANDARDISERINGSKOMMISSION

H. Törnebohm

/Folke Lindgren

P. M.

betr. mödravårdscentralen vid Södersjukhuset.

Av ingenjör Hj. Cederström har jag blivit upplyst om en pågående utredning rörande förbättrade levnadsförhållanden för socialvårdsklientelet. I egenskap av medlem av kommittén för partiellt arbetsföra söker han att intressera myndigheter m. fl. för tanken att skapa en *socialväsendets forskningsorganisation med försöksdistrikt*. Detta försöksdistrikt skulle vara Södermalm och därmed skulle Södersjukhuset bli ett centrum för vissa sociala, praktiska försök berörande Södersjukhusets patientklientel.

Jag har då blivit tillfrågad, huruvida mitt arbete som social kurator vid mödravårdscentralen funktionerar tillfredsställande eller om jag hade några önskemål därvidlag.

Vidare har jag tillfrågats, om jag ansåg, att det skulle vara lämpligt med en *effektivisering* av mödravårdscentralsarbetet inom ett *försöksdistrikt* vid ett sjukhus. Med anledning härav får jag meddela följande:

Den centrala fråga, som sysselsätter de flesta väntande mödrar, är den ekonomiska. Enligt Befolkningsutredningens nyligen framlagda betänkande rörande abortfrågan utgör ekonomiska bekymmer en av de viktigaste orsakerna till önskan om avbrytande av havandeskap, i synnerhet för den gifta modern.

I min praktik som social kurator vid mödravårdscentralerna i Stockholm har jag även funnit detta vara fallet, och den ständiga frågan är: hur skall jag kunna få medel till att möta de utgifter, som är förenade med barnsbörd? För det första gäller det att skaffa lämpliga kläder till modern: en ny kappa och klänning medför stora utgifter. För det andra gäller det att skaffa utrustning för barnet, kläder, säng med sängutrustning, barnvagn m. m. T. ex. en vagn, standardmodell, kostar kr. 95:—, säng 30:— o. s. v. Ett annat exempel på vad en enda smärre artikel kostar är den s. k. »torrbyxan», som i marknaden betingar ett pris av kr. 5:95. En sykkunnig moder kan tillverka denna för c:a 1 kr. Man får dock räkna med att hon ej alltid kan göra detta, dels p. g. a. oförmåga och även därför att hon saknar symaskin. Det vore dock mycket värdefullt, om denna tvättbesparande artikel kunde komma till mer användning, i all synnerhet nu, då bostadsbristen är skriande och människor leva under ogynnsamma bostadsförhållanden. Det händer ej sällan, att modern varken har ordentliga tvätt- eller torkmöjligheter. Hon har kanske t. ex. endast en liten kokplatta att värma vatten på eller får hänga kläderna på tork runt kakelugnen.

Ett annat önskemål, som med det snaraste måste realiseras, är ordnandet av ett *mödrahem på Söder* i nära anslutning till Södersjukhuset och Södra B. B. i stället för den nuvarande Södra Asylen, som på intet sätt uppfyller de hygieniska och sociala krav, vilka numera fordras för en högvärdig mödra- och barnavård. Vistelsen därstädes skulle i allmänhet vara endast *en kortare tid*, minimum 6 veckor, i avvaktan på möjlighet att få bostad eller arbete, resa till annan ort o. s. v.

Då modern lämnar B. B., behöver hon känna, att hon kommer till ett hem, där hon i lugn och ro kan sköta sitt barn under sakkunnig ledning. Som det nu är, driver endast ett verkligt nödläge modern in på ett dylikt

hem. Blotta ordet asyl eller, som det fortfarande kallas i telefonkatalogen, »Asylen för fattiga mödrar och deras barn», inger modern mindervärdes- och andra olustkänslor.

Det skulle således vara önskvärt att som ett led i den förebyggande mödra- och barnvården och strävandena att sänka abortfrekvensen få fram en *inköpscentral*, där modern både för sitt eget och barnets vidkommande kunde få den största möjliga valutan för sina pengar. Likaså att det trängande behovet av ett *mödrahem, avsett för kortare vistelser*, kommer till stånd.

Beträffande ingenjör Cederströms förfrågan om min åsikt angående lämpligheten av ett *försöksdistrikt*, där här berörda spörsmål praktiskt undersöktes och definitivt tillrättalades, så att ett förebildligt mönster att utnyttjas även på andra håll i riket skapades, ber jag härmed att få starkt understödja den tanken, då jag ofta genom mitt arbete kommer i kontakt med hem, där verkliga sociala problem finnas, problem, vilka ej gå att lösa med de resurser, som nu stå till förfogande utan som kräva, att nya utvägar och metoder forskningsvis framletas.

Stockholm, Södersjukhuset den 5. 11. 1944.

Elisabeth Bergsten.

Bil. 25.

P. M.

angående sjöfolkets behov av förebyggande vård.

Med anledning av att Svenska Sjöfolksförbundet med en av förbundet utsedd representant, herr N. G. G. Löfquist, Stockholm, under sommaren 1944 deltagit i de sociala undersökningar, som under ingenjör Hjalmar Cederströms ledning bedrivits på Södermalm i Stockholm, har sjöfolksförbundets styrelse å sammanträde i Göteborg den 27 november 1944 beslutat stödja en å sammanträde i Stockholm den 23 augusti 1944 av 18 fackföreningar enhälligt antagen resolution, i vilken yrkas, att Kungl. Kommittén för partiellt arbetsföra måtte hos statsmakterna stödja en hemställan om närmare utredning angående en socialväsendets försöks- och forskningsanläggning, där möjligheter att praktiskt pröva utvägar till tekniska och sociala förbättringar äro för handen.

Vid besök av ingenjör Cederström i Göteborg delgav förbundsstyrelsen honom en broschyr kallad »Tuberkulosen inom handelsflottan» och utarbetad av vår förbundsombudsman Knut Ring, vari bland annat tuberkulösa sjömäns förhållanden ingående behandlas. Framställningen redogör för de ytterst svårartade bekymren för förbundsmedlemmar, som drabbats av tuberkulos. Ingenjör Cederström har samtidigt för oss framlagt sitt förslag, som går ut på att skapa vad han kallar en »rekreationscentral». Därmed avses en institution, dit personer kunna remitteras av läkare eller med särskild befogenhet utrustad kurator för att i lämplig miljö under medicinsk övervakning och med lätt arbetsterapi återvinna hälsa, så att

ett befarat akut sjukdomstillstånd förebygges. Avsikten är att denna rekreationsanstalt skulle ingå i den ovan omnämnda försöks- och forskningsanläggningen.

Med anledning härav vill Svenska Sjöfolksförbundets styrelse på det livligaste tillstyrka, att denna försöksanläggning kommer till stånd, så att man närmare kan utvärdera möjligheterna att ordna förhållandena för sjömän, som på grund av befarad sjukdom ej kunna utföra hårt arbete till sjöss utan de allvarligaste hälsorisker. Om försöken i detta ämne lämna gynnsamma resultat, erhålles underlag för en eventuell effektiv lagstiftning, syftande till att främja sjöfolkets hälsovårdsförhållanden genom att läkarundersökningar för sjöfolk blir obligatoriska med vissa mellanrum eller vid påmönstring, så att, för den händelse sjukdomsrisk föreligger, den undersökte kan förhindras att gå till sjöss. I detta sammanhang vill förbundsstyrelsen även stödja det av ingenjör Cederström framlagda förslaget om försök med gruppundersökningar, vilka jämväl skola utföras inom försöksanläggningen. I den mån samtliga här omnämnda försök för sjöfolkets del ge uppslag till åtgärder, som kunna höja sjöfolkets allmänna hälsotillstånd, avser Svenska Sjöfolksförbundets styrelse att därefter söka utverka på vunna erfarenheter grundad lagstiftning.

Göteborg den 27 november 1944.

SVENSKA SJÖFOLKSFÖRBUNDET.

Sven Lundgren

Bil. 25 a.

Förslag

till förbättring i distriktsläkarnas arbetsförhållanden för möjliggörande av en rationellare vård av de obemedlade och mindre bemedlade sjuka.

Ett viktigt led i avlastande av sjukhusens kostnader är rationalisering av den öppna sjukvården.

Bärande skäl saknas för att obemedlade eller mindre bemedlade skola hava en sämre vård än de bemedlade. Vården av denna kategori sjuka bör stöda på redan befintliga organ, distriktsläkarinstitutionen.

Den bärande principen för all öppen vård, alltså även denna, är decentraliseringen. Endast genom att patienterna fördelas på läkare, arbetande med en begränsad stock av patienter och under arbetsförhållanden, som möjliggöra en grundlig kännedom om klientelet och dessutom med möjligheter att tillgodogöra sig alla moderna resurser, kan vården motsvara alla humanitära och medicinska krav.

Den centrala faktorn är alltså den internt allmänutbildade läkaren. För det första några ord om titeln. Namnet distriktsläkare har en kallt byråkratisk klang, jfr distriktskommisarie, fattigvårdsdistrikt o. s. v., sedan gammalt hopkopplad med fattigvården. Varför ej kalla dessa stadens fast anställda läkare *stadsläkare*, rätt och slätt?

För att en läkare skall kunna uträtta ett gott arbete, måste arbetsbördan fördelas, så att varje individ får den vård, som passar honom. Därför böra en del större läkardistrikt uppdelas. På Söder skulle exempelvis behövas 2—3 nya distriktsläkare.

De läkare, som arbeta som stadens distriktsläkare, hava bakom sig en lång och allsidig intern utbildning. De äro därför kompetenta att handhava och bedöma medicinens moderna resurser. Det gäller endast att sätta dessa resurser i händerna på dem och ge dem sådana arbetsförhållanden, att de kunna med tillräcklig arbetsro tillämpa den på de sjuka.

En allmän översyn av *lokalerna* bör ske. Där förbättringar äro erforderliga, bidrager staden till lösande av lokalfrågan. Staden bistår i varje fall med viss andel i hyreskostnaden för läkarlokalen.

Sköterskefrågan: Stadens sköterskekår utvecklas så, att varje läkare erhåller en sköterska till sin disposition. Denna sköterska skall äga utbildning i laborationer. Hon sorterar direkt under läkaren. Hennes arbetsordning blir följande: biträdande läkaren på hans mottagning erhåller hon en god kännedom om distriktets klientel, får på mottagningen av läkaren särskilda instruktioner av social och medicinsk natur rörande de patienter, som passera revy, utför erforderliga laborationer, bistår med ordnande av sjukhusförpassningar och remisser till sjukhus för specialundersökningar (se nedan) o. s. v. Efter läkarens mottagning går hon rond till de patienter, som av läkaren vårdas i hemmet. Härvid har hon till sin disposition en stab av *hemvårdarinnor*.

Hemvårdarinnorna fördelas på byråer, exempelvis församlingsvis. De skola vara utbildade i hemmets vård och enklare sjukvård, så att de under uppsikt av läkare och sköterskor kunna utföra vården i hemmet av enklare sjukdomsfall. I tider av mindre sjuklighet torde de vara ett gott och eftersträvat tillskott till den numera fåtaliga hembiträdesstammen inom huvudstaden. Vid större sjuklighet behöva de säkerligen förstärkas genom *insättande av reserver*. Hemsjukvården, som handhåves av staden, subventioneras efter samma princip som nu stadssjuksköterskorna: de obemedlade och mindre bemedlade erlägga avgift efter glidande taxa, bemedlade erlägga en skällig avgift.

Läkarens tekniska resurser: Läkarens resurser kunna indelas i två grupper:

1. Resurser, som utan svårighet och större kostnad kunna utnyttjas vid mottagningen. Hit höra enkla laborationer: blodkroppsräkningar, provfrukostundersökning, de flesta laborationer å exkrotten, kalorimetriska undersökningar å blodsocker och restkväve o. s. v. Alla dessa laborationer kunna mycket väl utföras av laborarieutbildad sköterska å läkarens mottagning.

2. Resurser, som fordra tekniskt utbildad personal och apparatur, som är för dyrbar att fördelas på ett stort antal stationer. Hit höra elektrokardiogramundersökning, undersökning av ämnesomsättningen, vissa mera invecklade undersökningar av blodet, exempelvis kreatinin, citronsyreprov, blodsockerserier o. s. v.; bakteriologiska prov.

Dessa undersökningar utföras för läkarens räkning på remiss till sjukhusets laboratorium efter samma princip som från polikliniken. Svaret sändes per post till läkaren. De bakteriologiska proven sändas som hittills till Sjukhusdirektionens laboratorium.

Övriga behövliga konsultationer:

1. Röntgenundersökningar sändas direkt till sjukhusets röntgenlaboratorium. Kostnaderna debiteras efter samma principer som å poliklinikerna, d. v. s. obemdlade gratis, mindre bemedlade efter viss subventionerad taxa, de bemedlade efter gängse taxa.

2. Övriga konsultationer genom remiss till specialpolikliniker på visst formulär. Specialläkarens svar antecknas på samma formulärs svars-kolumn och lämnas patienten i förseglat kuvert. Om specialisten övertager vården, meddelas detta läkaren. Efter specialvårdens avslutande återremitteras patienten till den läkare, som ursprungligen remitterade in honom. Remiss från specialpolikliniken till den medicinska polikliniken sker under inga förhållanden.

Då varje distriktsläkare är specialist i invärtes sjukdomar (se läkarförteckningen), blir sålunda, om ovan skisserade åtgärder vidtagas, från distriktsläkarens synpunkt medicinsk poliklinik fullständigt obehövlig.

Stockholm den 12 november 1943.

Wilhelm Rasch.

Prakt. läkare,

Stadsdistriktsläkare.

Undertecknade, som fått taga del av ovanstående skrivelse, instämma till alla delar däri.

Robert Engström

Sekreterare i Stockholms
Distriktsläkareförening.

Sven Zandrén

Ordförande i Stockholms
Distriktsläkareförening.

Bil. 25 b.

Anstalter, föreningar, stiftelser, fonder m. m. i Stockholm.

(enligt F. V. O. handbok, 1933)

Institutioner av olika slag för Stockholms invånare tillgängliga, vilka hava till syfte att förebygga eller lindra nöd eller avse organisation, utbildning m. m., hava här indelats i efterföljande 10 grupper och varje grupp i två eller flera underavdelningar.

Grupp I. Institutioner med allmänt välgörande syfte:

a) Organisation, utbildning och understöd	15
b) Religiösa institutioners understödsarbete	10

25

Grupp II. Späda barn:

a) Hem och vård åt friska barn	26
b) Hem och vård åt sjuka barn	6

32

Grupp III. Barn och ungdom:

a) Barnhem och asylor	39
b) Barnträdgårdar, arbetsstugor, barnavärn m. m.	17
c) Barnkrubbor, beklädnadssällskap, kolonier m. m.	60
d) Sjuk- och konvalescentvård	21
e) Skydds- och räddningshem	16
	<hr/>
	153

Grupp IV. Vuxna:

a) Arbetsförmedling, arbetsanstalter, arbetsföreningar m. m.	12
b) Försörjning och tillfälligt understöd	16
c) Asylor, vårdhem, natthärbärgen och skyddsverksamhet ..	17
d) Elev- och inackorderingshem, billiga bostäder och egna hem	59
e) Alkoholistanstalter och räddningsverksamhet	29
	<hr/>
	133

Grupp V. Sjuka och konvalescenter:

a) Sjukhus och sanatorier	29
b) Sjukhem, epileptikerhem, konvalescent- och vilohem samt brunns- och badorter	67
c) Sjukvård i hemmen, polikliniker m. m.	28
d) Sjukvårdsorganisation, tillfälligt understöd och diverse ..	14
	<hr/>
	138

Grupp VI. Andligen och lekamligen vanlottade:

a) Hem, skydd och uppfostran åt blinda, dövstumma, lytta och vanföra	25
b) Hem, skydd och uppfostran åt sinnesslöa	20
	<hr/>
	45

Grupp VII. Åldringar:

a) Hem och anstalter	35
b) Tillfälligt understöd	4
	<hr/>
	39

Grupp VIII. Fonder och donationer:

1a) Barn och ungdom: till vård, fostran, stipendier, tillfälligt understöd m. m.	119
1b) Barn och ungdom: beklädnad	73
1c) Barn och ungdom: bespisning	17
2a) Vuxna: tillfälligt understöd	412
2b) Vuxna: stipendier och studieunderstöd	51
3a) Vuxna och åldringar: pensioner och årliga understöd	220
3b) Åldringar: tillfälligt understöd	38
3c) Åldringar: tillfälligt understöd för å ålderdomshem intagna personer	58
4) Sjuka och konvalescenter: tillfälligt understöd	82
	<hr/>

	Trpt 1 070	
5) Andligen och lekamligen vanlottade	16	
6) Diverse	22	
		1 108
<i>Grupp IX. Självhjälp:</i>		
a) Sjuk-, livränte- och pensionskassor m. m.	36	
b) Diverse	5	
		41
<i>Grupp X. Utbildning samt föreningar med huvudsakligen ideellt syfte:</i>		
a) Utbildningsanstalter	31	
b) Folkbildning och klubbar	19	
c) Religiösa föreningar	15	
d) Nykterhetsföreningar	14	
e) Ideell verksamhet av olika slag	10	
		89
		Totalt: 1 803

Bil. 26 a—e.

De sociala strävandena och kyrkan.

Undertecknad har tagit del av vissa förslag, framlagda av ingenjör Hj. Cederström i ett betänkande, som den 15 dec. 1944 överlämnades till kommittén för partiellt arbetsföra, och berörande planer till en forskningsorganisation för socialväsendet.

Jag finner däri framförda synpunkter i stort sett synnerligen beaktansvärda och finner det angeläget att dessa planer ytterligare prövas och bearbetas i samband med en mer omfattande utredning av hithörande frågor.

Jag finner det likaledes synnerligen önskvärt, att kyrkan blir representerad i det planerade utredningsarbetet. Med glädje tar jag fasta på ingenjör Cederströms starka framhävande av betydelsen av de andliga faktorer, som måste ingå i det väldiga nydaningsarbete, för vilket det framlagda förslaget vill bereda väg.

Stockholm den 9.2. 1945.

Manfred Björkqvist.

Biskop i Stockholms stift.

Stockholms Stifts Prästsällskap har vid sammanträde den 12 febr. 1945 beslutat instämma i ovanstående uttalande.

Stockholm den 13 februari 1945.

Arnold Werner.

Ordförande.

/ *David Svenungsson.*

Sekreterare.

Ingenjör Hj. Cederström har till kommittén för partiellt arbetsföra överlämnat förslag angående vissa åtgärder på det sociala området.

Frikyrkliga Samarbetskommittén, som har tagit del av dessa förslag, har funnit de bärande idéerna synnerligen värdefulla och uttalar sin förhoppning, att de ytterligare bearbetas och läggas till grund för positiva åtgärder från statsmakternas sida. Betydelsefullt är att i enlighet med ingenjör Cederströms intentioner anknytning sker till vårt västerländska kulturarv, i vilket kristen anda, kristen sed och livssyn är en dominerande kraft. Det är därför nödvändigt, att de kristna huvudriktningarna givas tillfälle att taga del i ett ev. utredningsarbete.

Stockholm den 3 mars 1945.

För Frikyrkliga Samarbetskommittén

Th. Arvidsson.

Ordförande.

A. Eeg-Olofsson.

Sekreterare.

Styrelsen för K. F. U. M:s Riksförbund, som beretts tillfälle att yttra sig över det av ingenjör Hjalmar Cederström utarbetade betänkandet angående »Socialunionen», internationell sammanslutning av sociala forskningsorganisationer, har genom sin socialkommitté med stort intresse tagit del av de däri framlagda synpunkterna och förslagen. Ehuru det icke varit möjligt för oss att i detalj diskutera desamma, vilja vi framhålla önskvärdheten av att den sociala forskningen intensifieras för att utvecklingen inom den samhällliga socialvården må på allt sätt befrämjas. Vi äro även av den övertygelsen, att en sådan intensifiering av den sociala forskningen bör ske under intim samverkan med humanitära och ideella organisationer och att en dylik forskning, som har till uppgift, att ta upp de sociala problemen i deras stora sammanhang, bör som resultat kunna medföra en socialvård effektivare än den socialvård och kanske framför allt den isolerade privata hjälpverksamhet, som ofta endast innebär hjälp ur tillfälliga aktuella svårigheter.

K. F. U. M:s Riksförbund, som alltid beaktat och sökt att bidra till lösningen även av sociala missförhållanden, förklarar sig villigt att stödja varje åtgärd, som syftar till ett undanrödjande eller en reducering av sådana sociala bristfälligheter.

Stockholm den 27 februari 1945.

För K. F. U. M:s Riksförbund

Socialkommittén.

Herman Löfgren.

/ *Bo Bengtson.*

K. F. U. K:s Förbundsstyrelses arbetsutskott, som beretts tillfälle att taga del av det av ingenjör Hjalmar Cederström utarbetade betänkandet angående produktiv socialvård, har med intresse tagit del av de där framlagda riktlinjerna och förslagen. Det har icke varit oss möjligt att närmare sätta oss in i de vittsyftande och genomgripande planerna, men vi vilja framhålla det önskvärda i att den sociala forskningen intensifieras, för att man under samverkan mellan sociala myndigheter och religiösa, humanitära och ideella organisationer om möjligt må kunna nå fram till en nödvändig samordning av all strävan på det sociala området och en fullgiltig lösning av problemen.

Stockholm den 14 mars 1945.

För Förbundet av Sveriges K. F. U. K.

Sia Cavallin,

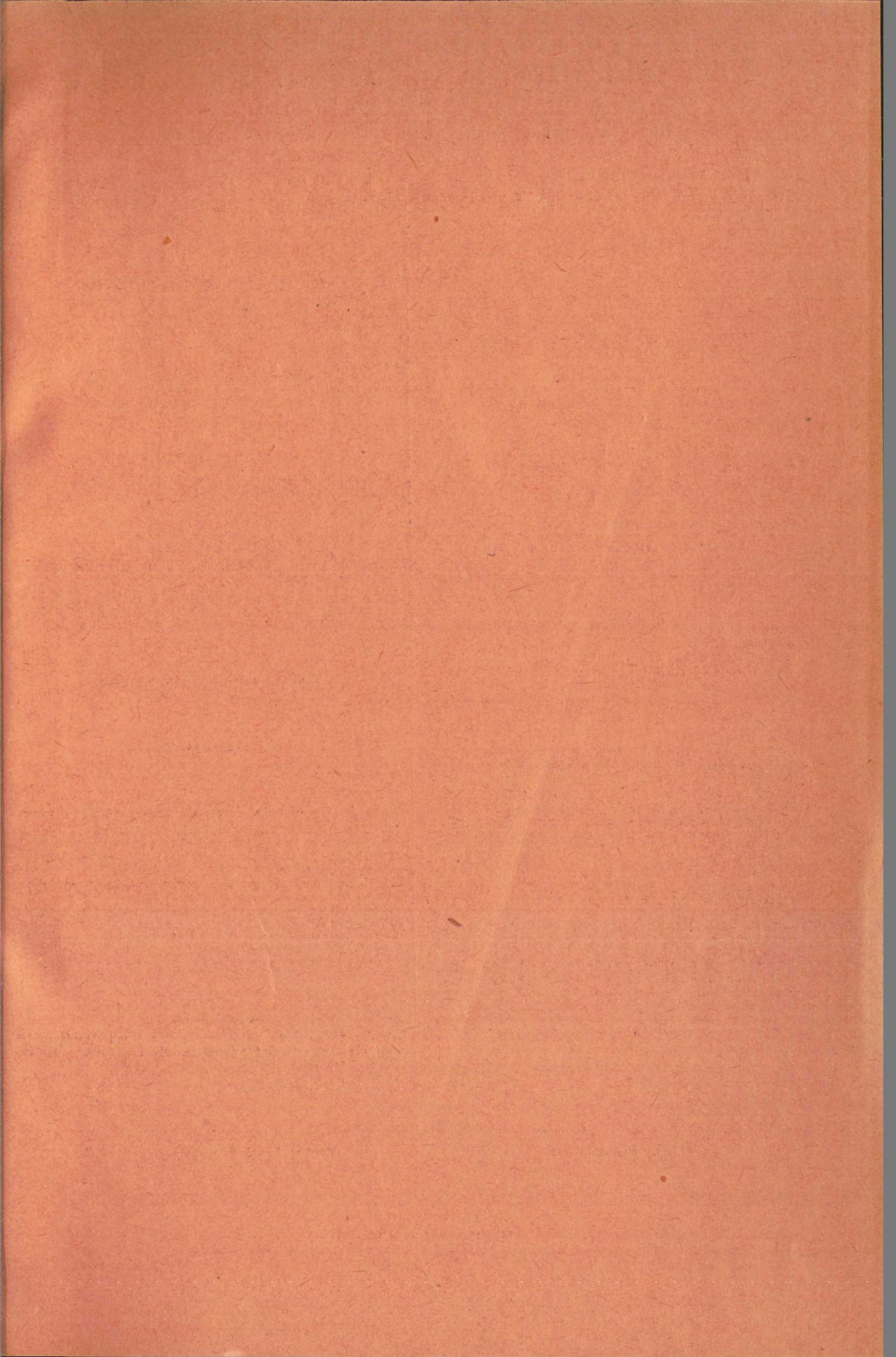
Ordförande.

Efter att hava tagit del av en översikt över ingenjör Hj. Cederströms den 15 december 1944 till kommittén för partiellt arbetsföra överlämnade betänkande vill undertecknad giva uttryck åt önskvärdheten av att ingenjör Cederströms förslag vinna allt det stöd de förtjäna. Särskilt är det mig angeläget att framhålla, att ingenjör Cederströms förslag rörande en socialunion helt visst komma att mötas med stort intresse i socialt inriktade kyrkliga kretsar i skilda länder.

Sigtuna den 31 mars 1945.

Harry Johansson.

Föreståndare för Nordiska Ekumeniska Institutet,
Sigtuna.

Statens offentliga utredningar 1945

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Betänkande med förslag till utlänningslag och lag angående omhändertagande av utlännning i anstalt eller förläggning. [1]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Stadsplaneutredningen 1942. 3. Förslag till byggnadslag m. m. [15]

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Normalbrandordning för städer, köpingar och municipalsamhällen. [18]
Normalbrandordning för landskommuner. Alternativ 1. [19] Alternativ 2. [20]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Betänkande ang. den husliga utbildningen. [4]
Betänkande och förslag rörande effektivisering av skyddshemselevernas eftervård m. m. [10]
Utredningar ang. ekonomisk efterkrigsplanering. 8. [11]
Investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1945/46 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. [12] Bilagor. [13]
Socialpolitikens ekonomiska verkningar. [14]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 5. Tiden juli 1943—juni 1944. [17]
Socialvårdskommitténs betänkande. 10. Statistisk undersökning ang. folkpensionärernas bostadsförhållanden m. m. [23]
Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkanden. Bilaga nr 1. Riktlinjer för skapande av socialväsendets forskningsorganisation. [26]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Promemoria med förslag till arrendebestämmelser för kommunal jord. [9]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 7. Förslag till åtgärder för livsmedelsforskningens ordnande. [6]

Handel och sjöfart.

Betänkande ang. grundpenningväsendet. [24]

Kommunikationsväsen.

Betänkande med förslag till organisation av en luftfartsstyrelse m. m. [2]
Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 1. Allmänna synpunkter. [7] Del 2. Blekingenätaets järnvägar. [8]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande med utredning och förslag ang. yrkesutbildning av sjöfolk av manskapsgrad samt åtgärder till höjande av sjöfolkets allmänna och medborgerska bildning. [5]
Betänkande med förslag till nyorganisation av kyrkomsikerbefattningarna m. m. Del 1. [16]
Ungdomen och nöjeslivet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 3. [22]
Betänkande och förslag ang. statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet. [25]

Försvarsväsen.

Betänkande rörande särskilda åtgärder vid återförandet till civil verksamhet av till beredskapstjänstgöring inkallad personal. [3]
Betänkande och förslag rörande upplysningsverksamhet om och inom försvaret. [21]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.